

Achtergronden van jeugddelinquentie en middelengebruik

Josine Junger-Tas
Majone Steketee
Marit Moll

Mei 2008

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
1. Theoretische basis van het onderzoek	9
Zelfrapportage jeugdcriminaliteit	9
1.1 Inleiding	9
1.2 De tweede ISRD enquête	10
1.3 De zelfrapportage methodologie	12
1.4 Theoretische perspectieven	13
1.4.1 Enkele theoretische benaderingen van jeugddelinquentie	13
1.5 Het Nederlandse onderzoek	16
1.6 Leeswijzer	18
2. De onderzoeksmethode	19
2.1 Inleiding	19
2.2 Het ISRD protocol	19
2.3 De dataverzameling	20
2.3.1 Populatie en steekproef	21
2.3.2 Omvang van de steekproef	22
2.3.3 Realisatie van de steekproef	27
2.3.4 De dataset	30
2.4 Leeswijzer	31
3. De respondentengroep	33
3.1 Inleiding	33
3.2 Algemene kenmerken	33
3.3 Life events	42
3.4 Conclusie	43
4. Delinquentie, risico gedrag en slachtofferschap	45
4.1 Inleiding	45
4.2 Prevalentie en frequentie van delinquent gedrag	45
4.2.1 Frequentie van delinquent gedrag	47
4.2.2 Urbanisatiegraad en delinquentie prevalentie	47
4.2.3 Drie samenvattende manieren om delinquent gedrag te meten	49
4.2.4 Groepsdelinquentie	51
4.3 Delinquentie en demografische variabelen	51
4.3.1 Sekse en criminaliteit	51
4.3.2 Leeftijd en delinquentie	52
4.3.3 Opleiding	57
4.3.4 Etnische achtergrond	57
4.4 Slachtofferschap	62
4.5 Multipele regressie analyse	64
4.6 Conclusie	65

5	Alcohol en drugsgebruik onder jongeren	67
5.1	Inleiding	67
5.2	Het alcoholgebruik onder jongeren	67
	5.2.1 Jongeren en sterke drank	68
	5.2.2 Jongeren en softdrugsgebruik	69
	5.2.3 Jongeren en harddrugs	70
5.3	Alcohol en drugsgebruik van jongeren en achtergrondvariabelen	71
	5.3.1 Overmatig drankgebruik en achtergrondkenmerken	74
5.4	Relatie alcohol- en drugsgebruik en de vriendschappen van jongeren	75
5.5	Relatie alcoholgebruik en delinquent gedrag en slachtofferschap	77
5.6	Conclusie	78
6.	De gezinssituatie	81
6.1	Inleiding	81
6.2	Sociaal economische status	81
6.3	Gezinsstructuur en delinquentie	83
6.4	Binding en controle	87
	6.4.1 Binding met de ouders	89
	6.4.2 Sekseverschillen	91
	6.4.3 Verschillen naar etniciteit	93
	6.4.4 Ingrijpende gebeurtenissen (life events)	94
	6.4.5 Stepwise multipele regressieanalyse	95
6.5	Slachtofferschap	95
6.6	Conclusies	96
7.	Jongeren en de binding met school en buurt	97
7.1	Inleiding	97
7.2	Schoolkenmerken	97
	7.2.1 Binding met de school	98
	7.2.2 Delinquentieproblemen binnen de school	99
	7.2.3 Schoolprestaties	101
	7.2.4 Schoolbinding, schoolgedrag en enkele demografische variabelen	102
	7.2.5 Probleemgedrag van respondenten naar school- en gezinsfactoren	104
	7.2.6 Relaties met delinquent gedrag en slachtofferschap	105
7.3	Het belang van de buurt	109
	7.3.1 Binding met de buurt	109
	7.3.2 Achtergrondvariabelen en buurt	110
	7.3.3 Resultaten naar delinquentie en slachtofferschap	113
	7.3.4 Stepwise multipele regressie analyse	114
7.4	Samenvatting en conclusies	115

8.	Leefstijlen van jongeren	117
8.1	Inleiding	117
8.2	Zelfcontrole	117
	8.2.1 Relatie zelfcontrole en het gedrag van jongeren	119
8.3	Ongelukken	121
8.4	Houding ten opzichte van geweld	123
	8.4.1 Relatie tussen houding ten opzichte van geweld en gedrag van jongeren	124
8.5	Vrijtijdsbesteding	125
	8.5.1 Vrijtijdsbesteding en delinquentie	129
8.6	Risicovol gedrag van jongeren	129
	8.6.1 Relatie tussen risicovol gedrag van jongeren en delinquentie	131
8.7	Risicovol gedrag van vrienden	132
	8.7.1 Relatie tussen risicogedrag van vrienden en gedrag van jongeren	134
8.8	Jeugdbendes	135
8.9	Stepwise multipele regressie analyse	137
8.10	Conclusie	138
9	Samenvatting en conclusies	141
9.1	Prevalentie en frequentie van delinquentie	141
	9.1.1 Risicogedrag	142
9.2	Analyse van de data	144
9.3	Conclusies van het onderzoek	146
	9.3.1 Sociaalstructurele achtergrond	146
	9.3.2 Gezin en school	147
	9.3.3 De vriendengroep	149
	9.3.4 Levensstijlen	150
	9.3.5 Sekseverschillen	152
	9.3.6 Etnische minderheden	154
9.4	Aandachtspunten voor beleid	156
	Literatuur	159
	Bijlage 1 Tabellen	169

Voorwoord

Dit onderzoek naar jeugddelinquentie, het gebruik van alcohol en drugs en slachtofferschap is onderdeel van het tweede internationaal vergelijkend onderzoek via zelfrapportage naar deze problematiek. Aan het onderzoek doen zo'n dertig landen mee: Europese landen, waaronder de onlangs getreden nieuwe EU-lidstaten, landen uit de VS en Canada, Suriname, de Nederlandse Antillen en Venezuela. Het eerste onderzoek werd in de jaren negentig van de vorige eeuw uitgevoerd, toen in dertien landen. Doel van het onderzoek is om delinquent gedrag, middelengebruik en slachtofferschap van jongeren in een groot aantal landen met elkaar te vergelijken en daaruit algemene conclusies ten aanzien van jeugdig wangedrag te trekken, en handvaten voor preventief en curatief jeugdbeleid te bieden aan beleidsmakers. Een verder gelegen en bijkomend doel is om een dergelijk onderzoek iedere vijf jaar te herhalen, om de 'staat van jeugdig antisociaal gedrag' in deelnemende landen te peilen en trendstudies te verwezenlijken.

Het Nederlandse onderzoek is een samenwerkingsproduct van het Verwey-Jonker Instituut en het Willem Pompe Instituut van de Universiteit Utrecht. Ieder deelnemend land is verantwoordelijk voor de financiering van het eigen onderzoek, met uitzondering van de nieuwe EU-lidstaten die hiervoor financiering van de Europese Commissie kregen. Het Nederlandse onderzoek moest nationale financieringsbronnen aanboren en in dit opzicht zijn wij buitengewoon erkentelijk voor de financiële steun die wij mochten ontvangen van het WODC, onderdeel van het ministerie van Justitie. Zonder die steun hadden wij de enquête niet kunnen uitvoeren.

Wij zijn echter ook anderen veel dank verschuldigd. In de eerste plaats de scholen die medewerking verleenden aan het onderzoek. In een tijd waarin scholen overbelast zijn, verdient hun steun naast erkentelijkheid aparte vermelding. De scholen die we hebben benaderd dienden representatief te zijn voor de verschillende typen Voortgezet Onderwijs in Nederland. Het zijn scholen in twee grote steden, een aantal middelgrote en enkele kleine steden. De onderzoeksgroep bestond uit leerplichtige leerlingen van het eerste, tweede en derde leerjaar. Ook de scholieren die op ons verzoek een enquête hebben ingevuld, zijn wij zeer erkentelijk. Zij verdienen lof voor hun medewerking aan het onderzoek. Hoewel deelname aan het onderzoek vrijwillig was, hebben maar enkele leerlingen geweigerd mee te doen. Ook het aantal ontbrekende of foutieve antwoorden was over de hele linie zeer gering. Wij danken hen voor hun bereidwilligheid en bijdrage aan het onderzoek.

1. *Theoretische basis van het onderzoek* *Zelfrapportage jeugdcriminaliteit*

1.1 *Inleiding*

In 1990 ontwikkelde een werkgroepje van het WODC¹ een vragenformulier voor een internationaal onderzoek naar jeugddelinquentie. Het vormde de opmaat naar deelname aan de eerste *International Self-report Delinquency Study*, een onderzoekinitiatief dat volgde op een internationale workshop over de methode van zelfrapportage die het WODC bijwoonde.² Hoewel een aantal van de daar aanwezige deskundigen twijfelde aan de haalbaarheid van een dergelijk onderzoek, besloot een groep voornamelijk Europese deelnemers dat het de moeite waard was die stap te wagen. Leidend idee was dat onderzoek naar het voorkomen van jeugdcriminaliteit zowel wetenschappelijk als beleidsmatig van belang kon zijn, hoewel we ons bewust waren van de methodische en organisatorische problemen die ons te wachten stonden. Uiteindelijk meenden we dat de praktijk van het onderzoek de beste leermeester zou zijn en dat bleek inderdaad een juiste inschatting.

In totaal deden dertien landen mee het eerste onderzoek: België, Duitsland, Engeland, Finland, Italië, Nederland, Noord-Ierland, Portugal, Spanje, Zwitserland, Griekenland, Nebraska (VS) en Nieuw-Zeeland. Een internationale werkgroep stelde een gestandaardiseerde vragenlijst op en in ieder land hield een representatieve steekproef onder jongeren tussen 14-21 jaar.

Het onderzoek leidde tot twee publicaties: een overzicht van de resultaten van deelnemende landen afzonderlijk (Josine Junger-Tas en Gert-Jan Terlouw (eds.), 1994, *Delinquent Behavior among Young People in the Western World*, Kugler publ.) en een vergelijkende analyse op basis van de samengevoegde databases (Josine Junger-Tas, Ineke Haen Marshall en Denis Ribeaud, 2003, *Delinquency in an International Perspective*, Criminal Justice press).

Vooraf de laatste publicatie laat zien dat kwantitatief, internationaal vergelijkend onderzoek heel goed mogelijk is en belangrijke gegevens kan opleveren voor wetenschap en beleid. De belangrijkste doelstelling van ISRD-I was om cross-nationale standaardisatie en vergelijkbaarheid van zowel de steek-

¹ Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatie Centrum, het onderzoekscentrum van het ministerie van Justitie. Het initiatief werd gedragen door Josine Junger-Tas, toenmalig directeur van het WODC, en onderzoeker Gert-Jan Terlouw.

² De workshop stond onder leiding van Malcolm W. Klein.

proeftrekking en de inhoud van de vragenlijst, als de verzameling en codering van de onderzoeksgegevens. Omdat de enquêtes op eenzelfde wijze werden uitgevoerd, werd een groot aantal internationaal vergelijkbare gegevens over jeugdcriminaliteit verkregen. Door ISRD-I is het begrip van cross-nationale parameters van jeugdcriminaliteit en de variantie in nationale verschillen toegenomen. Het heeft bovendien ons theoretisch inzicht in de verklaring van criminaliteit vergroot. Het onderzoek, dat een van de eerste pogingen was om, door samenwerking, internationaal vergelijkbare gegevens over jeugdig wangedrag te verzamelen, heeft tevens een waardevolle bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de vergelijkende zelfreport methode. Zo werden onder meer verschillende beschrijvende en analytische technieken toegepast, zowel in de nationale onderzoeken als bij de samengestelde steekproef.

ISRD-I heeft toen echter ook duidelijk gemaakt dat de toegepaste methode en organisatie bij een herhalingsonderzoek moesten worden verbeterd. Zo bleek bijvoorbeeld een nationale at random steekproef problematischer dan verondersteld, omdat het moeilijk was voldoende jongeren uit de zogenoemde lagere klasse en uit etnische minderheden te selecteren, zodat de meeste landen tenslotte vooral een 'middle class' steekproef namen. Helaas was het daardoor onmogelijk om (vergelijkende) analyses te maken tussen etniciteit en het vóórkomen van delinquent gedrag.

Ook namen de deelnemende landen het in dit eerste onderzoek niet zo nauw met de gestandaardiseerde vragenlijst: ieder land had zo zijn eigen interesses en paste de vragenlijst hierbij aan. Het grootste probleem betrof echter het meten van de frequentie van delinquent gedrag: sommige landen hanteerden heldere kwantitatieve categorieën, terwijl anderen categorieën gebruikten zoals 'soms' of 'vaak', 'weinig' of 'veel'. Dit bemoeilijkte de vergelijking. Kortom, deelnemers realiseerden zich onvoldoende hoe belangrijk methodische standaardisatie is, en ook wij waren ervan overtuigd dat bij herhaling in de toekomst een veel strakkere leiding en organisatie nodig zou zijn.

In de tweede ISRD-enquête zijn dan ook zowel de organisatie als de door de deelnemers gehanteerde methodologie ingrijpend gewijzigd en is het onderzoeksproces voortdurend gemonitord.

1.2 *De tweede ISRD enquête*

De tweede *International Self-report Delinquency Study*, een enquête onder scholieren die, net als de *International Crime Victim Survey* een systematisch karakter moet krijgen, is vanaf het begin dan ook anders opgezet.

In de eerste plaats is een stuurgroep van zelfreport deskundigen gevormd, die jaarlijks workshops organiseert om de onderzoeksmethodologie en het onderzoeksproces te standaardiseren en te monitoren. Dat geldt niet alleen voor de vragenlijst maar ook voor de samenstelling van de steekproef, de dataverzameling, het cleanen van de data, het invoeren ervan en instructies voor het nationale rapport. Hierdoor is samenvoeging van de data veel een-

voudiger geworden, evenals de vergelijkende analyses die daar op volgt. De strakke organisatie is een absolute vereiste, ook vanwege het grote aantal van dertig deelnemende landen, waaronder de nieuwe EU-lidstaten.

In de tweede plaats is gekozen voor een enquête onder 12 t/m 15 jarigen. Leerlingen van deze leeftijd zijn namelijk nog leerplichtig, zodat er meer deelnemers uit groepen lageropgeleiden en etnische minderheden in de steekproef zitten.

Ten slotte is, op grond van eerdere bevindingen, de vragenlijst uitgebreid met een aanzienlijk aantal vragen vanuit actuele theoretische invalshoeken en is de lijst met vragen over delinquentie beperkt tot essentiële zaken als lichte en ernstige vermogenscriminaliteit, geweldsdelicten en drugs- en alcoholmisbruik.

ISRD-II heeft zowel wetenschappelijke als beleidsdoelstellingen.

De doelstellingen van het onderzoek in verband met beleid zijn het informeren van beleidsmakers in de deelnemende landen over:

- De prevalentie en frequentie van jeugddelinquentie onder jongeren in de leeftijdsgroep 12-15 (1ste, 2de en 3de klas van het voortgezet onderwijs).
- De verschillende delicttrajecten aan de hand van de startleeftijd en de frequentie van delinquent gedrag.
- De betekenis van school en buurt voor delinquent gedrag van deze leeftijdsgroep.
- De reacties op delinquent gedrag van officiële autoriteiten en van anderen, zoals ouders, leraren of winkeliers.
- De ontwikkeling van jeugddelinquentie in elk deelnemend land afzonderlijk.

Daarnaast heeft het onderzoek ook wetenschappelijke doelstellingen, waaronder het maken van betrouwbare vergelijkingen met betrekking tot delinquentie onder 12-15 jarigen in de deelnemende landen. Voor hen zijn de onderzoeksgegevens ook van belang voor het te voeren beleid:

- Het door herhalingsstudies in kaart brengen van de ontwikkeling van jeugddelinquentie in Europa, Noord-Amerika en Zuid-Amerikaanse landen.
- Het meten van variëteit, prevalentie en frequentie van jeugddelinquentie in deze leeftijdsgroep in verschillende landen en in vergelijking met het eigen land.
- De beschrijving van cross-nationale verschillen en het belang van etniciteit voor de gerapporteerde delinquentie.
- Het beschrijven van verschillen in maatschappelijke reacties van deelnemende landen op delinquentie in deze leeftijdsgroep.
- Het verkrijgen van internationaal vergelijkbare correlaten van jeugddelinquentie én van nationale verschillen daarin.
- Het testen van verschillende verklaringsmodellen van jeugddelinquentie, zoals de theorie van sociale controle en zelfcontrole, verschillen in leefstijl, de 'routine activity' benadering en de sociale desorganisatie theorie.

- Het bestuderen en vergelijken van variabelen rond de gerapporteerde delinquentie in de deelnemende landen op micro- (individueel), meso- (school en buurt) en macroniveau (stad en land).
- Een bijdrage leveren aan de kennis van methodische problemen die samenhangen met het verrichten van cross-nationaal enquêteonderzoek.

1.3 *De zelfrapportage methodologie*

De methode van zelfrapportage werd ontwikkeld om onderzoekers een gegevensbron te verschaffen die onafhankelijk is van officiële overheidsbronnen en die, tot op zekere hoogte, politiegegevens corrigeert, omdat aan deze gegevens een aantal bezwaren kleefte. Zo is de politie afhankelijk van de bereidheid van het publiek om delicten aan te geven en die bereidheid kan nogal variëren. Ook zullen delicten waarvan de dader tevens slachtoffer is, niet aangegeven worden. Daarnaast worden sommige typen daders, zoals winkeldieven en inbrekers, zelden opgepakt en delicten als milieu- en witte boordencriminaliteit worden zelden ontdekt. Ten slotte kan alcohol- en drugs-misbruik van jongeren slechts via zelfrapportage gemeten worden.

'Zelfreport' enquêtes hebben een lange geschiedenis. Aanvankelijk waren ze gebaseerd op ongestructureerde diepte-interviews met een klein aantal mensen. In de jaren vijftig van de vorige eeuw werden systematische zelfreport studies ontwikkeld voor schoolpopulaties (Short & Nye, 1957; Erickson & Empey, 1963). Het gebruik ervan verspreidde zich snel over de westerse wereld, waaronder Nederland (Akers, 1964; Christie, Andenaes & Skirbekk, 1965; Elmhorn 1965; Antilla & Jaakkola, 1966; Gold, 1966, 1970; Buikhuisen, Jongman & Oving, 1969; Hirschi, 1969; Jongman, 1971; Junger-Tas, 1972; Elliott & Voss, 1974). Zelfrapportage is de meest toegepaste methode in de Criminologie (Hagan, 1993). Zelfreport enquêtes naar delinquent gedrag hebben drie, elkaar soms overlappende doelen:

- 1) Het meten van prevalentie en frequentie van delinquent gedrag als nuttige aanvulling of alternatief voor politiecijfers.
- 2) Het evalueren van de vele correlaten van delinquentie. Om theorieën te toetsen voegen veel zelfreport enquêtes vragen toe over achtergrond (leeftijd, sekse, etniciteit en sociale klasse) en vragen vanuit theoretische concepten, zoals zelfcontrole, leefstijl en sociale bindingen.
- 3) Het beschrijven van verschillende trajecten in delinquentiecarrières, aan de hand van aspecten als startleeftijd, ernst, veranderlijkheid en het chronische karakter van de criminaliteit. Deze kunnen geschat worden op basis van politiegegevens, maar ook van zelfreport enquêtes bieden meer inzicht.

Al naar gelang het uitgangspunt kunnen zelfreport enquêtes naar delinquent gedrag onder jongeren *cross-sectioneel* (een enkele meting) zijn. Verricht men op vastgestelde momenten metingen aan de hand van steeds verschillen-

de steekproeven, dan spreken we van *bij herhaling cross-sectioneel*. Het is een populaire methode om schattingen te maken van de ontwikkeling in criminaliteit. *Longitudinaal* ten slotte wil zeggen dat dezelfde steekproef bij herhaling wordt onderzocht.

Ons onderzoek is *cross-sectioneel* en heeft als doel op lange termijn de gegevensverzameling te herhalen om eventuele trends zichtbaar te maken in de deelnemende landen.

1.4 *Theoretische perspectieven*

Delinquent gedrag onder jongeren is een belangrijk aandachtspunt in westerse landen. Veel landen geven dan ook politieke prioriteit aan het volgen van de ontwikkeling van kinderen, het bevorderen van vroege diagnostiek en vroegtijdige signalering om mogelijke problemen op latere leeftijd te voorkomen.

Onze kennis van methoden om nationale en internationale ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit te volgen is, ondanks nog altijd bestaande problemen (Farrington, 1996; Joutsen, 1994), de laatste jaren aanzienlijk toegenomen. In 1988 werden met de *Internationale Slachtoffer Enquête* (ICVS) slachtoffergegevens uit een groot aantal landen verzameld (van Dijk et al., 1990; Van Dijk & Mayhew, 1992; Zvekic & Alvazzi del Frate, 1995; Alvazzi del Frate, 1998; Alvazzi del Frate et al., 2000; Mayhew & Van Dijk, 1997; Van Kesteren et al., 2000; Van Dijk et al., 2007). In totaal zijn tot nu toe vijf ICVS-metingen verricht (1989, 1992, 1996, 2000 en 2004).

Sindsdien probeert men problemen als onderregistratie en niet-gestandaardiseerde indicatoren aan te pakken en de bruikbaarheid van internationale statistieken te vergroten (Kangaspunta, 1995). Zo stelt een toenemend aantal nationale en internationale gegevensbronnen, met een groeiend inzicht in de sterkte en zwakte van verschillende criminaliteitsmetingen, ons steeds beter in staat om internationale overeenkomsten en verschillen in de ontwikkeling van criminaliteit te interpreteren (Junger-Tas, 1996; Mayhew & Van Dijk 1997; Marshall 1996). Bovendien heeft vergelijkend onderzoek aangetoond dat cross-nationaal onderzoek een vruchtbare manier is om (sociologische) theorieën te genereren, te toetsen en verder te ontwikkelen.

1.4.1 *Enkele theoretische benaderingen van jeugddelinquentie*

In deze paragraaf geven we een kort overzicht van de theoretische benaderingen die we in dit onderzoek willen toetsen. We hebben gekozen voor enkele van de meest geteste en sterkste theorieën over de sociale en morele ontwikkeling van kinderen en het ontstaan van delinquent gedrag. Bovendien onderzoeken en toetsen we enkele meer recente theoretische en 'evidence based' benaderingen van de invloed van buurtfactoren op het (antisociale) gedrag

van jongeren, zoals de samenstelling van de populatie, buurtproblemen en de sociale controle.

Een van de meest geteste theorieën in de criminologie is de sociale controle-, of sociale bindingentheorie. Ontwikkeld in de jaren vijftig van de vorige eeuw, is deze benadering gesystematiseerd door Travis Hirschi (1969) en later aanzienlijk uitgebreid (Sampson & Laub, 1993; Sampson et al., 1997; Wikström, 1998, 2006; Sampson et al., 1999, Laub & Sampson, 2003).

Hirschi stelt dat delinquent gedrag het gevolg is van zwakke of verdwenen banden met de samenleving. Die banden worden gemeten aan de hand van vier constructen: 1) binding met significante anderen, zoals ouders, familie, leraren en vrienden, 2) inzet in conformerende sociaal normatieve subsystemen, 3) betrokkenheid bij conformerende sociale activiteiten en 4) acceptatie van algemene normen en waarden in de samenleving. De centrale stelling is dat deze vier constructen significant verband houden met delinquent gedrag: hoe sterker ze zijn, hoe minder waarschijnlijk het is dat sprake is van delinquent gedrag.

Empirisch onderzoek van de laatste dertig jaar geeft in het algemeen steun aan Hirschi's theorie, hoewel wel een aantal beperkingen aan het licht treden. Zo houden de twee eerste constructen veel sterker verband met delinquentie dan de andere twee. Bovendien zijn de resultaten van een aantal onderzoeken naar de band met vrienden en de invloed daarvan op het gedrag, tegengesteld aan de predicties van de sociale controletheorie (Hindelang, 1973; Johnson, 1979; Junger-Tas, 1992; Warr, 2002).

Een tekortkoming is ook dat de theorie geen aandacht schenkt aan de wijdere structuur van de samenleving en als gevolg daarvan geen rekening houdt met het feit dat kinderen opgroeien in zeer verschillende sociale en economische contexten. Als deze context ongunstig is kan dat van grote invloed zijn op de opvoedingsvaardigheden van ouders (Box, 1981; Kornhauser, 1978; Sampson & Laub, 1993).

Gottfredson en Hirschi ontwikkelden een tweede perspectief, in hun bekende boek 'A General Theory of Crime' (1990). De auteurs stellen dat ieder type criminaliteit verklaard kan worden door slechts één overheersend concept, namelijk dat van 'zelfbeheersing'. Bovendien zou gebrek aan zelfbeheersing niet alleen alle mogelijke vormen van criminaliteit voorspellen, maar ook ander riskant gedrag, zoals kettingroken, overmatig alcoholgebruik, gevaarlijke sporten en een riskante levensstijl over de hele linie. Een aantal onderzoekers wijst in dit verband ook op de vele ongevallen, ziekenhuisopnames en hoger overlijdensrisico van delinquenten (Cummings et al., 1994; Rivera, 1995, Farrington, 1995, Fergusson & Lynski, 1995; Junger et al., 1995). De zelfcontroletheorie wordt een 'statische' theorie genoemd, omdat ze uitgaat van zelfcontrole gedurende het hele leven.

De argumentatie van Gottfredson en Hirschi is dat gebrekkige zelfbeheersing voornamelijk wordt veroorzaakt door een niet-effectieve of onvolledige socialisatie van kinderen. Een bepaalde mate van zelfbeheersing moet worden aangeleerd in de vroege jeugd, waarna het niveau stabiel is en tijdens

het hele leven onveranderd blijft. Hoewel empirisch onderzoek over het algemeen ondersteuning biedt aan deze theorie, blijft de vraag of we hier kunnen spreken over een *algemene theorie* over criminaliteit (Pratt & Cullen, 2000).

Een ander belangwekkend perspectief, vooral met betrekking tot jongeren, is de *Routine Activities* theorie, ontwikkeld door Cohen en Felson (1979). Deze theorie focust hoofdzakelijk op het verschijnsel criminaliteit in de samenleving, in plaats van op individuele daders van delicten. De auteurs hebben de ontwikkeling van criminaliteit door de eeuwen heen bestudeerd en in verband gebracht met de invloed van technologische en sociale veranderingen op het leven van alledag en de mobiliteit van mensen. Cohen en Felson brengen criminaliteit in verband met de situationele context van het gepleegde delict. Zij gaan ervan uit dat een delict zal worden gepleegd indien aan de volgende voorwaarden wordt voldaan: 1) aanwezigheid van een gemotiveerde (potentiële) dader; 2) een geschikt doel of object en 3) de afwezigheid van adequate beveiliging. Volgens hen beïnvloeden deze variabelen de waarschijnlijkheid van een misdrijf (Cohen & Felson, 1979; Felson, 1998; 2006). De *Routine Activities* theorie werd later uitgebreid en geherdefinieerd als *Gelegenheidstheorie*, waarbij andere elementen die de kans vergroten om slachtoffer van een misdrijf te worden, werden toegevoegd, zoals blootstelling, nabijheid en de aantrekkelijkheid van het doel/object. Hoewel ook hier de onderzoekresultaten de meeste theoretische predicties lijken te ondersteunen, is de Gelegenheidstheorie nog niet in z'n geheel getoetst.

Ten slotte is er de laatste jaren meer belangstelling gekomen voor de Sociale desorganisatietheorie, die uitgaat van mogelijke invloeden van bepaalde buurtfactoren op het gedrag van jongeren (Sampson & Laub, 1993; Sampson et al., 1997, 1999; Wikström, 1998, 2006). Basis van de theorie is dat sociale controle en sociale cohesie, als functies van onderling vertrouwen en solidariteit, leiden tot de bereidheid van bewoners om gedragsnormen te handhaven. Waar ze ontbreken kan crimineel gedrag het gevolg zijn. Onderzoek van Sampson en collega's (1997) toonde aan dat sociaaleconomische achterstand, concentratie van minderheden en veel verhuizingen in-en-uit de buurt, negatief samenhangen met sociale controle en positief met het niveau van geweld. Die factoren waren zelfs sterkere voorspellers van geweld dan het gebrek aan lokale diensten en hulpverlening of vriendschaps- en familiebanden. Een andere uitkomst van het onderzoek is dat sociale controle op kinderen niet uitsluitend door de eigen ouders wordt uitgeoefend, maar dat ook de sociale organisatie in de buurt een belangrijke rol speelt, zoals het bestaan van contacten tussen ouders onderling, informele sociale controle en onderlinge hulp en steun van bewoners (Sampson et al., 1999).

1.5 *Het Nederlandse onderzoek*

Heel lang werden verklaringen voor delinquent gedrag gezocht in twee volstrekt verschillende richtingen. De eerste lijn van verklaringen ging hoofdzakelijk uit van persoonlijkheidskenmerken van individuele kinderen en jongeren. Deze lijn werd uitgezet door psychologen, psychiaters en later ook door neurobiologen en zelfs genetici. Zij wezen op aanlegfactoren als een laag IQ, ADHD, sterke impulsiviteit, agressieve en anti-sociale tendensen (Olweus, 1979; Loeber, 1991; Farrington & West, 1990) en ook werd gesproken van 'Child Delinquents' (Loeber, 2001).

De andere lijn zocht de verklaring voornamelijk in de sociaaleconomische context waarin kinderen opgroeien en later werd ook de buurt erbij betrokken, vooral door sociologen en criminologen. Meer recentelijk zien wetenschappers deze twee lijnen in samenhang, omdat onderzoek inmiddels heeft aangetoond dat, hoewel aanlegfactoren duidelijk een rol spelen, het kind vanaf zijn geboorte (en zelfs daarvoor al) wordt beïnvloed door omgevingsfactoren die op hem inwerken en dat zijn hele leven blijven doen (Laub en Sampson, 2003; Blokland, 2005). Gedrag is altijd het resultaat van voortdurende interacties tussen de aanleg van een mens en de omgeving waarin hij zich bevindt.

Uitgangspunt van ons onderzoek is dan ook dat we sterke verbanden zullen vinden tussen enerzijds de sociaalstructurele context waarin de jongere opgroeit, zoals de bindingen met gezin, school en woonbuurt, en anderzijds de gelegenheid voor delinquent gedrag, de leefstijl van jongeren, hun omgang met al dan niet delinquenten vrienden, hun attitudes ten aanzien van geweld en zelf-controle. Die verbanden kunnen voorspellen wat de risico's zijn voor het optreden van delinquent gedrag, dat wil zeggen welke jongeren zich er niet aan zullen bezondigen of zich beperken tot 'kleine' criminaliteit en welke jongeren dreigen af te glijden naar het plegen van ernstige delicten.

De wereld van jongeren kan aanleiding zijn voor twee soorten ontwikkeling (Wikström, 2006, p. 5). Omgevingsfactoren kunnen een *context voor handelen* zijn: de omgeving kan een verandering bij de persoon veroorzaken en de neiging tot criminaliteit vergroten. Omgevingsfactoren zijn ook *context voor ontwikkeling* van jongeren die leiden tot verschillen tussen personen. Bij het eerste kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de vriendengroep van jongeren, bij het tweede gaat het meer om de sociaalstructurele en etnische achtergrond van het gezin waarin de jongere opgroeit, de opvoedingsmogelijkheden en vaardigheden van zijn ouders en de school waar hij leerling is. Hier wordt de basis gelegd voor veel van zijn (latere) individuele kenmerken.

Uitwerking van de onderzoekslijn

- In het onderzoek worden daarom eerst de **sociaalstructurele variabelen** als SES, gezinssamenstelling en etniciteit geanalyseerd en vervolgens in verband gebracht met delinquentie en slachtofferschap. Daarnaast wordt

gemeten in hoeverre jongeren ernstige gebeurtenissen, zoals de dood van een van hun ouders of naaste familie, hebben meegemaakt, variabelen die kunnen wijzen op psychische problemen en die kunnen samenhangen met delictgedrag en/of slachtofferschap van bijvoorbeeld discriminatie en pesten.

- Vervolgens wordt de **sociale bindingentheorie** getoetst aan de hand van de band met ouders en school, het functioneren in deze sociale subsystemen en het toezicht van de ouders op het gedrag van hun kinderen. Vier variabelen meten de band met ouders: hoe goed kunnen ze met hun vader en moeder opschieten, hoe vaak doen ze iets leuks met hun ouders en hoe vaak eten ze de avondmaaltijd met hun ouders? Twee variabelen meten ouderlijke controle: weten de ouders met wie hun kinderen omgaan en gehoorzamen de kinderen hun ouders als die zeggen hoe laat ze thuis moeten zijn?
- De **zelfcontroletheorie** wordt eveneens getest. De mate van zelfbeheersing meten we met behulp van de zelfcontrole schaal die Grasmick en zijn collega's ontwikkelden (Grasmick et al., 1993). We relateren hier ook aan het voorkomen en de frequentie van ongevallen. Beide uitkomsten brengen we vervolgens in verband met de afhankelijke variabelen. Belangrijk is ook wat de houding van proefpersonen is ten opzichte van het gebruik van geweld en in welke mate zij zich kunnen beheersen als zaken niet gaan zoals zij zouden willen. Met betrekking tot geweld beschikken we over een schaal die aangeeft in welke situaties men tot gewelddadig gedrag overgaat. De uitkomsten van beide schalen worden vervolgens gecombineerd met risicogedragingen als extreem alcohol- en/of drugsgebruik, spijbelen en omgaan met vrienden die delicten plegen, en met de frequentie van ongevallen.
- De invloed van school en gezin op jongeren is, hoewel zeer belangrijk, niet de enige invloed die van belang is. Jongeren wonen in een buurt met specifieke kenmerken die zowel sociaal als antisociaal gedrag kunnen bevorderen. Het **belang van de buurt** valt niet te onderschatten, ten eerste omdat de meeste jongeren daar hun vrienden vinden, en ten tweede omdat veel overlast en criminaliteit in de eigen buurt plaatsvindt.³ Met betrekking tot de buurt beschikken we over een schaal van kenmerken van de buurten waarin onze proefpersonen wonen. Deze is ontwikkeld door Olweus (1996) en Sampson (1999). Meetuitkomsten op deze schaal kunnen we in verband brengen met de band met de ouders en met de informele controle die ouders op hun kinderen uitoefenen. Verondersteld wordt dat buurtvariabelen slechts op indirecte wijze met delinquentie samenhangen, waarbij sociale controle en groepsactiviteiten met vrienden als mediërende variabelen optreden.

³ Daarnaast is er veel criminaliteit in het centrum van de stad en in stadsdelen met veel winkels, bars en cafés (Hesseling, 1994).

- Daarnaast besteedt het onderzoek aandacht aan verschillen in de gelegenheid om delicten te plegen (*Routine Activities*) en aan mogelijke risico's in de **leefstijl van jongeren**. Daarbij spelen achtergrondkenmerken van de buurt natuurlijk een rol, evenals mogelijke risico's van activiteiten in de vrije tijd, zoals alcohol- en druggebruik, spijbelen, (aantal) vrienden die delicten plegen en riskante groepsactiviteiten. Ook wordt gepeild in hoeverre onder de jongeren sprake is van het deelnemen aan 'gangs', op basis van vragen die ontwikkeld zijn door Malcolm Klein en de *Eurogang* groep (Decker en Weerman, 2005).
- Ten slotte worden de vele indexen die het onderzoek heeft opgeleverd tegelijk geanalyseerd. We zullen verbanden leggen tussen structurele factoren, de band met ouders en school, sociale controle, leefstijlinvloeden en specifiek risicogedrag en (anti)sociale disposities van jongeren. Op grond hiervan kan meer inzicht verkregen worden in de **verdeling van beschermende en risico- factoren** en kunnen we analyseren op welke wijze deze inwerken op delinquent gedrag en slachtofferschap. Daarbij trachten we te komen tot een tentatieve verklaring van deze gedragingen.

1.6 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van de toegepaste methodologie van het onderzoek en in hoofdstuk 3 presenteren we de onderzoeksgroep. Daarna volgt een overzicht van delinquent gedrag van individuele respondenten, groepsriminaliteit en risicogedrag. In het hele rapport worden systematisch aparte analyses van etniciteit uitgevoerd om ook informatie te geven over delinquent gedrag van de verschillende etnische groepen binnen onze samenleving. Hoofdstuk 5 gaat in op het gebruik van alcohol en drugs van de respondenten. Daarna behandelen we de sociaalstructurele positie van het gezin in hoofdstuk 6 en de sociale bindingen en controle in hoofdstuk 7. In hoofdstuk 8 besteden we aandacht aan verschillende leefstijlen van jongeren en aan de buurt waarin ze wonen. Ten slotte trachten we in hoofdstuk 9 de vele bevindingen in hun samenhang te bezien en zo te komen tot verklaring van achtergronden van delinquent gedrag onder jongeren.

2. *De onderzoeksmethode*

2.1 *Inleiding*

Het ISRD onderzoek wordt verricht in een internationaal samenwerkingsverband van 30 landen,⁴ onder aansturing van een stuurgroep.⁵ Ieder land is verantwoordelijk voor de financiering van het eigen onderzoek, uit middelen van de universiteit of van andere fondsen. De stuurgroep is verantwoordelijk voor het opstellen van onderzoeksprotocollen en de vragenlijst en tracht deze zo passend mogelijk te maken voor alle deelnemende landen. Alle deelnemende landen worden geacht zo dicht mogelijk bij de protocollen en vragenlijst te blijven om de vergelijkbaarheid in het onderzoek te garanderen. Vanwege verschillen en specifieke situaties in landen is het echter niet mogelijk om het onderzoeksprotocol zonder aanpassingen te volgen. Ook in Nederland hebben we op enkele punten moeten afwijken van het protocol.

In dit hoofdstuk beschrijven we het ISRD onderzoeksprotocol, de gebruikte vragenlijst, de (realisatie van) de steekproef en de aanpassingen die wij voor de Nederlandse situatie hebben moeten maken.

2.2 *Het ISRD protocol*

In de ISRD-studie wordt gebruik gemaakt van de zelfrapportage methode. Hierbij krijgen leerlingen een vragenlijst voorgelegd die zij zelf invullen. In de vragenlijst staan vragen naar gedrag en feiten die niet via een andere bron geverifieerd kunnen worden. Hoewel deze methode leerlingen de mogelijkheid geeft oneerlijke of sociaalwenselijke antwoorden te geven of verkeerde antwoorden te geven omdat ze zich zaken verkeerd herinneren, is uit onderzoek en ervaringen gebleken dat deze methode zeer effectief is en niet minder betrouwbaar dan andere typen dataverzameling (Akers, 1964; Christie, Andenaes & Skirbekk, 1965; Elmhorn 1965; Antilla & Jaakkola, 1966; Gold,

⁴ Aan het onderzoek doen mee Armenië, Antillen, België (Vlaanderen en Wallonië), Bosnië-Herzegovina, Canada, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Frankrijk, Finland, Hongarije, Ierland, Italië, IJsland, Litouwen, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Polen, Portugal, Rusland, Slovenië, Suriname, Spanje, Tsjechoë, Venezuela, Verenigde Staten van Amerika, Zwitserland en Zweden.

⁵ In de stuurgroep hebben zitting: Josine Junger-Tas (Nederland), Ineke Marshall-Haen (Verenigde Staten), Martin Killias (Zwitserland), Dirk Enzmann (Duisland), Majone Steketee (Nederland) en Beata Gruzczynski (Polen).

1966, 1970; Buikhuisen, Jongman & Oving, 1969; Hirschi, 1969; Jongman, 1971; Junger-Tas, 1972; Elliott & Voss, 1974, Hagan, 1993).

De ISRD-methodiek voorziet in een steekproefprocedure waarbij onderscheid wordt gemaakt naar drie niveaus van steden.⁶ Er wordt at random een grote stad gekozen, een middelgrote stad en drie kleine steden. Klassen in het 1ste, 2de en 3de schooljaar⁷ van het voortgezet onderwijs moeten evenveel kans hebben om gekozen te worden in de steekproef. Elk land verzamelt 2100 bruikbare vragenlijsten⁸ ten behoeve van de internationaal vergelijkende ISRD-studie.

Nadat de steden random zijn geselecteerd wordt een lijst van alle scholen in het gebied⁹ opgesteld. Vervolgens worden alle klassen in het 1ste, 2de en 3de schooljaar van het voortgezet onderwijs genoemd, waarna een random steekproef van klassen¹⁰ (en daarmee leerlingen) getrokken kan worden die gelijk is aan de populatieverdeling (per stadsniveau). De scholen worden vervolgens benaderd met de vraag om de gekozen klassen te mogen bezoeken.

Het bevragen van leerlingen gebeurt door middel van een schriftelijke vragenlijst en tijdens een regulier uur¹¹ van de leerlingen. De enquête wordt uitgevoerd door een onderzoeker van het ISRD-team of een getrainde veldwerker. Het is belangrijk dat het onderzoek en de vragenlijst bij elke enquête op dezelfde manier worden ingeleid, dat de leerlingen de vragenlijst in rust en privacy kunnen invullen en dat moeilijke vragen van tevoren worden toegelicht.

2.3 De dataverzameling

De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de maanden april tot en met juni 2006, waarbij de eerste klas bezocht is op 3 april en de laatste op 23 juni. De dataverzameling is uitgevoerd door studenten van de Universiteit van Amsterdam, de Universiteit van Utrecht en de Universiteit van Groningen. De studenten hebben een training van een dag ontvangen om hen voor te bereiden op de procedure en de inhoud van het onderzoek.

⁶ Een grote stad (bij voorkeur het voornaamste economische centrum van het land) heeft ongeveer 500.000 inwoners, een middelgrote stad ongeveer 120.000 inwoners en een kleine stad tussen de 10.000 en 75.000 inwoners.

⁷ Het protocol voorziet in een sampling van de 7de, 8ste en 9de schooljaren van het nationale onderwijsstelsel. Dit is het equivalent van de leeftijden 12 tot en met 15 jaar. Dit geeft de mogelijkheid om de verschillende delicttrajecten in deze leeftijdsgroepen te onderzoeken aan de hand van de startleeftijd van delinquentie en de huidige frequentie van delictgedrag.

⁸ Minimaal 700 vragenlijsten per stadgrootte.

⁹ Alle schooltypen waarin minimaal 5% van de schoolgaande kinderen in een land vertegenwoordigd zijn dienen te worden meegenomen.

¹⁰ Om clustering te voorkomen is het niet wenselijk dat meer dan twee klassen op één school worden getrokken.

¹¹ Voorwaarde is dat tijdens de bevraging van de leerlingen de kernklas bijeen is, bijvoorbeeld tijdens Nederlands of een mentoruur, en dat er geen leerlingen van andere klassen aanwezig zijn, bijvoorbeeld tijdens geschiedenis of een ander vak uit het vakkenpakket.

Om de vragenlijsten te kunnen monitoren is gebruik gemaakt van codes op de vragenlijst en het begeleidende klassenformulier. Op dit klassenformulier staan de basisgegevens van de klas. Daarnaast zijn er enkele korte vragen aan de docent gesteld, onder andere naar het aantal leerlingen dat in de klas zit en de bevestiging van de enquêtenummers die in de betreffende klas zijn uitgezet.

2.3.1 *Populatie en steekproef*

Het Nederlandse onderzoeksteam heeft getracht het internationale protocol zoveel mogelijk te volgen. Afwijkingen van het protocol zijn het gevolg van praktische en structurele beperkingen die voortkomen uit de opzet van het Nederlandse schoolsysteem. De vrijheid die Nederlandse scholen van het ministerie van Onderwijs krijgen maakt dat er grote verschillen optreden tussen bijvoorbeeld de samenstelling van schooltypen in een school en het aantal jaren dat leerlingen in een brugklas zitten. Om deze variëteit in het onderzoek zoveel mogelijk te beperken - die zou immers tot een zeer complexe sampling leiden - is ervoor gekozen onderscheid te maken naar de schooltypen praktijkonderwijs, vmbo praktische leerweg (bestaande uit de gemengde leerweg, kaderberoepsgerichte leerweg en basisberoepsgerichte leerweg¹²), vmbo theoretische leerweg, avo¹³, havo en vwo. Vanwege het grote aantal avo klassen op scholen, hebben we ervoor gekozen om in het eerste en tweede schooljaar alleen onderscheid te maken naar praktijkonderwijs, vmbo en avo.

Tabel 2.1 laat de populatie van Nederlandse studenten in de eerste drie leerjaren zien.¹⁴ Slechts een klein percentage van de leerlingen volgt praktijkonderwijs. Hoewel dit minder is dan de grens van 5% die het protocol stelt om een schooltype mee te nemen in het onderzoek, hebben wij ervoor gekozen om deze toch mee te nemen in onze steekproef. De verwachting is dat de prevalentie van delinquentie en risicofactoren in deze groep hoog is. Het betreft immers een groeiende groep leerlingen, die lijkt op de leerlingen die met moeite de praktijkgerichte leerwegen van het vmbo doorlopen, met een beperkte sociale status en kansen op de arbeidsmarkt. Daarom menen wij dat deze groep niet buiten beschouwing gelaten kan worden. Wel zijn leerlingen op internationale scholen en individuele leerwegondersteunende scholen buiten beschouwing gelaten.

¹² Er is geen onderscheid gemaakt naar de verschillende trajecten die leerlingen binnen hun leerweg doorlopen.

¹³ Avo klassen zijn brugklassen die meestal bestaan uit leerlingen van de schooltypes vmbo theoretische leerweg, havo en vwo.

¹⁴ Bron: ministerie van Onderwijs.

Tabel 2.1 De verdeling van leerlingen in de eerste drie leerjaren van het Nederlandse voortgezet onderwijs in 2004/2005

	Eerste leerjaar		Tweede leerjaar		Derde leerjaar	
	N	%	N	%	N	%
praktijkonderwijs (1)	7.297	4	6.396	3	5.633	3
vmbo (2)	98.004	49	105.292	53		
vmbo theoretische leerweg (3)					36.968	19
vmbo praktische leerweg (4)					70.019	36
avo (5)	94.945	47	87.447	44	6.926	3
havo (6)					38.165	19
vwo (7)					39.266	20
Totaal	200.246	100	199.135	100	196.977	100

Niet alleen het gebrek aan uniformiteit tussen scholen is een beperking in dit onderzoek, ook het aantal scholen in Nederland is beperkt. Het ISRD protocol stelt als voorwaarde dat leerlingen uit niet meer dan twee klassen per school worden ondervraagd, om clustering te voorkomen. Nederlandse scholen zijn sinds een tiental jaren echter gefuseerd tot enorme scholengemeenschappen. Hierdoor is het aantal scholen per stad te gering om het protocol te volgen. Daarom hebben wij ervoor gekozen om maximaal drie klassen op een school te benaderen en hebben we dependances van een scholengemeenschap als aparte school beschouwd. Dit onder de assumptie dat leerlingen die onderwijs in aparte gebouwen volgen elkaar niet zullen kennen en elkaar dus ook niet zullen beïnvloeden qua gedrag. Dit sluit echter niet uit dat er statistische clustering kan optreden.

2.3.2 Omvang van de steekproef

Ons doel aan het begin van de studie was 3000 vragenlijsten uit te zetten, dit om ruim boven de norm van 2100 ingevulde vragenlijsten te blijven die worden voorgeschreven door het ISRD-protocol.¹⁵ Met een gemiddelde van ongeveer 20 leerlingen per klas¹⁶ zou dit betekenen dat we 150 klassen¹⁷ nodig hadden om aan dit benodigde aantal te komen. Daarom hebben we 50 klassen

¹⁵ Het sampling protocol adviseert om minstens 2900 leerlingen te selecteren, om bij een geschatte non-response van 30% uit te komen op een dataset met ongeveer 2100 leerlingen.

¹⁶ Het gemiddeld aantal leerlingen per klas zal dichterbij 25 liggen, maar we verwachtten niet dat al deze leerlingen aanwezig zouden zijn tijdens het moment van afname.

¹⁷ Het ministerie van Onderwijs beschikt over data die voor elke school specificeert hoeveel leerlingen er in elk schooltype en klas aanwezig zijn. Er is geen overzicht dat aangeeft in hoeveel klassen deze leerlingen zijn geplaatst. Daarom hebben we een schatting gemaakt op basis van het verwachte aantal leerlingen per klas.

geselecteerd,¹⁸ gestratificeerd over de eerste drie schooljaren en de zeven schooltypes voor elk stadsniveau.¹⁹

Tabel 2.2 Selectie van het aantal klassen per stadsniveau, uitgesplitst naar schooltype en schooljaar

	1ste leerjaar		2de leerjaar		3de leerjaar		Totaal
	N	%	N	%	N	%	
praktijkonderwijs (1)	1	4	1	3	1	3	3
vmbo (2)	8	49	8	53			16
vmbo theoretische leerweg (3)					3	19	3
vmbo praktische leerweg (4)					6	36	6
avo (5)	8	47	7	44	1	3	16
havo (6)					3	19	3
vwo (7)					3	20	3
Totaal	17	100	16	100	17	100	50

Er is gebruik gemaakt van een verdeling op nationaal niveau om tot de verdeling van geselecteerde klassen te komen, zoals gepresenteerd in tabel 2.2. Om te laten zien dat dit uitgangspunt ook een passend beeld geeft per stadsniveau, kijken we nader naar de stad Amsterdam. In tabel 2.3 wordt de verdeling van leerlingen in de eerste drie leerjaren in Amsterdam weergegeven. Wanneer we de percentages vergelijken met die van tabel 2.1 zien we dat er slechts kleine verschillen zijn. Het eerste jaar is nagenoeg gelijk, maar in het tweede jaar zijn er minder leerlingen in het praktijkonderwijs dan gemiddeld. In het derde jaar valt op dat scholen in Amsterdam een derde avo jaar kennen, terwijl scholen over het algemeen alleen in de eerste twee leerjaren avo klassen hebben. De vergelijking leert ons dat er geen significante of onverklaarbare verschillen te zien zijn. Daarom is er geen reden om aan te nemen dat onze steekproef niet representatief is per stadsniveau.

¹⁸ Om de klassen te selecteren is een lijst van scholen met informatie over schooltype en leerjaren in Excel geplaatst, geordend naar stadsniveau, waarna op basis van een random nummer klassen zijn geselecteerd om zo tot een selectie te komen die voldoet aan de eisen van tabel 2. Er zijn niet meer dan drie klassen per school geselecteerd en nooit drie klassen van eenzelfde schooljaar.

¹⁹ De steden zijn *random* gekozen nadat ze in alfabetische volgorde in een Excel sheet zijn geplaatst naar stadsniveau en geselecteerd op voorwaarde dat de categorie van stadsniveau nog niet vol was en dat er voldoende geografische spreiding tussen de steden was.

Tabel 2.3 De verdeling van leerlingen in de eerste drie leerjaren in Amsterdam in het schooljaar 2004/2005

	1ste leerjaar		2de leerjaar		3de leerjaar	
	N	%	N	%	N	%
praktijkonderwijs (1)	386	5	500	6	264	3
vmbo (2)	3.686	48	3.817	49		
vmbo theoretische leerweg (3)					1.301	17
vmbo praktische leerweg (4)					2.741	36
avo (5)	3.638	47	3.512	45	837	11
havo (6)					1.130	15
vwo (7)					1.434	19
Totaal	7.710	100	7.829	100	7.707	100

Helaas waren we gedwongen om meer steden te selecteren dan het ISRD-protocol voorschrijft. Er zijn niet genoeg scholen in het voorgeschreven aantal middelgrote en kleine steden om voldoende klassen te selecteren. De clustering in de scholen zou dan enorm zijn, als het al mogelijk is om een school te vinden die ons toestaat meer dan drie klassen te bezoeken.²⁰ In tabel 2.4 laten we de originele selectie van steden zien. Begin maart 2006 hebben we achttien scholen²¹ in Amsterdam benaderd, tien in Groningen, vijf in Arnhem, twee in Eindhoven, zes in Hilversum, drie in Kampen, drie in Vlaardingen, drie in Nieuwegein en twee in Culemborg. Elke school heeft een brief ontvangen met het verzoek tot deelname aan het onderzoek en een specificatie van de klassen die nodig waren voor het onderzoek.²² Als de gevraagde klassen niet beschikbaar waren, of wanneer er niet voldoende leerlingen in een klas zaten, is de school gevraagd om een vergelijkbare klas te zoeken.

²⁰ Scholen worden zo vaak benaderd voor deelname aan onderzoek, dat zij het gevoel hebben dat leerlingen meer tijd besteden aan het invullen van enquêtes dan aan de lesinhoud. Bovendien vraagt het organiseren van studies veel tijd van de schoolleiding.

²¹ We hebben dependances van scholen als aparte scholen benaderd en in de praktijk bijvoorbeeld drie locaties van een scholengemeenschap bezocht.

²² De brief vroeg de school om bijvoorbeeld een klas uit het eerste leerjaar avo, een klas uit het tweede leerjaar havo en een klas uit het derde leerjaar vwo. Er waren twee voorwaarden voor de selectie van klassen: alle leerlingen uit de kernklas moesten aanwezig zijn tijdens de afname (bijvoorbeeld tijdens de verplichte vakken Nederlands of Engels) en drie klassen moesten in aansluitende uren door een interviewer bezocht kunnen worden. Dit om te voorkomen dat scholen klassen selecteren die zij beschouwen als een 'brave' klas.

Tabel 2.4 De eerste selectie van steden

	Aantal inwoners in 2005	Geografische ligging
<i>Grote stad</i>		
Amsterdam (363)	735.328	West
<i>Middelgrote steden</i>		
Arnhem (202)	140.000	Oost
Eindhoven (772)	208.937	Zuid
Groningen (014)	181.000	Noord
<i>Kleine steden</i> ²³		
Culemborg (216)	27.308	Midden
Hilversum (402)	83.096	Midden
Kampen (166)	49.137	Noord
Nieuwegein (356)	61.332	Midden
Vlaardingen (622)	73.390	West

Na een week werd duidelijk dat veel scholen de we hadden benaderd²⁴ niet mee wilden werken aan het onderzoek. Daarom hebben we besloten om ook andere scholen te benaderen. We kozen er niet voor om de scholen die al meewerkten aan het onderzoek te vragen om meer klassen te mogen bezoeken. We hebben een brief gestuurd naar alle scholen in de steden van de eerste selectie die we nog niet hadden aangeschreven: 29 scholen in Amsterdam, 29 in de middelgrote steden en negen in de kleine steden. Vervolgens selecteerden we drie klassen op elke school, waarbij we een verdeling aanhielden die bij benadering gelijk is aan de verdeling van de populatie. In de kleine steden waren slechts enkele scholen beschikbaar en geen scholen meer uit de eerste selectie die we nog konden benaderen. Daarom hebben we een tweede selectie van steden gemaakt en daarbij een verdeling over schooljaren en schooltypen aangehouden die overeenkomt met de nationale verdeling. We hebben deze scholen en klassen benaderd op het moment dat de respons in de originele selectie te laag bleef. Aan het einde van de maand maart hebben we de scholen in Drachten en Heerhugowaard benaderd (twee kleine steden uit de tweede selectie) en de scholen in de originele selectie die nog niet eerder waren benaderd.

²³ Hoewel het aantal inwoners voor een kleine stad hoog lijkt, is het niet mogelijk om steden met minder inwoners te selecteren omdat er dan vaak geen school aanwezig is of slechts één. Leerlingen uit de omgeving reizen elke dag naar de scholen met een regionale functie in de steden die wij geselecteerd hebben.

²⁴ Na het versturen van de brief, is de school telefonisch benaderd om de studie verder toe te lichten en om een datum af te spreken voor een bezoek aan de school. Vaak zijn scholen meerdere malen telefonisch benaderd en werd getracht om de correspondentie zoveel mogelijk per e-mail af te handelen, omdat dit vaak effectiever was.

Tabel 2.5 Tweede selectie van steden

	Aantal inwoners in 2005	Geografische ligging
<i>Grote stad</i>		
Den Haag (518)	474.291	West
<i>Middelgrote steden</i>		
Amersfoort (307)	119.785	Midden
Den Bosch (796)	134.793	Zuid
Haarlem (392)	147.000	West
<i>Kleine steden</i>		
Drachten (090)	54.415	Noord
Harderwijk (243)	41.447	Oost
Heerhugowaard (398)	47.313	West
Oss (828)	76.324	Zuid
Veenendaal (345)	62.000	Oost

Eind april waren er opnieuw te weinig scholen over om te benaderen, terwijl we nog niet voldoende klassen bezocht hadden. Wij hebben daarom alle scholen benaderd in de steden die gepresenteerd zijn in tabel 2.4. Vanwege de tijdsdruk (scholen hebben examens in mei²⁵ en het schooljaar eindigt in juni), hebben we voor een andere aanpak gekozen. In plaats van een brief naar de school sturen en een paar dagen wachten alvorens contact op te nemen, besloten we om de schooldirecteur direct te benaderen en de brief desgevraagd via de e-mail te sturen. Ook stelden we ons doel bij van 1000 leerlingen per stadsniveau naar 800, wat een steekproefrealisatie van 2400 leerlingen zou opleveren.

Begin juni waren we dicht bij ons quota van minimaal 2100 leerlingen in een representatieve verdeling. We 'misten' echter nog een aantal klassen in de grote stad en de kleine steden. Daarom selecteerden we een extra grote stad, Utrecht, en vijf kleine steden: De Bilt, Gouda, Maarssen, Woerden en Zeist. We hebben daar vervolgens alleen scholen geselecteerd met een specifiek schooltype, dat we nodig hadden om onze representatieve verdeling te realiseren. Helaas was het in deze periode heel moeilijk om scholen nog te bereiken, omdat de zomervakantie voor de deur stond. De zes scholen in Utrecht die we benaderen waren reeds gesloten, maar we slaagden er wel in om een aantal extra klassen in de kleine steden te bezoeken.

Tabel 2.6 De derde selectie van steden

	Aantal inwoners in 2005	Geografische ligging
<i>Grote stad</i>		
Utrecht (344)	275.362	Midden
<i>Kleine steden</i>		
De Bilt (310)	42.082	Midden
Gouda (513)	71.426	West
Maarssen (333)	39.584	Midden
Woerden (632)	47.872	Midden
Zeist (355)	60.346	Midden

²⁵ Vanwege de hoge druk die het organiseren van examens op de schoolleiding legt, wensen zij zich in deze periode niet bezig te houden met andere organisatorische zaken zoals onderzoeken.

2.3.3 Realisatie van de steekproef

Eind juni werd de lage respons van scholen 'definitief', omdat het schooljaar over was en er geen extra scholen meer zouden deelnemen. We zijn de data-verzameling gestopt met het uitzetten van 2299 vragenlijsten²⁶. Omdat we meer dan 2100 ingevulde vragenlijsten hadden verzameld, besloten we de dataverzameling niet door te laten lopen in het nieuwe schooljaar. De verdeling van leerlingen over de verschillende stadsgroottes is weergegeven in tabel 2.7²⁷. De tabel laat zien dat we er niet in geslaagd zijn om 800 leerlingen in de grote stad te enquêteren, we komen er 161 tekort. Het was helaas bijzonder moeilijk scholen in de grote steden te bewegen om mee te werken aan het onderzoek, omdat onderzoekers bij uitstek geïnteresseerd zijn in deze populatie en zij daarom nog vaker worden benaderd voor onderzoek dan andere scholen.

Tabel 2.7 Aantal geënquêteerde leerlingen in de geselecteerde plaatsen

	Doel	Aantal geënquêteerde leerlingen	Aantal deelnemende scholen
<i>Grote stad</i>			
Amsterdam (363)	400	390	9
Den Haag (518)	400	249	5
<i>Totaal voor de grote stad</i>	<i>800</i>	<i>639</i>	<i>14</i>
<i>Middelgrote steden</i>			
Arnhem (202)	133	79	1
Eindhoven (772)	133	310	5
Groningen (014)	133	192	3
Amersfoort (307)	133	98	2
Den Bosch (796)	133	67	1
Haarlem (392)	133	96	2
<i>Totaal voor de middelgrote steden</i>	<i>800</i>	<i>842</i>	<i>14</i>
<i>Kleine steden</i>			
Culemborg (216)	89	72	1
Hilversum (402)	89	146	2
Kampen (166)	89	137	2
Nieuwegein (356)	89	127	2
Vlaardingen (622)	89	90	2
Drachten (090)	89	29	1
Harderwijk (243)	89	79	1
Heerhugowaard (398)	89	71	1
Woerden (632)	89	76	1
<i>Totaal voor de kleine steden</i>	<i>800</i>	<i>827</i>	<i>13</i>

²⁶ De steden waar we geen data verzameld hebben als gevolg van non-respons zijn niet opgenomen in deze tabel.

²⁷ De steden waar we geen data verzameld hebben als gevolg van non-response zijn niet opgenomen in deze tabel.

De verdeling van leerlingen over de verschillende schooltypes en schooljaren is weergegeven in tabel 2.8. De verdeling is niet geheel conform de verwachting, maar er is geen enkel schooljaar of schooltype dat sterk afwijkt. We zijn er echter niet in geslaagd om 800 leerlingen te enquêteren in het tweede en derde leerjaar. Dit is het gevolg van de veelal kleinere klassen in deze leerjaren (met name in de middelgrote en kleine steden, zoals afgeleid kan worden uit tabel 2.7). Problemen die enquêteurs ondervonden tijdens de afnamen en het zoeken naar een vervangende klas, heeft er ook voor gezorgd dat de verdeling niet geheel gelijk is. Soms was een klas bijvoorbeeld niet aanwezig op het moment dat de afname gepland was en het was niet altijd mogelijk om een nieuwe datum af te spreken. In één school was de enquêteur niet aanwezig op het geplande tijdstip. Daarom hebben er uiteindelijk 40 en geen 41 scholen meegedaan.

Tabel 2.8 Aantal geïnterviewde leerlingen (2299) naar schooltype en schooljaar

	Eerste leerjaar		Tweede leerjaar		Derde leerjaar	
	Doel	Gerealiseerd	Doel	Gerealiseerd	Doel	Gerealiseerd
praktijkonderwijs (1)	32	36	24	37	24	28
vmbo (2)	392	381	424	400		74
vmbo theoretische leerweg (3)					152	106
vmbo praktische leerweg (4)					288	204
avo (5)	376	382	352	297	8	55
havo (6)					152	194
vwo (7)					160	105
Totaal aantal leerlingen	800	799	800	734	800	766
Totaal aantal klassen	40	39	40	36	40	39

In tabel 2.9 geven we een overzicht van het aantal scholen dat we benaderd hebben en van de respons. Het percentage weigeringen is erg hoog. De reden hiervoor was in bijna 50% van de gevallen onderzoeksmoeheid. Het is niet uitzonderlijk dat een school meerdere keren per week wordt gevraagd deel te nemen aan een onderzoek. De directeuren hebben het gevoel dat ze een grens moeten trekken, de school is er om leerlingen op te leiden, niet om hen vragenlijsten in te laten vullen. De tweede belangrijke reden was dat scholen het idee hadden dat het moeilijk zou zijn om de enquête te organiseren en dat het belastend zou zijn voor docenten en leerlingen. Andere redenen zijn de aard van de vragenlijst, het gevoel dat de school en leerlingen zelf geen baat hebben bij deelname,²⁸ slechte ervaringen tijdens andere onderzoeken; soms wilde men geen specifieke reden noemen.

²⁸ Scholen zagen geen meerwaarde in schoolrapportages of lesmateriaal voor bijvoorbeeld maatschappijlessen, omdat deze ook tijd en energie vragen van de school.

Tabel 2.9 Respons van scholen

	Aantal scholen in de stad	Aantal scholen benaderd	Percentage scholen dat deelnam	Percentage scholen dat weigerde	Percentage niet bereikte scholen
<i>Grote stad</i>					
Amsterdam (363)	56	47	19	68	13
Den Haag (518)	38	37	14	62	24
Utrecht (344)	17	6	0	100	0
<i>Middelgrote steden</i>					
Arnhem (202)	16	11	9	82	9
Eindhoven (772)	20	18	28	67	6
Groningen (014)	18	17	18	71	12
Amersfoort (307)	19	19	11	53	37
Den Bosch (796)	9	10	10	30	60
Haarlem (392)	17	17	12	35	53
<i>Kleine steden</i>					
Culemborg (216)	4	4	25	75	0
Hilversum (402)	10	9	22	56	22
Kampen (166)	4	3	66	33	0
Nieuwegein (356)	5	4	50	50	0
Vlaardingen (622)	5	5	40	60	0
Drachten (090)	9	9	11	55	33
Harderwijk (243)	4	4	25	50	25
Heerhugowaard (398)	4	4	25	75	0
Woerden (632)	5	4	25	50	25
Oss (828)	7	7	0	86	14
Veenendaal (345)	5	5	0	60	40
De Bilt (310)	2	1	0	100	0
Gouda (513)	13	5	0	60	40
Maarssen (333)	3	1	0	100	0
Zeist (355)	8	6	0	67	33

In sommige steden is het percentage scholen dat we niet hebben bereikt of dat nog geen beslissing over deelname had genomen wat hoger. Dit komt doordat we deze scholen pas hebben benaderd toen duidelijk werd dat de deelname niet groot genoeg was. De tijd die we hadden om scholen te benaderen of voor scholen om te reageren, was in dat geval korter. Het was erg moeilijk om scholen te bereiken. De ene keer omdat we de schooldirecteur benaderden die ons vaak doorverwees naar een ander persoon die net zo drukbezet was²⁹, de andere keer omdat het telefoonnummer niet klopte, de school gefuseerd was of in zijn geheel niet meer bestond. Daarom is in sommige gevallen het aantal benaderde scholen groter dan het aantal scholen in de stad en andersom.

²⁹ Er waren gemiddeld vier telefoontjes of e-mailtjes nodig om in contact te komen met de juiste persoon en vaak konden zij ons niet direct uitsluitel geven over deelname aan het onderzoek en de praktische realisatie daarvan.

De respons van leerlingen was erg hoog, slechts zeven leerlingen weigerden de vragenlijst in de te vullen. Tabel 2.10 laat zien dat 7,5% van de leerlingen niet aanwezig was tijdens de dataverzameling. We zijn teruggegaan op een ander moment om deze leerlingen opnieuw te enquêteren.³⁰

Tabel 2.10 Respons van studenten

		% van 1	% van 3	% van 5
1	Aantal leerlingen in de klas volgens de schooladministratie	2.554	100	
2	Aantal leerlingen (van 1) dat afwezig is tijdens de dataverzameling	191	7,5	
3	Aantal leerlingen (van 1) dat aanwezig is tijdens de dataverzameling	2.363	92,6	100
4	Aantal leerlingen (van 3) dat weigerde om deel te nemen	7		0,3
5	Aantal leerlingen (van 3) dat de vragenlijst heeft ingevuld	2.359		99,8
6	Aantal leerlingen (van 5) dat de vragenlijst correct heeft ingevuld	2.348		99,5

Concluderend kunnen we vaststellen dat de steekproef een redelijke benadering is van de populatie en dat er geen aanleiding is te denken dat de non-respons van scholen gecorreleerd is met onze afhankelijke variabele (delinquentie).

2.3.4 De dataset

Uit de vergelijking van de dataset met Nederlandse jongeren van 12 tot 16 jaar blijkt dat de dataset in verhouding veel allochtone jongeren telt (derdegeneratie allochtonen vallen onder de categorie Nederlands) en dat de dataset een urbane steekproef is. In de zeer kleine steden in Nederland zijn geen data verzameld, simpelweg omdat er geen scholen zijn.

³⁰ Afwezige leerlingen kunnen afwezig zijn vanwege spijbelen.

Tabel 2.11 Verdeling van de achtergrondvariabelen in de steekproef, afgezet tegen jongeren in Nederland in de leeftijd 12 tot 16 jaar op 1 januari 2006³¹

	Dataset		Nederland	
	N	%	N	%
<i>Leeftijd</i>				
11 jaar	7	0		
12 jaar	194	9	199.107	20
13 jaar	656	29	201.332	20
14 jaar	699	31	204.187	20
15 jaar	573	25	204.774	20
16 jaar	147	6	197.082	20
17 jaar	14	1		
18 jaar	1	0		
<i>Sekse</i>				
Jongens	1.168	51	514.674	51
Meisjes	1.122	49	491.808	49
<i>Etniciteit</i>				
Nederlands	1.491	65	785.733	78
Westers	153	7	65.710	7
Turks	141	6	35.938	4
Marokkaans	117	5	31.269	3
Surinaams	131	6	27.740	3
Antilliaans	43	2	11.976	1
Niet-westers	216	9	48.116	5
<i>Generatie</i>				
Nederlands	1.489	65	785.733	78
Eerste generatie allochtonen	84	4	55.632	6
Tweede generatie allochtonen	707	31	165.117	16
<i>Verstedelijkingsgraad³²</i>				
Extreem geurbaniseerd	1.016	44	3.124.880	19
Zeer geurbaniseerd	820	36	3.682.010	23
Geurbaniseerd	459	20	2.932.480	18
Enigszins geurbaniseerd			3.188.480	20
Niet geurbaniseerd			3.377.670	21

2.4 Leeswijzer

Het Nederlandse deel van het ISRD-2 onderzoek is uitgevoerd met een stedelijke steekproef (een grote stad, enkele middelgrote steden en een aantal kleine stadjes). In deze steden is een representatieve steekproef van scholen voor het voortgezet onderwijs gehouden, gevolgd door een representatieve steekproef onder leerlingen van de 1ste, 2de en 3de klas (12 t/m 15 jaar). Dit resulteerde in een uiteindelijke steekproef van 2295 scholieren, aan wie we vervolgens een vragenlijst voorlegden.

³¹ De gegevens voor regio beslaan het jaar 2005 voor Nederland als geheel.

³² De criteria voor urbanisatie zijn als volgt: extreem geurbaniseerd (>2.500 adressen per vierkante kilometer), zeer geurbaniseerd (1.500 - 2.500 adressen per vierkante kilometer), geurbaniseerd (1.000 - 1.500 adressen per vierkante kilometer), enigszins geurbaniseerd (500 - 1.000 adressen per vierkante kilometer) and niet geurbaniseerd (<500 adressen per vierkante kilometer).

In de volgende twee hoofdstukken beschrijven we delinquent gedrag en middelengebruik van de jongeren. In de daarop volgende hoofdstukken worden de gevonden resultaten verklaard aan de hand van gangbare criminologische theorieën.

De in de volgende hoofdstukken gepresenteerde tabellen en cijfers zijn gebaseerd op een N van 2295, tenzij er meer dan 3% missende cases zijn. In dat geval wordt de N bij de tabel vermeld. Significantieniveaus geven we aan door middel van asterisken.

3. *De respondentengroep*

3.1 *Inleiding*

In dit hoofdstuk beschrijven we de operationalisatie van de achtergrondkenmerken. Beschreven wordt wat voor jongeren hebben deelgenomen aan dit onderzoek. In de vragenlijst zijn een aantal achtergrondkenmerken opgenomen waarover de jongeren hebben gerapporteerd. Het gaat om sekse, leeftijd, herkomst van de jongeren en beide ouders, gezinssituatie en sociaaleconomische situatie.

Opleidingsniveau en verstedelijkingsgraad zijn verkregen door het formulier dat de interviewer invulden. Voor een aantal variabelen is nagegaan of onze respondentengroep afwijkt van de landelijke cijfers, onder andere voor etniciteit of gezinssamenstelling.

3.2 *Algemene kenmerken*

Er hebben ongeveer net zoveel meisjes deelgenomen (49%) als jongens (51%). Er is geen verschil in vergelijking met de landelijke cijfers. Aangezien de steekproef is gehouden onder de leerlingen van de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs, varieert de leeftijd van de jongeren van 11 tot 17 jaar. De meeste leerlingen zijn 13, 14 of 15 jaar oud. De gemiddelde leeftijd is 13 jaar en 10 maanden.

Wat het aantal jongeren met een andere etnische achtergrond dan de Nederlandse betreft, hebben we de definitie van het ministerie van Buitenlandse Zaken gehanteerd: een jongere behoort tot een andere etniciteit dan de Nederlandse, als de jongere zelf of als een van beide ouders in het buitenland geboren is. Als de ouders afkomstig zijn uit een verschillend land dan is de etniciteit van de moeder bepalend voor de etniciteit van de jongere.

De jongeren zijn afkomstig uit 70 verschillende landen en hebben meer dan 120 verschillende nationaliteiten. Ten behoeve van het onderzoek hebben we een onderverdeling gemaakt in westerse landen (West- en Oost-Europa, Canada, Australië en Verenigde Staten) en niet-westerse landen (alle Afrikaanse landen, landen in het Midden-Oosten, waaronder Afghanistan, Iran en Irak, en in Azië: China en India). Aangezien veel jongeren in Nederland afkomstig zijn uit Marokko, Turkije, Suriname en de Nederlandse Antillen hebben we deze als aparte categorieën genomen.

Wat betreft het aantal allochtone jongeren zijn er in de steekproef meer jongeren die een andere achtergrond hebben dan in de landelijke cijfers. Dit wordt mede veroorzaakt omdat een derde van de geselecteerde leerlingen in

de grote steden wonen, waar ongeveer de helft van de jongeren een andere etnische achtergrond dan de Nederlandse heeft. Het betreft vooral jongeren die hier geboren zijn, maar (een van hun) ouders niet, de zogeheten tweede generatie.

Ten slotte is het duidelijk dat er sprake is van een urbane steekproef.³³ De scholen die deelnamen aan het onderzoek staan in stedelijk gebied. Dit hoeft echter niet te betekenen dat de leerlingen ook afkomstig zijn deze verstedelijkte gebieden. Vanuit de kleine kernen en dorpen gaan jongeren immers voor het voortgezet onderwijs veelal naar een grotere stad in de buurt.

Tabel 3.1 Achtergrondvariabelen van de respondenten naar leeftijd, sekse, etniciteit en generatie migranten afgezet tegen landelijke gegevens over de variabelen in de leeftijd van 12 tot 16 jaar

	Data set		Landelijke gegevens	
	N	%	N	%
<i>Leeftijd</i>				
11 jaar	7	0,3		
12 jaar	194	8,5	199.107	20
13 jaar	656	28,6	201.332	20
14 jaar	699	30,5	204.187	20
15 jaar	573	25,0	204.774	20
16 jaar	147	6,4	197.082	20
17 jaar	14	0,6		
18 jaar	1	0,0		
<i>Totaal</i>	<i>2291</i>	<i>100,0</i>		
<i>Gender</i>				
Jongens	1168	51,0	514.674	51
Meiden	1122	49,0	491.808	49
<i>Totaal</i>	<i>2290</i>	<i>100,0</i>		
<i>Etniciteit</i>				
Nederlands	1491	65,1	785.733	78
Westerse landen	153	6,7	65.710	7
Turkije	141	6,2	35.938	4
Marokko	117	5,1	31.269	3
Suriname en Nederlandse Antillen	174	7,6	27.740	3
Andere niet-westerse landen	216	9,4	48.116	5
<i>Totaal</i>	<i>2292</i>	<i>100,0</i>		
<i>Generatie</i>				
Nederlands	1489	65,3	785.733	78
Tweedegeneratie allochtonen	707	31,0	165.117	16
Eerstegeneratie allochtonen	84	3,7	55.632	6
<i>Totaal</i>	<i>2280</i>	<i>100,0</i>		
<i>Regio</i>				
Extreme verstedelijkingsgraad	1016	44,3	3.124.880	19
Hoge verstedelijkingsgraad	820	35,7	3.682.010	23
Normale verstedelijkingsgraad	459	20,0	2.932.480	18
Lage verstedelijkingsgraad			3.188.480	20
Geen verstedelijkingsgraad			3.377.670	21
<i>Totaal</i>	<i>2295</i>	<i>100,0</i>		

³³ Vanwege het internationale onderzoek is aan alle landen gevraagd om een steekproef te houden in een grote stad, drie middelgrote steden en drie kleine. Voor de drie type steden is gezocht naar een gelijke verdeling van 700 leerlingen.

Etniciteit

Bijzonder is dat jongeren met een andere etnische achtergrond in de eerste en tweede generatie goed vertegenwoordigd zijn in het onderzoek (35%). Het gaat vooral om jongeren die hier geboren zijn, maar hun ouder(s) niet. Slechts een klein percentage (4%) van de jongeren is ook zelf in een ander land geboren.

De jongeren zijn uit verschillende delen van de wereld afkomstig. Een deel komt uit westerse landen (7%), een aantal uit de voormalige koloniën, zoals Suriname en de Antillen (8%). Een deel van de jongeren of hun ouders is afkomstig uit Turkije (6%) en Marokko (5%). De overige allochtone jongeren zijn afkomstig uit Azië, het Midden-Oosten of Afrikaanse landen (9%). De eerstegeneratie allochtone jongeren komen vooral uit Europa, Afrika en het Midden-Oosten. De tweedegeneratie allochtone jongeren is vooral uit Turkije en Marokko afkomstig. Aan de jongeren is gevraagd welke taal ze thuis spreken: een klein deel (12%) blijkt thuis geen Nederlands te spreken.

De allochtone leerlingen zijn wel iets ouder dan de groep autochtone leerlingen. Er zijn minder allochtone jongeren van 12 jaar, terwijl er meer allochtone jongeren zijn van 15 jaar en ouder (zie tabel 3.2). Dit leeftijdsverschil zou verklaard kunnen worden doordat we als steekproef de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs hebben genomen. Vooral de eerste maar ook de tweedegeneratie migrantenjongeren zijn vaak iets ouder, mogelijk omdat zij later met het onderwijs zijn begonnen of een klas hebben moeten overdoen vanwege taalachterstand. De gemiddelde leeftijd waarop de jongeren naar Nederland zijn gekomen is 5 jaar.

Er is een significant verschil tussen de eerste en tweedegeneratie allochtone leerlingen en de Nederlandse leerlingen wat betreft het niveau van het onderwijs dat de jongeren volgen. De allochtone leerlingen zitten vaker op het vmbo en het praktijkonderwijs. Vooral de eerstegeneratie allochtonen volgen vaker praktijkonderwijs. Opvallend is overigens wel dat, als je kijkt naar de derde klas havo/vwo, het aantal Nederlandse (16%) en allochtone leerlingen (11%) niet meer zoveel verschilt.

Het blijkt dat allochtone leerlingen vooral in de grote steden wonen. Dit komt overeen met de landelijke gegevens, waaruit blijkt dat inmiddels meer dan de helft van de jongeren in de grote steden een allochtone achtergrond heeft.

Tabel 3.2 Achtergrondkenmerken opgesplitst naar eerste en tweedegeratie allochtone leerlingen

	Totaal		Nederlands		2 ^{de} generatie		1 ^{ste} generatie	
	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Sekse</i>								
Meiden	1122	49,0	706	47,4	366	51,8	46	55,4
Jongens	1168	51,0	782	52,6	340	48,2	37	44,6
<i>Totaal</i>	<i>2290</i>	<i>100,0</i>	<i>1488</i>	<i>100,</i>	<i>706</i>	<i>100,0</i>	<i>83</i>	<i>100,0</i>
<i>Leeftijd***</i>								
11-12 jaar	201	8,8	151	10,1	46	6,5	3	3,6
13 jaar	656	28,6	445	29,9	194	27,4	16	19,3
14 jaar	699	30,5	450	30,2	221	31,3	24	28,9
15 jaar en ouder	735	32,1	442	29,7	246	34,8	40	48,2
<i>Totaal</i>	<i>2291</i>	<i>100,0</i>	<i>1488</i>	<i>100,0</i>	<i>707</i>	<i>100,0</i>	<i>83</i>	<i>100,0</i>
<i>Etniciteit***</i>								
Nederland	1491	65,1	1489	100,0				
Westerse landen	153	6,7			132	18,7	19	22,6
Turkije	141	6,2			178	25,2	6	38,1
Marokko	117	5,1			134	19,0	7	7,1
Suriname/Antillen	174	7,6			110	15,6	20	8,3
Andere niet-westerse landen	216	9,4			153	21,6	32	23,8
<i>Totaal</i>	<i>2292</i>	<i>100,0</i>	<i>1489</i>	<i>100,0</i>	<i>707</i>	<i>100,0</i>	<i>84</i>	<i>100,0</i>
<i>Schooltype***</i>								
praktijkschool	98	4,3	52	3,5	27	3,8	16	19,0
vmbo	1145	49,9	651	43,7	441	62,4	44	52,4
avo/havo/vwo	1052	45,8	786	52,8	239	33,8	24	28,6
<i>Totaal</i>	<i>2295</i>	<i>100,0</i>	<i>1489</i>	<i>100,0</i>	<i>707</i>	<i>100,0</i>	<i>84</i>	<i>100,0</i>
<i>Steden***</i>								
Grote stad	628	27,4	217	14,6	370	52,3	39	46,4
Middelgrote stad	847	36,9	615	41,3	194	27,4	31	36,9
Kleine stad	820	35,7	657	44,1	143	20,2	14	16,7
<i>Totaal</i>	<i>2295</i>	<i>100,0</i>	<i>1489</i>	<i>100,0</i>	<i>707</i>	<i>100,0</i>	<i>84</i>	<i>100,0</i>

*** p<.000

Stedelijk gebied

Gekeken is naar de steden waar de leerlingen vandaan komen en hun achtergrondkenmerken. Er is een significant verband tussen leeftijd en urbanisatiegraad (zie tabel 3.3). De oudere jongeren (15 jaar en ouder) komen vaker uit de grote steden, terwijl de jongere leerlingen vaker uit de kleine steden komen.

Het merendeel van de jongeren met een allochtone achtergrond woont in de grote stad. Maar Marokkaanse, Turkse en Surinaamse jongeren wonen aanzienlijk vaker in de grote steden dan in de kleine steden. Alleen de allochtone jongeren van westerse afkomst zijn gelijk/evenwichtig verdeeld over alle steden.

Ook wat betreft het schooltype constateren we een verschil tussen de drie soorten steden. Zo zitten er uit de grote stad met name leerlingen van het

vmbo in het onderzoek. In de middelgrote steden zijn er meer avo leerlingen, waarvan overigens een deel overlapt met het vmbo. Hetzelfde geldt voor de kleine steden: daar zijn meer havo/vwo-leerlingen.

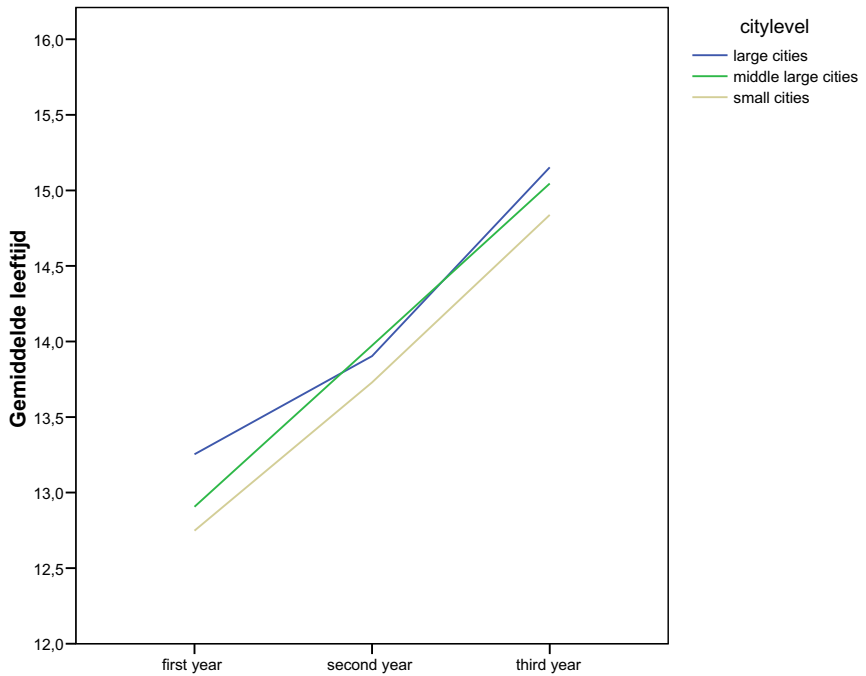
Tabel 3.3 Achtergrondkenmerken en grootte van de steden (%)

	Totaal		Grote steden		Middelgrote steden		Kleine steden	
	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Sekse</i>								
Meiden	1122	49,0	321	61,2	425	50,3	376	46,0
Jongens	1168	51,0	306	48,8	420	49,7	442	54,0
<i>Totaal</i>	<i>2290</i>	<i>100,0</i>	<i>627</i>	<i>100,0</i>	<i>845</i>	<i>100,0</i>	<i>818</i>	<i>100,0</i>
<i>Leeftijd***</i>								
11-12 jaar	201	8,8	35	5,6	76	9,0	90	11,0
13 jaar	656	28,6	174	27,7	222	26,3	260	31,8
14 jaar	699	30,5	189	30,1	253	29,9	257	31,4
15 jaar en ouder	735	32,1	230	36,6	294	34,8	211	25,8
<i>Totaal</i>	<i>2291</i>	<i>100,0</i>	<i>628</i>	<i>100,0</i>	<i>845</i>	<i>100,0</i>	<i>818</i>	<i>100,0</i>
<i>Etniciteit***</i>								
Nederland	1491	65,1	217	34,6	616	72,8	658	80,4
Westerse landen	153	6,7	46	7,3	58	6,9	49	6,0
Turkije	141	6,2	74	14,3	39	4,6	28	3,4
Marokko	117	5,1	77	11,8	32	3,8	8	1,0
Suriname/Antillen	174	7,6	124	12,3	26	3,1	24	2,9
Andere niet-westerse landen	216	9,4	90	19,7	75	8,9	51	6,2
<i>Totaal</i>	<i>2292</i>	<i>100,0</i>	<i>628</i>	<i>100,0</i>	<i>846</i>	<i>100,0</i>	<i>818</i>	<i>100,0</i>
<i>Schooltype***</i>								
praktijkschool	98	4,3	38	6,1	32	3,8	28	3,4
vmbo	1145	49,9	376	59,9	440	51,9	329	40,1
avo/havo/vwo	1052	45,8	214	34,1	375	44,3	463	56,5
<i>Totaal</i>	<i>2295</i>	<i>100,0</i>	<i>628</i>	<i>100,0</i>	<i>847</i>	<i>100,0</i>	<i>820</i>	<i>100,0</i>

*** p<.000

De leeftijd van de leerlingen is in de grote steden hoger dan in de kleinere steden. Mogelijke verklaring is dat er ook een significant verschil is in het aantal allochtone leerlingen, die vaker in de grote dan in de kleine steden wonen (zie tabel 3.2). De allochtone jongeren in de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs zijn ouder dan de autochtone leerlingen (zie tabel 3.2). Een deel van de gevonden verschillen in leeftijd is toe te schrijven aan etniciteit en onderwijsniveau, maar ze verklaren het verschil niet helemaal. Een deel lijkt toeval. Hoewel de gemiddelde leeftijd in de eerste klas hoger is, is dit weer wat lager in de tweede klas en juist weer wat hoger in de derde klas (zie figuur 1).

Figuur 1 De gemiddelde leeftijd van de klassen in de grote steden

Bij de analyse met betrekking tot stedelijk gebied moet rekening worden gehouden met deze verschillen ten aanzien van etniciteit, onderwijsniveau en leeftijd.

Gezinssituatie

Het merendeel van de kinderen woont in een gezin met een vader en moeder (75%). Een kwart van de kinderen woont bij een van beide ouders, al dan niet in een nieuw samengesteld gezin. Sommige ouders hebben co-ouderschap en in dat geval wonen jongeren zowel bij hun vader als bij hun moeder (6%). Als er sprake is van eenoudergezinnen, dan wonen de kinderen vooral bij de moeder. Er wonen meer jongeren in een huishouden waar geen vader aanwezig is (11%) dan in een gezin zonder moeder (1%).

Tabel 3.4 Gezinssituatie van de leerlingen

	N	%
Kerngezin compleet	1716	75,0
Kerngezin nieuw samengesteld	261	11,4
Eenoudergezin	276	12,1
Anders	35	1,5
Totaal	2288	100,0

Opvallend is de correlatie tussen het aantal leerlingen dat bij beide ouders woont en het onderwijsniveau. Meer kinderen van gescheiden ouders zitten in het praktijkonderwijs en in het vmbo, terwijl in havo/vwo het aantal leerlingen van gescheiden ouders het laagst is.

Van leerlingen (met ouders) uit het Caribisch gebied is bekend dat zij vaker alleen bij de moeder wonen. Ook in onze steekproef is het aantal leerlingen dat bij beide ouders woont het laagst onder Antilliaanse en Surinaamse jongeren. Opvallend is dat de jongeren uit Turkije en Marokko vaak in een gezin met vader en moeder wonen.

Tabel 3.5 Achtergrondkenmerken gekoppeld aan gezinssituatie

	Totaal		Kerngezin compleet		Kerngezin nieuw samengesteld		Eenouder-gezin		Anders	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Schooltype***</i>										
praktijk- onderwijs	98	4,3	59	3,4	12	4,6	18	6,5	9	25,7
vmbo	1141	49,9	803	46,8	136	52,1	179	64,9	23	65,7
avo/havo/vwo	1049	45,8	854	49,8	113	43,3	79	28,6	3	8,6
<i>Totaal</i>	2288	100,0	1716	100,0	261	100,0	276	100,0	35	100,0
<i>Etniciteit***</i>										
Nederland	1488	65,1	1183	69,0	178	68,2	113	40,9	14	40,0
Westerse landen	153	6,7	97	5,7	23	8,8	29	10,5	4	11,4
Turkije	141	6,2	123	7,2	4	1,5	10	3,6	4	11,4
Marokko	117	5,1	95	5,5	4	1,5	18	6,5	0	0,0
Suriname/ Antillen	172	7,5	81	4,7	21	8,0	63	22,8	7	20,0
Andere niet- westerse landen	216	9,4	136	7,9	31	11,9	43	15,6	6	17,1
<i>Totaal</i>	2287	100,0	1715	100,0	261	100,0	276	100,0	35	100,0

*** $p < .000$

Onderwijs

Wat betreft de school blijkt dat de helft van de jongeren, in overeenstemming met het landelijk beeld, afkomstig is van het vmbo (50%), een derde zit de eerste twee jaar in een schakelklas, de zogeheten 'avo klas' (32%). In totaal zit iets minder dan de helft van de leerlingen op avo/havo/vwo-niveau. Een klein percentage jongeren zit op het praktijkonderwijs (4%). Dit komt overeen met de landelijke gegevens (zie tabel 3.6).

Het gaat om leerlingen van de eerste drie klassen in het voortgezet onderwijs. De verdeling is zo goed als gelijk: eerste jaar 34%, tweede jaar 32% en derde jaar 34%.

Tabel 3.6 Onderwijsniveau en klas van de respondenten en de landelijke gegevens van de populatie Nederlandse leerlingen in de eerste drie leerjaren van het voortgezet onderwijs

	Respondentengroep				Landelijke gegevens			
	Totaal N = 2295	Eerste klas N = 783	Tweede klas N = 741	Derde klas N = 771	Totaal	Eerste klas	Tweede Klas	Derde Klas
<i>Schooltype</i>								
praktijkschool	4,3%	4,5%	4,7%	3,6%	3,3%	4,0%	3,0%	3,0%
vmbo	49,9%	47,9%	53,4%	48,5%	52,0%	49,0%	53,0%	54,0%
avo/havo/vwo	45,8%	47,8%	41,8%	47,9%	44,3%	47,0%	44,0%	42,0%
<i>Totaal</i>		34,1%	32,3%	33,6%				

Wat betreft het type school blijkt dat de meeste leerlingen op een openbare school zitten (38%), rooms-katholieke en interconfessionele scholen zijn beide evenveel vertegenwoordigd (23%) en een op de zes leerlingen is afkomstig van protestants-christelijke scholen. Wat betreft het praktijkonderwijs is alleen sprake van openbare of rooms-katholieke scholen. Verder zijn er geen grote verschillen.

Tabel 3.7 Achtergrondkenmerken gesplitst naar onderwijsniveau

	Totaal		praktijk- onderwijs		vmbo		avo/havo/vwo	
	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Sekse</i>								
Meiden	1122	49,0	50	51,0	550	48,2	522	49,7
Jongens	1168	51,0	48	49,0	591	51,8	529	50,3
<i>Totaal</i>	<i>2290</i>	<i>100,0</i>	<i>98</i>	<i>100,0</i>	<i>1141</i>	<i>100,0</i>	<i>1051</i>	<i>100,0</i>
<i>Leeftijd***</i>								
11-12 jaar	201	8,8	5	5,1	58	5,1	138	13,1
13 jaar	656	28,6	28	28,6	288	25,2	340	32,4
14 jaar	699	30,5	31	31,6	365	32,0	303	28,8
15 jaar en ouder	735	32,1	34	34,7	431	37,7	270	25,7
<i>Totaal</i>	<i>2291</i>	<i>100,0</i>	<i>98</i>	<i>100,0</i>	<i>1142</i>	<i>100,0</i>	<i>1051</i>	<i>100,0</i>
<i>Etniciteit***</i>								
Nederland	1491	65,1	53	54,1	652	57,0	786	74,9
Westerse landen	153	6,7	4	4,1	69	6,0	80	7,6
Turkije	141	6,2	10	10,2	99	8,7	32	3,0
Marokko	117	5,1	11	6,8	78	6,8	28	2,7
Suriname/Antillen	174	7,6	8	8,2	126	11,0	40	3,8
Andere niet-westerse landen	216	9,4	12	12,2	120	10,5	84	8,0
<i>Totaal</i>	<i>2292</i>	<i>100,0</i>	<i>98</i>	<i>100,0</i>	<i>1144</i>	<i>100,0</i>	<i>1050</i>	<i>100,0</i>
<i>Generatie***</i>								
Nederlands	1489	65,3	52	54,7	651	57,3	786	74,9
Tweedegeneratie allochtonen	707	31,0	27	28,4	441	38,8	239	22,8
Eerstegeneratie allochtonen	84	3,7	16	16,8	44	3,9	24	2,3
<i>Totaal</i>	<i>2280</i>	<i>100,0</i>	<i>95</i>	<i>100,0</i>	<i>1136</i>	<i>100,0</i>	<i>1049</i>	<i>100,0</i>
<i>School denominatie***</i>								
Openbaar	878	38,3	60	61,2	437	38,2	381	36,2
(Rooms-)katholiek	533	23,2	38	38,8	257	22,4	238	22,6
Interconfessioneel of oecumenisch (Protestants-)	528	23,0	0	0,0	216	18,9	312	29,7
christelijk	356	15,5	0	0,0	235	20,5	121	11,5
<i>Totaal</i>	<i>2295</i>	<i>100,0</i>	<i>98</i>	<i>100,0</i>	<i>1145</i>	<i>100,0</i>	<i>1052</i>	<i>100,0</i>

*** $p < .000$

De leerlingen op het hoogste niveau blijken wat jonger te zijn. Met name op het vmbo en het praktijkonderwijs zijn de jongeren wat ouder dan de leerlingen van de havo of van het vwo.

Wat betreft etniciteit blijkt dat op havo/vwo vooral Nederlandse jongeren te zitten (74%) en slechts 23% allochtonen. Zij komen vooral uit westerse (8%) of Aziatische landen (5%). In het praktijkonderwijs is iets meer dan de helft van de jongeren van Nederlandse afkomst. De vmbo-populatie bestaat voor 57% uit Nederlandse jongeren, terwijl 43% tot een van de minderheden behoort. Als we kijken naar de herkomst van de allochtone jongeren, dan komen ze vaker uit Marokko, Turkije, Afrika/Midden-Oosten en uit Suriname.

Antilliaanse jongeren zijn duidelijk minder vertegenwoordigd. Van de eerste generatie migranten komen er procentueel zeer weinigen in havo/vwo terecht. De tweede generatie allochtonen komen voor in alle typen onderwijs, zij het vaker in het vmbo.

3.3 *Life events*

Zoals we in het eerste hoofdstuk hebben aangegeven kunnen jongeren een of twee nare gebeurtenissen in hun leven wel aan (Rutter, 1979). Als het om meer dan twee *life events* gaat, wordt het moeilijker om dit verwerken. Een cumulatie van nare gebeurtenissen is daarom een mogelijke risicofactor als het gaat om problematisch gedrag van jongeren. Nagegaan is of de jongeren nare gebeurtenissen hebben meegemaakt en hoe vaak. Een op de zes jongeren blijkt meer dan twee nare gebeurtenissen te hebben meegemaakt (17%).

Tabel 3.8 Aantal life events

	N	%
Geen <i>life event</i>	458	20,3
Een of twee <i>life events</i>	1427	63,2
Drie of meer <i>life events</i>	372	16,5
Totaal	2257	100,0

De meeste jongeren zijn geconfronteerd met het overlijden van iemand die ze kennen en een band mee hebben (64%), een klein aantal jongeren is geconfronteerd met het overlijden van een broer of zus (4%) of van een van hun ouders. Opvallend is dat een op de drie kinderen te maken heeft gehad met een ernstige of langdurige ziekte van een van beide ouders (33%). 7% van de jongeren is zelf langdurig of ernstig ziek geweest.

Alcohol- of drugsproblematiek van ouders wordt weinig als probleem onderkend. Het percentage jongeren met aan alcoholverlaafde ouders blijkt ongeveer 8% te zijn (Nemesis, 2003). In ons onderzoek zegt vier procent van de jongeren dat een van beide ouders een probleem heeft met alcohol of drugs. Dat is lager dan de landelijke cijfers, maar vooral alcoholproblematiek is vaak een gezinsgeheim, wat niet met anderen gedeeld wordt.

Een op de vijf kinderen heeft gescheiden ouders en dat komt overeen met het landelijke gegeven dat twintig procent van de kinderen in Nederland te maken heeft met gescheiden ouders (CBS, 2005).

Ruzie of geweld tussen de ouders, komt bij een op de acht kinderen voor. Uit de politiecijfers van 2006 blijkt dat in 58% van de gezinssituaties sprake is geweest van huiselijk geweldincident (Movisie, 2007). Maar aangezien maar bij een kwart van die incidenten kinderen daadwerkelijk getuige zijn geweest van het geweld, komen deze cijfers aardig overeen.

Tabel 3.9 Aantal jongeren (van het totaal) dat een van de volgende gebeurtenissen heeft meegemaakt

	N	%
Dood van broer of zus	87	3,8
Dood van vader of moeder	84	3,7
Dood van iemand waarvan je hield	1453	63,9
Lange of ernstige ziekte van jezelf	155	6,9
Lange of ernstige ziekte van je ouders of iemand waar je een hechte band mee hebt	750	33,1
Problemen van je ouders met alcohol of drugs	99	4,4
Ruzie of geweld tussen je ouders	259	11,5
Scheiding van je ouders	459	20,4

3.4 *Conclusie*

Door de steekproef in steden, nodig voor de internationale vergelijking, is sprake van een oververtegenwoordiging van allochtone leerlingen in ons onderzoek. Met name het aantal tweedegeneratie allochtone jongeren in de steekproef is twee keer zo groot als de landelijke gemiddelden.

4. *Delinquentie, risico gedrag en slachtofferschap*

4.1 *Inleiding*

Vervolgens bekijken we welke gedragingen jongeren hebben opgegeven, die niet echt delinquent zijn maar wel het risico in zich dragen van afglijden naar criminaliteit. Ten slotte besteden we aandacht aan jongeren die een of meer malen slachtoffer werden van een delict, van herhaaldelijk pesten of van discriminatie.

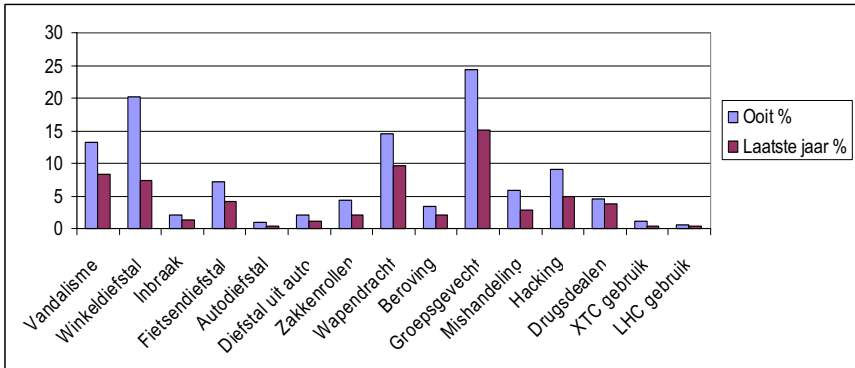
In dit hoofdstuk wordt eerst een overzicht gegeven van het totale delinquente gedrag dat door de scholieren is opgegeven en de frequenties van dit gedrag. Maar het is ook van belang om onderscheid te maken tussen individueel gedrag en groepsgedrag. We weten immers dat veel regelovertredingen in groepsverband worden gepleegd (Felson, 1998; Warr, 2002, Decker & Weerman, 2005). Vervolgens bekijken we welke gedragingen worden opgegeven, die niet echt delinquent zijn maar waarbij jongeren het risico lopen af te glijden naar criminaliteit. Ten slotte besteden we aandacht aan jongeren die een of meer malen slachtoffer werden van een delict, van herhaaldelijk pesten of van discriminatie. Daarbij is ook van belang dat er in slachtofferonderzoek meestal een verband met delinquent gedrag is gevonden: hieruit komt naar voren dat jongeren die slachtoffer worden veelal ook delicten plegen. Veel slachtofferonderzoek waaruit dit naar voren kwam is ontwikkeld door het WODC³⁴ (Van Dijk & Steinmetz, 1983; Van Dijk, 1994).

4.2 *Prevalentie en frequentie van delinquent gedrag*

In figuur 4.1 vindt u percentages van de verschillende delicten die jongeren zeggen 'ooit' of ook 'het laatste jaar' vóór het onderzoek gepleegd te hebben (zie ook bijlage tabel 4.1). Waar het harddrugsgebruik betreft gaat het niet om het laatste jaar maar om het gebruik de laatste vier weken. Het is opgenomen in figuur 4.1 omdat harddrugsgebruik een delict is.

³⁴ Wetenschappelijk- en Documentatiecentrum. Dit is het onderzoekcentrum van het Ministerie van Justitie

Figuur 4.1 Prevalentie delicten 'ooit' en 'laatste jaar'³⁵ in %

Zoals uit figuur 4.1 blijkt gaat het om vijftien delicten. Bekijkt men de meest voorkomende delicten dan is de rangorde zowel van 'ooit' als van het 'laatste jaar' gepleegd praktisch dezelfde. Het gaat om een viertal delicten: vechtpartijen staan bovenaan met respectievelijk 24,5% en 15%), gevolgd door winkeldiefstal (20% - 7,5%), wapendracht (14,5% - 9,5%) en vandalisme (13% - 8,5%). Alle andere delicten komen aanzienlijk minder vaak voor, waarbij het relatief wat hogere percentage jongeren dat opgeeft het laatste jaar (soft of hard)drugs verkocht te hebben (4,6% - 3,7%) enigszins verrast. Waarschijnlijk gaat het daarbij om het dealen van softdrugs, gezien het minieme harddrugsgebruik.

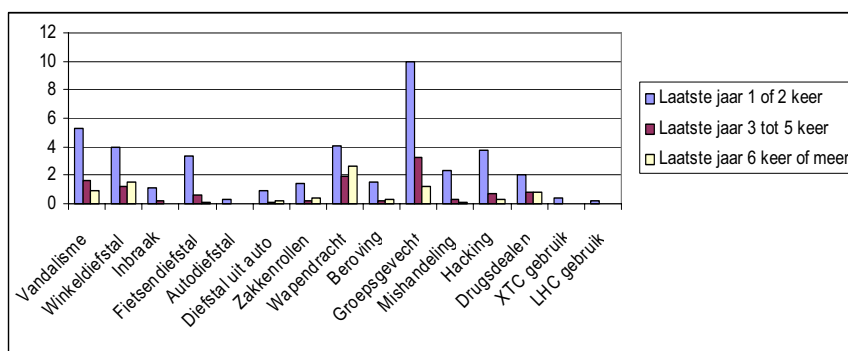
In totaal heeft 45% van alle ondervraagde jongeren aangegeven ooit een of meer delicten te hebben gepleegd en 29,5% deed dit in het laatste jaar. Nu bieden deze cijfers - net zo min als politiecijfers - geen volledig getrouw beeld van de werkelijkheid. Er zijn nu eenmaal factoren die de validiteit van de antwoorden kunnen aantasten, zoals het simpelweg vergeten van gebeurtenissen, het bekende telescoping waarbij deze in het heden of juist in het verleden worden geprojecteerd en natuurlijk het niet beantwoorden van een vraag. Wat dit laatste betreft hebben we echter vastgesteld dat we over de hele linie genomen slechts op een klein aantal onderdelen antwoorden missen, alleen bij autodiefstal en beroving zijn het er wat meer. Dit betekent dat het onderzochte percentage van deze delicten wellicht lager is dan de reële prevalentie (zie ook bijlage, tabel 4.1). Men kan echter zeggen dat de uitkomsten van zelfreport enquêtes in het algemeen bij benadering overeenkomen met de werkelijk gepleegde misdrijven (Junger-Tas & Marshall, 1999). In de rest van dit hoofdstuk beperken we ons voornamelijk tot gegevens uit het laatste jaar. We gaan ervan uit dat die gegevens valide zijn, omdat ze dichter bij het heden van de jongeren staan dan de 'heb je ooit wel eens...'-vragen. Geheugenproblemen, die dit type onderzoek nu eenmaal plagen, spelen dan een veel minder grote rol.

³⁵ Harddrugsgebruik betreft de laatste maand.

4.2.1 Frequentie van delinquent gedrag

De volgende vraag is hoe vaak jongeren de opgegeven delicten hebben gepleegd. Het is niet echt een verrassing dat de delicten die in de onderzoeksgroep van 12-15 jarige scholieren de hoogste prevalentie hadden, ook de hoogste frequentie tonen. Als we een rangordening naar frequentie aanbren- gen in de gepleegde delicten, dan zien we in figuur 4.2 dat het dragen van een wapen, vechtpartijen, vandalisme en winkeldiefstal (en ook hacken) het vaakste voorkomen. Het zijn tevens de lichtste delicten. Ernstige delicten als autodiefstal, auto-inbraak, beroving en inbraak komen zelden voor. Hetzelfde geldt voor harddrugsgebruik (zie voor details tabel 4.2 in de bijlage).

Figuur 4.2 Frequentie delinquent gedrag laatste jaar in %

4.2.2 Urbanisatiegraad en delinquentie prevalentie

Een bekend gegeven uit de literatuur is dat er meer criminaliteit is in de stad dan op het platteland (Van Dijk et al., 2007). Omdat onze steekproef een stedensteekproef is, hebben we dit gegeven kunnen toetsen, waarbij we onderscheid maken tussen de prevalenties 'ooit' en 'laatste jaar'.

Er blijken opvallend weinig verschillen in delictgedrag te zijn tussen de steden en de verschillen die er zijn bestaan voornamelijk tussen de grote stad en de kleinste plaatsen, niet tussen de grote stad en middelgrote steden. Kijken we naar de 'ooit' cijfers dan blijken jongeren in de kleinste steden minder winkeldiefstal te plegen dan de grottestadsjeugd, iets dat wellicht verband houdt met een geringer aantal grote supermarkten en warenhuizen. Ook diefstal van fietsen en auto's komt minder vaak voor. De significante verschillen tussen de steden betreffen vooral gewelddadig gedrag en die gelden zowel voor de 'ooit' als voor de het 'laatste jaar' prevalentie. Zo dragen meer jongeren in de grote stad een wapen en er wordt vaker gevochten. Ook zijn er meer jongeren die anderen mishandelen en die drugs dealen. Zowel het geweld als het drugs dealen zou verband kunnen houden met het relatief

grote aantal migranten en nieuwkomers in de grote steden vergeleken met kleine stadjes. In dat verband herinneren we er aan dat in de vier grote steden zo'n 50-60% van de jeugdbevolking van allochtone origine is of ouders heeft van allochtone komaf.

Tabel 4.1.a Delinquentie prevalentie 'ooit' naar urbanisatiegraad

	Grote stad N=628		Middelgr.steden N=847		Kleine stadjes N=820		Chi- kwadraat P
	%	Missing	%	Missing	%	missing	
Vandalisme	13,1	1,6	14,4	1,4	11,9	3,8	.34
Winkeldiefstal	23,1	0,6	21,8	0,8	<u>16,2</u>	2,8	<u>.002</u>
Inbraak	2,1	2,1	2,7	2,6	1,5	4,5	.29
Fietsdiefstal	9,0	1,0	7,0	0,8	<u>5,6</u>	<u>2,7</u>	<u>.05</u>
Autodiefstal	1,6	3,3	0,5	4,6	0,6	5,7	<u>.05</u>
Hacking	9,8	1,3	8,2	2,2	9,4	3,5	.53
Auto inbraak	1,9	0,6	2,5	0,9	1,8	2,9	.55
Beroving	4,4	<u>5,1</u>	4,9	<u>6,1</u>	3,6	<u>8,2</u>	.48
Wapendracht	16,2	0,8	16,0	0,9	<u>11,6</u>	2,9	<u>.01</u>
Bedreiging met geweld	4,2	2,4	3,0	3,0	3,2	4,5	.42
Vechtpartij	25,7	0,8	24,5	1,2	23,3	2,4	.57
Mishandeling	7,9	1,0	6,0	1,1	<u>4,4</u>	2,8	<u>.02</u>
Drugs handel	5,8	0,8	5,4	0,9	<u>3,0</u>	2,7	<u>.02</u>
XTC	1,1	1,4	1,3	2,8	1,0	4,3	.84
L/H/C	0,5	1,0	0,2	1,3	0,8	3,2	.33

Tabel 4.1.b Delinquentie prevalentie 'laatste jaar' naar urbanisatiegraad

	Prevalentie 'laatste jaar'						Chi- kwadraat P
	%	Missing	%	Missing	%	Missing	
Vandalism	8,3	1,6	9,0	1,9	7,5	4,0	.54
Winkeldiefstal	7,5	0,6	8,2	0,9	6,1	2,8	.26
Inbraak	1,5	2,1	1,6	2,6	0,8	4,5	.30
Fietsdiefstal	5,1	1,0	3,9	0,8	3,8	2,8	.39
Autodiefstal	0,8	3,3	0,1	4,6	0,4	5,7	.13
Hacking	4,8	1,4	4,3	2,2	5,7	3,5	.45
Auto inbraak	1,0	0,6	1,7	0,9	0,9	2,9	.28
Beroving	1,5	5,1	2,4	6,1	2,1	8,2	.51
Wapendracht	10,1	0,8	11,3	1,1	<u>7,6</u>	3,2	<u>.03</u>
Bedreiging met geweld	2,6	2,4	1,9	3,1	1,9	2,6	.61
Vechtpartij	17,7	0,8	14,9	1,5	13,3	2,4	.07
Mishandeling	4,0	1,0	2,9	1,1	2,0	2,8	.08
Drugs handel	4,2	0,8	4,5	0,9	<u>2,4</u>	2,7	<u>.05</u>
XTC	0,2*	1,6	0,4*	2,8	0,8*	4,3	.22
L/H/C	0,3*	1,0	0,1*	1,3	0,5*	3,2	.38

4.2.3 Drie samenvattende manieren om delinquent gedrag te meten

Met het oog op latere diepgaander analyses is het eenvoudiger om de vele delicten samen te vatten in eenvoudiger categorieën.

De eerste prevalentie en frequentie indeling is naar ernst van het delict, waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen ernstige en lichte delicten. Criteria voor indeling zijn de mate waarin delicten voorkomen en de strafdreiging. Zo worden vandalisme, winkeldiefstal, het dragen van een wapen (meestal een mes), deelname aan een vechtpartij en het hacken van computers gerekend tot de lichtere delicten. Ernstige delicten omvatten inbraak, diefstal van fiets of auto en auto-inbraak, beroving, bedreiging, mishandeling en drugshandel.

Tabel 4.2 Prevalentie en frequentie laatste jaar lichte en ernstige delicten -in %-

Delicten	Prevalentie N=2295	Frequentie			—
		1-2	3-4	5 en +	
Lichte delicten	18,2	57,5	21,0	21,5	p<.000
Ernst. delicten	2,3	75,0	10,0	7,5	
Combinatie	7,7	10,8	22,3	66,9	

Als we nu kijken naar de verdeling van de delicten in onze onderzoeksgroep, dan blijkt dat van de jongeren die een licht delict hebben gepleegd (348), meer dan de helft dit slechts een keer deed en een vijfde meer dan drie keer. Van de relatiefkleine groep jongeren die uitsluitend een ernstig delict opgaven (40), pleegden verreweg de meesten (75%) een keer zo'n delict. De opvallendste groep vormen de jongeren die zowel een licht als een ernstig delict opgaven (130), waarvan twee derde bovendien meer dan vijf delicten pleegde. Met andere woorden: deze jongeren vertonen een scala aan delicten: ze doen eigenlijk van alles, terwijl de grootste groep alleen lichte delicten pleegt, een resultaat dat we ook vonden in ISRD-1 ten aanzien van gecombineerde gegevens uit elf landen (Junger-Tas et al., 2003). Vergelijken we jongeren die een licht delict pleegden met degenen die niks deden dan is het verschil significant (p<.000). Bovendien blijkt dat de meeste delicten slechts een of twee maal gepleegd worden.

De tweede manier om de onderzoeksresultaten in te delen is onderscheid maken tussen verschillende categorieën delicten.

Tabel 4.3 Prevalentie en frequentie delinquentie 'laatste jaar' naar type delict in%

Delicten	Prevalentie N = 2295	Frequentie			—	F
		1-2	3-5	5 + meer		
Vermogens	10,7	10,0	0,7		.54	P<0.001
Geweld	21,2	18,7	2,5		.58	P <0.001
Vandalisme	8,3	5,3	1,6	0,9		
Drugshandel	3,9	3,8	0,1			
Alle delicten	29,2	12,6	5,5	8,5	.75	p <0.001

De geweldsdelicten springen eruit in tabel 4.3. Dit heeft te maken met het feit dat jongeren zo dikwijls meedoen aan een vechtpartij, waarbij overigens ook meisjes zich niet onbetuigd laten. Als men geweldsdelicten beziet zonder de vechtpartijen, ziet het er minder alarmerend uit: 10% van de jongeren deed het laatste jaar ten minste een à twee keer mee met een vechtpartij. Als we rekening houden met de ernst van de delicten, levert dat de volgende tabel op.

Tabel 4.4 'Laatste jaar' delinquentie prevalentie naar aard en ernst van de feiten in %

Delicten	N= 2295	Mean	Stand. Dev.
Lichte vermogensdelicten	7,2	0,7	.26
Ernstige vermogensdelicten	6,1	0,6	.24
Licht geweld	19,2	0,2	.39
Ernstig geweld	4,5	0,4	.21
Ernstige drugsdelicten	3,9	0,4	.19

Deze laatste tabel toont -wat we eerder ook al zagen- dat de hoogste prevalentie is voor niet- ernstig geweld (vechtpartijen). Het is in dat verband enigszins geruststellend dat meer kinderen ernstige vermogensfeiten plegen dan ernstig geweld.

Een derde maat is een variëteit die verkregen wordt door het aantal verschillende delicten dat iedere respondent opgaf op te tellen. Op een totaal van 15 delicten kan dit dus variëren tussen 1 en 15. We hebben de waarden getransformeerd tot een schaal van 1-5 en 1-3 en die verschaft ons vervolgens een eenvoudige maat voor de betrokkenheid van jongeren bij delinquent gedrag. Of zoals Caspi et al. (1994, 170-171) aanvoerden: 'These measures are less skewed than frequency scores and they give equal weight to all delinquent acts unlike frequency scores which give more weight to minor crimes that are committed more frequently and less weight to serious, less frequent crimes'.

Op basis van deze gegevens kunnen we al enkele conclusies trekken. In de eerste plaats plegen jongeren meer lichte dan ernstige delicten en ze plegen die ook vaker. In de tweede plaats plegen de meeste jongeren uitsluitend lichte delicten en een veel kleinere groep pleegt frequent zowel ernstige als lichte delicten. Met andere woorden, deze laatste groep jongeren pleegt een grotere variëteit aan strafbare feiten. Ten derde heeft een aantal onderzoekers naar jeugd delinquentie een percentage van ongeveer 6% chronische en veroordeelde jongeren gevonden in hun longitudinale onderzoek (Farrington, 2003; Tracy et al., 1990). Als we er nu rekening houden met het feit dat ons onderzoek gebaseerd is op zelfreport gegevens en niet op politie- of veroordelingcijfers, dan is een percentage van 7,5% ernstige delinquenten niet ver verwijderd van Farrington's 6%.

4.2.4 Groepsdelinquentie

Jongeren vormen groepen vanaf een jaar of twaalf, als zij naar het voortgezet onderwijs gaan. Die groepen lossen over het algemeen op als ze de school op 17-18 jarige leeftijd verlaten en verder gaan studeren, aan het werk gaan of andere activiteiten ondernemen. In diezelfde tijd neemt de invloed van de ouders af. Groepen vrienden ontstaan daar waar jongeren elkaar ontmoeten, zoals de schoolklas of de buurt waar ze wonen. Groepsgedrag leidt op zichzelf niet tot het plegen van delicten, de groep biedt ook plezier en sociale en psychologische steun bij het volwassen worden (Muuss, 1980; Warr, 2002). In groepen leren jongeren ook regels over werken, met de andere sekse omgaan, en met het oplossen van conflicten. Kortom jongeren doen veel in groepsverband: ze gaan samen naar de disco, spelen samen in bandjes, drinken en blowen samen, hangen rond op straat en plegen soms delicten. In het kader van ons onderzoek zijn we vooral geïnteresseerd in groepsdelinquentie: hoe vaak gaat op het totaal aan gepleegde delicten om groepsdelicten? Groepsgedrag definiëren we als elk gedrag waarbij meer dan een jongere betrokken is.

De variabele 'groepsdelinquentie' is een samengestelde maat, die bestaat uit de antwoorden op de vraag of respondenten het opgegeven delict alleen of met anderen gepleegd heeft. Die vragen hebben betrekking op de vijftien delicten in de vragenlijst. Vervolgens zijn daarbij alle eventuele delicten gevoegd die de respondent samen met vrienden pleegt.

Zoals we zien in onderstaande tabel opereerde slechts 8% in het jaar voorafgaand aan de enquête in zijn eentje en worden bijna alle delicten gepleegd met anderen. Dit gegeven bevestigt de bevindingen van veel ander - vooral Amerikaans - onderzoek (Warr, 2002; Thornberry et al., 2003).

Tabel 4.5 Prevalentie laatste jaar van in groepsverband gepleegde delicten in %

Groepsdelicten	N = 669
Geen groepsdelict	8,1
1 groepsdelict	21,5
2 groepsdelicten	21,7
3 of meer groepsdelicten	48,7

4.3 Delinquentie en demografische variabelen

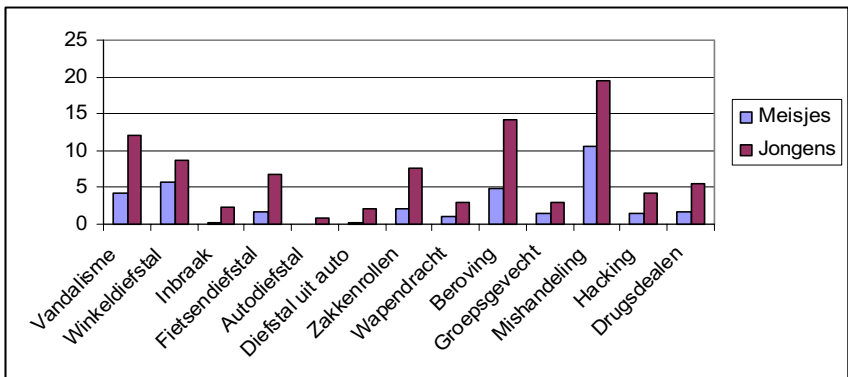
4.3.1 Sekse en criminaliteit

Hoe zijn nu de delicten verdeeld zijn naar sekse, leeftijd en etnische groep? De eerste vraag is of meisjes evenveel delicten als jongens plegen. Dit is belangrijk, omdat men zowel van politiezijde als van de kant van de media de laatste jaren herhaaldelijk de mening hoort verkondigen dat meisjes aan een opmars bezig zijn. Zij zouden als gevolg van de emancipatie de delinquentie

van jongens naar omvang en aard geleidelijk inhalen. Dit is ook in de jaren zeventig al beweerd (Adler, 1975; Simon, 1975. Austin, 1993) en door anderen fel bestreden (Chesney-Lind, 1989, 2001; Steffensmeier, 1993). Wat komt nu uit onze gegevens naar voren?

De verschillen tussen jongens en meisjes blijken nog steeds buitengewoon groot te zijn. Meisjes plegen met betrekking tot twaalf delicten significant minder feiten. Alleen op het gebied van winkeldiefstal is het verschil met jongens minder groot (Bijlage, tabel 4.3). Opvallend is het ontbreken van enig significant verschil tussen de seksen voor beroving. Dat is waarschijnlijk het gevolg van het geringe aantal jongeren dat dit delict heeft opgegeven (van de meisjes slechts 12 en van de jongens 29). Wel is het zo dat bij beide seksen de rangorde in de hoogste prevalenties dezelfde is. Zo raken ook veel meisjes betrokken bij vechtpartijen, gevolgd door winkeldiefstal, vandalisme en het dragen van een wapen.

Figuur 4.3 Prevalentie delinquent gedrag naar geslacht in %

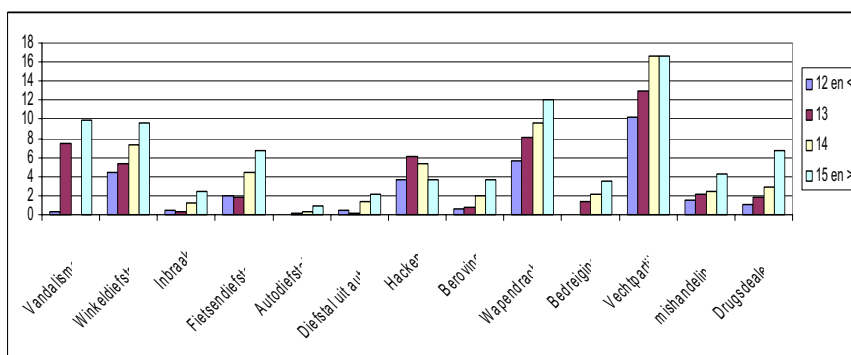
Hoewel het in dit onderzoek over een relatief jonge groep gaat, laat het ISRD-1 onderzoek in toevalssteekproeven van 14-21 jarigen in elf landen zien dat veel minder meisjes - ook op wat oudere leeftijd - delicten plegen dan jongens, maar dat er nauwelijks verschil in softdruggebruik is tussen de seksen. Interessant genoeg nam het gebruik van (soft)drugs onder meisjes wel eerder af, zo rond zeventien jaar en gebruiken jongens langer (Junger-Tas et al., 2003).

4.3.2 Leeftijd en delinquentie

Leeftijd is een belangrijke variabele met betrekking tot de mate waarin kinderen deelnemen aan delinquent gedrag. Men kan dan ook verwachten dat delictgedrag onder twaalfjarigen veel minder omvangrijk is dan onder vijftien- en zestienjarigen (Felson, 1998; Thornberry et al., 2003; Warr, 2002).

Uit tabel 4.3 komt inderdaad naar voren dat de jongste kinderen in de steekproef betrekkelijk weinig delicten opgeven. Ze vechten vooral met elkaar, enkelen zeggen een wapen te dragen (anders dan een zakmes) of iets uit een winkel te stelen, maar het ziet er allemaal betrekkelijk onschuldig uit. Met elkaar vechten is op elke leeftijd - maar vooral onder veertien- en vijftienjarigen populair (16,7%). Autodiefstal wordt echter zelden gepleegd. Hacken is kennelijk aantrekkelijk op elke leeftijd, hoewel het vooral populair is onder dertien- en veertienjarigen.

Figuur 4.4 Prevalentie delinquent gedrag naar leeftijd - laatste jaar- in %

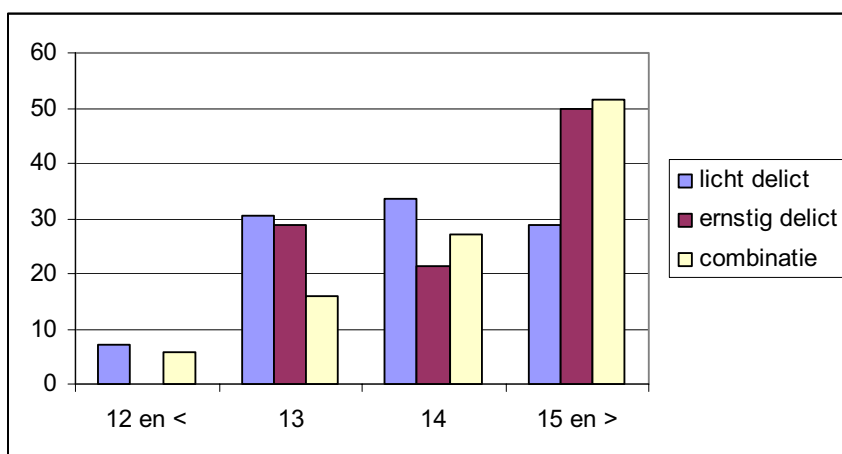
Aangezien vijftienjarigen natuurlijk langer de tijd hebben gehad om delicten te plegen dan twaalfjarigen, hebben we alleen gekeken naar het afgelopen jaar (zie ook bijlage: tabel 4.4). Wat heel duidelijk uit fig. 4.4 naar voren komt is de correlatie tussen delinquentie en leeftijd: voor praktisch alle delicten is het verschil aanzienlijk, met uitzondering van autodiefstal, dat slechts door een klein aantal jongeren is gepleegd, en hacken. De oudste leeftijdsgroep geeft ook veel meer delicten op dan de andere groepen. Ernstige delicten, zoals inbraak, fietsdiefstal, beroving, bedreiging en drugs-handel worden eveneens vooral door de oudste groep en nauwelijks door de jongste groepen opgegeven.

Een vraag in dit verband is welke variabele het meeste differentieert in delinquent gedrag: leeftijd of schoolklas. Men zou verwachten dat de klas waarin kinderen zitten sterk met leeftijd samenhangt en dat het verband met delinquentie voor beide variabelen ongeveer hetzelfde zal zijn. Er blijkt toch iets heel anders uit ons onderzoek. We zien dat er veel minder verschil in prevalentie is tussen de drie schoolklassen dan tussen de leeftijdsgroepen. Rond vijf delicten zijn er significante verschillen tussen de klassen: winkeldiefstal, fietsdiefstal, beroving, bedreiging en de handel in drugs. Bij alle andere delicten onderscheiden de klassen zich niet. Mogelijk spelen hier twee gerelateerde processen een rol. Zo zijn, anders dan in de kleine steden, allochtone leerlingen in de grote en middelgrote steden oververtegenwoordigd en zij zijn gemiddeld ouder dan autochtone leerlingen in twee van de drie klassen in de

steekproef (zie hoofdstuk 3). Uit de gegevens blijkt bovendien dat zowel oudere jongeren als allochtone leerlingen (vooral uit de tweede generatie), meer delicten plegen dan jongere en autochtone leerlingen (bijlage, tabel 4.7 en figuur 4.5). Dit verklaart mogelijk het significante verschil tussen de drie klassen wat ernstige delicten als fietsdiefstal, beroving, bedreiging en drugs-handel betreft (zie bijlage, tabel 4.5). Men zou dit ook verwachten voor auto-diefstal en het openbreken van auto's maar door het kleine aantal jongeren dat aangeeft deze delicten te hebben gepleegd, zijn die verschillen niet significant.

De volgende figuur verdeelt de delicten in lichte en ernstige delicten naar leeftijd, waarbij een paar dingen opvallen.

Figuur 4.5 Prevalentie ernst delicten naar leeftijd in %

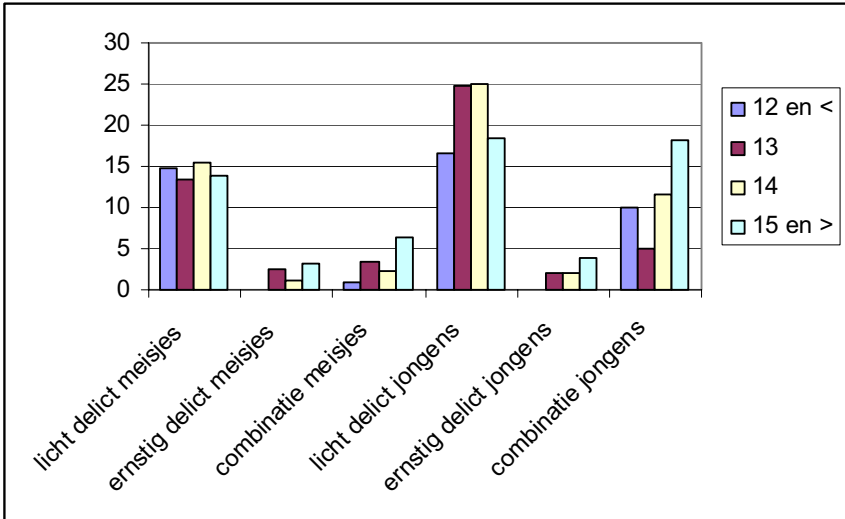
$p < .000$

Er is een duidelijk verband met leeftijd zoals uit figuur 4.5 blijkt. Uitsluitend lichte delicten worden vooral op dertien- en veertienjarige leeftijd gepleegd, waarna een daling intreedt. Ernstige delicten en de combinatie van licht en ernstig stijgen fors met de jaren. Vooral de combinatie van delicten stijgt in een rechte lijn met leeftijd, wat nogmaals duidelijk maakt dat er geen sprake is van specialisatie maar dat de jongeren in de steekproef juist verschillende soorten lichte en ernstige delicten plegen.

Het is in dit opzicht jammer dat wij niet ook oudere jongeren in de steekproef hebben, omdat uit onderzoek blijkt dat criminaliteit bij de meeste jongeren na hun achttiende of twintigste weer abrupt gaat dalen (Junger-Tas, 1992). Zoals in figuur 4.5 te zien is, domineren op twaalf- tot veertienjarige leeftijd nog de lichte delicten. Die leeftijd vormt een soort omslagpunt waarna meer jongeren tevens ernstige delicten gaan plegen.

Omdat de prevalentie rangorde voor beide seksen dezelfde is, kan men zich afvragen of dat ook geldt als er sekseonderscheid wordt gemaakt in verband met de ernst van de delicten. In dat opzicht zijn er toch wel grote verschillen.

Figuur 4.6 Prevalentie ernst delicten naar sekse en leeftijd in %

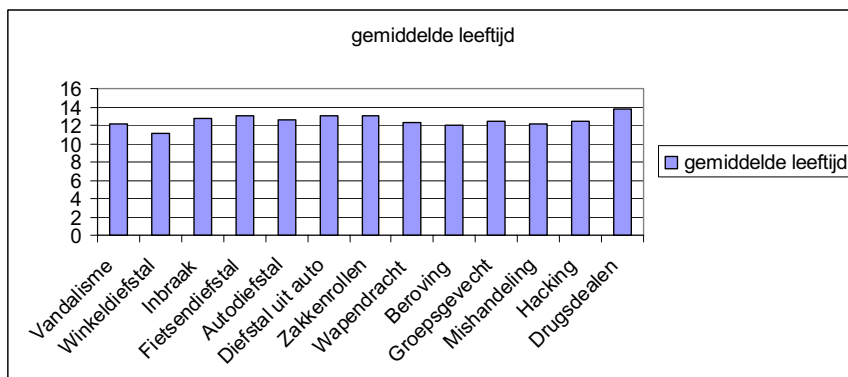
Jongeren plegen meer lichte dan ernstige delicten en de delinquentie onder meisjes is veel lager dan onder jongens. Daarbij komt dat het aantal lichte delicten bij meisjes en jongens vanaf dertien jaar praktisch stabiel blijft terwijl het bij jongens vanaf die leeftijd blijft stijgen. Met betrekking tot ernstige delicten is het verschil tot ongeveer dertien jaar niet zo groot maar het neemt vervolgens snel toe waarbij de prevalentie bij meisjes niet boven de 10% komt maar bij de jongens meer dan 20% bereikt. Het laat verder zien dat verreweg de meeste delictplegers niet-ernstige delicten plegen en dat een veel kleinere groep, voornamelijk jongens, er toe over gaat om lichte én ernstige delicten te plegen.

Nu is leeftijd één van de belangrijkste voorspellers van delinquent gedrag, maar als je rustig zou afwachten neemt alle crimineel gedrag met het toemen der jaren af. Dit geldt niet alleen voor jongeren die slechts een of twee delicten hebben gepleegd, maar ook voor recidivisten (Blokland, 2005). Sommige criminologen meenden daarom dat de leeftjidsverdeling van criminaliteit een constante is, onafhankelijk van tijd, plaats, ras, sekse en type delict (Hirschi & Gottfredson, 1983). Nadere bestudering hiervan heeft echter de nodige nuances aangebracht. Gaat men af op de politieregistratie dan blijkt bijvoorbeeld dat vandalisme en misdrijven tegen orde en gezag het sterkst met leeftijd samenhangen. Op 21-24 jarige leeftijd zijn deze delicten al tot de helft van het niveau van achttienjarigen teruggelopen. Ook vermo-

genscriminaliteit is het hoogst voor jongeren tot twintig jaar en daalt daarna sterk. Halvering van geweldscriminaliteit treedt pas op in de leeftijdsgroep van 40-49 jaar (Junger-Tas, 1993). Longitudinaal onderzoek heeft echter laten zien dat sommige kinderen al heel vroeg antisociaal of probleemgedrag vertonen (Farrington & West, 1990). Als daar geen effectieve reactie op volgt kan dit gedrag leiden tot een langdurige criminele carrière. Deze jongeren plegen al op relatief vroege leeftijd ernstige delicten en dat geldt niet alleen voor vermogensdelicten maar ook voor gewelds- en zedendelicten. Men zou dus een onderscheid kunnen maken tussen wat Moffit 'adolescence limited' en 'life course persistent' antisociaal gedrag noemt (Moffit, 1993) en wat wij kenschetsen als opportunistische delinquentie enerzijds en ernstig delinquent gedrag anderzijds.

Longitudinaal onderzoek heeft aangetoond dat deze groep zo'n 6 % van het totaal vormt, maar wel veelvuldig delicten pleegt en daar ook langer mee doorgaat dan de eerste groep, die een of twee delicten pleegt (Olweus, 1979; Farrington, 1988; Loeber, et al., 1991 en 1998). Deze scheiding in twee groepen doet echter enigszins kunstmatig aan en er is waarschijnlijk sprake van een continuüm (Thornberry en Krohn, 2003).

Figuur 4.7 Startleeftijd van delinquentie naar aard delict in %

Zo zien we in ons onderzoek dat de startleeftijd van de verschillende delicten rond twaalf jaar is bij lichte delicten en rond dertien jaar wanneer het om ernstige delicten gaat. Vooral drugshandel wordt duidelijk op wat latere leeftijd - veertien jaar - voor het eerst gepleegd. Het verschil is evenwel niet erg groot.

4.3.3 Opleiding

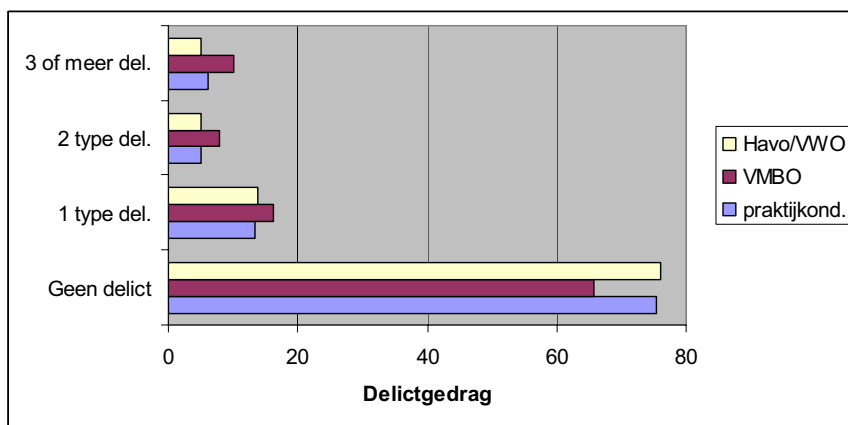
De leerlingen zijn evenwichtig over de drie klassen verdeeld, zodat in elk leerjaar ongeveer een derde van alle leerlingen zit. De eerste vraag is nu of er een verband is tussen de klas waarin jongeren zitten en delinquentie.

Uit verschillende analyses blijkt geen samenhang tussen de ene lichte, maar wel met ernstige delicten ($p < .000$). Daarbij is er geen verschil tussen de eerste en de tweede klas maar wel een duidelijk verschil tussen de eerste en de derde klas. Zo zien we terug wat ook al geconstateerd was in verband met leeftijd: het zijn de oudste jongeren die ernstige delicten plegen.

Een tweede vergelijking is die tussen de verschillende schooltypes, omdat het Nederlandse schoolsysteem sterk klassengebonden is en in het vmbo veel meer kinderen uit de lagere klasse zitten dan in het vwo of havo.

Als men figuur 4.8 beschouwt is het inderdaad duidelijk dat het vmbo er wat delinquent gedrag betreft uit springt. Tussen jongeren die praktijkonderwijs volgen en leerlingen van het avo, havo of vwo is nauwelijks verschil, terwijl het vmbo in alle delict categorieën het hoogste scoort. Dit is in overeenstemming met wat gevonden werd in het Rotterdamse onderzoek onder vijftienjarige leerlingen (Junger-Tas, 2003, p.103).

Figuur 4.8 Delinquent gedrag naar schooltype in %

$p < 0,000$

4.3.4 Etnische achtergrond

Ten slotte onderzochten we de etnische achtergrond van de ondervraagde scholieren met delinquent gedrag. Van de onderzoeksgroep behoort 35% tot een etnische minderheid (zie Hoofdstuk 3).

Nederland is in 1970 een immigratieland geworden, toen het grote aantallen 'gastarbeiders' rekruteerde uit voornamelijk Turkije en Marokko. Zij wer-

den vooral ingezet voor ongeschoolde fabrieksarbeid. Daarvoor kwamen ook Zuid-Europese arbeiders in Nederland werken, maar toen de economische toestand in hun landen verbeterde zijn velen van hen teruggegaan. Degenen die bleven integreerden zonder veel problemen in ons land. Zij werden gevolgd door nieuwe migranten uit Suriname toen dit land onafhankelijk werd. Van deze groep hebben de meesten de Nederlandse nationaliteit en hun wettelijke positie is sterker dan die van de andere minderheidsgroepen. Bovendien waren zij bekend met de Nederlandse cultuur en spraken ze de taal. De Antillianen kwamen in twee fasen naar ons land. De eerste groep kwam in de jaren zestig al naar Nederland, voornamelijk om hier te studeren. Deze groep behoorde tot de middenklasse. Velen keerden later terug maar een aantal vestigde zich in ons land. Als gevolg van de slechte economische situatie op de Antillen, zijn er meer recentelijk voornamelijk jongeren naar Nederland gekomen, die veelal een laag opleidingsniveau hebben en de taal slecht spreken. Bovendien leven zij vaak niet in gezinsverband, maar worden ze opgenomen door familie of zwerven nogal eens van adres naar adres. Deze jongeren hebben de grootste moeite zich een plaats te verwerven in onze samenleving.

De laatste jaren kwamen ook veel asielzoekers naar Nederland, velen als vluchteling uit oorlogsgebieden of dictatoriaal geregeerde landen. Ook komen migranten uit landen en werelddelen met hoge werkloosheid en grote armoede, onder andere uit ex-Joegoslavië, Afrika, Azië, het Midden-Oosten (Syrië, Irak, Iran) en uit centraal Europa. Zij hopen hier een betere toekomst te vinden. Ten slotte is hier een groep werknemers uit westerse landen gevestigd, vooral uit onze buurlanden en uit Canada, Australië en de VS. Al die groepen zijn in onze steekproef vertegenwoordigd.

Om het overzicht van de vele verschillende etnische groepen wat te vereenvoudigen hebben we onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Ook hebben we de Surinaamse en Antilliaanse jongeren bij elkaar gevoegd, vooral omdat er slechts 46 Antillianen in onze steekproef zaten en het criminaliteitscijfers van die groep niet afweek van de niet-westerse allochtonen.

Bij de beschouwing van tabel 4.4 is al opgevallen dat er niet zo veel significante verschillen in delinquent gedrag zijn tussen deze groepen en Nederlandse jongeren. In totaal betreft het vijf van de vijftien delicten uit ons onderzoek: diefstal uit auto, wapendracht, bedreiging, deelnemen aan vechtpartij en mishandeling. Vier van deze vijf delicten zijn agressieve delicten. Met betrekking tot twee delicten - vandalisme en autodiefstal - is het verschil bijna significant ($p < .06$). Zo blijken westerse allochtone jongeren - waaronder ook veel jongeren uit de nieuwe EU-landen- hoog te scoren bij vandalisme, het dragen van een wapen en mishandeling. Mogelijk heeft het hoge percentage jongeren dat een wapen draagt bij een aantal van hen te maken met de cultuur en tradities in het land van herkomst. De niet-westerse allochtone jongeren springen er alleen uit met betrekking tot vandalisme, fietsdiefstal en beroving. Een verklaring van dit laatste zou kunnen zijn dat in

deze groep wellicht veel nieuwkomers zitten, waarvan een deel illegaal is. Bekend is dat een zeer eenvoudig uit te voeren delict als beroving vaker door illegale migranten wordt gepleegd (de Haan, 1993). De criminaliteit van de al langer hier verblijvende - en veelal hier geboren jongeren uit minderheden - is het hoogst. Wat bij deze groepen vooral opvalt is het verschil in delinquentie tussen Turkse en Marokkaanse jongeren. Bij Turkse jongeren ligt het accent duidelijk op geweldsdelicten terwijl zij verder niet veel afwijken van de andere jongeren. Zo vechten zij niet alleen vaak maar scoren zij het hoogst op bedreiging en (ernstige) mishandeling. Marokkaanse jongeren daarentegen zijn niet echt gewelddadig maar geven vooral vermogensmisdrijven op, zoals autodiefstal, diefstal uit auto's, beroving en relatief vaak drugshandel. Vooral dit laatste is opvallend omdat moslimjongeren zelf nauwelijks drugs gebruiken.

De groep Antilliaanse en Surinaamse jongeren pleegt vermogensfeiten als winkel- en autodiefstal, maar ook wordt er onder hen vaak een wapen gedragen, vechten ze veel en ze bedreigen vaker anderen (zie tabel 4.7.). Maken we onderscheid tussen lichte en ernstige delicten dan is er wel een klein significant verschil met betrekking tot licht delictgedrag ($p=.014$), maar niet waar het om ernstige delinquentie gaat ($p=.06$).

Nog op te merken valt dat het percentage missende antwoorden relatief hoog is bij autodiefstal (4,8%) en vooral beroving (6,8) en dit betekent dat er waarschijnlijk onderrapportage is van deze twee delicten.

Tabel 4.6 Prevalentie delictgedrag naar etnische achtergrond³⁶ in %

Delicten	Nederl. N=1454	W- Allocht. N=149	Niet-W Allocht. N=209	Turkije N=140	Marokko N=115	Surin/ Ant. N=172	Chi ² p
Vandalisme	7,3	14,2	10,1	7,9	6,9	10,1	.06
Winkeldiefstal	6,9	7,3	8,0	4,3	7,8	11,6	.21
Inbraak	0,9	2,7	1,9	2,2	2,7	0,6	.16
Fietsdiefstal	3,4	5,3	6,6	5,1	5,1	5,8	.19
Auto diefstal	0,3	0,0	0,0	0,7	1,0	1,8	.06
Diefstal uit auto	0,5	2,6	1,4	2,9	5,1	1,2	.00
Hacken	5,2	3,3	5,2	5,9	3,5	4,1	.85
Beroving	2,1	0,0	3,9	1,5	2,7	1,8	.77
Wapendracht	8,6	17,1	9,5	9,3	6,9	14,0	.01
Bedreiging	1,5	2,7	2,9	3,6	2,7	3,0	.001
Vechten	12,9	17,2	16,5	25,7	16,5	20,5	.001
Mishandel.	2,5	5,3	2,4	6,4	1,7	2,9	.05
XTC/Speed	0,4	0,7	1,0	----	----	----	.34
LSD/Coke	0,2	0,7	0,5	----	1,0	----	.57
Drugshandel	3,4	4,6	4,3	2,9	6,0	3,5	.71

³⁶ Westerse allochtonen komen uit de VS, Canada, Australië en Europa (alle EU-lidstaten, en jongeren uit ex-Joegoslavië en Albanië). Niet-westerse allochtonen komen uit Afrika, het Midden-Oosten (Iran, Irak, Syrië) en uit Azië. Aangezien er weinig Antilliaanse jongeren in de steekproef zaten en hun delictgedrag niet wezenlijk verschilde van die van de Surinaamse groep, zijn deze twee groepen samengevoegd.

Gegeven het hoge aantal politiecontacten van allochtone jongeren in het algemeen en onder Marokkaanse jongeren in het bijzonder, is onderrapportage bij deze laatste groep niet uit te sluiten.

Uit onze gegevens blijkt dat drie minderheidsgroepen - Turkse, Marokkaanse en Surinaamse en Antilliaanse jongeren - de meeste delicten opgeven, waarbij de aard van de delicten die Marokkaanse jongeren opgeven, overeenkomt met wat daarover ook officieel bekend is.

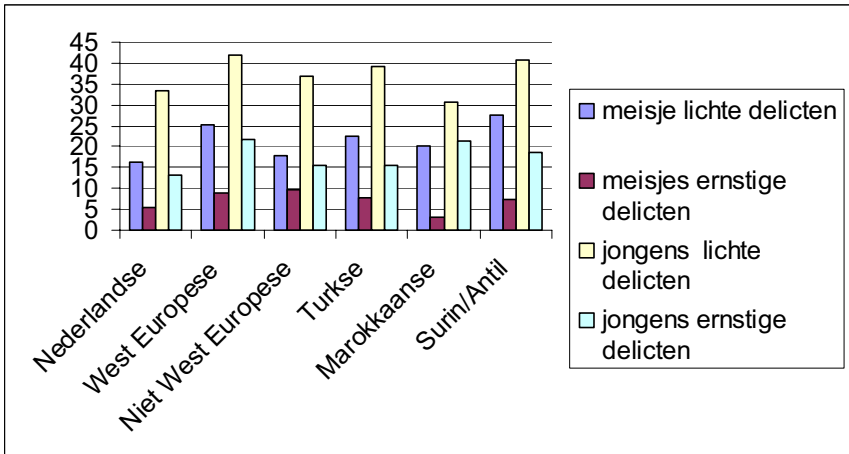
Een andere manier om dit te testen was te bezien of we verschil in delinquentie konden vinden tussen eerstegeneratie en tweedegeneratie allochtone jongeren. Uit de literatuur komt immers naar voren dat het meeste delinquent gedrag onder tweedegeneratie jongeren voorkomt, omdat de eerste generatie nog verbonden is met de originele cultuur en sociale cohesie en sociale controle in recent geïmmigreerde groepen veelal nog sterk zijn (Sellin, 1938).

Inderdaad blijkt dat de tweede generatie zich aan de meeste delicten schuldig maakt. Voor vijf delicten is er een significant verschil tussen beide generaties en de andere beide groepen (bijlage tabel 4.6): inbraak, fietsdiefstal, diefstal uit auto, meedoen aan een vechtpartij en (ernstige) mishandeling. Bovendien zijn dit merendeels ernstige delicten. Nederlandse en eerstegeneratie jongeren verschillen nauwelijks, behalve waar het winkeldiefstal en het dragen van een wapen betreft. Het eerste heeft wellicht te maken met hun veelal precaire financiële situatie, het tweede mogelijk met de cultuur waaruit ze afkomstig zijn. Daar scoren eerstegeneratie allochtone jongeren aanzienlijk hoger dan de Nederlandse jongeren.

Vervolgens is onderzocht of er een verband is tussen etniciteit en de ernst van de gepleegde delicten (bijlage, tabel 4.7). Bij lichte delicten blijkt geen verschil te zijn tussen de verschillende etnische groepen ($p < .38$) en dit geldt ook als men die groepen herschikt naar eerste en tweedegeneratie allochtone en Nederlandse jongeren ($p < .11$) (bijlage, tabel 4.8). Waar het om ernstige delicten gaat is er wel een verschil: vooral de westerse en Oost-Europese jongeren en ook de Surinaamse en Antilliaanse jongeren scoren heel hoog.

Ook vonden we het van belang om de verhouding tussen de seksen te bezien omdat we weten dat in sommige etnische groepen er op meisjes aanzienlijk meer controle wordt uitgeoefend dan op jongens. Dat betekent dat die meisjes minder bewegingsvrijheid zullen hebben dan hun broers. Opvallend genoeg zien we dit verschil nauwelijks ($p < .06$). De laagste prevalentie voor lichte delicten zit bij de Nederlandse meisjes, maar het verschil met de andere - waaronder de moslim - meisjes in de steekproef, is klein. Bij de ernstige delicten zien we bij Turkse en Marokkaanse meisjes heel lage prevalenties, lager dan bij de Nederlandse meisjes, maar ook hier is het verschil niet significant (zie bijlage 4.9). Bij de jongens zijn er evenmin significante verschillen: de prevalenties liggen voor de lichte delicten rond de 35% en voor de ernstige delicten zo tussen 16-20%.

Figuur 4.9 Ernst delinquentie naar etniciteit en sekse in %

Het laatste onderwerp dat in deze sectie aan de orde komt is de gezinssamenstelling, omdat deze samenhangt met delinquentie en bovendien sterk varieert naar etnische groep zoals uit de volgende tabel blijkt.

Uit tabel 4.7 komt naar voren dat verreweg de meeste Nederlandse, Turkse en Marokkaanse kinderen in een volledig gezin leven. Vooral het percentage volledige Turkse gezinnen - bijna 90% - is opvallend hoog. Dat percentage is aanzienlijk lager bij westerse en niet-westerse immigranten, wat ten dele het gevolg kan zijn van de omstandigheden en complicaties van het migratieproces.

Tabel 4.7 Gezinsamenstelling naar etniciteit in %

	NI	Westers	Niet-westers	Turkije	Marokko	Sur/Ant	Totaal
	N=1492	N=153	N=216	N=141	N=117	N=174	N=2295
Volledig gezin	79,5	63,5	63	87	81	47	75
1-ouder gezin	7,5	19	20	7	15,5	36,5	12
Stiefouder	12	15	14,5	3,0	3,5	12,5	11,5
anders	1,0	2,5	2,5	3,0	-----	4,0	1,5

Een opvallende uitkomst is het extreem lage aantal volledige gezinnen waarin Surinaamse en Antilliaanse kinderen leven, namelijk minder dan de helft. Het is aannemelijk dat dit het gevolg is van culturele factoren die samenhangen met de condities van slavernij en uitbuiting in het verleden. Daardoor is de situatie waarin kinderen alleen door de moeder worden opgevoed nog steeds wijdverspreid.

De vraag is nu in hoeverre gezinsamenstelling samenhangt met delinquent gedrag als we rekening houden met etniciteit. In een variantie analyse, waarbij gecontroleerd werd voor etnische groep, bleek de interactie etnische

groep*gezinsamenstelling niet significant ($F=1,16$, $p<.30$). Dit betekent dat verschillen in delinquentie niet door een gecombineerd effect van deze twee variabelen kan worden verklaard. Waar het om het effect van de individuele variabelen gaat is dat van de gezinsamenstelling significant ($F=4,77$, $p<.003$), terwijl dat van de etnische groep gering is ($F=0,25$, $p<.94$). Dus moet de conclusie zijn dat delinquent gedrag uitsluitend varieert naar gezinsamenstelling en niet naar etnische groep (zie bijlage: tabel 4.10).

4.4 *Slachtofferschap*

Omdat uit eerder onderzoek naar voren komt dat delinquent gedrag verband houdt met slachtofferschap (Dijk & Steinmetz, 1983; Dijk & Mayhew, 1992) is aan leerlingen gevraagd of zij het laatste jaar slachtoffer waren van diefstal, beroving, mishandeling of van pesten op school. Daarbij wilden we ook weten hoeveel leerlingen, als ze slachtoffer van een misdrijf waren, aangifte bij de politie hadden gedaan. Dit zou ons enig idee kunnen geven over de relatie tussen slachtofferschap van jongeren en de politiecijfers over de betreffende delicten.

Tabel 4.8 Prevalentie slachtofferschap 'laatste jaar' en aangifte bij de politie in %

	Prevalentie N = 2295	Missende antwoorden	Aangiftes bij de Politie
Diefstal	20,3	1,7	25,3
Beroving	2,8	1,5	27,7
Mishandeling	4,5	1,7	22,3
Pesten op school	14,3	1,8	5,5

Het is duidelijk dat de meeste jongeren slachtoffer waren van diefstal: van een vijfde waren dingen gestolen, en hiervan werd 25% aan de politie gemeld. Opmerkelijk is dat, hoewel slechts 2,8% van de jongeren slachtoffer was van beroving, 28% van hen hiervan aangifte deed bij de politie, wat te maken kan hebben met de schade die is geleden of het geweld waarmee de beroving gepaard ging. Slachtoffers van mishandeling zijn minder geneigd aangifte te doen. In slechts minder dan een kwart van deze tamelijk ernstige gevallen besluiten jongeren - of hun ouders - tot het doen van aangifte. Pesten op school, dat geen delict is maar wel degelijk ernstige gevolgen voor het slachtoffer kan hebben, wordt bijna nooit bij de politie aangegeven.

Deze relaties doen ook de vraag rijzen naar een eventuele samenhang tussen delinquentie en slachtofferschap. In slachtofferonderzoek komt duidelijk een samenhang tussen delinquentie en slachtofferschap. naar voren, die alles te maken heeft met de levensstijl van jongeren. Als jongeren veel uitgaan of als ze maar wat rondhangen in groepsverband, doen zich allerlei gelegenheden voor om delicten te plegen. Maar omgekeerd kan men ook gemakkelijk slachtoffer van criminaliteit worden.

Dit blijkt ook in ons onderzoek het geval te zijn. Zoals uit de volgende tabel naar voren komt, zijn jongeren die ernstige delicten plegen zelf het vaakst slachtoffer van een of twee verschillende delicten. Maar zelfs zij die slechts lichte delicten plegen, worden vaker slachtoffer dan wanneer ze geen delict hebben gepleegd.

Tabel 4.9 Slachtofferschap naar delinquentie in %

Slachtoffer	Geen delict N = 1612	Licht delict N = 410	Ernstig delict N = 49	Combinatie N=171
Geen slachtoffer	79,2	70,7	65,3	60,8
1 delict type	18,9	24,4	32,7	31,7
2 delict types	1,9	3,9	2,0	6,4
3 delict types	0,1	1,0	0,0	1,8

$p < .000$

Wat de relatie tussen delinquent gedrag en slachtofferschap aangaat is nagegaan in hoeverre er verschillen optreden naargelang de aard van de gepleegde delicten. Zo bleek het plegen van lichte vermogensdelicten ($p < .04$) nauwelijks met slachtofferschap samen te hangen en ernstige vermogensdelicten in het geheel niet ($p < .06$). Heel anders is het echter gesteld met geweldsdelinquentie. Het ziet er naar uit dat de relatie tussen delictgedrag en slachtofferschap nuancering behoeft en dat vooral de aard van het delictgedrag een rol speelt. Jongeren die vermogensdelicten plegen hebben geen grotere kans om zelf slachtoffer van een misdrijf te worden, maar dit geldt wel voor het plegen van geweldsdelicten. Jongeren die gewelddadig zijn en vooral zij die ernstige geweldsdelicten plegen, lopen wel degelijk een grotere kans slachtoffer te worden van diefstal, beroving of mishandeling. Wellicht heeft dit te maken met het groeps karakter van jeugdig geweld als vandalisme en vechten. Anderzijds kan de omgeving van de jongeren en hun omgang met vrienden die ernstige geweldsmisdrijven plegen (beroving, dreigen met geweld en mishandeling) een rol spelen. Zo bevestigen onze gegevens wat longitudinaal onderzoek in Denver is gevonden ten aanzien van slachtofferschap. De beste voorspellers van de frequentie van slachtofferschap zijn in beide onderzoeken: 1) delinquent gedrag van de vrienden van het slachtoffer; 2) delinquent gedrag van het slachtoffer zelf, vooral geweldsdelicten; 3) mannelijke sekse en 4) frequentie van middelengebruik (Huizinga et al., 2003, p.61).

Tabel 4.10 Slachtofferschap naar aard van gepleegde geweldsdelicten in %

Slachtofferschap	Licht geweld N = 287	Ernstig geweld N = 91	Geen geweld N = 1421
Geen slachtoffer	66,5	60	78
1 keer	26,5	31	20
2 keer	5,0	6,0	2,0
3 keer of meer	2,0	3,0	0,0

$p < .01$

Omdat er in alle Europese landen etnische minderheden zijn, was voorts de vraag relevant of zij slachtoffer zijn geweest van discriminatie. In ons land antwoordde 16,5% bevestigend, waarbij de meeste slachtoffers verklaarden slechts één keer (5,5%) of enkele keren (9%) gediscrimineerd te zijn. Nu is het mogelijk dat minderheidsgroepen hiermee vaker geconfronteerd worden dan jongeren van Nederlandse origine. Daarom hebben we de relatie tussen discriminatie en etnische groep geanalyseerd. Het resultaat was significant ($p < .001$) Dit was niet geheel onverwacht maar het is van belang vanwege het verband met de zes verschillende groepen. Onze analyse toont aan dat niet-westerse migranten, Surinaamse en Antilliaanse jongeren af en toe gediscrimineerd werden door jongeren van Nederlandse of westerse origine, terwijl Turkse en Marokkaanse jongeren zich uitsluitend gediscrimineerd voelden door Nederlandse jongeren. Met ander woorden, discriminatie wordt niet zo zeer uitgeoefend langs lijnen van een specifieke groep, als wel langs lijnen van een bepaalde kleur: 16,5% van de jongeren met een kleurtje voelde zich gediscrimineerd door blanke jongeren.

4.5 *Multipele regressie analyse*

Multipele regressie analyse

Tot nu toe hebben we slechts beschrijvende resultaten van het onderzoek laten zien waarbij we bi-variate analyses toepasten. Een dergelijke analyse heeft zijn beperkingen omdat geen rekening is gehouden met mogelijke interrelaties tussen variabelen. Daarom sluiten we dit hoofdstuk af met een Stepwise Multipele Regressie analyse, waarbij delictvariëteit de afhankelijke variabele is en de variabelen die in dit hoofdstuk werden geanalyseerd als regressors zijn toegevoegd (zie bijlage tabel 4.11). Dat -beperkte - model heeft een verklaarde variantie van $R = .49$, $R^2 = .24$.

Kijkend naar de partiële coëfficiënten, zien we dat de meeste significant zijn, waarbij de combinatie alcohol en drugsgebruik het hoogst is (Beta=.297). Geslacht (.174) en 'binge' drinken (.188) dragen ook relatief veel bij aan de verklaarde variantie van delinquentie en dit is ook het geval met etniciteit (.115). Alle andere variabelen, waaronder onderwijstype dragen relatief weinig bij. Op grond van de tot nog toe behandelde variabelen kan men zeggen dat middelengebruik, geslacht en etniciteit de beste voorspellers zijn van delinquent gedrag. Verdere analyses zullen nieuw licht werpen op dit beeld en het nog aanzienlijk wijzigen.

4.6 Conclusie

lets minder dan de helft van de jongeren uit de steekproef meldt dat zij 'ooit' een van de vijftien delicten pleegden, en dit was 29,5% in het jaar dat vooraf ging aan het onderzoek. De meeste jongeren pleegden lichte delicten en diegenen die ernstige delicten opgaven, pleegden daarnaast veel lichte delicten. De meest gepleegde delicten zijn vandalisme, winkeldiefstal, groepsgevechten en het dragen van een wapen.

Delinquent gedrag verschilt naar urbanisatiegraad. Wanneer men de delinquentie van het 'laatste jaar' beziet, wijken de kleine steden vooral af van de grote stad als het gaat om geweld: jongeren in de kleine steden dragen minder vaak een wapen, vechten minder en mishandelen minder vaak dan in de grote stad. Ook wordt in de kleine steden minder vaak drugs gedeald.

De meest delicten plegen jongeren in gezelschap van anderen: slechts 8% van de steekproef zegt alleen gehandeld te hebben. Hoe meer ernstige delicten ze plegen, hoe vaker ze zeggen dat in groepsverband te hebben gedaan.

Zoals verwacht plegen meisjes veel minder delicten dan jongens hoewel de rangorde van gepleegde delicten dezelfde is bij beide geslachten.

Leeftijd en delinquent gedrag hebben met elkaar te maken: vooral ernstige delicten nemen toe vanaf het 14^e jaar.

Deze steekproef had een hoger percentage etnische minderheden (35%), dan de 22% van deze leeftijdsgroep op nationaal vlak. Het relatief grote aantal gezinnen dat van een uitkering leeft - 15% vergeleken met 6,3% landelijk - houdt daarmee verband, evenals hun ongunstige positie in het onderwijssysteem. Als men zes etnische groepen als onderscheidt (jongeren met een Nederlandse, westerse, niet-westerse, Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond), dan blijken er significante verschillen te bestaan in lichte delicten ($p < .007$) en ernstige delicten ($p < .02$). Wanneer men echter controleert voor gezinssamenstelling - die sterk verschilt naar etnische groep - dan blijkt dat etniciteit geen significant effect meer heeft op delinquent gedrag. Het effect van etnische groep op delinquentie verdwijnt, terwijl dat van gezinssamenstelling significant blijft. Een andere conclusie is dat Turkse en Marokkaanse jongens veel meer delicten plegen dan hun zusters. Op deze laatste wordt veel meer controle door het gezin uitgeoefend.

Stopt men al deze variabelen in een model voor een Stepwise multipiele regressie, dan blijken middelengebruik, geslacht, het 'binge' drinken en etniciteit de grootste bijdrage te leveren aan de verklaarde variantie van het model.

Maar jongeren zijn niet alleen daders, ze zijn ook slachtoffer van criminaliteit: zo gaf 20% op slachtoffer te zijn van diefstal, 4,5% van beroving, 14,5% werd herhaaldelijk op school gepest en 16,5% klaagde over discriminatie. Overigens was er een verband tussen slachtofferschap van pesten en dat van diefstal en beroving. Jongeren die slachtoffer zijn van pesten zijn dat ook van diefstal en beroving. Van alle misdrijven waar jongeren slachtoffer van waren, werd een kwart bij de politie gemeld.

5 *Alcohol en drugsgebruik onder jongeren*

5.1 *Inleiding*

Een belangrijke risicofactor voor criminaliteit is het alcohol- en drugsgebruik van jongeren. Problematisch alcohol- and drugsgebruik worden vaak als oorzaak gezien van ander probleemgedrag, zoals het plegen van geweld of andere strafbare feiten (Franken, 2003; Monshouwer et al., 2004).

In het onderzoek is nagegaan hoe vaak jongeren alcohol dronken of drugs gebruikten, wanneer jongeren dat doen en met wie. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen lichtalcoholische dranken, zoals wijn en bier, sterke drank, marihuana and harddrugs, zoals xtc, speed, lsd, cocaïne of heroïne.

In dit hoofdstuk beschrijven we het middelengebruik van de jongeren. Daarna maken we een analyse van het type jongeren dat alcohol of drugs gebruikt. Ten slotte gaan we in op de vraag of alcohol een risicofactor is als het gaat om delinquent gedrag en slachtofferschap.

5.2 *Het alcoholgebruik onder jongeren*

Van de jongeren heeft twee derde wel eens een biertje of een wijntje gedronken (67%), een derde heeft nog nooit bier of wijn gedronken (33%). De leeftijd waarop jongeren voor het eerst iets drinken varieert sterk. De meeste jongeren (50%) waren twaalf of dertien jaar oud toen zij hun eerste glas alcohol dronken. Meer dan een derde van de jongeren (38%) zat nog op de basisschool toen zij hun eerste biertje of glas wijn dronken. Omdat het om eenmalig experimenteel gedrag kan gaan, hebben we gevraagd naar eventueel alcoholgebruik in de afgelopen maand. Het merendeel van de jongeren in de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs blijkt de afgelopen maand geen alcohol te hebben gedronken (70%). Dertig procent van de jongeren heeft in deze periode wel alcohol gedronken, eenmaal of tweemaal (21%). Gemiddeld worden er drie glazen per keer gedronken, maar de meeste jongeren drinken een of hooguit twee glazen per keer. Er blijkt een significant verband te zijn tussen drankgebruik (zowel ooit als de laatste maand) en leeftijd.

Hoe ouder hoe vaker de jongeren alcohol drinken. Vooral tussen twaalf en dertien jaar zit een groot verschil. Rond die leeftijd beginnen de meeste jongeren kennelijk met drinken.

Tabel 5.1 Alcoholgebruik van jongeren 'ooit' en 'de afgelopen maand' in % (N=2295)

	Nooit N=749	Ooit gedronken N=1521	Laatste vier weken N=898
Totaal	33.0	67.0	29.7
Leeftijd***			
12 jaar en <	50.5	49.5	18.2
13 jaar	41.5	58.5	29.5
14 jaar	29.7	70.3	40.1
15 jaar en >	23.8	76.2	54.1
Gender			
Meisjes	34.3	65.7	38.1
Jongens	31.7	68.3	41.2

*** p<.000

Er is geen verschil tussen meisjes en jongens als het gaat om lichtalcoholische dranken. Ongeveer net zoveel meisjes (66%) als jongens (68%) hebben wel eens alcohol gedronken. Ook in het alcoholgebruik in de afgelopen vier weken is nauwelijks een verschil te constateren. Als er gedronken wordt drinken de meiden net zoveel glazen als de jongens.

Als jongeren alcohol drinken doen ze dat vooral als ze met elkaar zijn (55%). Ruim een kwart drinkt alcohol als ze met hun ouders zijn (27%) en de overigen drinken alcohol met volwassenen (13%) of alleen (5%).

Nagegaan is of volwassenen het merken als de jongere gedronken heeft. Als jongeren bier of wijn drinken wordt dat meestal wel opgemerkt (68%), veelal door de ouders (60%) en incidenteel door de politie of leraar (minder dan 1%). Als het gaat om bier of wijn wordt alcoholgebruik niet bestraft. Maar twintig jongeren (1%) zijn wel eens gestraft door hun ouders omdat ontdekt werd dat zij gedronken hadden.

5.2.1 Jongeren en sterke drank

Er is ook gevraagd naar de consumptie van sterke drank. Het percentage jongeren dat ooit sterke drank heeft gedronken is aanzienlijk lager dan het aantal jonge bier- en wijndrinkers, namelijk een derde (34%) terwijl twee derde aangeeft nog nooit sterke drank gedronken te hebben (66%). Niet alleen drinken jongeren minder vaak sterke drank, ze beginnen er ook later mee. De meeste jongeren waren dertien jaar toen ze voor de eerste keer sterke drank dronken. De piek ligt tussen de twaalf en vijftien jaar. Het percentage jongeren dat de laatste maand sterke drank heeft gedronken is 12%. Veelal hebben jongeren een keer (39%) of twee keer (24%) sterke drank gedronken en het gaat dan om een of hooguit twee glazen.

Jongeren worden eerder dronken van sterke drank. 13% van de jongeren is van sterke drank wel eens dronken geweest. Meestal is dat een eenmalige gebeurtenis. Slechts 4% van de jongeren geeft aan meer dan twee keer dronken te zijn geweest van sterke drank.

Tabel 5.2 Prevalentie gebruik sterke drank 'ooit' en 'laatste vier weken' in %

Sterke drank	Ooit N=766	Laatste vier weken N=348
Ja	33.9	15.4
Leeftijd***		
12 jaar jonger	14.6	3.5
13 jaar	19.1	7.5
14 jaar	35.2	13.7
15 jaar of ouder	50.8	27.3
Gender		
Meisjes	33.0	15.5
Jongens	34.6	15.3

*** $p < .000$

Ook als het gaat om sterke drank is er geen verschil te constateren tussen de jongens en de meiden. Ze drinken ongeveer net zo vaak en net zoveel en zijn er op dezelfde leeftijd mee begonnen. Ook is er geen verschil in dronkenschap. Ouders zijn op de hoogte van het gebruik van sterke drank door hun kinderen en gaan niet verschillend om met drinkende dochters of zonen.

Jongeren drinken de sterke drank veelal met elkaar (53%) of met de ouders (40%). Opvallend is dat als jongeren sterke drank drinken dit vaker in het gezelschap van hun ouders is dan wanneer het gaat om lichtalcoholische dranken (27%). Als het om sterke drank gaat zijn het voornamelijk de ouders die ervan op de hoogte zijn dat hun kind sterke alcohol genuttigd heeft (50%). Wel geven meer jongeren aan dat niemand wist dat ze sterke drank hebben gedronken (32%). En als het wordt ontdekt, worden jongeren alleen zeer incidenteel gestraft voor hun gebruik (1%).

5.2.2 Jongeren en softdrugsgebruik

Gekeken is ook naar het drugsgebruik door jongeren. Maar 15 % van de jongeren heeft ooit wel eens hasj of marihuana gebruikt. Meestal hebben jongeren zo rond hun 13^e of 14^e jaar voor de eerste keer cannabis geprobeerd. Dit is opvallend later dan het eerste alcoholgebruik onder jongeren en dat verschil wijst er op hoezeer alcoholgebruik in onze samenleving is doorgedrongen en door iedereen - jong en oud - normaal gevonden wordt, in tegenstelling tot (soft)drugsgebruik. Zo heeft slechts 7% procent van de jongeren de laatste maand hasj of marihuana gebruikt. Maar 2% van de jongeren heeft de laatste maand meer dan drie keer geblowd of op een andere manier hasj gebruikt. Opvallend is dat als jongeren blowen ze dit voornamelijk met leeftijdsgenoten doen (95%). Blowen is - anders dan bij alcohol - niet iets wat je gezamenlijk met volwassenen doet. Een kwart van de jongeren die wel eens hasj gebruikt hebben zegt dat hun ouders of anderen daarvan weten (23%). Zij worden niet gestraft als hun ouders of anderen erachter komen dat ze hasj gebruikt hebben (2%).

Tabel 5.3 Aantal jongeren dat ooit of de laatste vier weken cannabis (hasj en marihuana) heeft gebruikt in %

	Ooit N=336	Laatste vier weken N=157
Totaal	14.8	6.9
Leeftijd***		
12 jaar jonger	2.0	1.0
13 jaar	6.1	3.1
14 jaar	13.0	4.9
15 jaar of ouder	27.8	13.9
Gender		
Meisjes	14.0	6.6
Jongens	15.6	7.3

*** $p < .000$

Wat betreft het softdrugsgebruik is er geen verschil tussen jongens en meisjes. Iets meer jongens (16%) hebben ooit softdrugs gebruikt dan meiden (14%). Wat betreft het gebruik in de afgelopen vier weken is geen verschil te constateren. Maar het aantal jongens dat meer dan drie keer gebloed heeft de afgelopen maand, is tweemaal zo groot als het aantal meiden. Iets meer meiden (26%) geven aan dat anderen ontdekt hebben dat ze softdrugs hadden gebruikt dan jongens (21%), maar ze worden net als de jongens nauwelijks voor het gedrag gestraft (2%).

5.2.3 Jongeren en harddrugs

Uit ons onderzoek blijkt dat zeer weinig ondervraagde jongeren uit de eerste drie schoolklassen van het voortgezet onderwijs harddrugs gebruiken. We hebben gevraagd naar het gebruik van xtc, speed, lsd, cocaïne en heroïne. De leeftijd waarop de jongeren zeggen dat ze hiermee zijn gaan experimenteren, ligt op ongeveer veertien/vijftien jaar. Onder de twaalf jaar hebben jongeren hier geen ervaring mee.

Het aantal jongeren dat ooit wel eens xtc of speed heeft gebruikt is klein (1%). Nog minder jongeren hebben de laatste maand xtc of speed gebruikt (0.4%). Als zij het gebruiken dan is het meestal vaker dan eenmalig. Meestal wordt het gebruik niet ontdekt (69%). Als ze ontdekt worden krijgen ze wel vaker straf (25%). Het gaat hier echter om een zeer klein aantal jongeren.

Weinig jongeren hebben ooit eens harddrugs zoals lsd, heroïne of cocaïne gebruikt. Slechts een half procent heeft het zo rond hun 14^e of 15^e een keer uitgeprobeerd. Zeven jongeren hebben de afgelopen vier weken harddrugs gebruikt. Ook hier gaat het veelal om meer dan eenmalig gebruik. De jongeren gebruiken het alleen of met andere jongeren. Twee jongeren zijn ooit betrapt op het gebruik, maar zijn hiervoor niet gestraft.

Tabel 5.4 Aantal jongeren dat ooit of de laatste vier weken harddrugs heeft gebruikt in %

	ooit	Laatste 4 weken
xtc/speed	1.2	0.4
lsd/heroïne/cocaïne	0.5	0.3

Ook in harddrugsgebruik is geen verschil tussen meiden en jongens. Beiden gebruiken net zo vaak en net zoveel harddrugs. Wel wordt bij meer meiden dan jongens opgemerkt dat ze harddrugs hebben gebruikt, maar de aantallen zijn zeer klein.

5.3 *Alcohol en drugsgebruik van jongeren en achtergrondvariabelen*

Gekeken is naar de combinatie van het gebruik van alcohol en drugs door jongeren. Hierbij is het vooral interessant om te kijken naar alcohol- en cannabisgebruik van de laatste vier weken. Meer dan de helft van de jongeren heeft de afgelopen vier weken geen alcohol of cannabis gebruikt. Een kwart van de jongeren heeft alleen lichtalcoholische drank genuttigd de afgelopen vier weken. Een op de tien jongeren heeft zowel lichte als sterke drank gedronken. En 1% van de jongeren heeft alleen sterke drank gedronken. Eenzelfde percentage van de jongeren gebruikt alleen hasj (1%). Meestal hebben de jongeren die blowen de afgelopen periode ook alcohol gebruikt (7%).

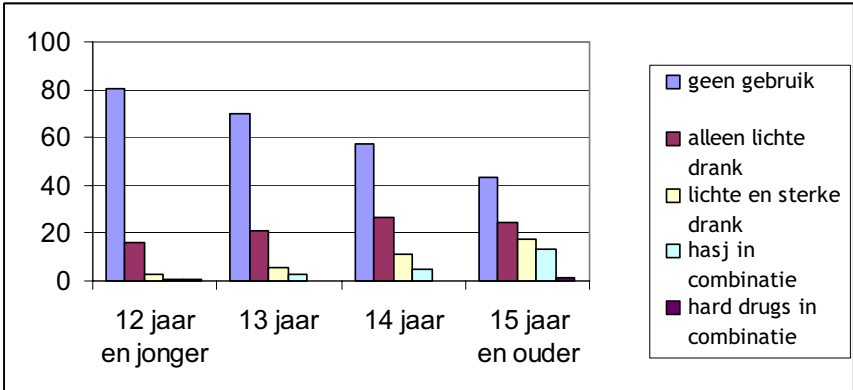
Tabel 5.5 Prevalentie middelengebruik door jongeren in %

	laatste vier weken
Geen	58.5
Lichte alcoholische drank	23.5
Alleen sterke drank	9.9
Combinatie lichte en sterke drank	10.9
Alleen cannabis	1.1
Cannabis in combinatie met alcohol	6.5
Harddrugs in combinatie met iets anders	0.6

Er is geen verschil tussen meisjes en jongens in het gebruik. Duidelijk is dat jongeren naarmate ze ouder worden meer gaan drinken of blowen. Het aantal jongeren dat nooit iets gebruikt heeft, neemt met de helft af als leerlingen ouder worden. Het gebruik van sterke drank neemt echter toe.

Het aantal jongeren dat harddrugs gebruikt is zo gering dat het om enkelen gaat, meestal hebben deze jongeren ook gedronken of andere genotsmiddelen gebruikt.

Figuur 5.1 Prevalentie middelengebruik laatste maand naar leeftijd in %

Het middelengebruik onder Nederlandse jongeren is vergelijkbaar met dat van jonge migranten uit westerse landen (zie tabel 5.6). Nederlandse jongeren gebruiken iets meer lichtalcoholische dranken en westerse jongeren gebruiken meer cannabis, al dan niet in combinatie met alcohol. Er is echter een significant verschil tussen de jongeren van niet-westerse afkomst en Nederlandse jongeren ($p < .000$). De Marokkaanse jongeren springen er overduidelijk uit. Een grote meerderheid (95%) zegt nog nooit alcohol te hebben gedronken en maar een procent zegt de afgelopen maand wat gedronken te hebben. Het zeer matige alcoholgebruik onder Turkse en Marokkaanse jongeren geldt eigenlijk voor alle allochtone jongeren met een niet-westerse achtergrond. Een mogelijke verklaring voor het beduidend minder drinken dan hun Hollandse/westerse leeftijdgenoten is de moslimachtergrond van deze jongeren. Als moslim is het immers verboden alcohol te drinken. Daar staat tegenover dat 30% van de jongeren uit landen in Afrika en het Midden-Oosten zegt wel te drinken.

Opvallend is dat hoe hoger het onderwijsniveau is, hoe meer de voorkeur uitgaat naar bier en wijn ($P < .000$). Jongeren van het avo/havo/vwo drinken meer licht alcoholisch dranken, terwijl jongeren van het vmbo vaker sterke drank drinken en blowen. Jongeren van het praktijkonderwijs drinken duidelijk minder dan alle andere leerlingen, maar gebruiken vaker harddrugs. Hierbij moeten we opmerken dat het wel om kleine aantallen gaat.

Leerlingen van de protestants-christelijke scholen blijken het minste alcohol of drugs te gebruiken. Tussen het openbaar onderwijs en de rooms-katholieke scholen is geen verschil. De interconfessionele of oecumenische scholen zitten er wat middelengebruik betreft tussenin.

In ons onderzoek blijken de jongeren in de kleine steden het meeste te drinken. Dit ondanks het feit dat er in die steden meer oudere leerlingen zitten. Ze gebruiken echter minder cannabis. Ook in de middelgrote steden wordt meer alcohol gedronken dan in de grote steden. Het gebruik van cannabis in

de grote en middelgrote steden is ongeveer gelijk. Een mogelijke verklaring is het aantal allochtone jongeren in de grote steden, die beduidend minder drinken.

Tabel 5.6 Prevalentie van het totale middelengebruik in de laatste maand naar achtergrondvariabelen in %

	Geen	Lichte alcohol	Lichte en sterke alcohol	Cannabis en alcohol	Harddrugs in combinatie
Totaal	58.5	23.5	10.9	6.5	0.6
Sekse					
Vrouw	60.9	22.1	10.6	5.8	0.6
Man	56.1	24.9	11.2	7.1	0.6
Leeftijd***					
11-12 jaar	80.2	16.2	2.5	1.5	0.5
13 jaar	70.0	21.2	5.8	2.7	0.3
14 jaar	57.5	26.7	11.1	4.7	0.0
15 jaar en ouder	43.2	24.6	17.6	13.0	1.6
Klasniveau ***					
1 ^{ste} klas	76.2	16.0	5.2	2.3	0.3
2 ^{de} klas	59.8	25.3	8.7	5.6	0.6
3 ^{de} klas	39.5	29.3	18.7	11.4	1.1
Etniciteit***					
Nederland	49.9	30.4	13.0	6.2	0.6
Westerse landen	52.0	20.7	15.3	10.7	1.3
Niet-westerse landen	70.0	13.5	7.2	8.2	1
Turkije	88.8	1.5	4.5	5.2	0.0
Marokko	97.4	0.0	0.0	1.8	0.9
Antillen	72.9	13.9	6.6	6.6	0.0
Onderwijsniveau***					
praktijkschool	76.3	9.2	5.3	6.6	2.6
vmbo	60.1	18.7	12.5	8.0	0.7
avo/ havo/vwo	55.4	29.7	9.7	4.8	0.4
Schooltype***					
Openbaar onderwijs	53.9	26.2	12.0	7.2	0.7
(rooms-)katholiek	57.6	22.2	12.0	7.5	0.8
Interconfessioneel					
of oecumenisch	52.8	29.6	11.9	4.9	0.8
(protestants-)christelijk	78.6	10.3	5.7	5.4	0.0
Stedelijkheid***					
Grote gemeente	68.7	14.7	7.7	8.4	0.5
Middelgrote gemeente	56.8	23.5	11.6	7.5	0.5
Kleine gemeenten	52.1	30.5	12.7	3.8	0.9

*** p<.000

Wat betreft het gevonden verschil in achtergrondvariabelen wat betreft het gebruik door jongeren in de laatste maand zien we dezelfde resultaten als bij het gebruik ooit. Ook daar treden verschillen in middelengebruik op al naar gelang de leeftijd, etniciteit, het schooltype, onderwijsniveau en stedelijk gebied (zie bijlage tabel 5.1).

5.3.1 Overmatig drankgebruik en achtergrondkenmerken

Een verontrustende trend is dat jongeren vooral veel drinken als ze uitgaan. Er staan steeds vaker berichten in de krant over 'grand slamping': jongeren die enorme hoeveelheden drank tot zich nemen om dronken te worden. Een op de vijf jongeren is wel eens dronken geweest (22%). Meestal zijn de jongeren eenmaal (7%) of tweemaal dronken geweest (5%), maar tien procent van de jongeren is meerdere keren dronken geweest. Dat betekent dat meer dan de helft van de jongeren die wel eens dronken waren, dit vaker is geweest. Net zoveel meisjes (33%) als jongens (34%) zijn wel eens dronken geweest. Hoe ouder de jongeren zijn hoe vaker ze dronken zijn geweest. De jongeren van twaalf jaar en jonger zijn niet vaker dan een of tweemaal dronken geweest. De leeftijd waarop de jongeren voor de eerste keer bier of wijn hebben gedronken, blijkt wel van invloed te zijn op het dronken zijn. Hoe later de jongeren voor hun eerste alcohol nuttigden, hoe minder vaak ze dronken zijn geweest.

Om na te gaan hoéveél de jongeren drinken is gevraagd hoeveel glazen ze dronken bij hun laatste alcoholgebruik. Een op de vijf jongeren blijkt meer dan vijf glazen drank genuttigd hebben. Als je alleen kijkt naar de jongeren die gedronken hebben, dan is er in meer dan de helft van de gevallen sprake van binge drinking (gedefinieerd als meer dan vijf glazen op een avond (Van Laar e.a., 2006)). Er is geen verschil in binge drinking tussen meisjes en jongens.

Tabel 5.7 Aantal jongeren dat de laatste keer meer dan vijf glazen lichtalcoholische of sterke drank of een combinatie daarvan heeft gedronken in %

	Licht alcoholisch	Sterke drank	Licht en sterk
Niet gedronken	43.0	69.1	45.1
Gedronken geen binge	39.0	25.4	34.7
Binge	18.1	5.5	20.3

Relateren we overmatig alcoholgebruik aan de achtergrondkenmerken, dan zien we de volgende verschillen. Ten eerste weer het leeftijdsaspect: hoe ouder hoe vaker en hoe meer er gedronken wordt. Een op de drie jongeren van vijftien jaar en ouder heeft de laatste keer dat hij of zij heeft gedronken meer dan vijf glazen alcohol gebruikt.

Daarnaast valt op dat het aantal Afrikaanse, Aziatische of Antilliaanse jongeren dat aan binge drinking heeft gedaan, niet zoveel afwijkt van de westerse allochtone of Nederlandse jongeren, hoewel zij over het algemeen minder drinken dan Nederlandse jongeren. Alleen de Turkse en vooral de Marokkaanse jongeren dronken zeer incidenteel meer dan vijf glazen de laatste keer dat ze alcohol nuttigden.

Tabel 5.8 Overmatig drankgebruik en achtergrondkenmerken in %

	Binging licht alcoholisch	Binging sterke drank	Binging licht en sterk
Totaal	18.0	5.5	20.2
Sekse			
Meiden	16.2	5.2	18.7
Jongens	19.8	5.8	21.8
Leeftijd			
11-12 jaar	4.8***	2.6***	7.0***
13 jaar	9.7	3.1	12.0
14 jaar	15.5	4.1	17.9
15 jaar en ouder	31.5	9.7	33.5
Etniciteit			
Nederland	21.6***	6.0***	23.2***
Westerse landen	23.3	7.2	23.6
Niet-westers	17.0	5.8	19.2
Turkije	3.1	5.2	7.2
Marokko	0.0	0.9	1.7
Antillen/Suriname	13.9	2.5	16.0
School type			
Praktijkschool	4.7***	20.4***	23.4***
vmbo	21.7	6.5	24.9
havo/vwo	14.6	3.2	15.0
Stedelijkheid			
Grote gemeente	12.4****	4.6	15.6***
Middelgrote gemeente	21.9	5.9	21.7
Kleine gemeenten	18.9	5.9	22.4

*** P<.000

Wordt er over het algemeen meer door jongeren op het havo/vwo gedronken, overmatig drinken blijkt weer vaker op het vmbo en de praktijkscholen voor te komen. We kunnen concluderen dat jongeren op het vmbo en het praktijkonderwijs weliswaar minder drinken dan de anderen, maar wel vaker teveel.

Jongeren in de kleine en middelgrote steden drinken vaker overmatig dan hun leeftijdgenoten in de grote steden, hoewel het verschil niet zo groot is.

5.4 *Relatie alcohol- en drugsgebruik en de vriendschappen van jongeren*

Als jongeren soft- of harddrugs gebruiken dan doen ze dat veelal met vrienden. Ruim een kwart van de jongeren (29%) heeft vrienden die wel eens soft- of harddrugs gebruiken. Het gaat dan meestal om meerdere vrienden.

Tabel 5.9 Hoeveel van je vrienden gebruiken soft- of harddrugs? in %

	Aantal	Percentage
1 vriend	85	13
2 vrienden	109	16
3 vrienden	102	15
4 vrienden	70	11
5 vrienden	76	11
6 vrienden	34	5
7 of meer	160	24
Missing	26	4
Totaal	662	100

Er blijkt een duidelijke relatie te bestaan tussen vrienden die drugs gebruiken en het zelf gebruiken van drugs. Jongeren die vrienden hebben die drugs gebruiken, drinken vaker sterke drank, blowen vaker en gebruiken vaker harddrugs (zie tabel 5.10).

Ook het drugsgebruik op school blijkt van invloed te zijn op het middelengebruik van de leerlingen, vooral als het gaat om (soft)drugsgebruik. Op het drankgebruik van de jongeren heeft het niet zoveel effect. Hetzelfde geldt voor drugshandel in de buurt: het soft- en harddrugsgebruik onder jongeren blijkt veel hoger te zijn als zij in een buurt wonen waar veel drugshandel is.

Tabel 5.10 Relatie tussen vrienden die soft- of harddrugs gebruik en het eigen middelengebruik in %

	Geen	Licht alcoholisch	Licht en sterk	Cannabis en alcohol	Harddrugs in combinatie
Ooit gebruik***					
Vrienden gebruiken geen drugs	70.7	22.5	6.3	0.4	0.1
Vrienden gebruiken wel drugs	28.9	26.1	22.0	21.0	2.0
Drugsgebruik op school***					
Niet waar	68.8	22.0	7.0	2.0	0.2
Beetje waar	53.6	24.0	15.9	6.1	0.4
Waar	37.3	30.2	14.6	16.2	1.6
Absoluut waar	37.5	20.6	15.4	22.7	3.7
Veel drugshandel in de buurt ***					
Niet waar	61.6	24.2	10.5	3.3	0.3
Beetje waar	54.9	22.8	11.8	10.1	0.3
Waar	53.2	22.7	11.6	11.6	0.9
Absoluut waar	43.5	19.6	12.3	20.3	4.3

*** p<.000

In de vragenlijst is ook een vraag opgenomen over hoe jongeren met elkaar hun vrije tijd doorbrengen. Eén van de antwoordmogelijkheden is: 'we drinken veel bier/alcohol of gebruiken drugs'. Alcohol is nog geen deel van de jeugdcultuur op deze leeftijd, want maar een kwart van de jongeren (24%)

geeft aan dat ze soms of vaker veel alcohol met elkaar drinken. De jongens geven tweemaal zo vaak als de meiden aan dat ze vaak/altijd veel gebruiken met vrienden.

5.5 *Relatie alcoholgebruik en delinquent gedrag en slachtofferschap*

Er is gekeken naar de relatie tussen het alcoholgebruik en het voorkomen van delinquent gedrag. Er is een duidelijke relatie tussen het gebruik van jongeren en delinquentie, in die zin dat jongeren die geen alcohol of drugs gebruiken meestal ook geen delicten plegen (zie tabel 5.11).

Wat betreft het soort delict is er significant verband met drank en drugsgebruik ($p < .000$). Als we kijken naar de groep jongeren die veelvuldig delicten plegen, dan zien we dat vooral jongeren die delicten plegen vaker hasj of sterke drank gebruiken, al dan niet in combinatie met andere middelen.

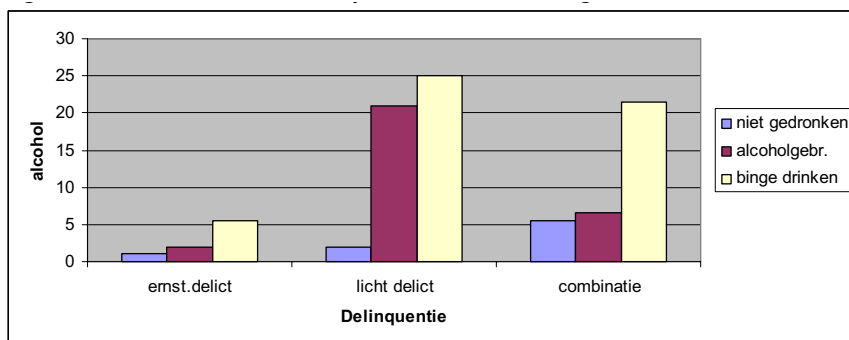
Tabel 5.11 Relatie alcohol- en drugsgebruik van jongeren en het wel of niet plegen van een delict in %

Gebruik afgelopen vier weken	Geen delict	Wel een delict gepleegd	Totaal
Geen alcohol of drugs	47.4	11.0	58.5
Alleen licht alcoholisch	15.8	7.7	23.5
Lichte en sterke drank	8.2	17.6	10.9
Hasj in combinatie	2.3	16.4	6.5
Harddrugs in combinatie	0.0	0.6	0.6

Pearson correlatie .431 $p < .000$

Jongeren die alcohol gebruiken maar niet binge drinken (meer dan vijf glazen alcohol op een avond) plegen veel delicten, hoewel ze zich voornamelijk beperken tot lichte delicten. Maar de binge drinkers spannen de kroon: zij plegen de meeste delicten in iedere categorie en scoren ook het hoogst op de combinatie van ernstige en lichte delicten. Dit verband is vrij sterk ($p < .000$).

Figuur 5.2 Prevalentie delinquentie naar alcoholgebruik in %

Vooral in verband met geweldsdelicten wordt nogal eens gezegd dat er sprake is van een relatie met alcohol. Duidelijk is dat jongeren die geweldsdelicten plegen tweemaal zo vaak alcohol of drugs hebben gebruikt dan jongeren die geen geweldsdelicten hebben gepleegd. Hetzelfde beeld zien we bij vermogensdelicten.

Tabel 5.13 Relatie alcohol- en drugsgebruik van jongeren met geweldsdelicten in %

Gebruik afgelopen vier weken	Jongeren geen geweldsdelict N=1707	Jongeren wel geweldsdelict N=458
Geen alcohol of drugs	64.5	36.0
Alleen licht alcoholisch	23.1	24.8
Lichte en sterke drank	7.7	17.9
Andere combinatie	4.5	21.1

Er zou ook een relatie kunnen zijn tussen alcohol- of drugsgebruik en slachtofferschap. In hoofdstuk 4 is al besproken hoeveel jongeren slachtoffer zijn van delinquent gedrag. Er blijkt een verband te zijn tussen middelengebruik en slachtofferschap ($p < .000$). De jongeren die geen alcohol drinken of alleen lichtalcoholische dranken zijn duidelijk minder vaak slachtoffer.

Tabel 5.14 Relatie alcohol- en drugsgebruik van jongeren in relatie tot slachtofferschap in %

Gebruik afgelopen vier weken	Geen slachtoffer	Eenmaal	Tweemaal	Driemaal
Geen alcohol of drugs	61,6	49,7	51,8	33,3
Alleen licht alcoholisch	24,1	23,5	17,9	11,1
Lichte en sterke drank	9,4	15,3	10,7	33,3
Hasj in combinatie	5,0	10,2	17,9	22,2
Harddrugs in combinatie	0,3	1,3	1,8	0,0

5.6 Conclusie

Een derde van de leerlingen geeft aan nog nooit iets gedronken te hebben. Het merendeel van de jongeren in de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs heeft de afgelopen maand geen alcohol gedronken of (soft)drugs gebruikt. Van de leerlingen in de eerste klas heeft driekwart de laatste maand niets gebruikt. Dit verandert echter snel: van de leerlingen in de derde klas heeft nog maar 40% de afgelopen maand niets gebruikt. Jongeren drinken vooral lichtalcoholische dranken, zoals wijn, bier of breezers. Er worden weinig softdrugs als hasj of marihuana gebruikt (7%). Harddrugs gebruiken deze jongeren alleen heel incidenteel. Jongeren drinken hun eerste alcohol op veel jongere leeftijd dan de leeftijd waarop ze softdrugs gaan uitproberen. Daarnaast is het veel gewoner om thuis alcohol (zowel lichtalcoholische

als sterke drank) te drinken, terwijl softdrugs alleen met vrienden worden gebruikt.

Er zijn geen verschillen te constateren tussen meisjes en jongens als het gaat om het gebruik van alcohol of drugs, noch in prevalentie (aantal meiden) noch wat de frequentie betreft (aantal glazen dat gedronken wordt). Wel geven de meiden vaker aan dat anderen (veelal de ouders) op de hoogte zijn van hun gebruik.

Opvallend is dat jongeren zelden straf krijgen voor middelengebruik, en dat geldt zowel voor alcohol- als voor drugsgebruik. Kennelijk is zowel het gebruik van alcohol als van softdrugs zeer geaccepteerd bij de ouders. Als de jongeren harddrugs gebruiken is dat veelal niet bekend bij de ouders. Gebruik wordt bijna nooit ontdekt door de politie of de onderwijzers op school.

Opvallend verschil is dat allochtone jongeren beduidend minder alcohol gebruiken dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. Uitzondering zijn de jongeren die afkomstig zijn uit West-Europese landen: zij vertonen een soortgelijk gebruikerspatroon als de Nederlandse jongeren.

Daarnaast blijken zowel onderwijsniveau als schooltype van invloed te zijn op het middelengebruik. Op de protestants-christelijke scholen zitten de meeste leerlingen die nog nooit iets gedronken of drugs gebruikt hebben. Wat betreft de rooms-katholieke en openbare scholen is er nauwelijks een verschil in het aantal jongeren en hun middelengebruik.

Hoe hoger het onderwijsniveau hoe meer leerlingen drinken, maar jongeren van het vmbo en praktijkonderwijs drinken vaker overmatig.

Het blijkt dat als jongeren drinken, ze nogal veel drinken. Eén op de vijf jongeren is wel eens dronken geweest. Een op de vijf jongeren blijkt bij het laatste drankgebruik meer dan vijf glazen genuttigd te hebben. Als je alleen kijkt naar de jongeren die gedronken hebben, dan is er in meer dan de helft van de gevallen sprake te van binge drinken. Vooral het binge drinken is een sterke voorspeller van delictgedrag gebleken. Dat is niet zo heel verrassend omdat vernielzucht en redeloze agressie bekende gevolgen van dronkenschap zijn. Binging is eveneens van invloed op slachtofferschap van delicten. Deze vorm van alcoholgebruik is een groeiend probleem en dat zou ons dan ook moeten verontrusten.

Het beeld dat vooral jongeren in de rurale gebieden drinken, wordt bevestigd door de resultaten van het onderzoek: er drinken meer jongeren in de kleine steden dan in de grote steden.

6. *De gezinssituatie*

6.1 *Inleiding*

In dit hoofdstuk gaan we in op de gezinssituatie van de jongeren en de mogelijke samenhang met delinquent gedrag. Hierbij kijken we naar verschillende aspecten van het gezin. Ten eerste naar de sociaal economische status van de gezinnen waarin de jongeren opgroeien. Uit de literatuur blijkt dat bovendien de gezinsstructuur van belang is (Glueck & Glueck, 1950, Hirschi 1969).

Daarom hebben we ook de gezinsverbanden onderzocht en hun eventuele relatie met delinquentie. Ten derde gaan we na wat de band is die jongeren hebben met hun ouders en welke controle de ouders uitoefenen op hun kinderen. Ten slotte betrekken we mogelijke ernstige gebeurtenissen bij de analyse, zoals de dood van een van hun ouders of naaste familie, variabelen die kunnen wijzen op psychische problemen die eveneens kunnen samenhangen met delictgedrag en/of slachtofferschap van bijvoorbeeld discriminatie en pesten.

6.2 *Sociaal economische status*

Een van de redenen waarom we een scholensteekproef onder leerplichtige leerlingen wilden trekken was dat we op die manier een onderzoeksgroep hoopten te krijgen die representatief is voor de sociaalstructurele samenstelling van de bevolking. Er is dan ook gekeken naar de sociaal economische status van het gezin. Deze is opgebouwd uit verschillende items. Er is niet gevraagd naar het opleidingsniveau of inkomensniveau van de ouders, omdat uit een vorig onderzoek bleek dat twaalf- tot vijftienjarige jongeren niet goed op de hoogte zijn van het opleidingsniveau van hun ouders. In dit onderzoek is daarom gevraagd of jongeren een eigen kamer hebben, een mobiele telefoon, of er een computer is in huis en of het gezin een auto heeft. Daarnaast is gevraagd of moeder of vader een vaste baan hebben. Vooral de eerste vier onderwerpen scoren hoog en zijn daarin weinig onderscheidend. Wat betreft werkloosheid blijkt in 15% van de gezinnen sprake van een uitkeringssituatie omdat beide ouders geen of een tijdelijke baan hebben. Dit is hoger dan het landelijke gemiddelde: landelijk leeft 6.3% van alle kinderen in een gezin met een (bijstands)uitkering (Steketee et al., 2007). Dit verschil kan echter verklaard worden uit het feit dat we een stedensteekproef hebben gehouden. Uit de landelijke cijfers blijkt dat het aantal gezinnen dat van een

uitkering moet rond komen in de grote steden veel hoger is. In Amsterdam is dat 16,8% en in Den Haag 14,5% (Steketee et al., 2007). Opvallend resultaat is dat meisjes vaker een kamer moeten delen, terwijl jongens vaker een eigen kamer hebben (87% versus 92%). Ze hebben ook iets minder vaak een mobiele telefoon.

Tabel 6.1 Vragen over de sociaal economische status van het gezin

	Percentage	N	Alpha
Eigen kamer	87,9	2059	.31 (eerste vier items)
Computer	98,6	2262	
Mobiele telefoon	93,9	2156	.41 (alle vijf de items)
Auto	89,8	2062	
Werkloosheid	14,8	340	

Het bleek niet mogelijk om van deze onderwerpen een SES-schaal te maken vanwege de lage alpha-score. Besloten is om alleen de variabele 'werkloosheid beide ouders' mee te nemen in de analyses. Om een maat voor sociaal economische status te benaderen zijn in dit onderzoek twee indicatoren gebruikt. De eerste is (tijdelijke) werkloosheid van de (beide) ouders en de tweede is 'voorspoed van de familie'.

Opvallend is dat er wat betreft werkloosheid van beide ouders een aantal significante verschillen optreden. Zo blijkt het percentage ouders dat beiden geen werk heeft hoger te zijn in de grote steden (zie tabel 3.4). Daarnaast is er sprake van een duidelijk probleem onder allochtone leerlingen. Het aantal leerlingen waarvan de ouders geen werk hebben is vooral hoog onder Marokkaanse gezinnen (42%), gezinnen uit Afrika en het Midden-Oosten (42%) en Antilliaanse gezinnen (40%). Dit staat in schril contrast met het lage percentage dat we vinden bij de Nederlandse leerlingen (8%). Het betreft vooral de eerste generatie allochtone jongeren. Bijna de helft van hun ouders heeft geen baan.

Tabel 6.2 Aantal leerlingen met ouders die geen werk hebben in %

	Totaal N=2295
Sekse***	
Vrouw	18.6
Man	11.6
Etniciteit***	
Nederland	7.7
Westerse landen	19.0
Afrika	41.9
Azië/Midden-Oosten	10.8
Turkije	26.2
Marokko	41.9
Antillen	39.5
Suriname	26.7
Generatie***	
Nederlands	7.7
Eerste generatie allochtonen	46.4
Tweede generatie allochtonen	25.2
School type***	
Praktijkschool	33.7
vmbo	18.3
avo/ havo/vwo	18.4
Steden***	
Grote stad	23.9
Middelgrote stad	14.0
Kleine stad	8.7

*** $p < .001$

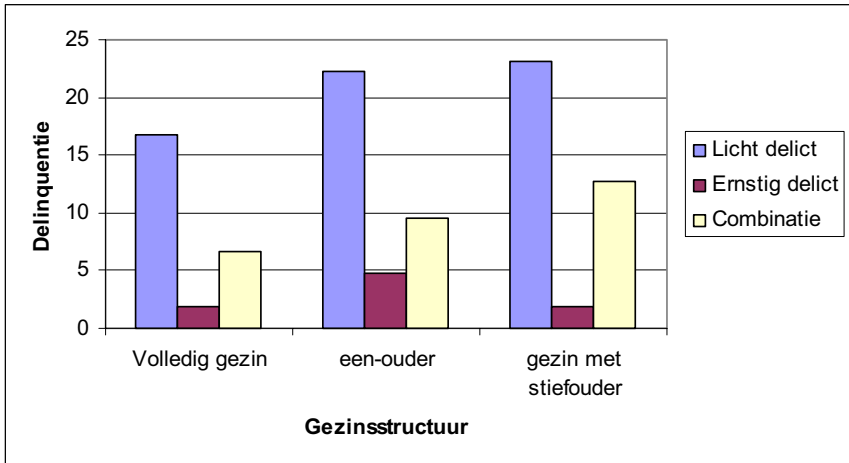
Daarnaast is er een verschil in onderwijsniveau: meer jongeren uit het praktijkonderwijs leven in een uitkeringssituatie. Het sekseverschil is waarschijnlijk het gevolg van de omvang van de steekproef en moet op toeval berusten.

6.3 *Gezinsstructuur en delinquentie*

Zoals in hoofdstuk 3 naar voren komt, is er veel variatie in de mate waarin kinderen in een volledig gezin opgroeien. Dit laatste geldt voor het grootste deel van de Nederlandse, Turkse en Marokkaanse kinderen (80%-90%). Van de westerse en niet-westerse migranten leeft twee derde van de leerlingen in een volledig gezin, maar van de Surinaamse en Antilliaanse leerlingen minder dan de helft.

In de literatuur worden eenoudergezinnen vaak gezien als een factor die criminaliteit van de jongere bevordert. Vooral de afwezigheid van een vaderfiguur in het gezin zou een negatieve invloed hebben op het gedrag van jongeren. In hoofdstuk 3 is de samenstelling van het gezin beschreven. Driekwart van de ondervraagde jongeren woont in een volledig gezin en bijna een vijfde (18,5%) in een eenoudergezin, meestal bij de moeder. 5% leeft in een gezin met een stiefouder, veelal een stiefvader en 1,5% woont bij overige familieleden of pleegouders.

Figuur 6.1 Delinquentie en gezinsstructuur in %

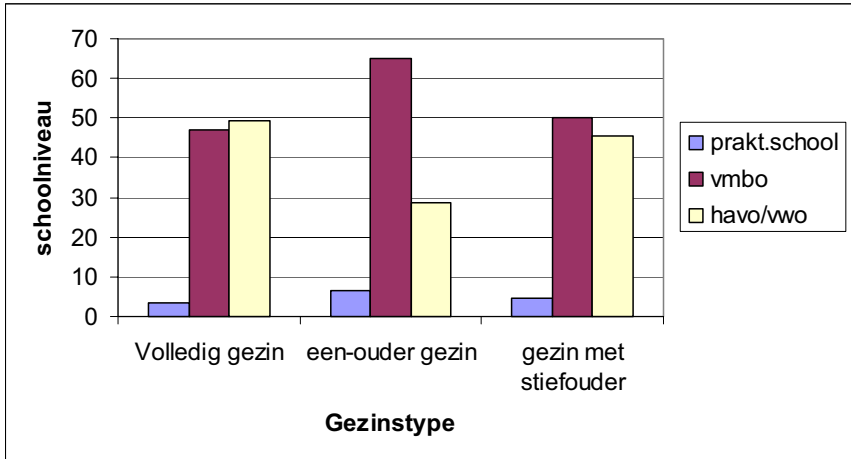
$p < .000$

Het is duidelijk dat een volledig gezin een beschermende factor is. Jongeren die in een volledig gezin wonen plegen significant minder delicten dan jongeren die alleen bij hun moeder of alleen bij hun vader wonen of in een nieuw samengesteld gezin. Jongeren uit een eenoudergezin of een gezin met een stiefouder, plegen zowel meer lichte als ernstige delicten. Aangezien we dit veelvuldig in onderzoek zijn tegengekomen (Hirschi, 1969; West & Farrington, 1973) verdient dit enig commentaar. Alleenstaande moeders verkeren dikwijls in moeilijke sociale en economische omstandigheden en wonen vaak in de armere wijken (Morash & Rucker, 1989). Als alleenstaande moeders er echter in slagen voldoende toezicht op de kinderen te organiseren als ze aan het werk zijn, verdwijnen de verschillen (Riley & Shaw, 1985). Dit geldt eveneens voor moeders die voldoende inkomsten hebben als ze er alleen voor komen te staan.

Zo werd er in een overzicht van zestig jaar onderzoek over dit onderwerp door Wells en Rankin (1991) slechts een verschil van 13-15% in delinquent en probleemgedrag gevonden tussen kinderen uit volledige gezinnen en kinderen uit gebroken gezinnen. Ook in dit onderzoek blijkt uit figuur 6.1 dat het verband tussen gezinsstructuur en delinquentie slechts zwak is. Dat wijst op andere additionele oorzaken voor delinquentie dan alleen de gezinsstructuur. Delinquentie heeft dan ook meer te maken met de kwaliteit van het gezinsleven (zie hierna).

Nu weten we dat de sociale positie van het gezin veelal de schoolkeuze van het kind bepaalt, en omdat de gezinsstructuur samenhangt met die sociale positie zou deze die schoolkeuze ook kunnen beïnvloeden. Hier kijken we naar in figuur 6.2.

Figuur 6.2 Gezinsstructuur en schoolniveau in %

$p < .000$

Wat inderdaad opvalt, is het grote verschil tussen het onderwijsniveau van kinderen uit eenoudergezinnen en volledige gezinnen: de laatste volgen veel vaker havo en vwo onderwijs dan de eerste. Dit lijkt een reflectie van twee gerelateerde factoren: de sociale situatie van veel eenoudergezinnen en etniciteit, daar vooral Surinamers en Antillianen en andere migranten in een eenoudergezin leven. Dit wijst er op dat het Nederlandse schoolsysteem de sociale structuur van ons land reproduceert, zodat je het gevolgde onderwijs tot op zekere hoogte kan beschouwen als een proxy voor de sociale positie van de individuele jongere.

In dat geval wordt het interessant het verband te onderzoeken tussen onderwijsniveau en delinquent gedrag. Onderzoek in binnen- en buitenland toont immers aan dat er in zelfreport studies geen verband gevonden kan worden tussen delinquentie en sociale klasse, terwijl dit in officiële cijfers duidelijk naar voren komt. Al in de jaren zestig is Hirschi ingegaan op die discrepantie in zijn zelfreport onderzoek (Hirschi, 1969). Hirschi besluit dat officiële politiecijfers, zelfreport enquêtes - en ook slachtofferstudies - eenvoudigweg verschillende dingen meten. Later hebben Elliott en Ageton (1980) een poging gedaan om het dilemma op te lossen door zowel de meetmethode van zelfreport onderzoek te verbeteren als de representativiteit van de steekproef te vergroten. Het eerste realiseerden zij door ook ernstige delicten op te nemen in de vragenlijst, het tweede door net zo lang door te gaan met enquêteren totdat zij ook de ontbrekende arbeidersklasse jongeren in de onderzochte groep konden opnemen. Zo slaagden zij er in duidelijke verschillen in delinquent gedrag vast te stellen tussen ongeschoolde lagere klasse jongeren en middenklasse jongeren. Janson en Wikström wezen in dit verband echter terecht op het belang van de definitie van sociale klasse en van delinquent gedrag. Daarvan hangt af hoe beiden worden gemeten en wat de

sterkte van die samenhang is. Bovendien kun je die relatie zien als een risicofactor die verschillen in de kansenstructuur verklaart, of als een voorspeller van criminaliteit (verklaarde variantie) (Janson & Wikström, 1995; Wikström & Butterworth, 2006).

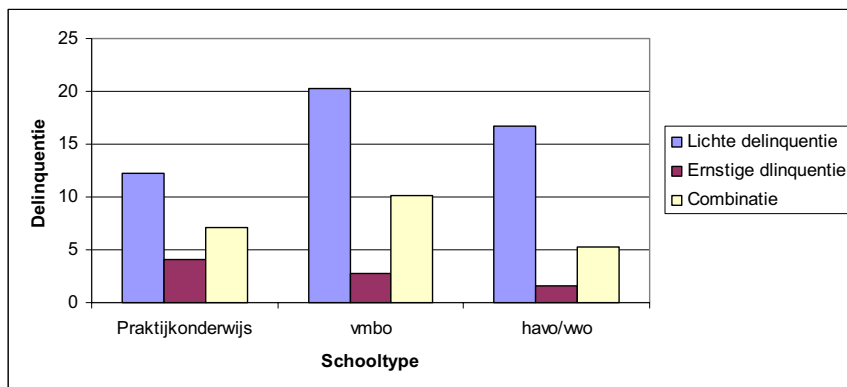
Als we sociale klasse definiëren door het werk of de werkloosheid van de ouders centraal te stellen, blijkt er geen enkel verband te zijn met delinquent gedrag: er is praktisch geen verschil in lichte of ernstige delinquentie tussen degene van wie een of beide ouders werken en degene van wie de ouders geen werk hebben.

Sociale klasse is echter ook te definiëren als de sociale positie van de jongere zelf: jongeren weten feilloos wat hun positie in de statusstructuur van het onderwijs is en vmbo-jongeren realiseren zich heel goed dat zij zich bevinden op de laagste treden van die structuur. Als we dan ook uitgaan van de sociale positie van de jongere zelf - en niet van die van zijn ouders - dan blijkt er een duidelijk en significant verschil in delictgedrag te zijn tussen vmbo-jongeren en degenen die havo of vwo volgen.

Het verschil in delictgedrag is het kleinst waar het om lichte delicten gaat. Zoals eerder opgemerkt plegen jongeren op het vwo vooral minder geweld dan leerlingen van het vmbo, maar verschilt het lichte delictgedrag niet zo veel tussen vmbo en havo/vwo. Het significante verschil zit vooral in de combinatie van licht en ernstig delictgedrag en in de ernstige delicten, hoewel de laatste slechts door weinig jongeren worden gepleegd.

Dit resultaat wordt bevestigd door het Rotterdamse onderzoek, waaruit blijkt dat het grootste verschil in delinquent gedrag van vwo- en het vmbo-leerlingen betrekking heeft op gewelddadig gedrag. Zo kwam diefstal ook op het vwo veelvuldig voor, maar er werd aanzienlijk minder geweld gebruikt dan op het vmbo. Dat geldt overigens ook voor pesten, dat eveneens vaker voorkomt op het vmbo dan op het havo/vwo (Junger-Tas et al., 2003).

Figuur 6.3 Delinquent gedrag naar onderwijsniveau in %

$p < .000.17$

6.4 *Binding en controle*

De sociale controletheorie is in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw ontwikkeld en gesystematiseerd door Hirschi. Ze is later uitgebreid door twee studenten van Hirschi, Robert Sampson en John Laub (Sampson & Laub, 1993; Laub & Sampson, 2003; Sampson et al., 1997, Wikström, 1998; Sampson et al., 1999). De centrale vraag in de sociale controletheorie is niet waarom jongeren de regels overtreden, maar waarom ze dat eigenlijk niet allemaal doen: waarom respecteren mensen eigenlijk de regels en normen van de samenleving? Die vraag impliceert een visie op de motieven voor menselijk handelen. Hirschi gaat ervan uit dat ieder mens behoeften, wensen en aspiraties heeft die op zichzelf neutraal zijn. Iedereen streeft naar een zeker niveau van welstand en wenst erkenning en status. Het is de manier waarop mensen trachten die doelen te bereiken die sociaal dan wel antisociaal kan zijn en het is de relatie die iemand met de samenleving heeft die bepalend is voor de mate waarin hij de waarden en de gedragsnormen zal respecteren.

Het opvoedingsproces dat tot acceptatie van de dominante regels en normen moet leiden wordt het 'binden' van jongeren aan de samenleving genoemd. Binding vindt plaats door twee essentiële processen: directe controle wordt uitgeoefend door middel van informele en formele negatieve reacties op normoverschrijdend gedrag. Indirecte controle wordt uitgeoefend door jongeren te belonen voor conformerend gedrag en hen op die manier een duidelijk belang te geven bij zulk gedrag. Sterke geïnternaliseerde normoverdracht wordt bereikt door zowel formele als informele instituties zoals het gezin, de school, de sport- of jeugdclub en de kerk. Internalisering van normen en regels gaat echter niet van zelf. Dat wordt bereikt door middel van een positieve band tussen ouders en kinderen en het effectief 'monitoren' van hun functioneren en gedrag in belangrijke subsystemen. Op die wijze bevorderen ouders zelfbeheersing, een positief zelfbeeld, hoge frustratietolerantie en verantwoordelijkheidsgevoel (Reckless, 1961). Actief 'monitoren' leidt ook tot een positieve inzet op school en op het werk en deze beschermen jongeren tegen antisociale activiteiten en bevorderen conventioneel gedrag.

Zo hebben jongeren die een goede band met hun ouders hebben, het goed doen op school en succesvol in hun werk zijn, veel te verliezen bij crimineel gedrag. Dat is immers vol risico's en brengt hoge sociale kosten met zich mee, zoals uitsluiting en verlies van sociale status. Maar als de band met ouders zwak is, de informele controle afwezig, het functioneren op school en op het werk onder de maat, en als normconformerend gedrag geen beloningen oplevert, zoals inkomen, respect, status en veiligheid, dan kan het de jongere niets schelen welk gedrag de samenleving van hem verwacht. Hij zal zich dan ook vrij voelen om zijn eigen doelstellingen te bereiken via ieder mogelijk - desnoods crimineel - middel.

Hirschi onderscheidt vier begrippen die de binding met de samenleving meten:

- De band van jongeren met voor hen significante personen (*attachment*). Dit zijn in de eerste plaats de ouders, maar het kunnen ook anderen zijn, bijvoorbeeld een leerkracht, een sportcoach of een goede vriend.
- De inzet van jongeren in conventionele subsystemen (*commitment*) is de rationele component van conformerend gedrag, gebaseerd op 'gezond verstand' overwegingen, waarbij kosten en baten van delinquent gedrag wordt afgewogen. Ambities en aspiraties versterken conformerend gedrag en maken delinquent gedrag steeds riskanter.
- Het actief functioneren in conventionele subsystemen (*involvement*). Hoe meer tijd, energie en aandacht daaraan wordt besteed, hoe minder aandacht er is voor antisociaal gedrag.
- Het geloof (*beliefs*) in het morele belang van de normen en waarden van de samenleving. Hirschi gaat er daarbij van uit dat het geloof in die normen en waarden variabel is. Is de binding aan de conventionele orde zwak dan zullen mensen gemakkelijk overgaan tot delinquent gedrag, onafhankelijk van de mate waarin ze die normen in theorie onderschrijven.

Uit criminologisch onderzoek naar het ontstaan van agressief en ongewenst sociaal gedrag bij jongeren blijkt dat opvoeding en gezinsleven van groot belang zijn (Van den Brink, 2001). Gezinsfactoren spelen een belangrijke rol bij strafbaar gedrag van kinderen en jongeren. Niet alleen bij het ontstaan van crimineel gedrag, maar vooral bij het voortduren van dat gedrag. Naarmate de stressfactoren en risicofactoren toenemen, zal de communicatie tussen ouders en kinderen en de opvoeding zo onder druk komen te staan dat er vanzelf wel iets mis gaat. Een overmaat van gezinsproblemen verstoort de zelfregulatie (Hermans, 2002). Werd in het verleden vooral de gezinsstructuur als een risico beschouwd, tegenwoordig gaat meer aandacht uit naar de gezinscultuur. Vooral de kwaliteit van de binding van ouders met kinderen, de algemene sfeer in huis en de mate van onderlinge betrokkenheid zijn hierin belangrijke factoren. Zo lijkt er bijvoorbeeld sprake te zijn van communicerende vaten als het gaat om ongewenst gedrag van de jongeren en de rol die de vader in het gezin vervult. Dit speelt een voorname rol bij allochtone gezinnen. Als er van vaderskant sprake is van te sterk gezag of juist een gezagsvacuüm, dan lijkt het ongewenste gedrag van jongeren toe te nemen (Pels, 2003). Tieners uit gezinnen waar veel (fysiek) gestraft wordt en uit gezinnen waar men elkaar weinig ondersteunt, hebben een verhoogde kans op delinquent gedrag (Meeus, 1994; Rispens et al., 1996).

Om de relatie die leerlingen met hun familie hebben te meten zijn de volgende items samengenomen 'kun je meestal goed opschieten met je vader', 'kun je meestal goed opschieten met je moeder', 'hoe vaak doen jij en je ouders iets samen, zoals naar de film gaan, een wandeling maken, op familiebezoek gaan, naar een sportwedstrijd gaan of iets dergelijks', 'hoe vaak in de week eet je 's avonds samen met je ouders', 'weten je ouders meestal met

wie je uitgaat' en 'als je 's avonds uitgaat, zeggen je ouders dan meestal hoe laat je thuis moet zijn'.

Een aantal vragen bevat een bindingscomponent, zoals 'kun je meestal goed opschieten met je vader' en 'kun je meestal goed opschieten met je moeder' en anderen een controlecomponent: 'weten je ouders meestal met wie je uitgaat' en 'als je 's avonds uitgaat, zeggen je ouders dan meestal hoe laat je thuis moet zijn'.

6.4.1 Binding met de ouders

In het onderzoek is eerst nagegaan hoe goed de relatie met de ouders is. Het blijkt dat de meeste jongeren goed kunnen opschieten met hun ouders. Het merendeel van de jongeren vindt dat zij goed tot zeer goed kunnen opschieten met hun vader (95%) of met hun moeder (96%). Er is in dat opzicht geen verschil wat betreft leeftijd, sekse of etniciteit. Alleen is de relatie met de moeder iets beter als de leerlingen jonger zijn ($p < .000$).

Er wordt meestal avonds gemeenschappelijk gegeten in het gezin (74%) of in ieder geval de meeste dagen van de week (18%). Slechts een klein percentage van de jongeren eet vaker niet dan wel met hun ouders (8%). De jongeren ondernemen ook activiteiten met hun ouders. Het merendeel van de jongeren doen in ieder geval eenmaal per week iets gemeenschappelijke met hun ouders (62%). Maar een klein percentage onderneemt helemaal niets (7%). Bij de rest varieert het tussen eenmaal per maand (21%) tot een paar keer per jaar (10%). Hoe jonger de leerlingen zijn hoe vaker ze nog gezamenlijke activiteiten met hun ouders ondernemen. Allochtone jongeren ondernemen minder vaak activiteiten met hun ouders dan autochtone jongeren ($p < .000$) en eten ook minder vaak gezamenlijk.

Deze variabelen meten allemaal de binding van jongeren aan de ouders. Vervolgens is het gemiddelde van de score op deze items genomen om tot een schaal van positief tot negatief te komen: van 2 (positief) tot 0 (negatief) ($\alpha = .52$).

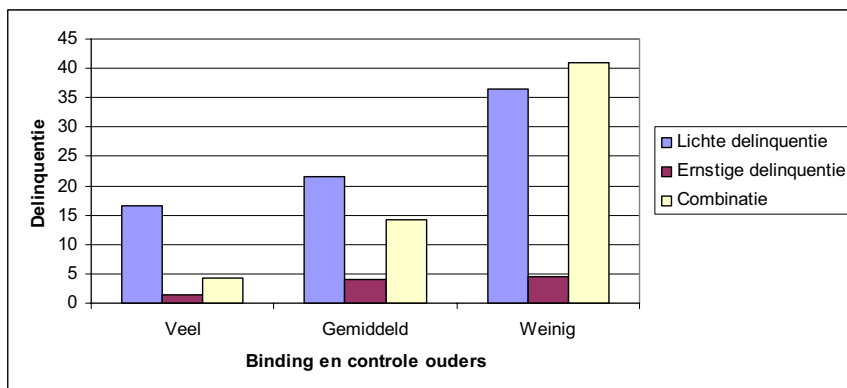
Er is ook gekeken naar de *passieve supervisie van de ouders*, te weten de kennis van vader of moeder over de activiteiten van hun kinderen. Gevraagd is of de ouders weten met welke vrienden ze uitgaan. De ouders weten meestal wel (57%) of soms (38%) met wie hun kind uitgaat. Slechts een heel klein percentage van de ouders weet niet met wie hun zoon of dochter uitgaat (5%).

Tabel 6.3 Binding met de ouders in %

	Niet	soms	regelmatig
Activiteiten samen met ouders	17.2	20.8	62.0
's Avonds met gezin eten	2.8	23.5	73.6
Ouders kennen vrienden	5.3	38.1	56.6
Ouders zeggen hoe laat ze thuis moeten zijn	3.9	47.3	48.8

Wat betreft de *ouderlijke controle* is gevraagd of de ouders een tijdstip geven waarop de jongeren thuis moeten zijn als zij 's avonds uitgaan. De meeste jongeren krijgen een tijdstip op van hun ouders (88%). De helft van de jongeren wier ouders een tijdstip van thuiskomst hebben gesteld gehoorzamen hun ouders en zorgen dat ze op tijd thuis zijn. De helft van de jongeren zegt dat ze soms wel, soms niet op tijd thuis zijn, maar een klein percentage zegt dat zij hun ouders daarin negeren en zelf uitmaken wanneer zij thuis komen (4%). Daarbij moet wel in overweging worden genomen dat ongeveer een op de vijf jongeren zegt dat ze nooit uitgaan. Als we de samenhang van de samengestelde schaal van binding aan en controle door ouders ($\alpha = .58$) met delinquentie bekijken, zien we een significant verband. Wat duidelijk blijkt uit figuur 6.4 is dat weinig binding en controle samengaat met veel lichte delicten en een combinatie van lichte en ernstige feiten. Ook blijkt dat de sterkte van dit verband groter is dan dat tussen gezinsstructuur en delinquentie.

Figuur 6.4 Aard delinquentie naar binding en controle in %

$P < .000$

Maar we zien ook dat relatief veel jongeren met een goede of redelijke binding en controle, lichte delicten plegen en dat bevestigt een constant gegeven in zelfreport onderzoek, namelijk dat veel jongeren 'wel eens' een licht delict plegen, ook al is de binding met ouders en de ouderlijke controle goed. Dit hoort voor velen bij het opgroeien en gezien het feit dat de meeste jongeren vanzelf ophouden met dit soort gedrag als ze zo'n jaar of achttien/twintig zijn, zou het geen reden hoeven te zijn voor grote ongerustheid.

Wat betreft de relatie met de ouders is er een verband met *leeftijd*: hoe jonger de kinderen zijn hoe beter de band met hun ouders. Daarnaast geldt hoe jonger de leerling, hoe vaker ouders op de hoogte zijn van hun vrienden. Ook zijn de ouders wat strenger ten aanzien van de jongere leerlingen: hoe jonger de leerling hoe meer controle. Vooral op de twaalfjarigen wordt meer controle uitgeoefend dan op de oudere leeftijdsgroepen (dertien/vijftien jaar en ouder). Maar er zijn nu eenmaal veel minder jongere dan oudere leerlingen die al uitgaan, behalve met hun ouders.

6.4.2 *Sekseverschillen*

In hoofdstuk 4 hebben we onder andere aandacht besteed aan de verschillen in delinquent gedrag tussen jongens en meisjes en daaruit bleek dat meisjes veel minder delictgedrag vertonen dan jongens.

Nu is er onmiskenbaar sinds 1970 een toename van meisjescriminaliteit geweest. Deze houdt verband met de grotere bewegingsvrijheid en participatie aan het sociale en economische leven van meisjes, wat meer gelegenheid tot het plegen van delicten heeft gecreëerd. Maar ondanks deze maatschappelijke ontwikkeling blijven meisjes minder delicten plegen dan jongens en dat geldt vooral voor geweldsdelicten. Dit is een universeel gegeven dat wij ook al in het ISRD-1 onderzoek constateerden (Junger-Tas et al., 2003).

Tallose onderzoekers hebben getracht verklaringen te vinden voor deze verschillen. Zo wijzen sommigen van hen op biologische verschillen (Rutenfrans, 1989; Maccoby and Jacklin, 1980; Rowe et al., 1995). Maar het probleem met dit type verklaringen is dat wij niet over voldoende longitudinaal onderzoek beschikken om de invloed van biologische factoren te meten. Bovendien bestaat er veel overlap tussen jongens- en meisjescriminaliteit en dat suggereert ook een zekere overeenkomst in het oorzakelijke verband met delinquentie. Het unieke longitudinaal onderzoek van Moffit laat zien dat er een continue interactie is tussen biologische en omgevingsfactoren (Moffit et al., 2001). Die voortdurende inwerking van omgevingsfactoren op de biologische make-up van jongens en meisjes vanaf de geboorte, maakt het dan ook makkelijker die omgevingsfactoren te meten dan biologische en genetische gegevens.

Er zijn in dat verband ook aanwijzingen voor de invloed van sociale en culturele normen op het gedrag van meisjes (Chesnay-Lind, 1989). Zo blijken meisjes die traditionele definities van meisjesgedrag voorstaan minder delicten op te geven dan meisjes die minder traditionele opvattingen hebben (Heimer, 1995). Normatieve opvattingen over meisjesgedrag kunnen verschillen naar etnische groep, sociale klasse en gezinssituatie (Heimer & De Coster, 1999).

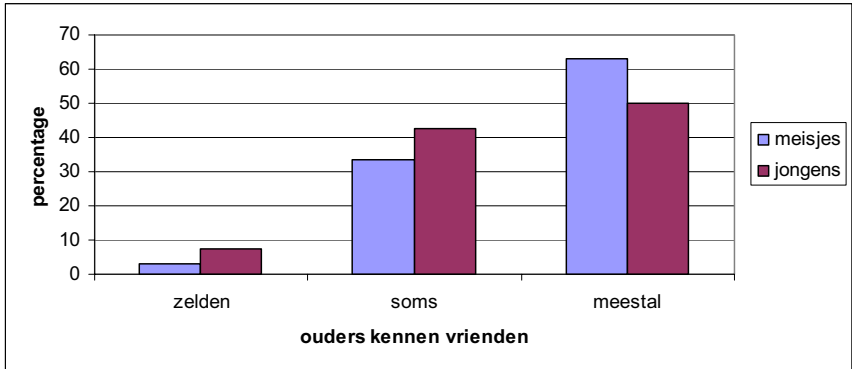
Dat is een goede reden om het sekseverschil in delinquentie te verklaren uit persistente verschillen in de socialisatie van beide seksen, zowel door ouders als door de samenleving in zijn geheel.

Wij hebben dit eerst getoetst aan de hand van de sociale controletheorie zoals die is ontwikkeld door Hirschi (1969) en getest door anderen (Figuera-McDonough, 1987; Campbell, 1987; Cernkovich & Giordano, 1987). Doel is te komen tot een aanvaardbare verklaring van de omstandigheid dat meisjescriminaliteit zowel verschilt als gelijk is aan jongenscriminaliteit (Hoyt & Scherer, 1998, 100).

Wat de binding aan de ouders betreft is er geen verschil tussen jongens en meisjes: beide seksen kunnen het even goed met hun ouders vinden.

Er is echter wel een verschil in de controle die op de kinderen wordt uitgeoefend. In de eerste plaats zijn ouders beter op de hoogte van de vriend(inn)en van hun dochters dan van hun zonen, zoals de volgende figuur toont.

Figuur 6.5 Ouders kennen vrienden van jongere naar sekse in %

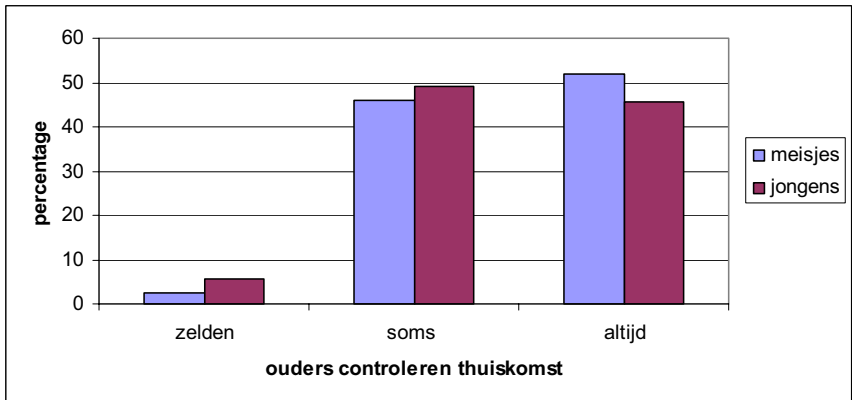

$p < .000$

In totaal oefenen ouders vaker controle uit op hun dochters volgens de gecombineerde schaal (kennen hun vrienden; zeggen hoe laat ze thuis moeten zijn) dan aan hun zonen. En bovendien gehoorzamen meisjes hun ouders ook vaker dan jongens.

Wat uit de gegevens van dit onderzoek naar voren komt is dat ouders in de eerste plaats vaker op de hoogte zijn van de vrienden met wie hun dochters dan met wie hun zoons uitgaan, en ten tweede dat ze meer controle uitoefenen op het tijdstip dat de dochters weer thuis moeten zijn. Dat is in het jaar 2005 op zijn minst opmerkelijk en wijst op de hardnekkigheid van socialisatieverschillen tussen de seksen.

Figuur 6.6 Ouderlijke controle naar sekse in %

$p < .000$

6.4.3 Verschillen naar etniciteit

De relatie met ouders is van invloed op het delictgedrag van jongeren, zowel als het gaat om lichte als zware delicten. Het hebben van een band blijkt een beschermende factor te zijn en het ontbreken ervan een risicofactor.

Er zijn echter verschillen in binding en controle naar etniciteit. Vooral de niet-westerse en Surinaamse/Antilliaanse jongeren doen minder met hun ouders. Een uitzondering vormen de Turkse ouders, die vaker gezamenlijk eten en activiteiten ondernemen dan autochtone ouders. Turkse jongeren geven dan ook aan dat zij een zeer goede band met hun ouders hebben ($p < .000$).

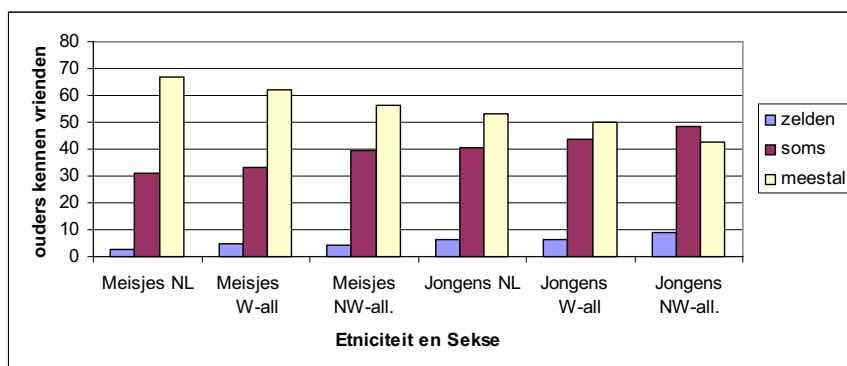
Tabel 6.4 Bindingschaal naar etniciteit in %

	Negatief	Gemiddeld	Positief
Nederland	0.7	28.2	71.1
Westerse	2.0	36.2	61.8
Niet-westerse	0.5	44.4	55.1
Turkije	0.0	23.4	76.6
Marokko	1.7	34.2	64.1
Suriname/Antillen	3.4	39.1	57.5
Totaal	1.0	31.3	67.9

$p < .000$

Maar allochtone ouders zijn minder vaak op de hoogte met wie hun kinderen omgaan en daarbij zien we weer een duidelijk verschil naar sekse. Zo zien we dat bij alle groepen op meisjes meer controle wordt uitgeoefend dan op jongens.

Figuur 6.7 Controle van ouders naar etnische groep en sekse in %

Nederland: $p < .000$; westerse allochtonen = n.s.; Niet-westerse allochtonen $p < .01$

Er spelen echter ook etnische verschillen mee: op Nederlandse meisjes wordt de meeste controle uitgeoefend, meer dan op westerse (inclusief Oost-Europese) en op niet-westerse allochtone meisjes. Hierbij moet weer wel in overweging worden genomen dat in veel moslimgezinnen meisjes aan strikte regels zijn gebonden en minder vaak uitgaan dan jongens. En als ze uitgaan worden ze dikwijls begeleid door hun broer of een ander mannelijk familielid. Bij de jongens zien we echter vergelijkbare verschillen ten opzichte van jongens van Nederlandse origine (controle schaal 0-2).

6.4.4. *Ingrijpende gebeurtenissen (life events)*

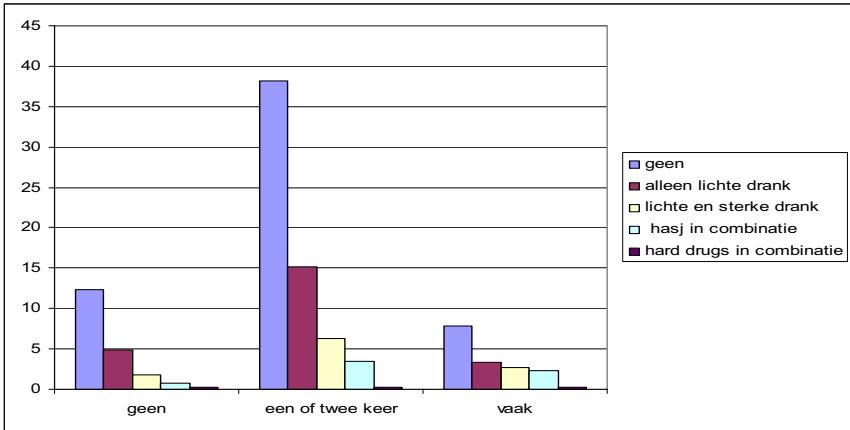
Zoals we in het eerste hoofdstuk hebben aangegeven blijken jongeren een of twee nare gebeurtenissen in hun leven wel aan te kunnen. Als het om meer dan twee *life events* gaat, wordt het lastiger om ze te verwerken (Rutter, 1979). Een cumulatie van nare gebeurtenissen is daarom een mogelijke risicofactor als het gaat om problematisch gedrag van jongeren. Nagegaan is of de jongeren specifieke nare gebeurtenissen hebben meegemaakt en hoe vaak. Een op de zes jongeren heeft drie of meer nare gebeurtenissen meegemaakt (17%). De totale score van de leerlingen op acht ja/nee items is meegenomen om een maat van ingrijpende gebeurtenissen in het leven van de leerling te creëren. Deze items zijn 'de dood van een broer of zus', 'de dood van je vader of moeder', 'de dood van iemand anders van wie je hield', 'een lange of ernstige ziekte van jezelf', 'een lange of ernstige ziekte van een van je ouders of iemand anders met wie je een hechte band hebt', 'problemen van een van je ouders met alcohol of drugs', 'veel ruzies of fysieke agressie tussen je ouders' en 'scheiding van je ouders'.

Er blijkt inderdaad sprake van een significant maar zwak verband tussen drie of meer ernstige gebeurtenissen en criminaliteit³⁷ (Pearson correlatie $R = -.14$)

Wat betreft de gezinssituatie is geen verschil te constateren in de alcohol- of drugsconsumptie van de jongeren. Met betrekking tot vervelende gebeurtenissen blijkt dat hoe meer nare gebeurtenissen hebben plaatsgevonden hoe meer alcohol of drugs gebruikt worden. Er is een significant verschil tussen 'geen' of een- of tweemaal iets vervelends meegemaakt hebben en wanneer dat meerdere malen is gebeurd ($p < .000$). Ook hier blijken vooral het alcoholgebruik van de ouders en huiselijk geweld een grote rol te spelen in het alcohol- of drugsgebruik van hun kinderen.

³⁷ regressie analyse: *life events* schaal als onafhankelijke variabele en versatilité als afhankelijke, $F=41.05$ en $p < .000$.

Figuur 6.8 Alcoholgebruik naar aantal nare gebeurtenissen in gezin in %

Ook voor het gebruik van alcohol is gekeken in hoeverre de familiefactoren van invloed zijn. Wat betreft de relatie met de ouders blijkt dat goed kunnen opschieten met de moeder en samen dingen ondernemen beschermende factoren zijn ten aanzien van alcohol en drugsgebruik. Terwijl gebrek aan controle die ouders uitoefenen een risicofactor blijkt te zijn.

6.4.5 Stepwise multipele regressieanalyse

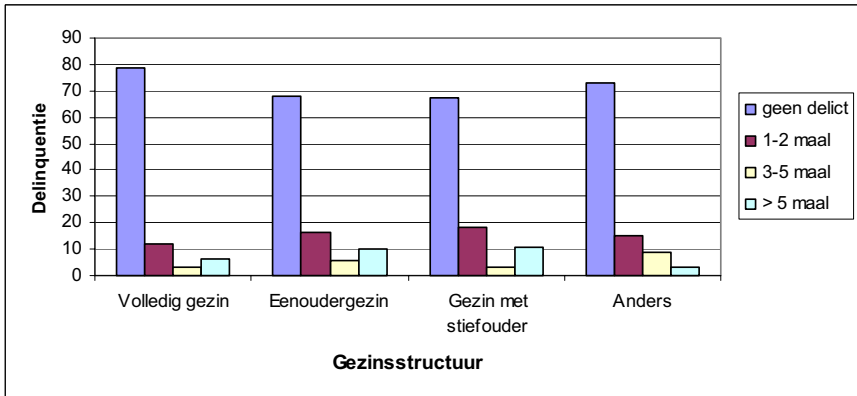
Ten slotte toetsen we in een Stepwise multipele regressie welke van de beschermende en risicofactoren een significant effect hebben op delinquent gedrag (zie bijlage tabel 6.1). De verklaarde variantie van het model is echter zeer laag ($R^2=.08$). Van alle variabelen doet de ouderlijke controle nog het meest maar de verklarende waarde is zeer gering. Dit is niet verwonderlijk, want uit veelvuldig onderzoek komt ouderlijke controle als een der sterkste voorspellers van delinquentie naar voren (Farrington, 2003; Felson, 1998; Gottfredson en Hirschi, 1990; Junger-Tas et al., 2003; Warr, 2002).

6.5 Slachtofferschap

Er is een aantal vragen gesteld over slachtofferschap van delinquentie (zie hoofdstuk 4): van diefstal, van diefstal met geweld en van mishandeling. Jongeren bleken vooral slachtoffer te zijn geweest van diefstal en in veel mindere mate van de overige twee delicten.

Er blijkt ook een verband te zijn tussen slachtofferschap van delinquentie en gezinsstructuur. De volgende figuur toont dat het kleinste aantal slachtoffers opgroeit in een volledig gezin.

Figuur 6.9 Slachtofferschap naar gezinsstructuur in %

Dat is aanzienlijk minder vaak het geval in eenoudergezinnen en gezinnen waar een stiefouder aanwezig is. Nog ongunstiger is de situatie bij de groep kinderen die bij familie of in een pleeggezin woont ($p < .000$). In die laatste groep zitten ook meer slachtoffers van twee verschillende soorten delicten, waar dat bij de andere jongeren voornamelijk beperkt blijft tot slachtofferschap van één soort delict, hoofdzakelijk diefstal.

Belangwekkend is verder dat er geen verband is tussen slachtofferschap en sekse of etniciteit en dat er geen interactie is tussen etniciteit en sekse. We zagen al eerder dat er nauwelijks enige samenhang tussen etniciteit en delinquentie was dus dit laatste verbaast niet. Maar meisjes plegen wel veel minder delicten dan jongens en toch verschillen ze niet met hen waar het gaat om slachtofferschap. We kunnen dus concluderen dat de enige samenhang die we tot nog toe hebben gevonden die tussen delinquentie en gezinsstructuur is.

6.6 Conclusies

Als we alle analyses van dit hoofdstuk overzien blijken enkele daarvan een significante samenhang met delinquentie te tonen, maar vele ook niet. Zo blijkt het ontbreken van enig verband met werkloosheid of het welvaartsniveau van het gezin te bevestigen dat er geen verband is tussen zelfgerapporteerde delinquentie en sociale klasse, zoals dat gevonden wordt bij geregistreeerde criminaliteit. Wel bleek er een verband van eenoudergezinnen met het vmbo, en het is geen geheim dat vmbo-leerlingen vaak uit de lagere klasse komen. Het gevolgde onderwijsniveau gaf duidelijke verschillen in delinquentie te zien.

Het effect van gezinsstructuur op delictgedrag bleek zeer beperkt. Dit resultaat wijst er toch op dat de invloed van scheiding en tweede huwelijken op delinquentie minder groot is dan zo dikwijls wordt gedacht. Ook de binding met de ouders heeft veel minder met delinquentie te maken dan het toezicht van ouders op de omgang met vrienden.

7. *Jongeren en de binding met school en buurt*

7.1 *Inleiding*

Uitgaande van de sociale controletheorie van Hirschi (1969) willen we nu de relatie en binding van de jongeren met de school aan een nader onderzoek onderwerpen. Zo blijkt uit veel internationale replicaties van Hirschi's theorie (LeBlanc, 1994; Torstensson, 1990; Tanoika & Glaser, 1991) dat binding aan en inzet op school correleren met delinquent gedrag, waarmee die theorie wordt bevestigd. De school biedt jongeren de gelegenheid en moedigt hen aan om zich te binden aan conventionele anderen en te streven naar conventionele doelen. De school biedt opleiding, bevordert zelfcontrole en functioneert als steun voor het gezin. Bovendien vonden Gottfredson en Gottfredson (1992) dat binding aan school, later gebruik van alcohol en drugs en de frequentie daarvan voorspelt en dat geldt zowel voor jongens als voor meisjes. Uit ander onderzoek is naar voren gekomen dat factoren als binding met de school, schoolprestaties, spijbelen ook risico's zijn voor delinquent gedrag bij adolescenten (Van der Laan, e.a., 2005; Maguin en Loeber, 1996; Gottfredson, 2001). Gelegenheidstheoretici als Felson (1998) zien de school als een plek waar delinquentie ook bevorderd kan worden, al was het maar omdat op school jongeren in de crimineel meest actieve leeftijd samen komen, terwijl toezicht op hun gedrag nogal eens ontbreekt. Al met al is de invloed van de school complex: enerzijds leren jongeren er nuttige sociale vaardigheden voor later, anderzijds kan problemen ernstige gevolgen hebben in termen van spijbelen en schooluitval. Ook kan een jongere die het op school niet redt zich aansluiten bij zogenoemde marginale jongeren, hetgeen kan leiden tot deviant of delinquent gedrag.

We gaan in dit hoofdstuk eveneens in op het belang van de buurt. Specifieke kenmerken in een buurt kunnen zowel sociaal als antisociaal gedrag remmen of bevorderen. Het belang van de buurt valt niet te onderschatten, ten eerste omdat de meeste jongeren daar hun vrienden vinden en ten tweede omdat veel overlast en criminaliteit in de eigen buurt plaatsvindt.

7.2 *Schoolkenmerken*

Wat betreft de school is de helft van jongeren, in overeenstemming met het landelijke beeld, afkomstig van het vmbo (50%), een derde zit in een schakelklas tussen vwo/havo en vmbo in (32%). Een klein percentage jongeren zit op

het praktijkonderwijs (4%) en een op de zeven jongeren zit op het havo/vwo (14%). Het gaat om de leerlingen van de eerste drie klassen in het voortgezet onderwijs. Deze verdeling is zo goed als gelijk, eerste jaar (34%), tweede jaar (32%) en derde jaar (34%).

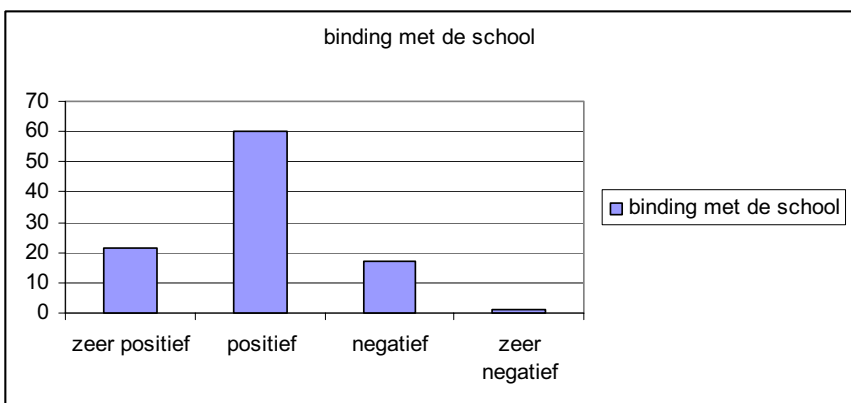
Wat betreft het type school blijkt dat de meeste leerlingen afkomstig zijn van een openbare school (38%), rooms-katholieke en interconventionele scholen zijn beide evenveel vertegenwoordigd (23%) en een op de zes leerlingen komt van een protestants-christelijke school.

7.2.1 Binding met de school

In het onderzoek is nagegaan hoe de relatie is van de jongere met de school en hoe de schoolprestaties zijn. De meeste kinderen vinden school meestal leuk (59%) of heel leuk (12%). Een substantieel deel van de leerlingen vindt de school (helemaal) niet leuk (29%). De meeste leerlingen (75%) zouden de school missen als ze moesten verhuizen. Toch heeft een kwart van de leerlingen niet zo'n binding met de school. Wat betreft de betrokkenheid van de docenten is een kwart het niet eens met de stelling '*dat de leraren van de school merken als het ik het goed doe en dat zeggen ze me ook*'. Deze leerlingen vinden hun school ook geen fijne school. Het merendeel van de scholen (75%) biedt naast de lessen ook andere activiteiten, zoals disco, sport, muziek of theater.

Om de binding met school te meten is het gemiddelde genomen van de items 'hoeveel uur besteed je (buiten schooltijd) op een gewone doorde- weekse dag aan huiswerk maken', 'vind je school meestal wel leuk', 'als ik moest verhuizen zou ik mijn school missen', 'de leraren van mijn school merken het als ik het goed doe en dat zeggen ze me ook', 'ik vind mijn school een fijne school' en 'behalve gewone lessen zijn er op school andere activiteiten'. Door het gemiddelde te nemen van de antwoorden op deze vragen, ontstaat een schaal van zeer negatief(1) tot zeer positief (4) ($\alpha = .65$).

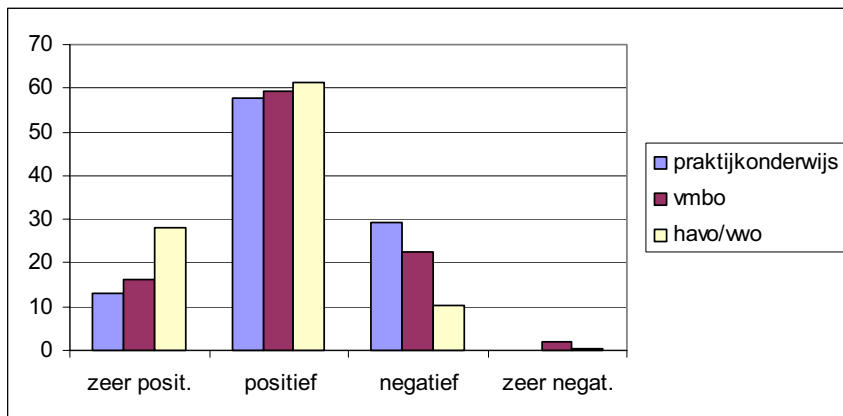
Figuur 7.1 Binding van leerlingen met hun school in %

We zien in figuur 7.1 dat het gemiddelde oordeel (3,03) over de school redelijk positief is. Over de hele linie bezien voelen de meeste leerlingen zich dus wel op hun gemak op school.

Ten aanzien van het schoolniveau blijkt echter een verschil in binding op te treden. Figuur 7.2 toont dat hoe hoger het opleidingsniveau is hoe positiever het oordeel van de leerlingen over hun school is: leerlingen van het havo/vwo zijn significant positiever over hun school dan leerlingen van het vmbo en van het praktijkonderwijs.

Figuur 7.2 Binding met school naar schoolniveau in %

$p < .000$

Maakt het nog verschil of de school zich in de grote stad bevindt of op het platteland? Een beetje zo blijkt, maar het verband is vrij zwak ($F=4,14$, $p < .02$). In de kleine steden oordelen leerlingen wat positiever over hun school dan in de middelgrote en grote steden. Hierbij moet in herinnering worden geroepen dat het stedelijke karakter in onze steekproef overheeft.

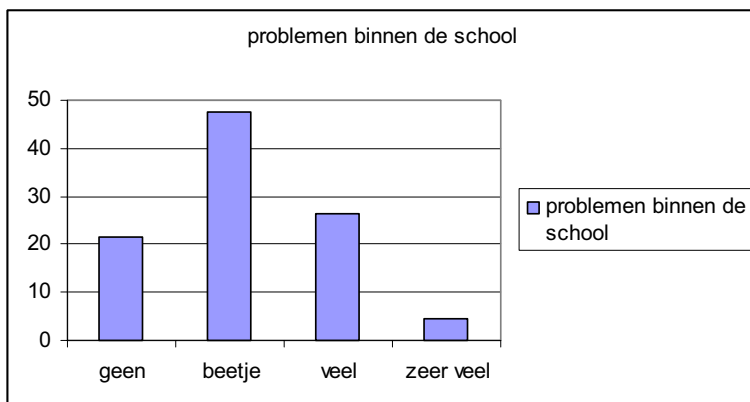
7.2.2 *Delinquentieproblemen binnen de school*

Een andere schaal is het negatieve gedrag binnen school. Aan de leerlingen zijn vier stellingen voorgelegd, die betrekking hebben op stelen, vechten, vernielen of drugsgebruik binnen school. De items op deze schaal kunnen voldoende betrouwbaar worden genoemd ($\alpha = .76$). Deze schaal gaat van geen problemen (1) tot veel problemen (4). Een lage score betekent weinig antisociaal gedrag binnen de school.

Bijna de helft van de leerlingen (48%) oordeelt dat er enige problemen zijn en een kwart vindt dat er duidelijke tot veel problemen met antisociaal gedrag zijn (30,6%) (zie figuur 7.3). We mogen concluderen dat nogal wat leerlingen vinden dat er delinquent gedrag binnen de school voorkomt. Vier op de tien leerlingen is het eens met de stelling dat op zijn of haar school

veel gestolen wordt. Meer dan een derde van de leerlingen vindt dat er veel gevochten wordt en een kwart zegt dat er veel wordt vernield. Een op de vijf leerlingen vindt zelfs dat er veel drugsgebruik op de school is.

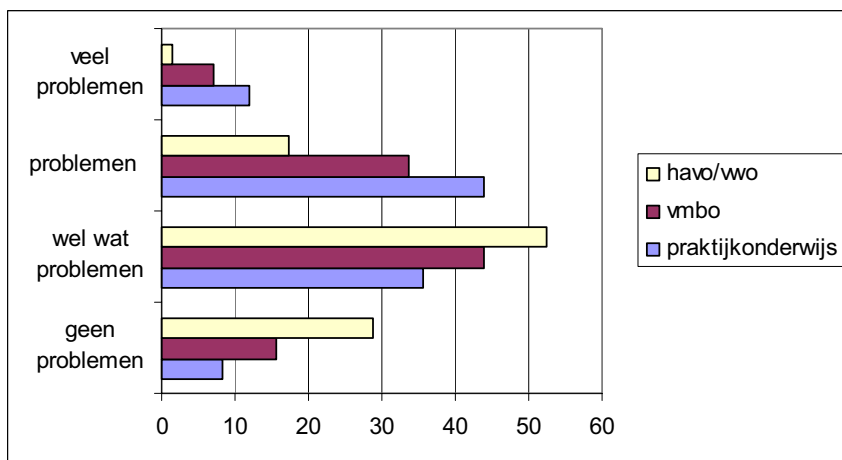
Figuur 7.3 Delinquentieproblemen binnen de school in %

Hier is ook nog getoetst of het verschil maakt of de school in een grote stad dan wel in een kleine stad staat, maar er blijkt geen verschil in urbanisatiegraad te zijn tussen de scholen van waaruit de leerlingen rapporteren over het voorkomen van delinquent gedrag.

De volgende vraag is of er wellicht een verband is met het onderwijsniveau van de leerling en dat blijkt inderdaad het geval. Zo is te zien in figuur 7.4 dat in de havo/vwo wel wat problemen voorkomen, maar dat er in het vmbo en het praktijkonderwijs veel meer problemen zijn. Vorige en meer gedetailleerdere analyses leerden dat de verschillen geen betrekking hebben op drugsgebruik: dat gebruik schommelde in elk schooltype rond de 20%. Wel zijn er grote verschillen in vandalisme, groepsgevechten en diefstal op school.

Figuur 7.4 Delinquentieproblemen naar schoolniveau in %

$p < .000$

Opvallend is dat het praktijkonderwijs en het vmbo significant veel hoger scoren dan de havo/vwo op vechtpartijen op school (resp. 80% en 50%) en op diefstal op school (resp. 63% en 50%). In het havo/vwo onderwijs meldt slechts 18% van de kinderen dat vandalisme, vechtpartijen en drugsgebruik op hun school (veel) voorkomt. Een ander opvallend feit is dat diefstal hier een uitzondering op vormt: dit wordt op de havo/vwo ook relatief vaak genoemd, namelijk door 28,5% van de leerlingen. Dit stemt overeen wat in het Rotterdamse onderzoek is gevonden: het grote verschil in delinquent gedrag tussen havo/vwo en het vmbo betreft niet zozeer diefstallen maar vooral gewelddadig gedrag (Junger-Tas, 2003).

7.2.3 Schoolprestaties

Minder goede schoolprestaties worden ook als mogelijke risicofactor gezien voor criminaliteit onder jongeren. Nagegaan is onder meer hoeveel tijd jongeren besteden aan hun huiswerk, of de jongeren wel eens blijven zitten en of de leerlingen vinden dat ze beter of slechter presteren als de andere kinderen in hun klas. In een van de longitudinale onderzoeken in de Verenigde Staten wordt gesteld dat schoolprestaties de belangrijkste factoren vormden als het ging om delinquent gedrag en drugsgebruik (Thornberry et al., 2003, p.27). Jongeren met goede resultaten in taal en wiskunde waren in staat delinquentie, alcohol- en drugsmisbruik te vermijden en hadden hogere aspiraties en toekomstverwachtingen ten aanzien van een verdere opleiding.

In ons onderzoek besteden de meeste leerlingen een half uur (32%) tot een uur (40%) aan hun huiswerk. Ongeveer een op de vijf leerlingen (21%) is twee uur of langer bezig met het huiswerk, terwijl een klein percentage (8%) zegt helemaal geen huiswerk te maken. Toch is het maken van huiswerk een belangrijke indicatie voor het functioneren op school. Gottfredson en Hirschi schrijven daarover (Gottfredson en Hirschi, 1990, p.106): *'One of the major correlates of crime has always been the mundane homework. Those who do it are by definition thinking about tomorrow. Those who do not do it have a shorter time frame. One mark of socialization is considering the consequences of today's activities for tomorrow. Homework thus indexes and perhaps contributes to socialization.'*

En inderdaad is er een duidelijk verband van het al dan niet maken van huiswerk en delinquentie ($p < .000$). Ook het opleidingsniveau is van invloed op de tijd die de jongeren besteden aan hun huiswerk, hoe hoger de opleiding, hoe langer de leerlingen bezig zijn met huiswerk (zie bijlage tabel 7.1).

Drie kwart van de kinderen (74%) is nooit blijven zitten, een kwart is wel eens blijven zitten en incidenteel zijn kinderen meerdere keren blijven zitten (2%). De meeste kinderen vinden dat ze op het gemiddelde niveau zitten, ze zijn een doorsnee leerling (68%). Een op de vijf leerlingen vindt dat hij of zij beter functioneert dan de andere leerlingen (22%). En een op de tien vindt dat hij of zij leren moeilijker vindt dan zijn of haar klasgenoten (10%).

Wat betreft de prestaties is ook gekeken naar de ambities van leerlingen. Gevraagd is wat de leerlingen zouden doen als ze niet meer leerplichtig zijn. De meeste leerlingen (70%) willen dan toch op school blijven, omdat ze willen doorleren om naar het hbo, de universiteit (47%) of naar het beroepsonderwijs (23%) te kunnen gaan. Zeven procent is klaar met school als er geen leerplicht meer is en wil een baan zoeken. En vijf procent wil naar een leerwerkervaringsplaats. Slechts een procent wil dan gaan reizen. En een op de zes leerlingen weet nog niet wat ze dan gaan doen (17%).

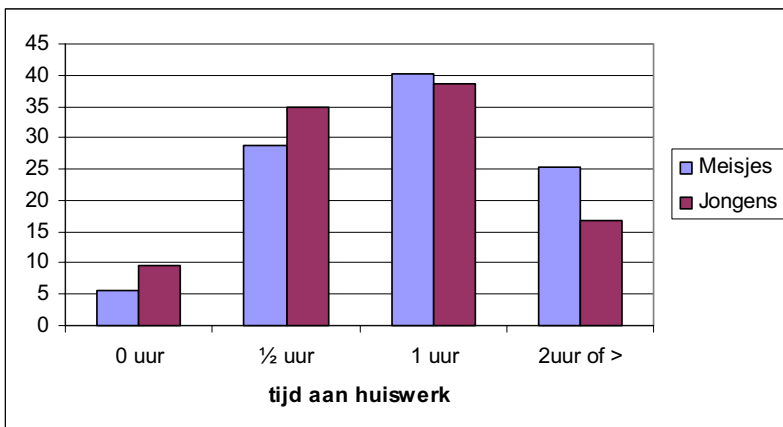
Delinquent gedrag buiten school is gerelateerd aan probleemgedrag van de leerling binnen school. (Van der Laan, 1998, 2006). Daarom is nagegaan wat het spijbelgedrag is van de leerlingen. Het merendeel van de jongeren zegt nooit te spijbelen (79%), een aantal leerlingen heeft een of tweemaal gespijbeld (16%) en een klein deel heeft driemaal of vaker gespijbeld (6%).

7.2.4 Schoolbinding, schoolgedrag en enkele demografische variabelen

Hoe leuk vinden jongens en meisjes hun school? Er is een duidelijk verschil in *gender* en leeftijd: vooral de vrouwelijke en de jongere leerlingen vinden school leuker dan de jongens en de oudere leerlingen ($p < .000$). Wat betreft de binding met school blijkt dat meiden vaker een positieve binding hebben dan de jongens ($p < .000$). Bovendien blijkt dat hoe jonger de leerlingen zijn hoe positiever de band is met de school ($p < .000$).

Ook met betrekking tot antisociaal gedrag op school, zoals vandalisme, vechten, drugsgebruik en diefstal oordelen jongens negatiever dan meisjes. Zo vermelden significant meer jongens dan meisjes dat deze problemen op school spelen. Daar komt bij dat meisjes zich onderscheiden met betrekking tot het maken van huiswerk: gemiddeld besteden zij meer tijd aan huiswerk dan jongens. Ook zijn er minder meisjes dan jongens die helemaal geen huiswerk maken en besteden meisjes vaker een of twee uur aan hun huiswerk.

Figuur 7.5 Sekse en tijd aan huiswerk besteed in %

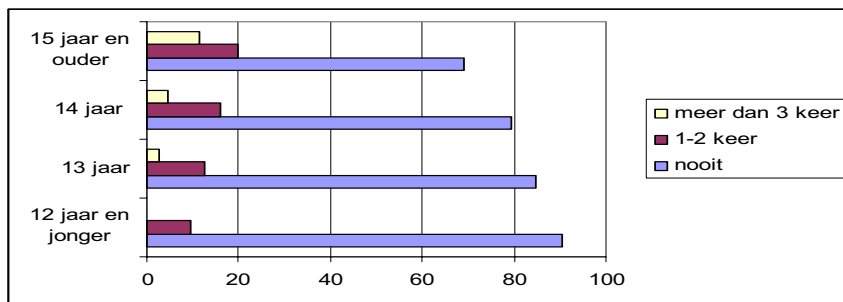

$p < .000$

Meisjes en jongens verschillen totaal niet waar het om spijbelen gaat: zo spijbelt 6% van de meisjes en 5,8% van de jongens drie keer of vaker ($p < .25$). Ook blijven er evenveel meisjes (25,5%) zitten als jongens (27,2%).

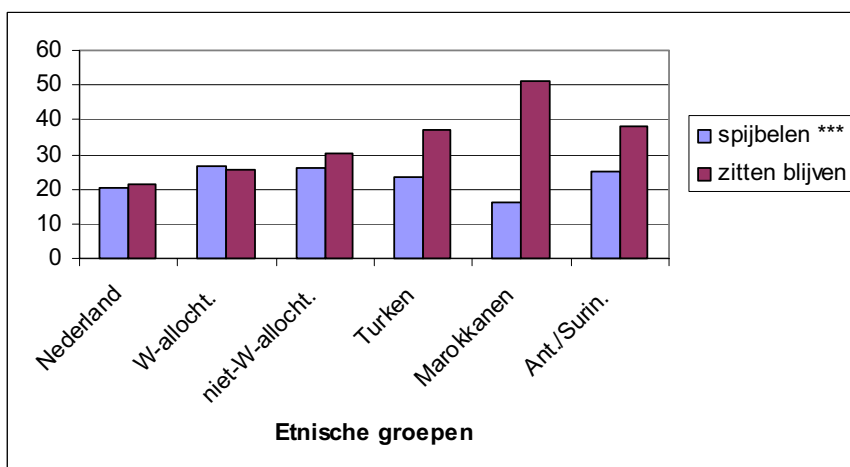
Verder is er, zoals te verwachten valt, een sterk verband tussen leeftijd en spijbelen, wat te zien is in figuur 7.6. Dit is ook het geval voor wat zittenblijven betreft: onder dertienjarigen is dat 13,7%, terwijl van de vijftienjarigen 43,7% al een of meerdere keren is blijven zitten.

Figuur 7.6 Spijbelgedrag naar leeftijd in %

Daarnaast is bekeken of er verschillen optreden tussen (zes) *etnische groepen* met betrekking tot hun functioneren op school, vooral wat betreft huiswerk maken, spijbelen en zittenblijven. Waar het gaat om huiswerk maken is er geen verschil tussen etnische groepen en ook niet tussen jongens en meisjes: alleen het verschil tussen Nederlandse jongens en meisjes is significant ($p < .000$). Ook de mate van spijbelen geeft geen significant verschil naar etnische groep te zien.

Figuur 7.7 Functioneren op school naar etnische groep in %

***: $p < .000$

Hoewel meer kinderen van niet-westerse afkomst dan van Nederlandse afkomst zelf melden dat ze boven gemiddeld presteren (75% versus 67,5%), blijven ze wel significant vaker zitten. Allochtone leerlingen uit West- en Oost-Europa wijken niet zo heel veel van de Nederlandse leerlingen af (25,6%), maar bij leerlingen met een niet-westerse achtergrond is dit 30%. Het hoogste percentage is te vinden onder de Marokkaanse jongeren, waarvan zelfs iets meer dan de helft ten minste een keer blijft zitten (51,3%), tegen ongeveer 37% van de Turkse en Surinaamse leerlingen. Zittenblijven is een sterke aanwijzing voor slecht functioneren op school en moet dan ook zeker worden gezien als een risicofactor voor een ongunstige ontwikkeling.

7.2.5 Probleemgedrag van respondenten naar school- en gezinsfactoren

In het onderzoek is gekeken in hoeverre factoren op het niveau van de school, zoals schoolbinding en functioneren op school samenhangen met spijbelgedrag en wel of niet blijven zitten.

Daarnaast is gekeken of de sociale positie van het gezin, gemeten naar welvaart (bezit van een gezinsauto, van een computer, van een eigen kamer en mobiele telefoon) en naar werkloosheid in het gezin, verband houdt met spijbelen en zittenblijven van de leerlingen. Dit laatste blijkt inderdaad het geval ($p < .000$): van de jongeren die op alle vier items positief scoren is een kwart een of meerdere keren blijven zitten, tegen een derde van de leerlingen die niet positief scoorden op alle items (bijlage, tabel 7.2).

Het verschil is nog groter waar het om werkloosheid van beide ouders gaat ($p < .000$). Van de kinderen waar geen werkloosheid is in het gezin blijft een kwart een of meerdere keren zitten, terwijl dat bij de leerlingen waar geen van beide ouders een baan heeft 40% is (bijlage, tabel 7.3). Opvallend is dat, waar deze variabelen niets uitmaakten met betrekking tot de binding van de kinderen met het gezin, ze wel degelijk van belang lijken met betrekking tot hun functioneren op school. Deze variabelen blijken dus significant te correleren met de schoolcarrière. Die schoolcarrière wordt op zijn beurt sterk beïnvloed door al dan niet zittenblijven.

We wilden ook weten of er verband is met andere gezinsvariabelen en het gedrag op school. Daartoe deden we een variantie-analyse, met als onafhankelijke variabelen: de binding met school, tijd besteed aan huiswerk, de criminaliteitsproblemen op school, gezinswelvaart en werkloosheid van een of beide ouders. De binding van het kind met de ouders en de door ouders uitgeoefende controle en school functioneren als afhankelijke variabelen. Voor alle onafhankelijke variabelen geldt dat ze significant samenhangen met zittenblijven en met spijbelen, met uitzondering van gezinswelvaart. Toch passen hier enkele opmerkingen. De varianties voor zittenblijven van de meeste variabelen zijn uitgesproken laag, zodat aan die significanties niet al te veel waarde moet worden toegekend, behalve die van werkloosheid van ouders en binding met het gezin. Diezelfde varianties zijn veel hoger waar het om spijbelen gaat, met uitzondering van gezinswelvaart.

Tabel 7.1 Zittenblijven en spijbelen naar enkele school- en gezinsvariabelen

	Zitten blijven Sig.	Spijbelen Sig.
Schoolbinding	.000	.000
Tijd aan huiswerk	.000	.000
Delinquentie problemen op school	.000	.000
Gezinswelvaart	.000	.06
Werkloosheid een of beide ouders	.000	.000
Probleebuurt	.000	.000
Binding met gezin	.000	.000
Controle door ouders	.001	.000

Wel blijkt uit deze analyse dat achterliggende problemen, zoals werkloosheid en het wonen in een probleebuurt als risicofactoren voor het functioneren op school moeten worden gezien. Zo moeten aanzienlijk meer kinderen uit probleebuurt en kinderen waarvan (een der) ouders werkloos is, een of meer klassen overdoen (37,6% versus 25,3%). Ook spijbelen ze veel vaker.

Nu komt uit veel literatuur naar voren dat in zelfreport onderzoek geen samenhang wordt gevonden tussen sociaaleconomische status en delinquentie. Dit werd al in het onderzoek van de Gluecks gesteld (Glueck & Glueck, 1950). Het is een onderwerp dat velen in beroering heeft gebracht (Tittle et al., 1978; Braithwaite, 1981). Een Engelse studie (Boxford, 2006) onderzocht de impact van SES op delinquentie op school en vond daar evenmin een aanwijzing voor. Maar in ons onderzoek keken we naar die impact op het functioneren van leerlingen op school en daarbij bleek dit verband wel significant.

Een reden voor het ontbreken van een verband tussen SES en delinquentie in zelfreport onderzoek kan zijn dat vaak toevalssteekproeven worden getrokken en die hebben als nadeel dat dikwijls sprake is van een ondervertegenwoordiging van jongeren uit de lagere klassen en uit etnische minderheden. Wat wij in dit onderzoek bij een scholensteekproef van leerplichtige kinderen in ieder geval constateren, is dat op het vmbo meer kinderen zitten van wie een of beide ouders werkloos zijn en dat werkloosheid samenhangt met slecht functioneren op school. We mogen veronderstellen dat deze ouders, door de armoedige omstandigheden en de stress die daarmee gepaard gaat, moeite hebben met het opvoeden en controleren van hun kinderen en dat dit de schoolcarrière van hun kinderen ongunstig beïnvloedt.

7.2.6 Relaties met delinquent gedrag en slachtofferschap

Vervolgens is nagegaan of er een relatie is van schoolfactoren met delinquent gedrag. Voor al deze factoren blijken er significante verschillen ($p < .000$) op te treden (zie tabel 7.2). Uit de analyse naar de relatie tussen de binding met school en delinquentie blijkt dat hoe meer binding er is met de school hoe minder criminaliteit er is. Daarnaast komt uit de gegevens naar voren dat als er problemen zijn op school, er ook vaker sprake is van crimineel gedrag van

de leerlingen. Ten slotte zijn de jongeren die delicten plegen, vaker blijven zitten, spijbelen vaker en beoordelen zij zichzelf vaker als onder het gemiddelde ten opzichte van hun medeleerlingen.

Uit tabel 7.2 valt te lezen dat er een groot verschil is tussen jongeren die wel of geen delicten plegen en jongeren die ernstige delicten plegen. Duidelijk blijkt dat delinquentie toeneemt als jongeren zich op school niet prettig voelen en als hun functioneren op school afneemt.

Tabel 7.2 Relatie schoolfactoren en delinquentie in %

	N	Alleen licht delict	Alleen ernstig delict	Combinatie
Schoolbinding***				
(zeer) positief	1855	17,6	1,9	6,0
(zeer) negatief	409	22,7	3,9	15,9
Crimin. Probl. op school***				
Weinig of geen problemen	1553	16,16	1,9	4,6
(veel) problemen	626	26,0	3,5	16,5
Blijven zitten***				
Nooit	1673	18,5	2,0	5,6
een keer	561	17,6	3,4	12,8
> een keer	37	21,6	0,0	27,0
Schoolprestaties***				
Bovengemiddeld	486	15,0	1,4	5,1
Gemiddeld	1530	18,4	2,2	7,7
Minder dan gemiddeld	224	24,6	4,0	13,4
Spijbelen***				
Nooit	1783	15,9	1,5	5,2
Een/twee keer	357	25,8	3,9	15,1
> drie keer	130	29,2	9,2	21,5

*** p<.000

Het meeste delinquentgedrag treedt op als er op school veel problemen rond delinquentie zijn. In hoeverre de delinquente jongeren daar zelf schuldig aan zijn en zo aan het negatieve klimaat op school bijdragen, valt op grond van tabel 7.2 echter niet uit te maken.

Om te bepalen welke factoren in het bijzonder delinquent gedrag voorspellen, waarbij de andere factoren constant gehouden worden, hebben we een Stepwise multiple regressie analyse uitgevoerd.

Hierbij is het vóórkomen van criminaliteit (variëteitschaal) als afhankelijke variabele genomen, en de schalen binding met school, delinquent gedrag binnen de school en de variabelen zittenblijven, schoolprestaties en spijbelen als onafhankelijke variabelen zijn toegevoegd. Spijbelen en criminaliteitsproblemen op school leveren de grootste bijdrage, met partiële correlaties van .22 en .19. Alle andere variabelen leveren een geringere bijdrage, hoewel ze allen significant zijn. Als geheel is de multipiele correlatie $R = .38$ en de verklarende variantie is $R^2 = .14$.

Amerikaans slachtofferonderzoek (Whitaker & Bastian, 1991, geciteerd door Gottfredson, 2001, p.20) geeft aan dat jongeren eerder dan ouderen slachtoffer worden van criminaliteit. Misdrijven tegen teenagers kwam vaak voor op school, vooral tegen jongere leerlingen (twaalf tot vijftien jaar): 37% van het geweld tegen hen en 81% van de diefstallen vonden plaats in het schoolgebouw of op het schoolterrein.

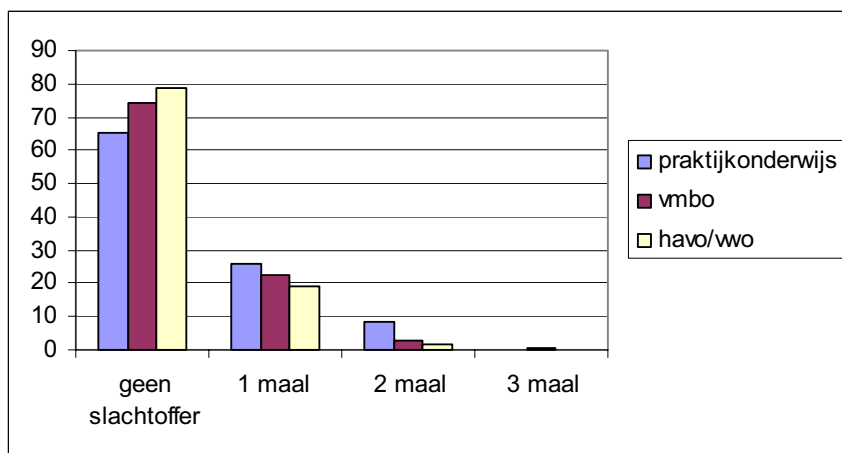
In ons onderzoek blijkt dat de meeste schoolvariabelen geen enkel verband met slachtofferschap hebben: de meeste slachtoffers vallen juist wanneer leerlingen positief op deze variabelen scoren. Uitzondering vormen die klassen waar veel gevochten, gestolen of vernield wordt: leerlingen die in deze klassen zitten worden vaak slachtoffer ($p < .000$).

Tabel 7.3 Slachtofferschap naar schoolvariabelen

	Sig.
Schoolbinding	n.s
Crim.probl. op school	.000
Gemidd. prestaties	n.s
Blijven zitten	n.s
Spijbelen	.000

Er is eveneens een significante relatie tussen het onderwijsniveau en slachtofferschap. Daarbij valt vooral op dat jongeren die praktijkonderwijs volgen relatief het vaakst slachtoffer worden van een delict. Dit suggereert een grotere kwetsbaarheid van deze populatie vergeleken met de overige jongeren.

Figuur 7.8 Slachtofferschap naar onderwijsniveau

Alleen criminaliteitsproblemen op school en spijbelen hangen significant samen met slachtofferschap. Het zou dus kunnen zijn dat slachtoffers de neiging hebben te spijbelen uit angst opnieuw slachtoffer te worden. Maar gezien het feit dat spijbelen sterk samenhangt met delinquentie kan het ook een gevolg zijn van de samenhang van delinquentie met slachtofferschap.

Een Stepwise multipele regressie analyse over deze variabelen bevestigt bovenstaande uitkomsten. De binding met de school maakt geen verschil voor slachtofferschap, evenals wel of niet blijven zitten of de leerprestaties van de leerlingen. De Stepwise multiple regressie analyse geeft aan dat dezelfde twee variabelen, namelijk criminaliteitsproblemen op school en spijbelen, de hoogste partiële correlaties hebben (respectievelijk .13 en .09). Een verklaarende waarde hebben deze factoren echter nauwelijks ($R^2=.03$).

Ten slotte blijken alle factoren die gerelateerd zijn aan de school een significant verband te vertonen als het gaat om het middelengebruik van de jongeren (zie tabel 7.4).

Tabel 7.4 Relatie schoolfactoren met middelengebruik

	Geen gebruik	Alleen licht alcoholisch	Lichte en sterke alcohol	Hasj in combinatie met drank	Hard drugs in combinatie
Schoolbinding***					
Zeer positief	25,5	22,3	13,5	7,9	0,0
Positief	60,3	60,0	60,8	57,1	42,9
Negatief	13,9	16,4	22,8	32,9	57,1
Zeer negatief	0,3	1,4	3,0	2,1	0,0
Neg. gedrag in school***					
Veel problemen	3,2	3,5	6,4	18,0	7,1
Problemen	22,3	29,2	33,6	38,8	28,6
Enigszins problemen	50,0	45,5	44,7	36,7	64,3
Geen problemen	24,4	21,8	15,3	6,5	0,0
Blijven zitten***					
Nooit	74,9	80,3	66,4	60,0	50,0
Eenmaal	23,8	18,7	31,1	36,4	35,7
Meer dan eenmaal	1,3	1,0	2,5	3,6	14,3
Schoolprestatie***					
Boven gemiddeld	25,0	17,5	17,9	11,7	35,7
Gemiddeld	68,0	71,2	66,4	67,2	64,3
Minder dan gemiddeld	7,0	11,3	15,7	11,7	0,0
Spijbelen***					
Nooit	85,1	75,9	68,1	49,3	28,6
Een of tweemaal	12,0	19,2	22,7	25,7	28,6
Meer dan drie maal	2,9	4,9	9,2	25,0	42,9

*** $p < .000$

Leerlingen die scholen bezoeken waar vaker delinquent gedrag binnen de school voorkomt, die vaker spijbelen, vaker blijven zitten en negatiever over hun school oordelen, gebruiken ook vaker alcohol of drugs.

Er is een Stepwise multipele regressie analyse uitgevoerd met binge-drinken als afhankelijke variabele. De variabelen met de grootste bijdrage zijn wederom spijbelen (partiële correlatie .15) en schoolprestaties (-.12), maar ook in dit geval is de verklaarde variantie van het model gering ($R=.28$, $R^2=.08$).

7.3 *Het belang van de buurt*

Specifieke kenmerken in de buurt kunnen zowel sociaal als antisociaal gedrag remmen of bevorderen. Het belang van de buurt valt niet te onderschatten, ten eerste omdat de meeste jongeren daar hun vrienden vinden, en ten tweede omdat veel overlast en criminaliteit in de eigen buurt plaatsvindt.³⁸ Met betrekking tot de buurt beschikken we over een schaal die kenmerken meet van de buurten waarin onze proefpersonen wonen. Deze is ontwikkeld door Olweus (1996) en Sampson (1999) en heeft een alpha van .81. De scores gaan van zeer negatief (1) tot zeer positief (4). Verondersteld wordt dat buurtvariabelen slechts op indirecte wijze met delinquentie samenhangen, waarbij sociale controle en groepsactiviteiten met vrienden als mediërende variabelen optreden. In deze paragraaf gaan we in op de binding van de jongeren met de buurt waarin zij wonen. Uitkomsten op de 'buurtschaal' kunnen in verband gebracht worden met de band met ouders en met de informele sociale controle die ouders op hun kinderen uitoefenen.

7.3.1 *Binding met de buurt*

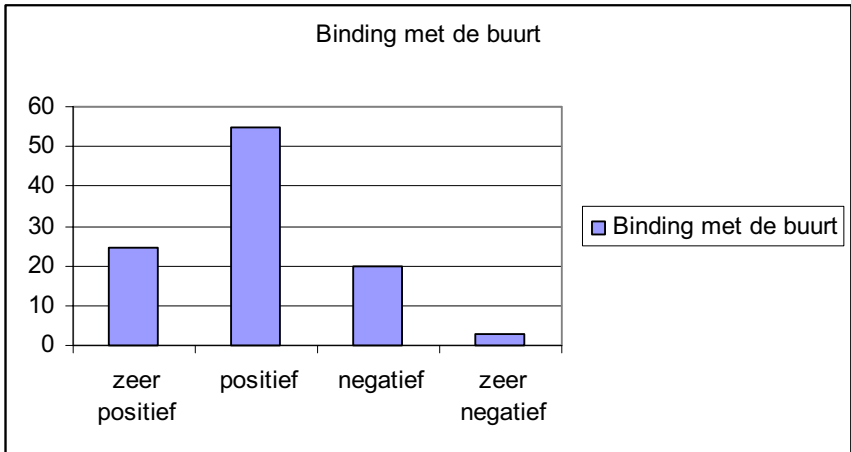
Men kan de hierboven genoemde schaal ook onderverdelen in binding met de buurt ($\alpha = .79$) en de problemen die zich in de buurt afspeelen ($\alpha = .81$). Beide subschalen scoren van zeer negatief (1) tot zeer positief (4). Om de mate van binding die leerlingen met (een prettige) buurt voelen te meten, hebben we hen de volgende stellingen voorgelegd. Omdat vijf stellingen negatief waren geformuleerd, zijn deze omgecodeerd naar een positieve interpretatie.

- als ik moest verhuizen zou ik mijn buurt missen
- mijn burens merken het als ik iets verkeerd doe en dat zeggen ze me ook
- ik woon in een fijne buurt
- er is veel ruimte voor kinderen om te spelen
- mensen zijn bereid om hun burens te helpen
- ik woon in een hechte buurt
- je kunt de mensen in mijn buurt vertrouwen

Zoals te zien is in figuur 7.9 scoren de meeste kinderen redelijk positief, waaruit blijkt dat zij zich thuis voelen in hun buurt.

³⁸ Daarnaast vindt veel criminaliteit plaats in het centrum van de stad en in stadsdelen met veel winkels, bars en cafés (Hesseling, 1994).

Figuur 7.9 Binding met de buurt in %

De meeste jongeren zouden hun buurt missen als ze moesten verhuizen (80%). Ze vinden het een fijne buurt (84%), met voldoende speelruimte (77%). De sociale controle in de buurt vinden de jongeren niet groot: slechts een op de drie leerlingen is het eens met de tweede stelling. Maar ze vinden wel dat de burens behulpzaam (82%) zijn en elkaar kunnen vertrouwen (69%).

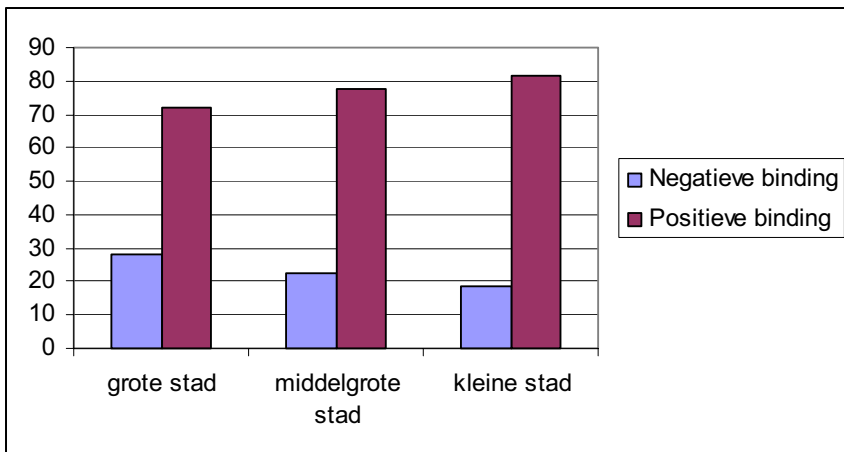
Daarnaast zijn we nagegaan of er ook sprake is van negatieve kenmerken, zoals veel criminaliteit, drugshandel, veel vechtpartijen, graffiti, lege woningen en verlaten gebouwen. Tot slot is de stelling voorgelegd dat mensen in hun buurt 'gewoonlijk wel/niet goed met elkaar kunnen opschieten' ($\alpha = .81$).

Er is een duidelijke groep leerlingen die minder tevreden is over de buurt waar zij wonen. Een kwart vindt dat er veel criminaliteit (24%), veel drugshandel (18%) en veel graffiti is (18%) en dat er veel gevochten wordt (19%). Het zijn vaker jongeren uit de grote steden die hierover negatief zijn, in de middelgrote steden is de verdeling over positief en negatief ongeveer gelijk, terwijl in de kleine steden de jongeren beduidend vaker positiever zijn dan negatief (significant voor alle items $p < .000$). De onderzoeksresultaten laten zien dat van grote stad naar kleine stad de positieve waardering toeneemt en het signaleren van problemen afneemt.

7.3.2 Achtergrondvariabelen en buurt

De eerste vraag is of er verband is tussen het stedelijke karakter van de woonbuurt en de kwaliteit van de buurt waar jongeren in wonen. Het antwoord daarop is positief, zoals te zien is in figuur 7.10.

Figuur 7.10 Stedelijk karakter en waardering voor de woonbuurt in %

$P < .000$

Alle positieve items scoren hoger als het gaat om kleine steden, terwijl alle negatieve items hoger scoren voor de grote steden. Opvallend is dat de antwoorden op de stellingen 'ruimte om te spelen' en 'de buurt missen als ze zouden verhuizen' geen significant verschil te zien geven naar grootte van de steden.

Daarnaast valt nog aan andere verschillen te denken, bijvoorbeeld die tussen etnische groepen. Wij weten dat bepaalde etnische groepen vooral in wijken wonen waar veel problemen met verloedering en criminaliteit voorkomen (Junger-Tas et al., 2003). De vraag is nu of dit doorklinkt in de waardering die deze groepen voor hun wijk voelen.

Tabel 7.5 Enkele buurtgegevens naar etniciteit in %

	Nederland	W-allocht.	N-w all.	Turkije	Marokk.	Sur/Ant.
Problemen in de buurt***	6,7	12,6	16,3	7,9	18,1	21,5
Op openbare plaatsen***	58,8	69,6	79,2	80,2	85,9	78,8
Mensen lastigvallen***	1,8	3,4	4,4	2,1	4,3	1,8

*** $p < .000$

Kinderen van Nederlandse origine zijn het meest positief en zien de minste problemen in hun buurt. Opvallend is dat leerlingen van Turkse afkomst hetzelfde scoren als de Nederlandse leerlingen. Dit zou te maken kunnen hebben met de sterke cohesie van deze groep en de effectieve informele sociale controle die ouders - en de gemeenschap - op hun kinderen uitoefenen (Junger-Tas et al., 2003). Het meest negatief over hun buurt zijn de niet-westerse allochtonen, de Surinaamse/Antilliaanse groep en jongeren van Marokkaanse afkomst. Uit deze gegevens zou je de conclusie kunnen trekken dat jongeren

zich over het algemeen hechten aan de buurt waarin ze wonen en waar ze hun vrienden vinden, en dat dit tamelijk onafhankelijk lijkt van het al dan niet problematische karakter van die buurt.

De probleemwijken in dit onderzoek worden over het algemeen gekarakteriseerd door veel hoogbouw en te kleine woningen. Dat leidt er toe dat jongeren hun vrije tijd meestal buiten doorbrengen en dit schept de gelegenheid tot antisociaal gedrag of het plegen van delicten. Nu heeft zo'n 70% van alle jongeren een vaste groep vrienden en daarin verschillen etnische groepen niet van elkaar. Maar tabel 7.5 toont wel dat Nederlandse jongeren veel minder vaak dan de andere etnische groepen de vrije tijd met hun vrienden doorbrengen op openbare plaatsen, zoals de eigen buurt, het winkelcentrum of een park. Dit kan een verklaring vormen voor het verschil in het 'voor de lol' lastigvallen van mensen door westerse, niet-westerse allochtonen en Marokkaanse jongeren. Wel opvallend is dat Turkse en Surinaamse, net als Nederlandse jongeren laag 'scoren' op dit punt, wat te maken zou kunnen hebben met een differentiële positie in de samenleving van deze twee groepen.

Het verband tussen achtergrondvariabelen en buurt is van groot belang, omdat in de literatuur wordt gewezen op de rol van de woonbuurt bij het opgroeien van kinderen. Hierbij wordt onder meer de nadruk gelegd op de 'collective efficacy' van een buurt, dat wil zeggen op de mate van informele sociale controle die zowel door ouders als de buurtbewoners op kinderen en jongeren wordt uitgeoefend (Sampson et al., 1993, 1999).

Tabel 7.6 toont dat zowel gezinsvariabelen als schoolvariabelen samenhangen met het oordeel dat jongeren hebben over de buurt waarin ze wonen, met uitzondering van gezinswelvaart en gezinsstructuur. Dit laatste wijst er op dat een gebroken gezin onafhankelijk is van het al dan niet bestaan van problemen in de buurt. En dat is ook te verwachten omdat in veel probleemwijken jongeren uit etnische minderheden wonen, waarvan echter de meeste in een volledig gezin opgroeien. Gebroken gezinnen komen vooral in de Nederlandse groep voor en bij Surinaamse en Antilliaanse jongeren.

Dat werkloosheid samenhangt met de woonbuurt is niet verbazingwekkend. Maar dat woonbuurt ook met de binding met het gezin en met het functioneren van respondenten op school samenhangt, is dat wel. Dit verwijst naar Sampson en Laubs (1993) uitgangspunt dat macrosociologische variabelen als werkloosheid en woonbuurt niet direct met delinquentie samenhangen, maar dat hun invloed gemedieerd wordt door de opvoedingsvaardigheden van de ouders. Deze worden door werkloosheid, armoede en het wonen in een probleemwijk ernstig aangetast, zoals te zien is in tabel 7.6. Daar komt bij dat de binding met school, zittenblijven en spijbelen ook een samenhang vertonen met criminaliteit, net als het doorbrengen van de vrije tijd met een grote groep vrienden. Ten slotte kan de omstandigheid dat er in probleemwijken veel criminele activiteiten voorkomen de kans vergroten voor een grotere deelname van de daar wonende jongeren aan jeugdbendes (Felson, 1998). Zoals in tabel 7.6 te zien is, blijkt dat inderdaad het geval.

Tabel 7.6 Kwaliteit buurt en enkele geselecteerde variabelen in %

	Ze er Negat ief	Negat ief	Posit ief	Ze er posit ief
	N = 25	N = 196	N = 489	N = 1118
Werkloosheid***	28	28,1	17,2	11,2
Positieve binding ouders***	60	60,8	65,9	76,7
Veel controle ouders***	54,5	45,1	58,8	73,1
Negatieve binding school***	52	28,2	20,5	15
Problemen school***	48	11,3	4,8	2,6
> een x zittenblijven***	8	4,6	2,2	0,9
Drie x of meer spijbelen***	20	14,4	8,1	3,1
Grote vriendengroep***	56	44	27,6	20
Lid van jeugdbende***	16	10,7	4,2	1,0

*** p<.001

7.3.3 Resultaten naar delinquentie en slachtofferschap

Als we de schalen bekijken dan blijken buurtkenmerken inderdaad een relatie te vertonen met delinquent gedrag van jongeren. Vooral problemen in de wijk blijken daarbij een rol te spelen. Veel vechtpartijen, drugshandel en criminaliteit in de buurt vertonen een relatie met de kwaliteit van de buurt (p<.000). De Pearson correlatie van woonbuurt met delinquentie is niet erg hoog is (r = .28). Het grootste verschil tussen buurten komt uit tabel 7.7 naar voren. Jongeren die in kwalitatief slechtere buurten wonen, maken zich meer schuldig aan lichte delicten en aan de combinatie van lichte en ernstige delicten, dan jongeren die in de betere wijken wonen.

Tabel 7.7 Relatie kwaliteit buurt en delinquent gedrag van jongeren in %

	(Ze er) negat ief	Posit ief	Ze er posit ief
Geen	52,7	70,2	80,6
Uitsl. licht delict	27,1	18,5	15
Uitsl. ernst. delict	2,7	2,5	1,8
Combinatie	17,5	8,8	2,6

p<.000

Problemen in de wijk blijken ook te zorgen voor meer jonge slachtoffers van geweld, diefstal of mishandeling. Er is een significant verschil tussen de jongeren die geen slachtoffers zijn en die een of meerdere malen slachtoffer zijn geworden (zie tabel 7.8 en 7.9). Daaruit blijkt dat antisociaal gedrag op school tot meer slachtofferschap leidt dan datzelfde gedrag in de buurt, hoewel de verbanden in beide gevallen significant zijn.

Tabel 7.8 Relatie problemen in buurt en slachtofferschap in %

	Geen problemen in buurt N=1377	Weinig problemen in buurt N=670	Veel problemen in buurt N=221
Een x slachtoffer	93,2	88,0	80,0
Twee x slachtoffer	6,5	11,6	13,3
Drie x of vaker slachtoffer	0,3	0,3	2,6

*** $P < .000$

Tabel 7.9 Relatie problemen in de school en slachtofferschap in %

	Geen problemen in de school N=485	Weinig problemen in de school N=1073	Veel problemen in de school N=703
Een x slachtoffer	90,6	88,5	73,8
Twee x slachtoffer	9,0	11,1	22,3
drie x of vaker slachtoffer	0,4	0,3	3,9

*** $p < .000$

Met betrekking tot het gebruik van middelen blijkt dat alleen negatieve factoren in de omgeving waarin kinderen opgroeien van invloed zijn en dan vooral op het gebruik van soft- en harddrugs. Het verschil tussen jongeren die niet drinken en zij die alcohol drinken is niet zo groot als het gaat om de buurtfactoren. Wat betreft de afzonderlijke buurtfactoren blijken vooral de negatieve factoren een bepaalde samenhang met alcohol en drugsgebruik te vertonen zoals drugshandel, veel vechtpartijen en criminaliteit ($p < .000$), maar ook veel graffiti ($p < .00$). De enige positieve factor die van invloed is, is dat mensen zijn te vertrouwen.

Tabel 7.10 Relatie buurt en middelengebruik jongeren in %

	Geen gebruik	Alleen licht alcoholisch	Lichte en sterke alcohol	Hasj in comb	Hard drugs in comb	Totaal
Buurt***						
Zeer positief	35,7	31,4	28,5	15,9	14,3	32,5
Positief	54,0	59,1	57,3	58,0	64,3	55,9
Negatief	10,1	9,0	13,8	26,1	21,4	11,4
Zeer negatief	0,2	0,6	0,4	0,0	0,0	0,3

*** $p < .000$

7.3.4 Stepwise multiële regressie analyse

Aan het eind van dit hoofdstuk presenteren we weer een Stepwise multiële regressie analyse over de belangrijkste school- en buurtvariabelen. Daarmee vatten we de resultaten van dit hoofdstuk enigszins samen.

Hoewel de verklaarde variantie van dit model niet erg groot is ($R=41$, $R^2=.17$) is het toch wel interessant dat van de geanalyseerde variabelen in dit hoofdstuk de twee beste voorspellers voor delinquent gedrag criminaliteits-

problemen in de buurt zijn (Beta -.243) en spijbelen (Beta .196). Ook de tijd die leerlingen aan hun huiswerk besteden is een redelijke voorspeller van delinquent gedrag (Beta -.117). De overige variabelen - zittenblijven, urbanisatiegraad en de binding met school - dragen weinig bij aan de verklaarde variantie.

7.4 *Samenvatting en conclusies*

De onderzoeksresultaten bevestigen wat Sampson en Laub (1993) in hun heranalyse van de gegevens in het onderzoek van de Gluecks uit de jaren vijftig (Glueck en Glueck, 1950). Het merendeel van de jongeren heeft een positieve binding met de school en dit verschilt niet naar urbanisatiegraad. Wel blijken meisjes een betere binding met school te hebben dan jongens. Meisjes maken ook vaker en langer huiswerk dan jongens en dat geldt eveneens voor jongeren die havo/vwo-onderwijs volgen in vergelijking met vmbo-leerlingen. Op de vmbo scholen komen meer problemen met delinquent gedrag voor. De relatie die de leerlingen met de school hebben, maar ook het negatieve gedrag binnen de school zijn beide duidelijk van invloed op het gebruik van alcohol en drugs onder leerlingen. Daarnaast blijkt bij de jongeren die veel drinken vaker sprake te zijn van negatieve schoolfactoren als mindere schoolprestaties of spijbelen.

Etnische minderheden spijbelen vaker en blijven vaker zitten. Dit laatste geldt vooral leerlingen van Marokkaanse, Turkse en Surinaamse origine. Opvallend is dat zowel schoolfactoren (binding, delinquentie problemen en huiswerk maken) als gezinsfactoren (werkloosheid ouders, binding aan het gezin en ouderlijke controle) samenhangen met zittenblijven en spijbelen,. Dit wijst er op dat zowel SES als problemen thuis een ongunstige opvoedingssituatie kan creëren, die van invloed is op de schoolcarrière van de kinderen. En slecht functioneren op school, wat dikwijls leidt tot spijbelgedrag, hangt duidelijk samen met delinquentie.

De resultaten bevestigen eveneens dat factoren op het niveau van de buurt waaruit jongeren komen, een risico kunnen zijn voor delinquent gedrag. Hoewel vanuit de theorie ook een relatie gelegd wordt met de binding in de buurt, blijkt vooral de fysieke verloedering een relatie te vertonen met crimineel gedrag van jongeren. Criminaliteit, drugshandel en veel geweld in de buurt blijken een relatie te vertonen met crimineel gedrag van jongeren. Voor slachtofferschap blijken zowel de buurt als (en vooral) delinquent gedrag op school van invloed te zijn. Wat delinquent gedrag betreft blijkt alleen de verloedering in de buurt een duidelijke relatie te hebben met het gebruik van drugs en alcohol.

Daarnaast melden de leerlingen van niet-westerse, Marokkaanse en Surinaamse afkomst ook grotere problemen in hun buurt dan Nederlandse en Europese leerlingen. Dit zijn tevens groepen die meer delinquent gedrag vertonen. Uit ons onderzoek komt naar voren dat zowel een mislukkende school-

carrière door frequent spijbelen en zittenblijven, als een slechte woonbuurt voorspellers zijn van delinquent gedrag, alcohol- en drugsgebruik en slachtofferschap.

Dat zou betekenen dat onze uitkomsten de theorie van Sampson en Laub bevestigen, namelijk dat SES - hier vooral gemeten naar werkloosheid van de ouders en kwaliteit van de woonbuurt - wel degelijk effect heeft op het criminele gedrag van kinderen en alcohol- en drugsgebruik. Hierbij gaat het voornamelijk om een indirect effect, met opvoedingsvaardigheden als mediërende factoren (Sampson & Laub, 1993).

8. *Leefstijlen van jongeren*

8.1 *Inleiding*

De persoonlijkheid en gedragingen van jongeren kunnen het risico van delinquent gedrag vergroten, maar ook het risico om slachtoffer te worden van hun eigen gedragingen (bijvoorbeeld doordat zij vaker ongelukken hebben) of van die van de jongeren waar zij mee omgaan. Het is van groot belang in welke vriendengroep jongeren terechtkomen. Daarbij is de vraag relevant wat bepaalt of jongeren deel gaan uitmaken van een conventionele vriendengroep dan wel van een groep delinquente vrienden. Thornberry et al., 2003, stelden een wederkerig proces vast. Zo vinden jongeren de meeste van hun vrienden in hun eigen buurt en op school, waarbij de buurt een belangrijke rol speelt. Maar jongeren die een marginale levensstijl hebben, zoeken hun vrienden onder gelijkaardige anderen. Anderzijds versterkt een delinquente vriendengroep delinquent gedrag van zijn leden en scheidt zij tegelijkertijd de gelegenheid tot het plegen van delicten (Felson, 1998).

Om de gedragingen van de jongeren te meten hebben we in de studie gebruikgemaakt van stellingen die de mate van zelfcontrole meten, hun houding ten opzichte van geweld en het aantal malen dat zij een ernstig ongeluk gehad hebben in hun leven. Daarnaast wordt het risicovolle gedrag van de jongeren zelf en van hun vrienden beschreven.

Een ander heel belangwekkend perspectief, vooral met betrekking tot jongeren, is de gelegenheid die jongeren krijgen voor het plegen van de delicten (Cohen en Felson, 1979, Felson, 1998). In het onderzoek is nagegaan in hoeverre de jongeren de delicten plegen criminele vrienden hebben, of ze meer op straat hangen en of ze lid van een bende zijn.

8.2 *Zelfcontrole*

Gottfredson en Hirschi (1990) stellen dat ieder type criminaliteit verklaard kan worden door slechts één overheersend concept, namelijk dat van 'zelfbeheersing'. Bovendien zou gebrek aan zelfbeheersing niet alleen alle mogelijke vormen van criminaliteit voorspellen, maar ook ander riskant en vergelijkbaar gedrag, zoals kettingroken, overmatig alcoholgebruik, gevaarlijke sporten en over de hele linie een riskante levensstijl. Die neiging is door een aantal onderzoekers ook in verband gebracht met de vele ongevallen, ziekenhuisopnames en hoger overlijdensrisico van delinquenten (Cummings et al., 1994; Rivera, 1995, Farrington, 1995, Fergusson & Lynski, 1995; Junger et al., 1995).

Nagegaan is hoe het staat met de zelfbeheersing van de jongeren in onze steekproef. Er is hen een aantal uitspraken voorgelegd waarvan ze moesten aangeven in hoeverre deze uitspraken over hen zelf gaan. Het gemiddelde van de score op deze twaalf items is genomen om tot een schaalverdeling van lage tot hoge zelfcontrole te komen (alpha is .81), die loopt van 1 tot 4 ($\alpha = .91$). Een lage score betekent een gebrek aan zelfcontrole (1), en een hoge score veel zelfcontrole (4).

Jongeren vinden het vooral moeilijk om hun zelfbeheersing te bewaren als ze boos zijn, mensen kunnen dan beter maar uit hun buurt blijven. Ook hebben ze er moeite mee om, als er problemen zijn, daar met iemand op een rustige en kalme manier over te praten. De meeste jongeren reageren ook snel, zonder eerst na te denken. Het is een minderheid die het leuk vindt om zichzelf uit te testen door iets riskants te doen en soms risico's te nemen 'gewoon voor de lol'; spanning en avontuur vinden deze jongeren belangrijker dan veiligheid. Er is echter een duidelijke meerderheid die dat soort risico's liever mijdt.

Tabel 8.1 Uitspraken van jongeren ten aanzien van zelfcontrole

	Gemiddelde	SD
Stop om na te denken	2,55	,97
Doe wat ik nu leuk vind	3,02	,99
Meer bezig met korte dan lange termijn	2,71	1,03
Doe riskante dingen	2,88	1,08
Risico's zijn leuk	2,84	1,09
Avontuur is belangrijker dan veiligheid	3,01	1,01
Zorg eerst voor mezelf	3,11	,96
Hindert me niet als ik mensen erger	3,13	,98
Vindt het niet erg om problemen te veroorzaken	3,52	.80
Wordt snel boos	2,97	.97
Mensen moeten uit de buurt blijven als ik boos ben	2,41	2,55
Moeilijk om problemen rustig uit te praten	2,55	1,10

Een meerderheid van de jongeren is het niet eens met uitspraken over keuzes maken voor zichzelf (ik zorg eerst voor mezelf, ook als ik het anderen daardoor moeilijk maak), overlast (als ik dingen doe die mensen vervelend vinden is dat hun probleem en niet het mijne), of problemen veroorzaken (ik probeer de dingen te krijgen die ik graag wil hebben, zelfs als anderen daardoor problemen krijgen). De meerderheid scoort dus relatief hoog op de zelfcontroleschaal.

Concluderend blijkt dat bij betrekkelijk weinig jongeren sprake is van een lage zelfcontrole. Een op de vijf jongeren geeft aan niet veel zelfcontrole te hebben. Het merendeel van de jongeren heeft een redelijke zelfcontrole en ongeveer een op de zes jongeren zegt dat ze veel zelfcontrole hebben.

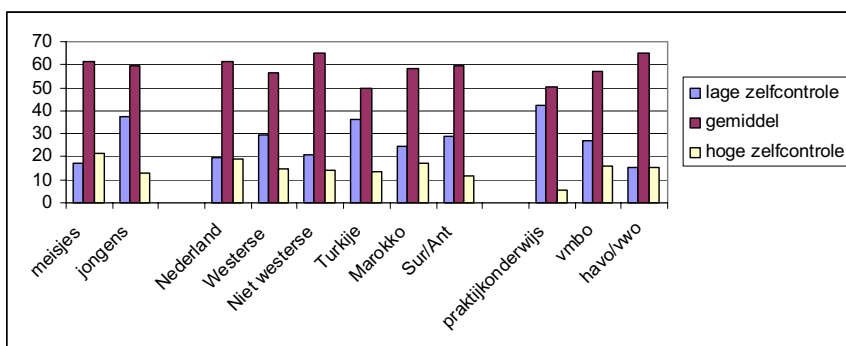
Tabel 8.2 Zelfcontrole onder jongeren in %

	Percentage	N
Lage zelfcontrole	1,1	25
Enigszins lage zelfcontrole	21,0	482
Enigszins hoge zelfcontrole	59,7	1371
Hoge zelfcontrole	16,9	389

Wanneer we de mate van zelfcontrole nader bekijken, wordt duidelijk dat jongens een significant lagere zelfcontrole hebben dan meisjes. Dit zou verband kunnen houden met het verschil in socialisatie tussen de beide seksen en het gegeven dat meisjes (en vrouwen) over het algemeen geneigd zijn minder risico's te nemen. Dit laatste komt ook tot uiting in het verschil in deelname aan strafbare activiteiten (Junger-Tas, 1995, 2004). Vervolgens blijkt dat jongeren op een praktijkschool aanzienlijk minder zelfcontrole hebben dan jongeren in een ander type onderwijs. Maar jongeren die havo/vwo onderwijs volgen hebben de meeste zelfcontrole en hun niveau ligt duidelijk hoger dan dat op het vmbo. Dit heeft ook alles te maken met socialisatie: middenklasse jongeren die voornamelijk vwo/havo onderwijs volgen wordt geleerd zich beter te beheersen met het oog op een soepele inpassing in de samenleving. Dit laatste ontbreekt vaak bij jongeren die het vmbo of praktijkonderwijs volgen. We vinden ditzelfde enigszins terug bij het verband tussen zelfcontrole en etniciteit. Zo hebben Nederlandse jongeren een significant hogere zelfcontrole dan jongeren van West- en Oost-Europese afkomst, evenals van Turkse jongeren. Dit wordt ook weerspiegeld in het soort delinquent gedrag waaraan deze laatste groepen zich schuldig maken. Zo plegen vooral Turkse jongeren vaker geweldsdelicten, terwijl bijvoorbeeld Marokkaanse jongeren zich meer concentreren op vermogensdelicten.

Er is geen significant verschil gevonden waar het de leeftijd van jongeren, hun schooljaar of de grootte van de plaats waar zij wonen betreft.

Figuur 8.1 Zelfcontrole in relatie tot een aantal achtergrondvariabelen in %

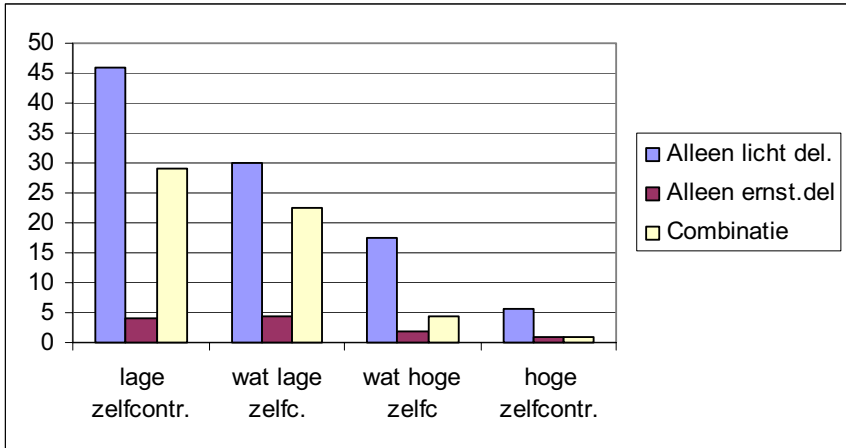
Geslacht: $p < .000$ Onderwijs: $p = .000$ Etniciteit: $p < .000$

8.2.1 Relatie zelfcontrole en het gedrag van jongeren

Nagegaan is in hoeverre zelfcontrole van invloed is op het delinquent gedrag van jongeren. Er is een duidelijk significant verband ($p < .000$), dat wil zeggen dat jongeren met minder zelfcontrole meer delinquent gedrag vertonen (zie figuur 8.2). Als we kijken naar de verschillende onderdelen van de zelfcontro-

le figuur dan blijkt dat vooral risico's nemen gewoon voor de lol, spanning en avontuur en lage agressieregulatie een relatie vertonen met delinquent gedrag.

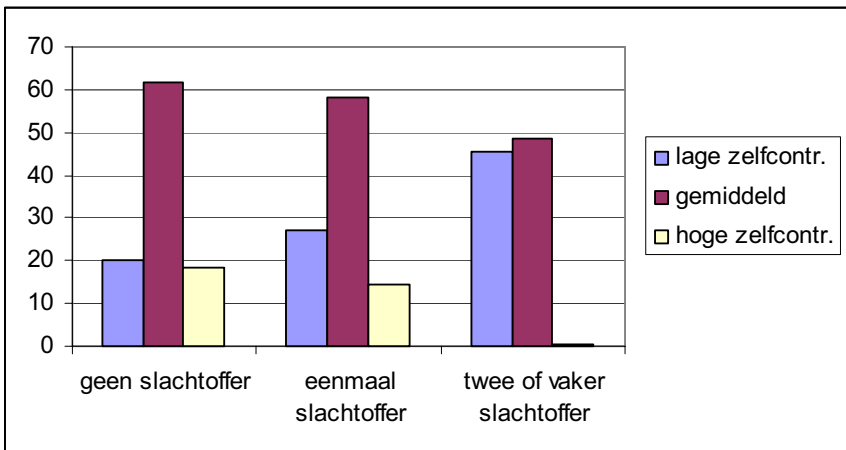
Figuur 8.2 Mate van zelfcontrole in relatie tot delictgedrag in %

$p < .000$, Pearson corr. $r = -.37$

Er blijkt eveneens een significant verband te zijn tussen zelfcontrole en slachtoffer worden ($p < .000$). Vooral de agressiebeheersing, 'het snel boos worden' en als 'ik echt kwaad word, kunnen anderen beter uit mijn buurt blijven' zijn hierop van invloed. Eerder al bleek slachtofferschap samen te hangen met delinquentie. Nu komt ook uit deze gegevens naar voren dat naarmate de zelfcontrole van jongeren minder is, ze vaker delicten plegen én vaker tevens slachtoffer worden.

Figuur 8.3 Slachtofferschap en zelfcontrole in %

$P < .000$, $r = -.12$

Ook ten aanzien van alcoholgebruik blijkt er een significant verschil te zijn tussen de jongeren met veel en weinig zelfcontrole ($p < .000$). Hierbij blijkt vooral het zoeken naar sensatie een rol te spelen, zoals 'ik neem risico's voor de lol', 'ik vind het leuk om mezelf af en toe te testen door iets riskants te doen' of 'spanning en avontuur zijn belangrijk voor me'.

8.3 Ongelukken

Sommige kinderen die veel risico's nemen zijn ook kwetsbaarder voor ongelukken. Aan de jongeren is gevraagd of ze wel eens zo'n ernstig ongeluk hebben gehad, bijvoorbeeld in het verkeer of tijdens het sporten, dat ze naar de dokter moesten. Hoe vaak een leerling een ongeluk heeft gehad kan gezien worden als een maat voor geringe zelfcontrole en risicovol gedrag. Hierbij is het niet ondenkbaar dat iemand die tweemaal of driemaal een ongeluk heeft gehad, waarschijnlijk ook meer risicovol gedrag vertoont. Wanneer een jongere viermaal of vaker een ongeluk heeft gehad, is hier zeker sprake van risicovol gedrag (of van een risicovolle leefsituatie). Van de jongeren heeft 11% twee- of driemaal een ongeluk gehad, terwijl 6,3% van de jongeren nog vaker een serieus ongeluk hadden waarvoor ze een arts moesten bezoeken.

Tabel 8.3 Aantal ongelukken onder jongeren

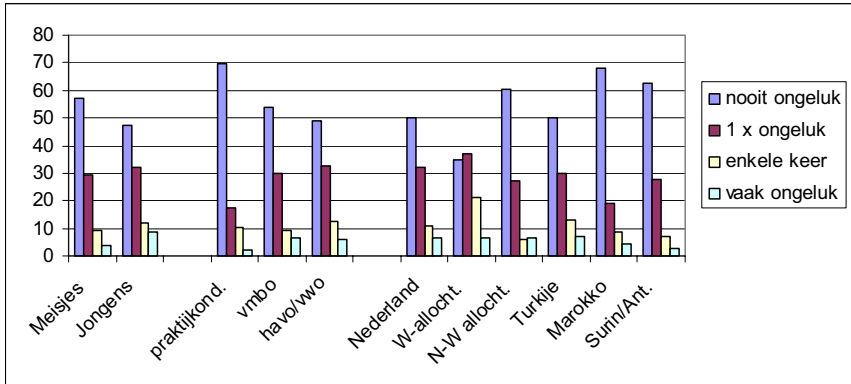
	Percentage	N
Nooit	52,1	1163
Eenmaal	30,8	688
Twee- of driemaal	10,8	240
viermaal of >	6,3	140

Wanneer we de ongelukken dat jongeren hebben gehad in hun leven nader bekijken, zien we dat meisjes significant minder vaak ongelukken kregen dan jongens en ook dat een meerderheid van de meisjes (57%) zelfs nooit een ernstig ongeluk had ($p < .000$). Dit hangt samen met het feit dat meisjes minder risico's nemen. Er is een klein verschil in leeftijd zichtbaar in het al dan niet krijgen van ongelukken ($p < .01$). Jongeren die ouder zijn kregen over het algemeen vaker een ongeluk (wat deels te verklaren is uit het feit dat zij langer de tijd hebben gehad om een ongeluk te krijgen). Leerlingen van de praktijk-school hebben relatief weinig ongelukken meegemaakt in hun leven. Dit terwijl bleek dat zij een relatief lage zelfcontrole hebben.

Wanneer we naar de etnische achtergrond van jongeren kijken, zien we geen verschil in aantal ongevallen tussen Nederlandse kinderen en de 'oude' migranten groepen. Wel is er onderscheid met de nieuwe migranten uit Oost- en centraal Europa: deze laatste groep heeft significant vaker een ongeval gehad dan alle anderen, iets dat mogelijk verband houdt met gebeurtenissen in hun leven vóór de migratie. Turkse jongeren hebben in verhouding vaker ernstige ongelukken ($p < .000$). Zij hebben ook vaker een geringe zelfcontrole,

en hoewel zij weinig delicten plegen zijn deze vaker gewelddadig. Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse jongeren hebben in vergelijking tot de andere groepen weinig ernstige ongelukken gerapporteerd. Er is geen significant verschil gevonden wat betreft het schooljaar en de grootte van de plaats waar jongeren wonen (zie ook bijlage, tabel 8.1).

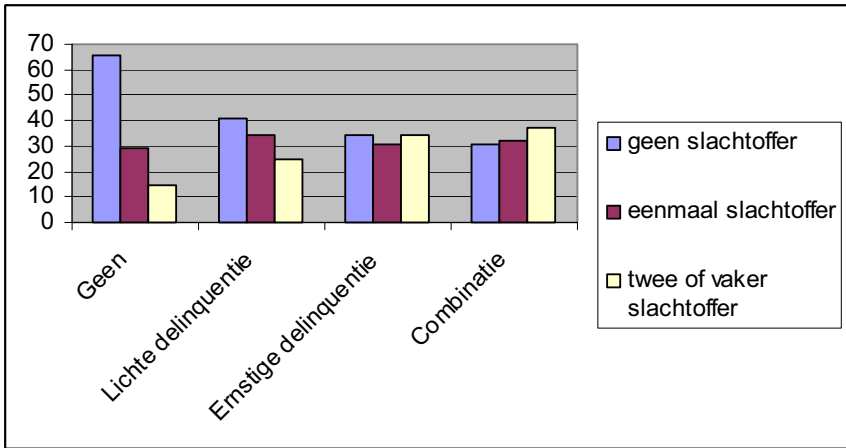
Figuur 8.4 Aantal ongelukken in relatie tot een aantal demografische gegevens in %

Geslacht: $p < .000$; Schoolniveau: $p < .001$; Etniciteit: $p < .000$

Er is een duidelijk verband tussen het krijgen van ongelukken en crimineel gedrag ($p < .000$). Jongeren die delicten plegen hebben vaker meerdere ongelukken gehad (zie figuur 8.4). Vooral de groep die zowel lichte als ernstige delicten pleegde, heeft meerdere keren een ongeluk gehad. Dit heeft alles te maken met de leefstijl van deze jongeren: ze brengen vaker de vrije tijd buiten de deur door, gaan vaker uit, drinken en blowen meer, plegen meer delicten en zijn ook vaker slachtoffer. Dit resultaat vormt een onderbouwing van Gottfredson en Hirschi's theorie van zelfcontrole (1990) waarin wordt gesteld dat een gebrek aan zelfcontrole van invloed is op gedrag op allerlei gebied. Jongeren met een gebrekkige zelfcontrole hebben een risicovolle levensstijl, die kan leiden tot veel ongevallen, drinken en delinquent gedrag. Uit de data blijkt inderdaad een verband te zijn tussen zelfcontrole, incidentie en het aantal ongelukken. Dus hoe minder zelfcontrole, hoe meer ongelukken. (zie Tabel 8.2).

Figuur 8.5 Aantal ongelukken van jongeren naar delictgedrag in %

$p < .000$

8.4 Houding ten opzichte van geweld

Nagegaan is wat de houding van jongeren is ten opzichte van geweld. Er is hen een vijftal uitspraken voorgelegd waarvan ze moesten aangeven in hoeverre ze het ermee eens waren. Hieruit blijkt dat geweld over het algemeen niet wordt geaccepteerd, alleen wanneer het op zelfverdediging aankomt vindt het merendeel het gebruik van geweld aanvaardbaar. In dat laatste geval is 93% van de jongeren van mening dat geweld geoorloofd is. Hoewel jongeren menen dat het niet nodig is om geweld te gebruiken om respect te krijgen, vindt 27,8% dat een beetje geweld bij 'de lol' hoort en dat het normaal is voor jongens om 'zichzelf te willen bewijzen' door met anderen te vechten (32.5%).

We hebben het gemiddelde van de score op deze vijf items genomen om tot een schaalverdeling van zeer negatief ten opzichte van geweld (1) tot zeer positief ten opzichte van geweld (4) te komen (alpha is .71).

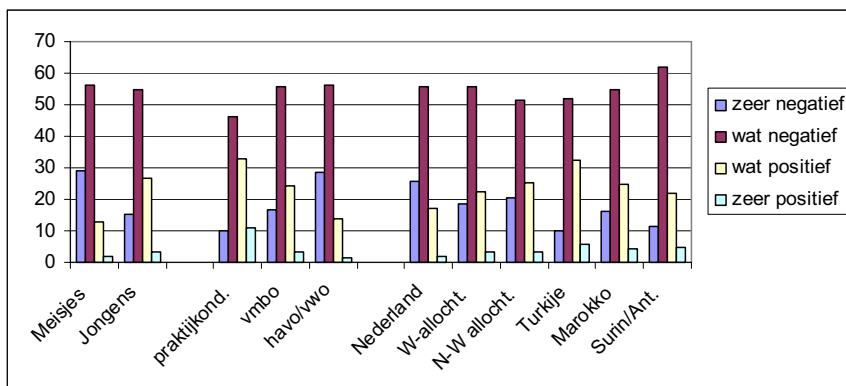
Tabel 8.4 Uitspraken van jongeren over geweld

	Scores 1-4	SD
Een beetje geweld hoort gewoon bij de lol	1,77	.98
Je moet geweld gebruiken om respect te krijgen	1,44	.86
Als iemand mij aanvalt sla ik terug	3,30	.90
Zonder geweld zou alles veel saaier zijn	1,59	.92
Het is volkomen normaal dat jongens zichzelf willen bewijzen door met anderen te vechten	1,96	1.07

Een kleine groep van 2,6% staat zeer positief tegenover geweld, terwijl een op de vijf jongeren er vrij positief tegenover staat. De grootste groep jongeren is enigszins negatief over geweld. 22% van de jongeren zweert geweld in het geheel af.

Wanneer we de houding ten opzichte van geweld nader bekijken, wordt duidelijk dat meisjes een significant negatiever houding ten opzichte van geweld hebben dan jongens (bijlage, tabel 8.2).

Figuur 8.6 Houding van jongeren ten opzichte van geweld in relatie tot een aantal achtergrondvariabelen in %

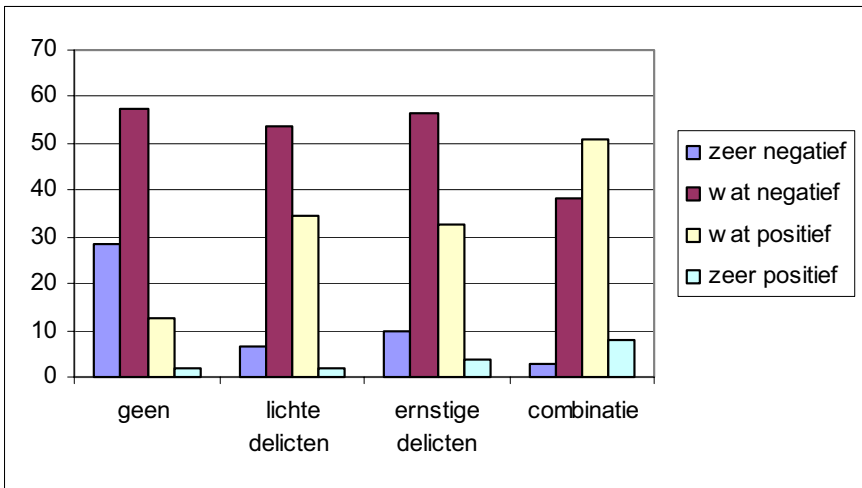
Geslacht: $p < .000$; etniciteit: $p < .000$; schoolniveau: $p < .000$

Jongeren van niet-Nederlandse afkomst, met een lager opleidingsniveau en woonachtig in grotere steden hebben een positievere houding tegenover geweld. Nederlandse jongeren staan het meest negatief ten opzichte van het gebruik van geweld en Turkse jongeren het positiefst. Parallele verschillen zien we in verband met het onderwijsniveau: jongeren op havo/vwo scholen veroordelen het gebruik van geweld het meest, terwijl jongeren die praktijkonderwijs volgen daar vrij positief tegenover staan. Er zijn geen significante verschillen gevonden met betrekking tot leeftijd en schooljaar waar het de houding ten opzichte van geweld betreft.

8.4.1 Relatie tussen houding ten opzichte van geweld en gedrag van jongeren

Er is duidelijk sprake van een significant verband tussen de houding ten opzichte van geweld van jongeren en hun delictgedrag ($p < .000$). Vooral de groep jongeren die zowel ernstige als lichte delicten pleegt, staat (zeer) positief ten opzichte van geweld (zie figuur 8.7). Hetzelfde geldt voor slachtofferschap en middelengebruik: een positieve houding ten opzichte van geweld hangt samen met vaker slachtoffer zijn en meer middelengebruik, hoewel het een geringe verklarende waarde heeft. Wel zien we hier een parallel met de impact van het gebrek aan zelfcontrole: een gebrekkige zelfbeheersing heeft duidelijk te maken met het gemakkelijker overgaan tot geweld.

Figuur 8.7 Houding ten opzichte van geweld in relatie tot delinquent gedrag in %

8.5 Vrijtijdsbesteding

Delinquente jongeren gaan vaak om met vrienden die ook delicten plegen (zie bijvoorbeeld Warr, 2003; Weerman, 1998). Verder in dit hoofdstuk gaan we in op deze vraag en vooral op de vraag of er ook sprake is van jeugdbendes. Maar eerst beschrijven we hoe jongeren hun vrije tijd besteden. Nagegaan is hoe vaak jongeren 's avonds weggaan: naar een feest, bij vrienden op bezoek of op straat met elkaar rondhangen. Een kwart van de jongeren zegt dat ze 's avonds nooit uitgaat (26%). De meeste jongeren gaan eenmaal per week uit (27%) of tweemaal (15%). Toch zegt nog een op de tien jongeren dat ze drie keer per week uitgaan (11%) of elke dag (9%).

Er is een duidelijk verschil met betrekking tot leeftijd. Hoe ouder de jongeren zijn hoe vaker ze daadwerkelijk uitgaan. Een derde van de jongste respondenten (34%) gaat nooit uit 's avonds, terwijl op vijftienjarige leeftijd nog maar een op de vijf jongeren 's avonds níet naar een feest of vrienden gaat.

Er is geen verschil in de tijd die meisjes en jongens buitenhuis doorbrengen met vrienden. Opvallend is wel dat de jongeren in de kleine steden elkaar vaker opzoeken dan in de grote steden.

Nadere analyse van de sekseverdeling onder de etnische minderheidsgroepen toont echter opvallende verschillen tussen meisjes van Turkse en Marokkaanse afkomst en de andere meisjes. Terwijl van de meeste meisjes ongeveer een kwart opgeeft 'nooit' uit te gaan, is dat percentage onder Turkse meisjes bijna een derde en onder Marokkaanse meisjes zelfs 55%. Dit is een groot verschil met de jongens uit deze groepen en een indicatie van de sterke sociale controle op vooral de meisjes in deze groepen. Bezien we de jongens, dan blijkt dat jongeren van alle etnische groepen gemiddeld vaker

uitgaan (30%) dan de Nederlandse jongens (21,5%) en de Turkse jongens (16,5%). Dit gegeven nuanceert enigszins de sterke controle op Turkse meisjes: ook op Turkse jongens wordt, zoals we hebben gezien, meer controle uitgeoefend dan op jongeren uit de andere groepen (zie ook bijlage tabel 8.3).

Tabel 8.5 Uitgaansgedrag van jongeren in relatie tot een aantal demografische gegevens in %

	N	Gaat nooit uit	Gaat af en toe uit	Gaat (zeer) vaak uit
Totaal	2295	25.6	41.8	32.6
Sekse				
Vrouw	1127	26.7	42.0	31.3
Man	1168	24.5	41.8	33.7
Leeftijd***				
11-12 jaar	201	34.4	43.9	21.7
13 jaar	656	32.0	39.9	28.8
14 jaar	699	24.0	42.9	33.2
15 jaar en >	735	19.0	42.5	38.5
Klasniveau ***				
Eerste klas	783	33.6	37.7	28.7
Tweede klas	741	24.2	41.7	34.1
Derde klas	771	18.9	46.1	35.1
Etniciteit***				
Nederland	1491	24.6	43.6	31.9
Westerse landen	153	19.2	37.0	43.8
Niet-west. landen	216	24.6	40.7	34.7
Turkije	141	28.4	42.5	29.1
Marokko	117	47.2	28.3	24.5
Antillen/Suriname	174	24.7	41.6	33.7
School type***				
Praktijkschool	98	32.6	31.5	36.0
Vmbo	1145	23.1	36.9	39.9
Havo/vwo	1052	27.6	48.2	24.2
Stedelijkheid***				
Grote gemeente	628	29.6	38.6	31.8
Middelgrote gemeente	847	27.3	38.9	33.8
Kleine gemeenten	820	20.8	47.2	32.0

***=p<.000

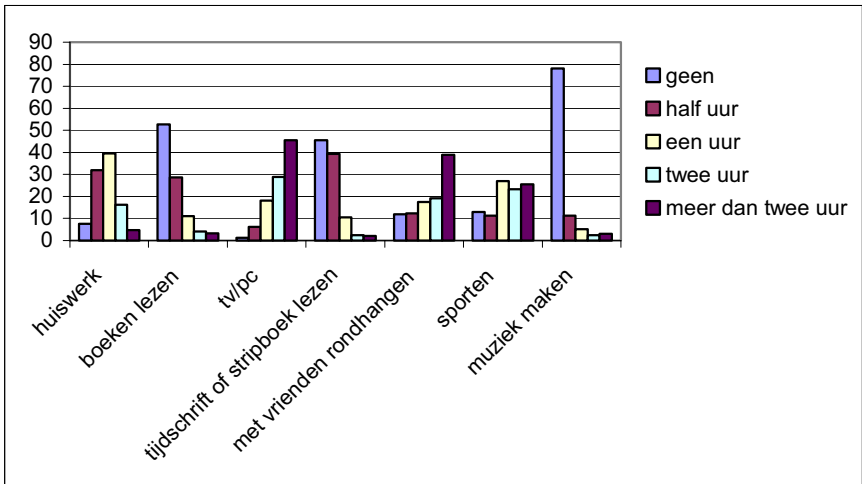
Jongeren die havo/vwo onderwijs volgen gaan minder vaak uit dan de andere jongeren. Een van de oorzaken hiervan kan zijn dat deze jongeren meer huiswerk maken en dat zij daardoor minder vaak op straat hangen. Een andere mogelijke oorzaak is dat zij meer alternatieven hebben in vrijetijdsactiviteiten dan de andere jongeren. Daar zijn in het onderzoekmateriaal inderdaad aanwijzingen voor te vinden. Hoewel alle jongeren ongeveer evenveel vrije tijd doorbrengen met een tot drie vrienden, brengen havo/vwo-leerlingen vergeleken met vmbo-leerlingen hun vrije tijd significant vaker alleen door (16% tegen 10%), met hun familie (33,6% tegen 27,3%), en significant veel minder vaak met een groep vrienden (18% tegen 30%).

Daarnaast is nagegaan hoeveel tijd jongeren aan activiteiten als huiswerk, tv-kijken, boeken lezen of andere activiteiten besteden. De meeste jongeren besteden tussen een half uur en een uur aan huiswerk (72%). Een op de zes jongeren besteedt twee uur per dag aan huiswerk (16%). Een kleine groep leerlingen (8%) zegt helemaal geen huiswerk te maken (bijlage tabel 8.4).

De meeste tijd besteden de jongeren aan tv-kijken en met de computer bezig zijn, gevolgd door sporten. Iets minder dan een kwart van de jongeren bespeelt een instrument, waaraan ze wel een tot meer dan drie uur besteden om te oefenen. Verder wordt er weinig gelezen: de helft (53%) van de jongeren leest geen boeken of tijdschriften en, iets minder, geen stripverhalen (46%).

Naast tv-kijken trekken de meeste jongeren in hun vrije tijd vooral op met hun vrienden. De meisjes iets meer in een kleine groep van een tot drie vriendinnen dan de jongens, die meer in grote groepen vrienden rondhangen ($p < .001$). Toch zegt een op de acht jongeren vooral zijn tijd alleen door te brengen en een op de vier jongeren brengt die door met zijn familie.

Figuur 8.8 Vrijtijdsbesteding van jongeren in %

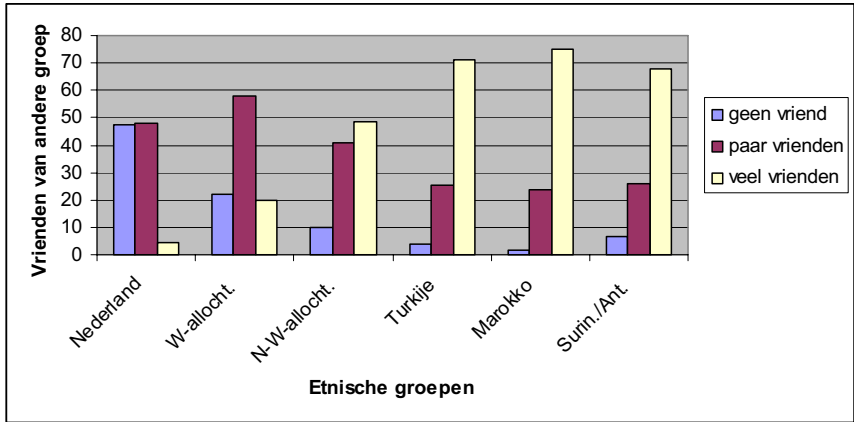

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de meeste jongeren omgaan met jongeren van de zelfde etnische achtergrond (Phalet, 2000). Ook in dit onderzoek blijkt dat het geval te zijn. Een derde van alle jongeren heeft geen vrienden van een andere etnische achtergrond. In dit opzicht vallen vooral de Nederlandse jongeren op: ongeveer de helft van hen heeft geen enkele vriend uit een andere etnische groep en de andere helft heeft er een paar. Slechts 5% heeft voornamelijk of alleen vrienden van wie de ouders van buitenlandse afkomst zijn.

Bij westerse migranten is dit percentage iets hoger (20%). Jongeren met een Turkse (72%), Marokkaanse (75%) en Surinaamse (68%) achtergrond hebben echter bijna alleen maar vrienden uit andere etnische groepen. ($p < .000$, $\gamma = .75$). Slechts weinig ouders keuren het af als een jongere een vriend(in) heeft met een andere achtergrond of geloof. Hierin is nauwelijks

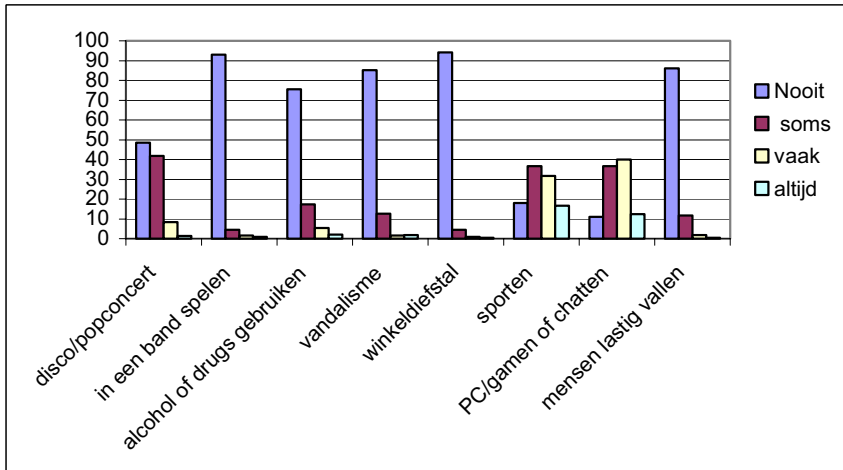
onderscheid tussen Nederlandse en allochtone ouders. Toch vindt bijna een op de tien Nederlandse en westerse ouders het niet goed als hun zoon of dochter een vriend(in) heeft van een andere (etnische) groep. Bij niet-westerse (8%), Marokkaanse (8,8%) en Surinaamse ouders (5,5%) zijn deze percentages het laagst, terwijl Turkse ouders hier enigszins van afwijken: 13,5% van die ouders keurt vrienden uit andere dan de eigen groep af.

Figuur 8.9 Percentage vrienden uit andere etnische groepen naar etniciteit in %

Jongeren sporten vooral samen, daarnaast besteden ze veel tijd met elkaar en op de computer. Incidenteel gaan ze met elkaar naar de disco of concerten. Ze gebruiken soms alcohol. De meeste jongeren zeggen dat ze geen strafbare feiten als vandalisme, winkeldiefstal of overlast samen met vrienden plegen. Toch maakt een op de acht jongeren voor de lol samen dingen stuk (15%), vallen ze voor de lol mensen lastig en maken hen bang (14%).

Figuur 8.10 De wijze waarop jongeren hun vrije tijd met elkaar besteden in %

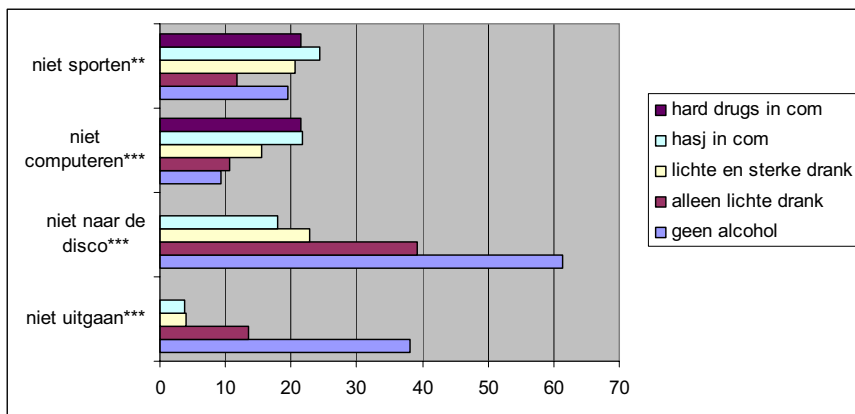
8.5.1 Vrijtijdsbesteding en delinquentie

Er is ook gekeken naar de relatie tussen de gezamenlijke vrijetijdsbesteding van jongeren en hun delinquent gedrag. Het blijkt dat als jongeren gezamenlijk rottigheid uithalen in hun vrije tijd, zoals vandalisme, veel alcohol drinken of drugs gebruiken of voor de lol wat stelen, dit een duidelijke samenhang vertoont met ander delinquent gedrag ($p < .000$). Dit kan verklaard worden uit het feit dat het meeste delinquent gedrag groepsgedrag is en dat veel van dit soort gedrag lichte feiten betreft en zich daartoe ook zal beperken.

Uitgaan en naar de disco gaan en daar alcohol drinken of drugsgebruiken vertoont ook een duidelijk verband met slachtofferschap. Jongeren die vaker slachtoffer zijn halen bovendien ook vaker rottigheid uit met hun vrienden.

De frequentie waarmee jongeren uitgaan, hangt samen met hun alcoholgebruik. Dit geldt vooral het alcoholgebruik van jongeren, inclusief binge drinken. Het drankgebruik van de afgelopen maand hangt samen met het uitgaansgedrag van jongeren, en daarbij maakt het niet uit of het om bier, wijn of sterke drank gaat. Hoe vaker ze met vrienden of 's avonds uitgaan, hoe meer ze drinken en omgekeerd: hoe minder ze 's avonds uitgaan, hoe minder ze drinken, soms zelfs helemaal niet.

Figuur 8.11 Relatie tussen vrijetijdsbesteding en alcohol of drugsgebruik in %

** $p < .00$ *** $p < .000$

8.6 Risicovol gedrag van jongeren

Nagegaan is in hoeverre jongeren risicovol gedrag vertonen. Om het risicovolle gedrag van leerlingen te meten is hen gevraagd naar de volgende items 'ben je de laatste twaalf maanden wel eens een hele dag van school weg gebleven, zonder geldige reden', 'als ik gewoonlijk met mijn vrienden samen ben drinken we veel bier/alcohol of gebruiken drugs', 'als ik gewoonlijk met mijn vrienden samen ben vallen we voor de lol mensen lastig en maken ze

bang', 'heb je in de laatste vier weken lichtalcoholische dranken gedronken', 'heb je in de laatste vier weken sterke drank gedronken' en 'heb je in de laatste vier weken softdrugs gebruikt'. Het risicovolle gedrag dat jongeren het meest noemen is bier of wijn drinken (39,7%), drinken en drugs gebruiken met vrienden (24,4%) en spijbelen (21,5%).

Tabel 8.6 Risicovol gedrag van de jongeren

	N	Percentage
Spijbelen	490	21,5
Bier of wijn gedronken	898	39,7
Sterke drank gedronken	348	15,4
Hasj gerookt	157	6,9
Alcohol en drugs met vrienden	549	24,4
Antisociaal gedrag met vrienden	311	13,9

Om tot een schaal van risicovol gedrag te komen is het gemiddelde genomen van deze zes items (alpha is .67). Het blijkt dat 43,3% van de jongeren in het geheel geen risicovol gedrag vertoont. 37,7% van de jongeren vertoont in lichte mate risicovol gedrag en het gedrag van bijna 20% is duidelijk risicovol.

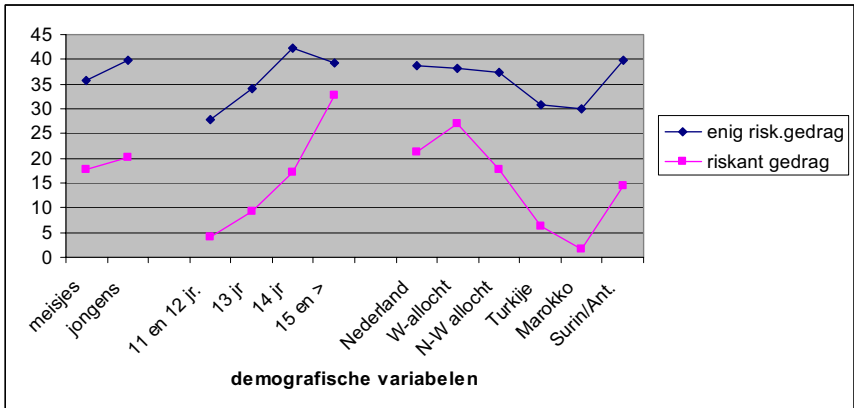
Tabel 8.7 Risicovol gedrag van jongeren

	N	Percentage
Geen risicovol gedrag	987	43,4
Enigszins risicovol gedrag	858	37,7
Risicovol gedrag	431	18,9

Wanneer we nader naar deze risicovolle gedragingen kijken zien we dat meisjes zich iets minder vaak risicovol gedragen dan jongens ($p < .01$) en dat met de leeftijd (en de schooljaren) van de jongeren het risicovolle gedrag sterk toeneemt ($p < .001$) (bijlage tabel 8.5).

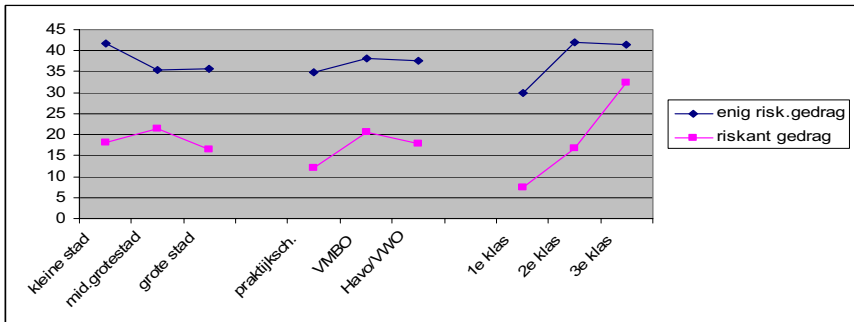
Turkse en Marokkaanse jongeren vertonen relatief weinig risicovol gedrag, wat verklaard kan worden uit het feit dat zij vanuit hun cultuur en geloof weinig of geen alcohol en drugs gebruiken. En middelengebruik vormt immers een belangrijke indicator voor riskante gedragingen. Nederlandse jongeren scoren hoog wat dit betreft. Daarnaast wordt duidelijk dat vmbo-leerlingen het meeste risicovolle gedrag vertonen ($p < .000$). Tot slot is er slechts een zwak verband tussen urbanisatiegraad en riskant gedrag ($p < .01$).

Figuur 8.12 Risicovol gedrag van jongeren naar sekse, leeftijd en etniciteit

Leeftijd en etniciteit $p < .000$

Figuur 8.13 Risicovol gedrag van jongeren naar stedelijkheid, schooltype en schooljaar

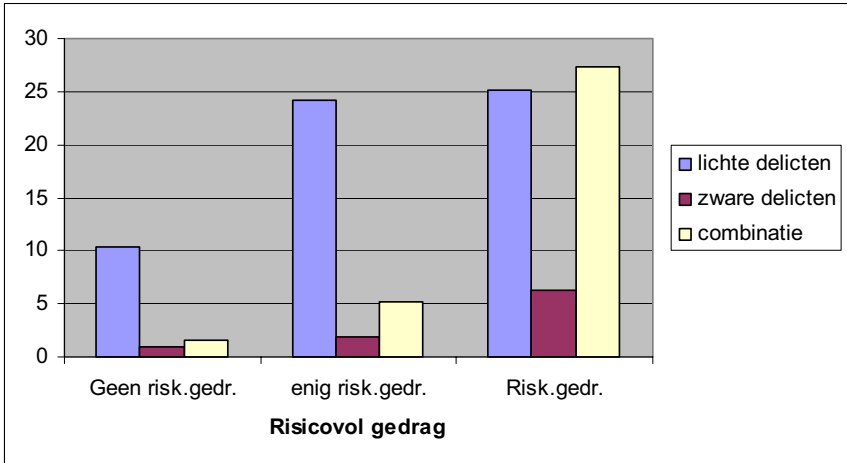

Sekse en stedelijkheid, $p < .01$; schooltype en schooljaar, $p < .000$

8.6.1 Relatie tussen risicovol gedrag van jongeren en delinquentie

Zoals te verwachten is hangen riskante gedragingen sterk samen met delinquentie ($p < .000$). Vooral (veel) riskant gedrag gaat samen met het plegen van zowel lichte als zware delicten.

Figuur 8.14 Delinquentie naar risicovol gedrag in %

$p < .000$

8.7 Risicovol gedrag van vrienden

Nagegaan is in hoeverre de vrienden van de jongeren delinquent of riskant gedrag vertonen. Om het risicovolle gedrag van deze vrienden te meten is gevraagd naar de volgende items: 'heb je vrienden die wel eens soft- of harddrugs hebben gebruikt, die wel eens iets hebben gestolen uit een winkel of warenhuis, die wel eens een gebouw zijn binnengegaan om iets te stelen, die wel eens iemand hebben bedreigd met een wapen of dreigden iemand in elkaar te slaan om geld of iets anders van hem af te kunnen pakken of die wel eens iemand in elkaar hebben geslagen of ernstig hebben verwond met zoiets als een stok of een mes'. De twee meest voorkomende risicovolle gedragingen van vrienden blijken het stelen uit winkels (34,6%) en het gebruik van drugs (29,2%) te zijn.

Tabel 8.8 Risicogedrag van vrienden in %

	Percentage N = 2263
Vrienden gebruikten drugs	29,2
Vrienden stalen iets uit winkel	34,6
Vrienden braken in	11,0
Vrienden bedreigden anderen	8,8
Vrienden hebben iemand mishandeld	13,5

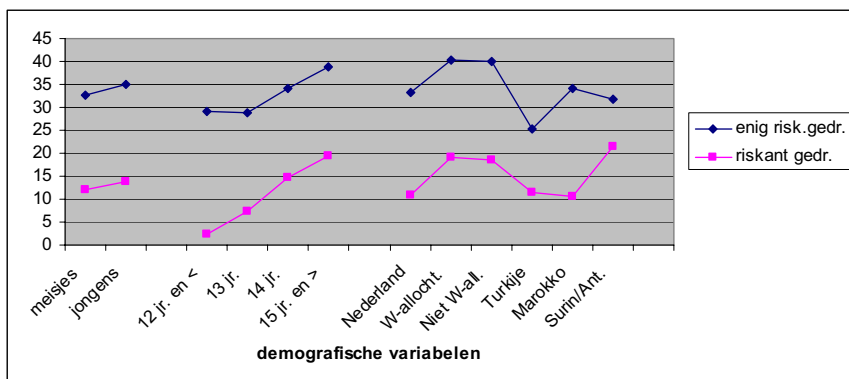
Om tot een schaal van risicovol gedrag van vrienden te komen is het gemiddelde genomen van deze vijf items (alpha is .73). Het blijkt dat de meeste jongeren geen vrienden hebben die risicovol of delinquent gedrag vertonen (53,2%). Wel heeft 13% van de jongeren andere jongeren in de omgeving die risicovol gedrag vertonen, wat een negatieve invloed kan hebben op het gedrag van de leerlingen.

Tabel 8.9 Risicogedrag van vrienden in %

	Percentage N=2263
Geen risicovol gedrag	53,2
Enigszins risicovol gedrag	33,8
Risicovol gedrag	13,0

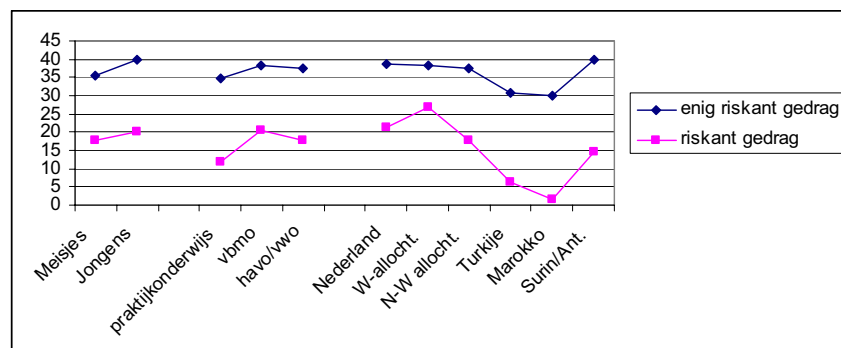
Wanneer we nader naar het risicovolle gedrag van vrienden kijken, zien we dat er in dit opzicht geen verschil is tussen meisjes en jongens: beiden hebben evenveel vrienden die riskant gedrag vertonen. Daarnaast blijkt opnieuw dat de aanwezigheid van dergelijke vrienden sterk toeneemt met de leeftijd van de leerlingen en het schooljaar waarin zij zich bevinden. Ook het schooltype is opnieuw een belangrijke factor: jongeren uit het praktijkonderwijs vertonen niet alleen zelf vaak risicovol gedrag, ook hun vrienden. Opvallend is verder dat Surinaamse en Antilliaanse jongeren, westerse en niet-westerse alloctonen significant vaker vrienden met risicovolle gedragingen hebben. Tot slot hebben jongeren in grote steden vaker 'riskante vrienden' dan jongeren in kleine(re) steden (bijlage, tabel 8.6).

Figuur 8.15 Risicogedrag van vrienden naar sekse, leeftijd en etniciteit in %

Geslacht: ns; Leeftijd, Etniciteit, <.000

Figuur 8.16 Risicogedrag van vrienden naar schooltype, schooljaar en stedelijkheid in %

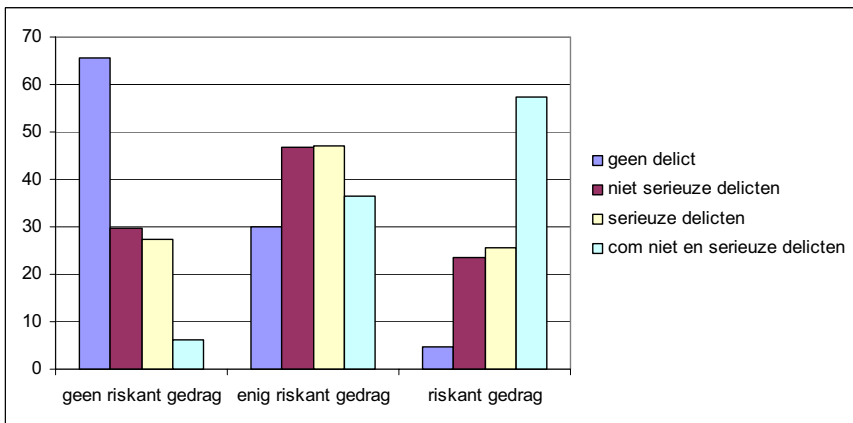

Schooltype, Schooljaar en Stedelijkheid: p<.000

8.7.1 Relatie tussen risicogedrag van vrienden en gedrag van jongeren

Risicant gedrag van de vrienden houdt duidelijk verband met delinquent gedrag, slachtofferschap en middelengebruik van de respondent zelf. Wat betreft middelengebruik gaat het hier vooral om het gebruik van zwaardere middelen zoals drugsgebruik of sterke drank. Dit resultaat wordt bevestigd door een eerdere bevinding van Gottfredson en Gottfredson (1992, cited in Gottfredson, 2001, p.34): zij vonden een directe link tussen zogenoemde 'negatieve vriendengroepen' van leerlingen in het voortgezet onderwijs en tabaks-, alcohol- en drugsgebruik van die jongeren in het laatste jaar, evenals met de frequentie van dat gebruik in de laatste maand.

Figuur 8.17 Risicogedrag van vrienden in relatie tot eigen delinquent gedrag

$p < .000$

Er is eveneens een duidelijk verband tussen riskant gedrag van vrienden en delinquent en ander probleemgedrag van respondenten. Als ze omgaan met riskante vrienden neemt hun delinquent gedrag toe (zie figuur 8.17). Vooral de combinatie van lichte en zware delicten stijgt dan sterk. Het verschil in delictgedrag tussen die groep en de jongeren zonder riskante vrienden is groot: de meeste van hen vertonen (heel) weinig delinquent gedrag.

De vraag is nu hoe jongeren aan zulke riskante vrienden komen, is dat toeval of is er een selectieve benadering van die groepen? Jongeren komen met veel andere jongeren in aanraking, maar daar raken ze niet allemaal bevriend mee. Jongeren vinden hun vrienden niet in een toevallig proces: ze zoeken naar een bepaalde overeenstemming in interesses en in leefsituatie. Succesvolle jongeren kiezen andere succesvolle jongeren als vrienden en gemarginaliseerde jongeren kiezen andere gemarginaliseerde jongeren als vrienden. Althans, dat stelt Hirschi (1969) en in tabel 8.10 vinden we aanwijzingen dat in ons onderzoek inderdaad sprake is van een selectief proces.

Hoewel ons onderzoek niet longitudinaal is en we daarom geen harde causale verbanden kunnen leggen, kunnen we wel nagaan hoe jongeren met een

delinquente vriendengroep functioneren en ook welke band zij met het gezin en met de school hebben. Dan blijkt dat de jongeren van wie de vriendengroep delinquent gedrag acceptabel vindt, een slechtere band met hun gezin en vooral met school hebben. Ze presteren slecht op school, maken nauwelijks huiswerk, blijven vaker zitten en spijbelen vaker (zie bijlage, tabel 8.7). Het ziet ernaar uit dat we hier toch met een selectief proces van doen hebben, namelijk een keuze voor vrienden met vergelijkbaar gedrag als het hunne. Die kenmerken vinden we nog sterker bij jongeren die in een jeugdbende zitten (zie verder en bijlage, tabel 8.8). Overigens laat dit onverlet dat hun vrienden delinquent gedrag zullen aanmoedigen en bevorderen, wat tot de conclusie leidt dat beide processen een rol spelen (Warr, 2002; Thornberry et al., 2003).

8.8 *Jeugdbendes*

We vroegen de jongeren of zij een vaste groep van vrienden hebben met wie ze samen dingen doen of de tijd met elkaar doorbrengen. Het merendeel (70%) van de jongeren heeft inderdaad een vaste groep vrienden. Hierin is geen verschil wat betreft sekse of etniciteit, wel trekken jongeren naarmate ze ouder worden steeds vaker op met een vaste groep ($p < .000$). De meeste jongeren gaan om met vrienden van hun eigen leeftijd (70%) en ruim een kwart trekt op met oudere vrienden (27%). De jongeren gaan alleen incidenteel om met jongere vrienden.

In het onderzoek is nagegaan of er bij deze vriendengroepen sprake is van een jeugdbende. De Eurogang groep (Decker & Weerman, 2005) hanteert zes karakteristieken waarop een jongere positief moet scoren wil deze als lid van een jeugdbende beschouwd worden. Het gaat om de volgende zes items: 1) deel uitmaken van een vaste groep (jongeren), 2) deze moet minimaal drie maanden bestaan, 3) de jongeren moeten elkaar in openbare ruimtes treffen, 4) het doen van illegale activiteiten wordt normatief geaccepteerd, 5) de groep onderneemt ook illegale activiteiten en tenslotte 6) moet de jongere de groep zelf als jeugdbende beschouwen.

1596 of ongeveer 70% van de door ons ondervraagde jongeren verklaart een vaste groep vrienden te hebben. Nu hoeft dat volstrekt niet te betekenen dat al deze jongeren tot een jeugdbende behoren. Wanneer we die 70% uitgangspunt nemen, zien we in tabel 8.10 dat de volgende kenmerken van een jeugdbende in afnemende mate onderschreven worden. Hoewel het voor de meeste van hen om een groep vrienden gaat die al geruime tijd bestaat en twee derde van die groepen ook georiënteerd is op straat, accepteert slechts een derde van hen illegaal gedrag. Vervolgens is het verschil tussen die groepsacceptatie en het zelf plegen van delicten weliswaar klein, maar vindt tenslotte toch zo'n 12% van de jongeren met een vaste groep vrienden dat die groep een echte jeugdbende is.

Tabel 8.10 De zes kenmerken van een jeugdbende in %

	N=1596 (69,5%)	Alpha
1) Heeft een vaste groep vrienden		.80
2) Groep bestaat meer dan drie maanden	92,4	
3) Groep is 'straat georiënteerd'	65	
4) Illegale groepsactiviteiten worden geaccepteerd	34,2	
5) Doen gezamenlijk ook illegale dingen	29	
6) Vindt zelf dat de groep een jeugdbende is	11,7	

Er is gekeken of het wel of niet lid zijn van een bende verschilt naar sekse, leeftijd of etniciteit. Evenveel jongens als meisjes hebben een vaste groep vrienden maar verschillen significant in het benoemen van die groep tot een jeugdbende. Ook etnische groepen verschillen onderling fors. Vooral niet-westerse allochtonen en jongeren van Turkse komaf verklaren dat hun vaste vriendengroep een jeugdbende is (zie bijlage tabel 8.8).

Houden we echter de definitie van de Eurogang groep aan (met de zes kenmerken), dan behoort slechts 3% (67 jongeren) werkelijk tot een jeugdbende.

Jongens behoren significant vaker (4,3%) tot een jeugdbende dan meisjes (1,6%). Er is geen verband met leeftijd, maar wel met etniciteit. Het lijkt geen toeval dat Nederlandse en Surinaamse jongeren het minste deelnemen aan jeugdbendes. Dit zijn de twee groepen die zich het beste in de samenleving kunnen handhaven en daarin ook het meest succesvol zijn. Voor de andere groepen gelden hogere percentages, waarbij vooral niet-westerse en Marokkaanse jongeren opvallen. Ook de 'nieuwe' immigranten uit West- en Oost-Europa zijn vaker lid van een jeugdbende.

Tabel 8.11 Jongeren behorend tot een jeugdbende naar etniciteit in %

Etnische groepen***	N	% jeugdbendes
Nederlandse	1491	2,0
W-allochtonen	153	4,6
Niet-w-allochtonen	216	6,9
Turkse	141	4,3
Marokk.	117	5,1
Surin/Antill.	174	2,3

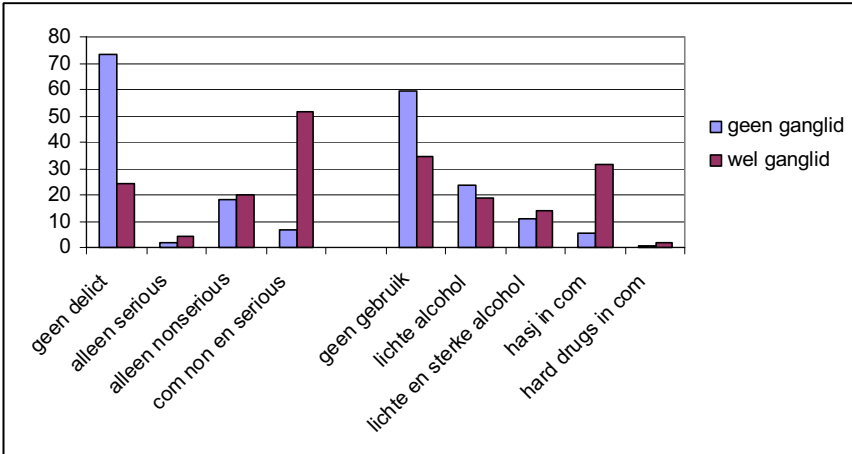
*** $p < .001$

In dit verband doet zich de vraag voor in hoeverre gangleden op een aantal belangrijke variabelen afwijken van jongeren die zeggen wel delicten te plegen, maar niet behoren tot een jeugdbende.

Als we delinquentie constant houden, blijkt dat jongeren die ganglid zijn, vergeleken met de overige delinquenten, significant vaker in wijken wonen waar criminaliteit en overlast veel voorkomen, dat zij minder door hun ouders gecontroleerd worden, vaker op scholen zitten waar vandalisme en diefstal voorkomen, vaker spijbelen en risicogedrag vertonen, minder zelfcontrole hebben en hoog scoren op de agressieschaal (zie bijlage, tabel 8.9). Deze jongeren wijken dus op een aantal cruciale variabelen fors af van de andere delictplegers. Het gaat vooral om achtergrond, gezin, school en per-

soonlijkheid. Ze worden echter even vaak geconfronteerd met werkloosheid van (een van de) ouders en ook het 'zittenblijven' is gelijk.

Figuur 8.18 Delictgedrag en middelengebruik naar deelname aan een jeugdbende in %

Delinquentie $p < .000$; middelengebruik: n.s

Er is een significant verband tussen lid zijn van een gang, crimineel gedrag en middelengebruik ($p < .000$). Jongeren die lid zijn van een jeugdbende plegen vaker zowel lichte als ernstige delicten. Daarnaast gebruiken deze jongeren vaker hasj, al dan niet in combinatie met andere middelen. Er is echter geen significant verband met slachtofferschap en alcoholgebruik.

Deze resultaten werpen wederom een nieuw licht op de delinquentie van minderheden. Waar we al vonden dat etniciteit slechts zwak samenhangt met delinquentie, zien we dat het wonen in een probleemwijk niet alleen verband houdt met het functioneren op school (hoofdstuk 6), maar ook met het vaker lid zijn van een jeugdbende. Gezien het feit dat etnische groepen overwegend in probleemwijken met veel overlast en criminaliteit wonen, suggereren deze gegevens dat ernstige delinquentie en het lid zijn van een jeugdbende veeleer samenhangt met sociaalstructurele factoren dan met etniciteit.

8.9 Stepwise multipele regressie analyse

We besluiten dit hoofdstuk weer met een Stepwise multipele regressie analyse (zie bijlage tabel 8.10). Daarin blijken zelfcontrole (Beta $-.16$) en deelname aan een jeugdbende (Beta $.27$) de grootste bijdrage aan de verklaarde variantie van delinquent gedrag op te leveren. Daarnaast zijn ook de partiële correlaties van de houding ten opzichte van geweld en het wonen in een probleemwijk significant. Samen met het voorkomen van ongelukken en risicovol gedrag van vrienden, resulteert dit in een multipele correlatie, $R = .54$ en een verklaarde variantie van $R^2 = .29$.

8.10 Conclusie

Dit hoofdstuk gaat allereerst over de zelfcontrole van jongeren en over hun houding tegenover geweld. Vervolgens rapporteren we over uitgaansgedrag, risicogedrag en vriendengroepen.

'Ongeveer een vijfde van alle respondenten heeft weinig zelfcontrole. Meisjes beschikken over meer zelfcontrole dan jongens en havo/vwo-leerlingen over meer dan andere schooltypes. Ten slotte is zelfcontrole aanzienlijk gebrekiger onder Turkse en West- en Oost-Europese jongeren dan onder de anderen. Hetzelfde patroon vinden we bij het aantal ernstige ongelukken dat jongeren gehad hebben, wat geen wonder is omdat ongelukken dikwijls samenhangen met een gebrek aan zelfcontrole en het als gevolg daarvan nemen van (te veel) risico's.

Iets meer dan een vijfde van de respondenten staat positief ten opzichte van het gebruik van geweld. Het zal geen verbazing wekken dat dit hoger ligt bij jongens dan bij meisjes. Ook wordt geweld positiever benaderd door jongeren met een lager opleidingsniveau, jongeren die wonen in de grote steden en jongeren van niet-Nederlandse afkomst, vooral de nieuwe migranten en jongeren van Turkse afkomst.

Gebrekkige zelfcontrole en een positieve houding ten opzichte van geweld hangen tevens significant samen met de ernst van delinquent gedrag, middelengebruik en slachtofferschap, een resultaat dat ook door anderen gevonden is (Thornberry et al., 2003; Farrington, 1995; Junger et al., 1995) en dat een bevestiging betekent van de theorie van Gottfredson en Hirschi (1990).

Meisjes en jongens gaan even vaak uit. Behalve Turkse en Marokkaanse meisjes, die veelal thuis worden gehouden en Turkse jongens, die minder vaak uitgaan, wat aangeeft dat de informele sociale controle op jongeren in de Turkse gemeenschap relatief sterk is.

Het zal niet verbazen dat hoe vaker jongeren uitgaan, hoe meer ze met hun vrienden drinken. Overigens hebben Marokkaanse, Turkse en Surinaamse jongeren de meeste vrienden uit een andere dan de eigen groep en Nederlandse jongeren de minste.

Vooraf leerlingen van het vmbo vertonen risicogedrag en voorts hangt risicogedrag significant samen met leeftijd en etniciteit. Vmbo-leerlingen gaan ook vaker om met vrienden die risicovol en delinquent gedrag vertonen. Risicogedrag van jongeren zelf en van hun vrienden houdt verder significant verband met delinquent gedrag, slachtofferschap en middelengebruik. 'Ongeveer 70% van de jongeren heeft een vaste groep vrienden. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat al die vrienden delinquent gedrag vertonen. Dit laatste wordt - volgens de definitie van de Eurogang groep - opgegeven door ongeveer een derde van die vriendengroep, terwijl slechts 3% deel uitmaakt van een jeugdbende. Leeftijd correleert niet met het behoren tot een jeugdbende, etniciteit wel. Vooral de nieuwe Europese migranten en jongeren van Marokkaanse afkomst zijn vaker lid van een jeugdbende. Dit houdt vanzelfsprekend verband met het eigen delinquent gedrag, maar niet met alcoholge-

bruik, omdat het geloof van moslimjongeren zich hier tegen verzet. Overigens wijken gangleden af van de andere delinquenten wat betreft de wijk waarin ze wonen, controle door ouders, zelfcontrole, agressie, risicogedrag en spijbelen.

Ten slotte komen uit dit hoofdstuk drie variabelen naar voren die relatief sterk verband houden met delinquentie: een geringe zelfcontrole, lid zijn van een jeugdbende en de houding ten opzichte van geweld.

9 *Samenvatting en conclusies*

9.1 *Prevalentie en frequentie van delinquentie*

Bijna een op de twee jongeren (45%) van de eerste drie klassen in het voortgezet onderwijs zegt dat hij of zij ooit een strafbaar feit heeft gepleegd. Ongeveer 30% geeft toe het afgelopen jaar iets strafbaars gedaan te hebben. Aan 2300 leerlingen uit de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs is een lijst van vijftien delicten voorgelegd, met de vraag of zij deze delicten gepleegd hebben, hoe vaak zij dat deden en onder welke omstandigheden. Uit de antwoorden blijkt het meestal te gaan om vier delicten: vechtpartijen staan bovenaan, gevolgd door winkeldiefstal, het dragen van een wapen en vandalisme. Het gaat dus vooral om lichte delicten. De andere delicten, zoals diefstal, afpersing, inbraak en mishandeling, komen in minder dan 5% van de gevallen voor.

De resultaten wijzen erop dat het een kleine groep jongeren (8%) is die regelmatig delicten pleegt, zowel lichte als zwaardere delicten. Vooral als het om lichte delicten gaat, blijkt dat het bij meer dan de helft van de pleegers een eenmalig incident betreft. Ook jongeren die zeggen een ernstig delict te hebben gepleegd, geven aan dat dit slechts eenmaal is voorgekomen. Maar een kleine groep jongeren pleegt vaker delicten en het gaat dan meestal om een combinatie van lichte en ernstige delicten.

Opvallend is dat de meeste delicten in groepsverband plaatsvinden, slechts 8% van de jongeren die een delict gepleegd hebben zegt alleen gehandeld te hebben. Ook blijkt dat hoe ernstiger de delicten zijn, hoe vaker ze in groepsverband gepleegd zijn.

Crimineel gedrag blijkt nog steeds vaker voor te komen onder jongens dan meisjes. In ons onderzoek pleegden jongens tweemaal zo vaak een delict als meisjes. Meisjes plegen wel hetzelfde soort delicten, zoals vechtpartijen, winkeldiefstal, wapenbezit en vandalisme. Winkeldiefstal is het enige strafbare feit waarbij nauwelijks verschil is tussen de meiden en de jongens.

Uit deze studie blijkt dat de leeftijd van de jongeren er toe doet. Voor onze onderzoekspopulatie geldt dat hoe ouder de jongeren zijn, hoe vaker zij delicten plegen. Wat lichte delicten betreft is er een duidelijke trend dat ze minder worden gepleegd naarmate de jongeren ouder worden, de piek zit rond veertien jaar. Voor de ernstiger delicten kunnen we alleen constateren dat de oudste jongeren vaker ernstige delicten plegen. Of sprake is van een daling als de jongeren ouder worden kunnen we niet zeggen aangezien we alleen jongeren van de eerste drie middelbare schoolklassen hebben opgeno-

men in de steekproef. Politierapportages laten echter zien dat het aantal ernstige delicten afneemt na achttien jaar, uitgezonderd de geweldsdelicten, die pas afnemen tussen de veertig en vijftig jaar (Junger-Tas, 1993).

Een andere demografische variabele is de etnische achtergrond van de jongeren. In het onderzoek is gekeken naar zes verschillende groepen jongeren: Nederlandse jongeren, westerse en niet-westerse allochtone jongeren, Turkse, Marokkaanse en Surinaamse of Antilliaanse jongeren. Uit het onderzoek blijkt dat hoewel etniciteit samenhangt met delinquentie, het verband niet erg sterk is. Kijken we naar de eerste en tweede generatie allochtone jongeren in Nederland, dan blijken de tweede generatie allochtone jongeren meer delicten te plegen dan de eerste generatie en de Nederlandse jongeren. Het gaat dan om diefstal uit auto, het dragen van wapens, bedreiging, vechtpartijen en mishandeling. Daarbij valt op dat de Turkse jongeren hoog scoren op geweld en de Marokkaanse jongeren op vermogensdelicten. Bovendien zijn jonge migranten veel vaker dan Nederlandse jongeren lid van een jeugdbende. Vooral niet-westerse allochtone en Marokkaanse jongeren scoren hier hoog op, gevolgd door West-Europese en Turkse jongeren. Het gevonden gendersverschil in delinquent gedrag is onder Nederlandse meisjes en jongens hetzelfde als onder allochtone meisjes en jongens.

Jongeren zijn niet alleen daders, ze zijn ook slachtoffer van crimineel gedrag. In het onderzoek is gevraagd of zij het afgelopen jaar slachtoffer zijn geweest van diefstal, beroving, mishandeling of van pesten op school. Eén op de vijf jongeren is wel eens slachtoffer geweest, vooral van de delicten diefstal en, in mindere mate, beroving en mishandeling. Er wordt weinig aangifte gedaan, dat kwam slechts voor in een kwart van de zaken. Van beroving en diefstal wordt vaker aangifte gedaan dan van mishandeling, en van pesten wordt nauwelijks aangifte gedaan.

Zoals ook uit eerder onderzoek is gebleken, is er een relatie tussen daderschap en slachtofferschap. Vooral jongeren die ernstige delicten plegen zijn vaker slachtoffer dan jongeren die geen of lichte delicten hebben gepleegd. Jongeren die ernstige geweldsdelicten pleegden lijken zelf eerder slachtoffer te worden van diefstal, beroving of mishandeling.

9.1.1 *Risicogedrag*

Zowel jongeren als hun vrienden kunnen gedrag vertonen dat op zichzelf niet strafbaar is, maar wel een risico vormt voor delinquent gedrag. Het gaat dan om spijbelen, middelengebruik en de vrijetijdsbesteding buitenshuis. Vooral alcohol wordt vaak als oorzaak gezien van delinquent gedrag, vooral als het gaat om geweldsdelicten.

Van de jongeren heeft twee derde wel eens een biertje of een wijntje gedronken. Een op de drie jongeren heeft nog nooit alcohol gedronken. Ongeveer dertig procent van de jongeren heeft de afgelopen maand alcohol

gedronken. Jongeren drinken vooral bier, wijn of breezers. Sterke drank wordt veel minder gedronken: iets meer dan een op de tien jongeren heeft de afgelopen maand sterke drank genuttigd.

Een nieuw fenomeen is het binge drinken in Nederland. Jongeren die zich indrinken voor het uitgaan, lijkt gewoon te zijn geworden. Een op de vijf jongeren zegt wel eens dronken te zijn geweest en een op de tien is dat al meerdere malen geweest. Om na te gaan hoeveel de jongeren per keer drinken is gevraagd hoeveel glazen alcohol zij genuttigd hebben de laatste keer dat ze hebben gedronken. Het blijkt dat een op de vijf jongeren meer dan vijf glazen dronk. Dat betekent dat bij de helft van de jongeren die de afgelopen maand dronken, het binge drinken betreft.

In tegenstelling tot de beeldvorming blijkt dat softdrugsgebruik onder jongeren minder populair is dan alcohol. Iets meer dan een op de acht jongeren heeft ooit hasj geprobeerd, maar er zijn weinig echte gebruikers. Slechts zeven procent van de jongeren heeft de laatste maand hasj gebruikt. En maar twee procent gebruikt dit regelmatig, dat wil zeggen meer dan drie keer gedurende de laatste maand.

Harddrugsgebruik onder jongeren in de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs is zeer gering. Slechts een procent heeft ooit gebruikt, voor de laatste maand is het minder dan een half procent.

De meeste jongeren geven aan dat ze vooral met hun vrienden drinken, sterke drank wordt echter ook thuis bij hun ouders gedronken. Drugs gebruiken ze alleen met vrienden. Het lijkt gewoon om op die leeftijd thuis alcohol te drinken, blowen doen de jongeren vooral buitenshuis.

Voor alle soorten middelengebruik - drank en (soft)drugs - geldt dat er geen verschil is tussen de meiden en jongens. Meiden drinken en blowen net zo vaak en net zoveel als de jongens.

Opvallend is dat allochtone jongeren beduidend minder alcohol drinken dan Nederlandse jongeren. Uitzondering zijn de jongeren uit westerse landen die een vergelijkbaar alcoholgebruik hebben als Nederlandse jongeren. Vooral Turkse en Marokkaanse jongeren drinken vrijwel geen alcohol.

Ook blijkt er een samenhang te zijn tussen drankgebruik en zowel onderwijsniveau als schooltype. Op protestants-christelijke scholen zitten de meeste leerlingen die nog nooit gedronken hebben of drugs hebben gebruikt. Daarnaast geldt hoe hoger het onderwijsniveau hoe meer leerlingen drinken. Als jongeren van het vmbo of praktijkonderwijs drinken dan doen ze dat echter wel vaker overmatig. Vooral jongeren in de rurale gebieden blijken meer en vaker te drinken. (Soft)drugsgebruik zien we vaker in de grote steden.

9.2 Analyse van de data

We hebben een tweetal multipele regressie analyses uitgevoerd, waarbij we de variabelen die in de bivariate analyses als de sterkste voorspellers van delinquentie naar voren kwamen, in de analyse opnamen.

Tabel 9.1 Stepwise multipele regressie analyse - afhankelijke variabele is de variatieschaal

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations	
	B	Std. Error				Beta	R
11 (Constant)	-,148	,058		-2,550	,011		
Mate van risicogedrag vrienden	,005	,000	,312	14,222	,000	.545	.297
Positief gedrag ten opzichte van geweld Middelengebruik laatste maand	,003	,000	,118	5,224	,000	.590	.348
Sekse	,103	,010	,216	9,982	,000	.623	.388
Problemen in de buurt	,116	,016	,128	7,134	,000	.634	.402
Activiteiten 's avonds	,001	,000	,066	3,298	,001	.640	.409
Spijbelen	,016	,004	,074	3,816	,000	.644	.415
Leeftijd	,061	,015	,077	4,032	,000	.648	.419
Blijven zitten	-,043	,009	-,093	-4,776	,000	.651	.424
Zelfcontrole	,065	,017	,069	3,700	,000	.655	.429
Etniciteit	-,002	,001	-,068	-2,932	,003	.657	.431
	,019	,010	,038	2,016	,044	.658	.433

R = .66, R² = .43

Als we naar de variabelen in het model kijken (verklaarde variantie van het model is $R^2 = .43$) dan zien we een aantal voorspellende factoren die in de onderzoekliteratuur als belangrijk worden genoemd. Zo levert de vrienden-groep met veel risicogedrag de hoogste bijdrage (Beta .31), een variabele die door sociale controletheoretici nogal eens als van minder belang werd beschouwd maar die, sinds Hirschi, door vele onderzoekers als een van de belangrijkste verklarende factoren werd beoordeeld (Warr, 2002; Thornberry, 2003; Huizinga, 2003; Decker en Weerman, 2005).

Daarnaast kwam ook uit de bi-variate analyses al een sterke samenhang tussen alcohol-/drugsgebruik en delinquentie naar voren (Beta .21), evenals tussen een positieve houding ten opzichte van geweld en delinquentie (Beta .12).

Vervolgens dragen sekse, het wonen in een probleebuurt en vaak 's avonds uitgaan bij aan de verklaring van delinquent gedrag. Deze variabelen kunnen, zoals we zullen betogen in de volgende sectie, niet los worden gezien van de delinquente vriendengroep.

Mislukking op school en de gevolgen daarvan als (herhaaldelijk) zittenblijven en vooral frequent spijbelen komen, zoals al eerder is vermeld, ook naar voren als duidelijke voorspellers van delinquent gedrag.

Etniciteit ten slotte, levert nauwelijks een bijdrage aan de verklaring van delinquent gedrag (Beta .04, sig. = .04), een bevinding waar we nog op in zullen gaan, die aantoont dat deze stereotypering van etnische minderheden ongefundeerd en kortzichtig is.

Table 9.2 Logistische regressie - afhankelijke variabele 'Delictgedrag of niet'

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1						
Risicogedrag vrienden	,027	,003	86,273	1	,000	1,028
Leeftijd	-,360	,069	27,292	1	,000	,698
Sekse	-,790	,134	34,565	1	,000	,454
Etniciteit	,132	,079	2,770	1	,096	1,141
Middelengebruik laatste maand	,320	,087	13,693	1	,000	1,378
Binge drinken	,343	,108	10,042	1	,002	1,409
Blijven zitten	,403	,142	8,106	1	,004	1,496
Spijbelen	,425	,113	14,022	1	,000	1,529
Problemen op school	,004	,003	1,978	1	,160	1,004
Activiteiten 's avonds	,094	,031	9,285	1	,002	1,098
Zelfcontrole	-,022	,004	25,175	1	,000	,978
Houding ten opzichte van geweld	,016	,004	20,220	1	,000	1,016
Problemen in de buurt	,001	,003	,065	1	,798	1,001
Constant	-1,665	,461	13,056	1	,000	,189

Nagelkerke = .46

Het moet gezegd dat de logistische regressie niet bijzonder veel extra informatie biedt vergeleken met wat al eerder is vastgesteld. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat hier een andere afhankelijke variabele wordt gebruikt, namelijk de dichotome variabele 'wel of geen delinquentie'. Zoals vermeld, ligt het accent hier zwaarder op de lichte strafbare feiten, terwijl in de variatieschaal meer rekening wordt gehouden met de frequentie en ernst van de delicten.

Wat de tabel in ieder geval laat zien is dat jongens een tweemaal zo grote kans lopen delicten te plegen dan meisjes, en dat spijbelen en zittenblijven die kans anderhalve maal vergroten. Voorts is het vooral alcohol- en drugsgebruik en, bij uitgaan, het zeer veel drinken - het zogenaamde binge drinken - dat de kans op delinquentie doet toenemen. Alle andere variabelen, zoals etniciteit, 's avonds uitgaan en wonen in een probleebuurt, en zelfs de houding tegenover geweld en zelfcontrole, vergroten die kans nauwelijks. Deze resultaten wijzen erop dat er wat deze variabelen betreft geen groot verschil is tussen jongeren die geen delicten opgeven en zij die slechts een of twee lichte delicten hebben gepleegd.

Deze uitkomsten suggereren dat het plegen van een of twee (lichte) delicten, zoals vernieling of een vechtpartij op school, relatief veel voorkomende

feiten zijn onder opgroeiende jongeren. Of dit soort delicten gepleegd wordt, hangt sterk af van de gelegenheden die jongeren geboden worden. Die gelegenheden nemen toe als jongeren spijbelen en in het stadscentrum of in grote overdekte winkelcentra gaan rondhangen, en ook als ze 's avonds uitgaan en veel drinken (zie ook Felson, 1998). Vooral vernielingen en vechten nemen onder invloed van alcohol sterk toe.

We hebben het hier in de eerste plaats om (licht) delictgedrag, dat na het achttiende jaar meestal voorbij is en waarover we ons met het oog op het voortduren van criminaliteit niet zoveel zorgen hoeven te maken. Iets anders is de grote alcoholconsumptie van vooral Nederlandse jongeren. Deze zou ons wel degelijk zorgen moeten baren, maar meer vanwege de gezondheidsrisico's dan vanwege het gevaar voor een criminele carrière.

9.3 *Conclusies van het onderzoek*

9.3.1 *Sociaalstructurele achtergrond*

De buurt waarin jongeren opgroeien, vormt een belangrijke achtergrond van het gedrag waarover we in dit onderzoek rapporteren. De onderzoekgegevens die uit de multi-variate analyses naar voren komen, tonen in de eerste plaats aan dat problemen in de buurt *direct* verband houden met delinquent gedrag van jongeren uit die buurt. Jongeren uit probleemwijken blijken vaker deel te nemen aan jeugdbendes dan jongeren die in betere buurten wonen. Dit ondersteunt de gelegenheidstheorie van Felson (1998). Een buurt waarin veel criminaliteit en drugsgebruik voorkomt, is immers een omgeving die opgroeiende jongeren lijkt voor te houden dat het daarbij om normale verschijnselen gaat. Het is tevens een omgeving die de inwijding in een criminele levensstijl vergemakkelijkt.

Anderzijds komt uit de analyses naar voren dat er ook een *indirecte* samenhang is van woonbuurt met delinquentie. Deze wordt gemedieerd door belangrijke andere variabelen waarvan het verband met delinquentie duidelijk is aangetoond. Dat is in de eerste plaats het gezin. Gezinnen in deze buurten hebben veelal te maken met allerlei problemen, zoals werkloosheid, armoede, schulden en gezondheidsproblemen (Schulpen, 1996). Amerikaans onderzoek constateerde al dat kenmerken van probleembuurten, zoals armoede en etnische verschillen, een indirecte impact op delinquentie hebben (Sampson en Laub, 1993; Lizotte et al., 1994). Volgens Sampson en Laub tasten de ongunstige leefomstandigheden in dergelijke buurten de opvoedingsvaardigheden van ouders aan, waardoor ze zich onmachtig voelen behoorlijk op hun kinderen toe te zien en ze 'te monitoren'. Daarbij ontberen ze bovendien de steun van andere ouders in de omgeving. Ook Huizinga et al. (2003, p.78) vinden dat armoede, eenoudergezinnen en etnische diversiteit samenhangen met een gebrek aan sociale controle en overeenstemming onder bewoners over gedragsnormen.

Ons onderzoek onderschrijft deze bevindingen en de betekenis van de buurt in het creëren van een positief of negatief opvoedingsmilieu. Zo hebben we allereerst kunnen vaststellen dat er een significante samenhang is tussen de kwaliteit van de buurt waar de jongeren wonen en werkloosheid van een of beide ouders. Ook de binding met de ouders van jongeren in probleembuurten is zwakker dan die in betere wijken. Daarnaast oefenen ouders er minder toezicht op hun kinderen uit, zowel wat hun schoolcarrière als wat de vrijetijdsbesteding betreft. Het duidelijkst zien we dat aan het functioneren op school: jongeren uit probleembuurten blijven vaker zitten, spijbelen vaker en hebben een zwakkere binding met hun school. Vooral het vele spijbelen blijkt samen te hangen met delinquentie, zowel in buitenlands onderzoek (Glueck & Glueck, 1950; Hirschi, 1969; Farrington, 1990, 2003; Gottfredson, 2001) als in dit Nederlandse onderzoek. Ten slotte brengen jongeren uit probleemwijken hun vrije tijd vaker door met een grote groep vrienden, een variabele die eveneens met delinquentie samenhangt.

We kunnen concluderen dat probleemwijken zowel een directe als een indirecte samenhang hebben met delinquent gedrag van de jongeren uit die wijken. Dit betekent dat de buurt waarin kinderen opgroeien van veel grotere betekenis is voor hun sociale gedrag dan wij lange tijd hebben aangenomen (Sampson et al., 1997, 1999; Sampson & Laub, 1993; Thornberry en Krohn, 2003). Het effect is zo groot door het klimaat van normconformiteit dan wel van overlast en criminaliteit dat er heerst, en dat de ontwikkeling van een conformistische dan wel criminele levensstijl bevordert (Cohen & Felson, 1979; Felson, 1998). In probleemwijken trekken bewoners zich terug achter de voordeur, is de sociale controle op elkaars gedrag minimaal, voelen ouders zich onmachtig hun taak als opvoeders goed te vervullen, brengen opgroeiende jongeren hun vrije tijd voornamelijk op straat door, waar zij alle vrijheid hebben om overlast te veroorzaken en strafbare feiten te plegen.

9.3.2 *Gezin en school*

Blijft de vraag staan waarom jongeren zich toch zo aangetrokken voelen tot delinquent gedrag en zelfs tot deelname aan een jeugdbende. Om die vraag te beantwoorden moeten wij het gezin en de school bij de analyse betrekken.

Dat het gezin van belang is blijkt al uit de verschillen in delinquentie die samenhangen met gezinsstructuur. Jongeren die opgroeien in eenoudergezinnen en, vooral, in gezinnen waar een stiefouder aanwezig is, vertonen vaker delinquent gedrag dan kinderen die in een gezin met zowel hun moeder als hun vader opgroeien. Dit is al een heel oud gegeven in de criminologie (Glueck & Glueck, 1950, Hirschi 1969) en opvallend genoeg blijkt dat verband in de moderne samenleving eerder zwakker dan sterker te worden. Dat heeft vooral te maken met het toezicht en de begeleiding die kinderen nodig hebben bij het opgroeien. Meestal voorzien de ouders daarin, maar die moeten hiertoe wel in staat zijn. Zo is het verband tussen een gebroken gezin en

delinquent gedrag sterker in landen waar (tiener)moeders geen ondersteuning van de overheid krijgen dan in landen waar dit wel het geval is (Junger-Tas et al., 2003).

Belangrijker dan gezinsstructuur is echter de kwaliteit van het gezin zoals dat tot uiting komt in de band met ouders en de controle op het vrijetijdsgedrag van jongeren. De band met ouders is in ons onderzoek echter over de hele linie sterk en ze differentieert nauwelijks naar de verschillende groepen jongeren. Deze uitkomst wordt bevestigd door het ervaringsfeit dat ondanks allerlei negatief gedrag van de kant van ouders, bijvoorbeeld in het geval van kindermishandeling, die band meestal blijft bestaan. Wij vonden overigens geen verband tussen de binding met ouders en delinquentie. Deze constatering vindt steun in Thornberry et al., (2003), die echter ook wijzen op de omgekeerde mogelijkheid van een negatieve invloed van delinquentie op de band met ouders. Een grotere directe impact op delinquentie heeft het toezicht en de 'monitoring' die ouders op hun kinderen uitoefenen (Farrington, 1990, 2003; Riley & Shaw, 1985, Rutter & Giller, 1983, Thornberry et al., 2003).

Ouderlijke controle is een van de voorspellers van delinquentie gebleken en dat wordt in dit onderzoek bevestigd. Hoe veelbetekenend dit aspect voor kinderen kan zijn, blijkt uit Engels onderzoek waarin kinderen een gebrek aan structuur en discipline in de opvoeding door hun ouders interpreteren als een gebrek aan affectie (Riley & Shaw, 1985). De adolescentie is een periode waarin jongeren steeds meer de invloed van vriendengroepen ondergaan. De invloed van ouders op het gedrag van hun kinderen wordt langzaam minder terwijl die van de vriendengroep toeneemt (Junger-Tas et al., 2003; Thornberry et al., 2003). Als ouders dan niet op de hoogte zijn van de vrienden waar hun kind mee omgaat en de controle op diens uitgaansgedrag afneemt, kan het kind zich vrijer voelen in zijn gedrag, zowel in het gebruik van alcohol en softdrugs als in ander normovertredend gedrag.

Anderzijds is het 'monitoren' of coachen van kinderen, dat tot uiting komt in de betrokkenheid van ouders bij het leven en de vrienden van hun kinderen en het nauwlettend volgen van school en huiswerk, ook van groot belang voor de schoolcarrière (Loeber & Stouthamer-Loeber, 1986; Loeber, 1987). Het regressiemodel bevestigt nog weer eens, via de bijdragen van spijbelen en zittenblijven, de grote betekenis van goed functioneren op school voor jongeren. Dit belang kan moeilijk overschat worden: de betekenis van de school voor opgroeiende kinderen kan worden vergeleken met de betekenis van betaald werk voor volwassenen (Junger-Tas, 2000). Een succesvolle schoolcarrière betekent status, zelfvertrouwen en een positief toekomstperspectief. Mislukking op school voorspelt weinig goeds: het betekent een lage status, marginalisering, weinig perspectief op een redelijke baan. Jongeren zijn zich hiervan wel degelijk bewust en dit bewustzijn verklaart de selectieve keuze voor vrienden die, net als zijzelf, aan de rand van de samenleving staan.

Ook het gebrek aan zelfcontrole is een voorspeller van delinquent gedrag. Een gebrekkige binding aan gezin en school verklaren volgens Hirschis

sociale controletheorie (1969) het optreden van delinquentie. Deze jongeren kunnen zich niet goed economisch en sociaal inpassen in de samenleving, die prestaties en competenties van zijn leden eist. Daardoor ontvangen ze niet de beloningen die met een succesvolle sociale integratie gepaard gaan en hebben zij niets meer te verliezen bij het overtreden van de normen en waarden van diezelfde samenleving. Zij worden dan ook onverschillig ten opzichte van de eisen die de wereld van school en omgeving aan hen stelt en voelen niet de druk van de conventionele moraal als ze delicten plegen. Dit onderzoek geeft opnieuw steun aan de stelling van Hirschi (Junger-Tas et al., 2003a; Junger-Tas et al., 2003b) dat burgers in de samenleving slechts bereid zijn de heersende normen en waarden te respecteren als zij een band hebben met die samenleving en daarvoor beloond worden.

Ook in longitudinaal onderzoek (Thornberry, 2003) wordt een positieve schoolcarrière de belangrijkste bescherming tegen delinquentie genoemd. Jongeren met een positieve carrière presteren beter in taal en wiskunde en hebben een sterkere band met school en leraren. Zowel zichzelf als hun ouders hebben hogere aspiraties en verwachtingen ten aanzien van hun toekomstige successen in studie en werk. Al deze resultaten bevestigen het grote belang van de school voor de sociale en economische toekomst van kinderen.

9.3.3 *De vriendengroep*

Hierboven meldden we al dat de vriendengroep steeds belangrijker wordt voor adolescenten, ten koste van de invloed van het gezin. Dat is op zichzelf een normale ontwikkeling, onderdeel van het zich langzamerhand losmaken van het gezinsmilieu in het groeiproces tot volwassenheid. Daarom betekent het hebben van een vaste vriendengroep niet automatisch delinquent gedrag. Dit laatste hangt af van de aard van die vriendengroep: heeft zo'n groep bijvoorbeeld een voorkeur voor conventionele gedragspatronen of moedigt zij juist delinquent gedrag aan?

Wat maakt nu dat jongeren kiezen voor een conventionele vriendengroep dan wel een groep die delinquent gedrag accepteert? Het gaat daarbij om de vraag of jongeren min of meer toevallig in een bepaalde vriendenkring terecht komen, waar de specifieke socialisatie hen vervolgens tot delinquentie aanzet, dan wel of jongeren de delinquente groep zelf selecteren. Sommige criminologen verdedigen de stelling dat delinquent gedrag wordt aangeleerd in de omgang met delinquente vrienden (Burgess & Akers, 1966; Akers, 1996). Dit zou betekenen dat de deelname aan een groep vrienden in feite toevallig tot stand komt. Hirschi (1969) gaat er echter van uit dat jongeren in een delinquente vriendengroep verzeild raken omdat zij deze groep hebben uitgezocht vanwege het eigen delinquent gedrag. Hirschi stelt dat het om 'soort zoekt soort' gaat. In feite zijn er goede redenen om beide redeneringen een plaats in de verklaring te geven. In de onderzoeken van Thornberry et al. (2003) en Van Warr (2002) wordt de conclusie getrokken dat beide processen

met elkaar in interactie zijn en elkaar aanvullen. Zo zullen jongeren die slecht functioneren in conventionele subsystemen als school en gezin, aansluiting zoeken bij andere gemarginaliseerde jongeren, waar gebruik van alcohol en drugs wordt aangemoedigd en delinquent gedrag normaal wordt gevonden. Dat proces versterkt de marginalisatie van deze jongeren en bemoeilijkt hun toekomstige inpassing in de samenleving.

In ons onderzoek vonden we aanwijzingen voor een dergelijke interactie. In de eerste plaats bleek er een duidelijke samenhang te zijn tussen delinquent gedrag van vrienden en de eigen delinquentie. Hoe meer delinquentie van vrienden hoe groter het eigen criminele gedrag. In een aantal gevallen - bij ongeveer 9% van degenen die delinquent gedrag opgeven en 3% van de totale onderzoeksgroep - noemen jongeren hun vriendengroep zelf een jeugdbende. Delinquent gedrag vormt een belangrijk onderdeel van de groepsactiviteiten. Deze jongeren onderscheiden zich echter van de andere delictplegers omdat ze in de eerste plaats vaker uit een probleemwijk komen. Ze groeien met elkaar op, hebben weinig andere contacten en daar vinden ze vrienden, plezier en beloningen (van Gemert, 2005, p. 20). In de tweede plaats komt uit onze onderzoekgegevens naar voren dat ze zich onderscheiden omdat hun ouders minder controle op hen uitoefenen, ze vaker spijbelen, meer risicogedrag vertonen, minder zelfcontrole hebben en hoger scoren op agressie. Het is dan ook geen toeval dat zij zich aansluiten bij andere problematische jongeren.

Vervolgens versterken groepsprocessen als statusoverwegingen, groepsloyaliteit, anonimiteit en verveling, het afwijkende gedrag (Warr, 2002). Overigens leggen alle auteurs de nadruk op het feit dat lidmaatschap van delinquent vriendengroepen of jeugdbendes slechts een tijdelijke aangelegenheid is. Als de volwassenheid nadert en jongeren gaan studeren of aan het werk gaan, verliest de vriendengroep veelal zijn aantrekkingskracht en lukt de conventionele samenleving. Dit betekent overigens dat een eventuele latere criminele carrière zich moeilijk laat voorspellen op grond van jeugdige delinquent gedrag.

9.3.4 *Levensstijlen*

Een van de persoonlijkheidskenmerken van delinquenten is een gebrek aan zelfcontrole. Volgens Gottfredson en Hirschi (1990) is het zelfs het belangrijkste kenmerk, dat alle criminaliteit verklaart. Deze laatste claim lijkt echter veel te ver te gaan en wordt ook niet door empirisch onderzoek bevestigd. Maar dat het om een belangrijke factor in de verklaring van jeugdcriminaliteit gaat, is wel zeker.

Over het algemeen is het redelijk gesteld met de zelfcontrole van de scholieren, hoewel jongens minder zelfcontrole hebben dan meisjes, en leerlingen van het vmbo een gebrekkiger zelfcontrole hebben dan leerlingen van havo/vwo. Dit laat zien dat zelfcontrole alles te maken heeft met opvoeding: meisjes en middenklasse jongeren leren van hun ouders dat zelfbeheersing belangrijk is voor hun plaats en rol in de samenleving, dat zelfbeheersing

resulteert in een betere schoolcarrière en minder risicogedragingen. Ons onderzoek toont een relatief sterk verband tussen een gebrek aan zelfcontrole en delinquent gedrag en geeft zelfs een verschil in zelfcontrole aan tussen delinquente jongeren en de subgroep van hen die lid is van een jeugdbende. Een gebrekkige zelfcontrole hangt eveneens samen met alcohol- en drugsgebruik en met het aantal ongevallen dat jongeren overkomt. Deze gegevens onderschrijven Gottfredson en Hirschi's stelling dat gebrekkige zelfcontrole gevolgen heeft op velerlei terrein en tot uiting komt in allerlei risicogedragingen. Dit komt ook naar voren in de samenhang tussen zelfcontrole en de houding ten opzichte van geweld.

Het is dan ook geen wonder dat jongens, en dan vooral Turkse jongens, laag scoren op zelfcontrole en hoog op agressie, wat onder meer tot uiting komt in een hoger aandeel in geweldsdelicten.

Wat vrijetijdsbesteding betreft zal het geen verbazing wekken dat jongeren - naast computeren en tv-kijken - de meeste tijd doorbrengen met hun vrienden. Jongeren uit probleemwijken gaan er vaker 's avonds op uit dan jongeren uit betere wijken. Zij hangen daarbij vaak in grote groepen buiten rond en als we dan ook nog rekening houden met de negatieve kenmerken van die buurten, dan creëren die omstandigheden samen voortdurend gelegenheden voor overlastgevend en delinquent gedrag. Wat dit betreft biedt de gelegenheidstheorie (Felson, 1998) gezichtspunten waaruit belangrijke handvatten voor beleidsinterventies afgeleid kunnen worden.

Wat voorts opvalt is het grote alcoholgebruik in onze betrekkelijk jonge onderzoeksgroep, met name onder Nederlandse jongeren. Zij drinken het meeste van alle etnische groepen en vooral aanzienlijk meer dan Turkse en Marokkaanse jongeren. Verontrustend is vooral het zogenaamde binge drinken, het grote hoeveelheden drank achterover slaan op een avond. Behalve het feit dat dit gepaard gaat met vandalisme en vechtpartijen, is het ook heel slecht voor de hersenontwikkeling zoals onderzoek recentelijk weer heeft aangetoond (Van Laar et al., 2006).

Amerikaanse onderzoekers vinden steevast een sterk verband tussen middelengebruik en delinquentie (Huizinga et al., 2003). Dat wordt in dit onderzoek bevestigd, waar tweemaal zoveel jongeren die drinken gewelds- en vermogensdelicten plegen dan jongeren die niet drinken. Wel wijzen Huizinga et al., erop dat niet alle delinquenten alcohol of drugs gebruiken, zoals ook niet alle middelengebruikers delicten plegen (Huizinga et al., 2003, p.58). Het is belangrijk dit in het oog te houden alvorens overhaaste conclusies te trekken.

Uit onze gegevens komt verder naar voren dat Nederlandse jongeren weinig vrienden uit etnische groepen hebben, terwijl Turkse, Marokkaanse en Surinaamse jongeren veel vrienden uit andere etnische groepen hebben. Ouders keuren zulke vriendschappen over het algemeen goed, maar onder Nederlandse en Turkse ouders is het aantal ouders dat hier negatief tegenover staat groter dan onder de andere bevolkingsgroepen.

De conclusie dringt zich op dat Nederlandse - en in mindere mate westerse - jongeren en jongeren uit andere etnische groepen in tamelijk gescheiden

werelden leven. Gevoegd bij het probleem van de scheiding in witte en zwarte scholen zijn dit ongunstige voortekenen voor een harmonieuze integratie van de vele verschillende etnische groepen in onze samenleving.

9.3.5 *Sekseverschillen*

De verschillen in delinquentie tussen beide seksen zijn groot. Zo plegen meisjes over de hele linie aanzienlijk minder delicten dan jongens, met als enige uitzondering winkeldiefstal, waar ze de jongens dicht naderen. De rangorde naar prevalentie is voor beide seksen wel dezelfde.

Bekijken we andere gedragingen dan blijken meisjes het op school beter te doen dan jongens: ze hebben een sterkere binding met school en besteden meer tijd aan hun huiswerk. Wel blijven ze even vaak zitten en spijbelen ze even veel als jongens. Ook gaan ze 's avonds even vaak uit, behalve Turkse en Marokkaanse meisjes die, in tegenstelling tot de jongens, thuis zeer kort worden gehouden en eigenlijk niet zonder mannelijke escorte uit mogen gaan.

Toch bestaan er wel degelijk aanzienlijke verschillen tussen de seksen. Die liggen echter op een ander terrein. Meisjes nemen minder risico's: ze nemen minder vaak deel aan risicovolle sporten, vertonen minder risicogedrag en plegen minder vaak delicten. Dat geldt vooral voor geweldsdelicten, mede omdat meisjes negatiever staan ten opzichte van geweld dan jongens. Bovendien hebben meisjes minder ernstige ongelukken dan jongens, wat eveneens verklaard zou kunnen worden uit het feit dat ze minder risico's nemen.

Men kan een aantal vragen stellen over het verschil in delinquent gedrag tussen jongens en meisjes. De eerste is of de afstand in delictgedrag tussen de seksen kleiner wordt, zoals de politie geregeld beweert. De tweede is hoe we dat verschil wetenschappelijk kunnen verklaren. En de derde vraag is of er aparte theorieën zouden moeten komen voor delinquentie door jongens en meisjes.

Over het mogelijk steeds verder naar elkaar toegroeien van aard en omvang van delinquentie tussen beide seksen, kunnen we kort zijn. Daar is sinds de jaren zeventig, toen dit voor het eerst werd gesteld (Adler, 1975; Simon, 1975) tot nu toe niets van gebleken. Meisjes blijven stelselmatig minder delicten, en vooral minder geweldsdelicten, plegen. Dit geldt niet alleen voor ons land (Van der Heide & Eggen, 2007), maar dat is in alle westerse landen het geval (Junger-Tas, 2003).

Dit brengt ons bij de tweede vraag ten aanzien van de verklaring van het verschil in delinquentie tussen beide seksen. Een belangrijke verklaringsgrond in deze betreft de differentiële socialisatie. Hoewel er geen verschil is in binding met het gezin, blijft er nog steeds onderscheid in de controle die ouders op meisjes en jongens uitoefenen. Bij meisjes wordt meer gelet op de vrienden die ze hebben en ouders kennen die meestal ook. Als jongeren uitgaan wordt bovendien bij meisjes het uur van thuiskomst beter gecontroleerd dan bij jongens. Het verschil in socialisatie kan ook een verklaring bieden voor de

in dit onderzoek gebleken grotere zelfcontrole van meisjes dan jongens. Dit is een belangrijk verschil omdat gebrekkige zelfcontrole een sterke voorspeller van delinquentie is.

Een andere of aanvullende verklaring kan gevonden worden in de biologie. Zo stellen Maccoby en Jacklin (1980) dat verschillen tussen de seksen een biologische oorsprong hebben omdat deze al heel vroeg tot uiting komen en in alle culturen voorkomen. Volgens Rowe (1995) zijn de voorspellers van delinquentie voor beide geslachten dezelfde maar komen bij jongens meer risicofactoren voor dan bij meisjes en dat zou het hogere delictniveau van jongens verklaren. Zo komt ADHD - dat zo'n voorspeller is - vaker bij jongens voor en gedragsproblemen treden tweemaal vaker bij jongens dan bij meisjes op. Antisociale persoonlijkheidstoornissen treden zelfs vijf tot zes keer vaker bij mannen dan bij vrouwen op (Rutter, 1998). Daaruit blijkt inderdaad een grotere kwetsbaarheid van jongens vergeleken bij meisjes. Toch bevredigt deze verklaring niet helemaal. In de eerste plaats zijn biologische aanlegfactoren niet direct observeerbaar, maar uiten zij zich altijd in gedrag. Ten tweede wees ik al op de overlap in delictgedrag tussen de seksen, die juist meer overeenkomsten dan verschillen veronderstelt. Daarmee willen we niet ontkennen dat biologische factoren een rol spelen, maar gezien het feit dat er een voortdurende interactie is tussen biologische en omgevingsvariabelen, zullen die laatste altijd gemakkelijker vast te stellen zijn dan de eerste. Wat we voorlopig wel kunnen zeggen is dat het universele karakter van de seksverschillen in delinquent gedrag mogelijk wijst op enige biologische basis voor deze verschillen (Rutter et al., 1998).

Ook de cultuur en de daarbij behorende opvattingen over hoe meisjes zich horen te gedragen vormen belangrijke verklarende factoren voor het sekseonderscheid (Heimer, 1995). Daarbij komt dat die culturele normen variëren naar sociale klasse, etniciteit en gezinsstructuur. Zo zijn de sekserollen in arbeidersgezinnen vrij rigide, terwijl ze in specifieke etnische groepen en in eenoudergezinnen met de moeder aan het hoofd veelal flexibeler zijn (Heimer & De Coster, 1999).

Ten slotte is er nog de invloed van de periode waarin meisjes opgroeien. Zo zijn opvattingen over opvoeding van kinderen sinds de jaren vijftig drastisch veranderd: jongeren helpen hun ouders steeds minder in het huishouden, ze gaan steeds vaker uit in het weekend, doen dat steeds vaker in groepsverband, drinken steeds meer en komen steeds later thuis (Junger-Tas & Terlouw, 1991). Alcohol en drugs worden ook even vaak door meisjes als door jongens gebruikt. Toch blijven er door de jaren heen verschillen bestaan in wat ouders toestaan aan hun zonen en aan hun dochters. Deze laatste gaan vaker met de ouders uit, gaan minder vaak met een grote groep uit en moeten eerder thuiskomen dan jongens. Hieruit blijkt dat verschillen in opvatting over wat het gedrag van meisjes behoort te zijn, hardnekkig blijven voortleven en ook afgedwongen worden. Dat dit ook nu nog steeds het geval is komt onder meer naar voren in de resultaten van dit onderzoek. Nog altijd brengen meisjes vaker de vrije tijd door met hun ouders en is er meer controle op

meisjes dan op jongens. Dit bleek ook het geval bij de vijftienjarige scholieren in Rotterdam en uit de vergelijking van elf westerse landen (Junger-Tas et al., 2003b; Junger-Tas et al., 2003a). Deze uitkomsten ondersteunen duidelijk de sociale controletheorie. Toch konden we in diepgaander analyses van de vastgestelde verschillen geen uitputtende verklaring vinden voor de sekseverschillen in sociale controlevariabelen (Junger-Tas, 2004). Daarom blijft de vraag overeind of de grotere zelfcontrole van meisjes en hun negatievere houding ten opzichte van geweld wellicht een biologische oorsprong hebben.

Dit brengt ons bij de derde vraag ten aanzien van de noodzaak aparte theorieën op te stellen voor jongens- dan wel meisjescriminaliteit. Die conclusie lijkt op zijn minst voorbarig. Alles wat we op dit ogenblik naar voren kunnen brengen is dat biologische, culturele, socialisatie en omgevingsvariabelen in interactie een rol spelen bij de voorspelling van het gedrag van meisjes en jongens. Dit betekent echter niet dat er aparte theorieën nodig zouden zijn om meisjes- en jongensdelinquentie te verklaren. Daarvoor zijn allereerst de overeenkomsten in delinquent gedrag te groot. Zo vonden we dat de aard van vaak gepleegde delicten voor beide seksen dezelfde is. Ook is de rangorde van de meest gepleegde delicten dezelfde. Ten tweede bestaat er nauwelijks sekseonderscheid in de belangrijkste voorspellers van delinquentie, zoals gebrekkige controle van ouders, schoolproblemen, spijbelen, wonen in een probleemwijk en delinquente vrienden.

9.3.6 *Etnische minderheden*

Hoewel etniciteit samenhangt met delinquentie is het verband zwak. Kijken we naar generatie, dan blijken de tweedegeneratie migranten meer delicten op te geven dan de eerste generatie en de Nederlandse jongeren, vooral waar het gaat om inbraak, diefstal uit auto, vechtpartijen en mishandeling. Daarbij valt op dat de Turkse jongeren hoog scoren op geweld en de Marokkaanse jongeren op vermogensmisdrijven. Bovendien zijn jonge migranten veel vaker dan Nederlandse jongeren lid van een jeugdbende. Vooral niet-westerse allochtonen en Marokkaanse jongeren scoren hier hoog, gevolgd door jongere uit westerse landen en Turkse jongeren. Nederlandse en Surinaamse jongeren scoren hier het laagste en dit zijn ook de groepen die zich het meeste thuis voelen in deze samenleving (Junger-Tas et al., 2003b).

Er is geen verschil in slachtofferschap tussen de groepen, maar wel in alcohol- en druggebruik: er wordt veel meer gedronken door Nederlandse jongeren dan door etnische minderheden. Vooral moslimjongeren drinken heel weinig, in tegenstelling tot Nederlandse jongeren die zeer veel drinken.

Maar als etniciteit slechts zwak met delinquentie samenhangt, doet zich de vraag voor waaraan het verschil in delinquent gedrag te wijten is. De *communis opinio* wil dat men die oorzaken voornamelijk in culturele verschillen moet zoeken, waar anderen in de eerste plaats wijzen op sociaaleconomische verschillen tussen groepen.

Wat de sociaal economische situatie van minderheden betreft, zijn deze verschillen inderdaad duidelijk vast te stellen. Zo vinden we het laagste werkloosheidscijfer onder Nederlandse en ouders uit westerse landen en de hoogste cijfers onder migranten uit Afrika, Marokko en de Antillen. Diezelfde etnische groepen wonen ook in de slechtste buurten met de slechtste woningen. Jongeren uit deze buurten hebben een minder goede band met hun ouders en er wordt op hen ook minder toezicht uitgeoefend. Daarbij komt uit het onderzoek naar voren dat werkloosheid van de ouders en het wonen in een probleebuurt samenhangen met slechter functioneren van jongeren op school. Ze presteren minder goed, blijven veel vaker zitten en spijbelen dikwijls. Al deze factoren zijn belangrijke voorspellers van criminaliteit. Deze gegevens bevestigen Sampson en Laubs (1993) bevinding dat sociaalstructurele factoren op indirecte wijze samenhangen met delinquentie. Overigens vormen Turkse jongeren een uitzondering op dit beeld: zij zijn zeer tevreden over de band met hun ouders. In dit verband is het opvallend dat de ouders van deze jongeren juist veel controle uitoefenen op hun kinderen. De criminaliteit onder Turkse jongeren is dan ook laag.

Wat vrijetijdsbesteding betreft, speelt de vriendengroep een belangrijke rol. Jongeren uit deze buurten brengen de meeste vrije tijd door op straat met de vriendengroep waarmee ze zijn opgegroeid en die ze het beste kennen. Ze gaan ook 's avonds vaak uit met een grote groep vrienden en een aantrekkelijke vrijetijdsbesteding is andere mensen 'voor de lol' lastigvallen. Deze factoren hangen allen nauw samen met delinquent gedrag en dat komt ook naar voren in het feit dat ze vaker dan andere jongeren lid zijn van een jeugdbende.

De weinig stimulerende schoolomgeving, de grote vriendengroep waarmee jongeren bij voorkeur op straat verkeren en de negatieve kenmerken van de buurt bieden allemaal gelegenheden tot het plegen van delicten door jongeren, die vanwege een mislukkende schoolcarrière en veel spijbelen weinig kansen op een maatschappelijk succesvolle toekomst hebben (zie ook Felson, 1998).

Daar werken ook persoonlijkheidsfactoren aan mee. Zo blijken de meeste van hen een gebrekkige zelfcontrole te hebben en relatief positief te staan ten opzichte van geweld (zie ook Gottfredson & Hirschi, 1990). Op dit gebied vallen Turkse jongeren op, doordat zij veel makkelijker denken over geweld dan de andere jongeren en geneigd zijn vooral geweldsdelicten te plegen.

Samenvattend valt er het volgende te concluderen op grond van onze onderzoeksbevindingen.

In de eerste plaats blijkt de sociaaleconomische positie van etnische groepen in onze samenleving van bijzonder belang te zijn. Deze hangt zowel direct als indirect samen met delinquent gedrag, doordat een lage positie op de sociale ladder vastlegt in welke buurt jongeren opgroeien. Daarbij hebben die lage positie en een ongunstige woonbuurt een negatieve invloed op de opvoeding van jongeren, hun schoolcarrière, de vriendengroep en ook de vrijetijdsbesteding. Al die processen kunnen jongeren beslissend beïnvloeden in

termen van al dan niet delinquent gedrag: hoe kleiner de kansen op een maatschappelijk en economisch succesvolle toekomst, hoe minder ze te verliezen hebben en hoe groter de kans op een criminele carrière.

In de tweede plaats spelen bij de tweede generatie culturele invloeden toch nog een - zij het beperkte - rol. Deze komen vooral tot uiting in de opvoeding, waarin de meeste jongens veel vrijheid krijgen en er op hen weinig controle wordt ugeoefend, terwijl meisjes weinig bewegingsvrijheid krijgen en onder zeer strikt toezicht staan. De gevolgen van die opvoeding verhogen de kans op overlast op straat en delinquentie onder jongens, en tegelijkertijd zeer weinig delictgedrag onder moslimmeisjes. Ook de houding van Turkse jongeren ten opzichte van geweld toont een zekere invloed aan van het gebied waaruit zij afkomstig zijn. Maar al met al moeten deze invloeden niet worden overdreven en zij zullen langzamerhand verdwijnen naarmate deze groepen beter geschoold raken, op succesvoller wijze deelnemen aan de samenleving en een grotere welvaart zullen bereiken.

9.4 *Aandachtspunten voor beleid*

Alle resultaten van het onderzoek overziende, dringen zich een aantal punten op die de aandacht verdienen van de Rijks- en lokale overheid.

Zo komt de grote betekenis van *de woonwijk* duidelijk uit het onderzoek naar voren. In dit opzicht zijn er al allerlei initiatieven ontwikkeld om wijken minder homogeen te maken. Als overheden ervoor kunnen zorgen dat er in probleemwijken een gemengde populatie ontstaat, met meer welvarende bewoners, minder werkloosheid, minder uitkeringsafhankelijkheid, minder eenoudergezinnen en minder verloop van bewoners, dan mogen we verwachten dat er ook grotere overeenstemming komt over de normen en waarden die in de buurt behoren te gelden voor onderhoud van huis en tuin en gedrag in het openbaar. Dan zal ook de sociale cohesie toenemen en zullen buurtbewoners meer geneigd zijn toe te zien op het respecteren van die gedragsnormen. Voorwaarde is echter dat de gemeente extra investeert in openbare orde en veiligheid en dat ze zorg draagt voor voldoende en kwalitatief goede sociale dienstverlening in de wijk. Buitengewoon nuttig zou ook zijn om het midden- en kleinbedrijf terug te brengen in probleemwijken: dat creëert werkgelegenheid - ook voor jongeren - en brengt levendigheid en welvaren naar de wijk, die daardoor weer aantrekkelijker wordt.

Want in die wijken wonen *gezinnen* die in velerlei opzicht kwetsbaar zijn. Zo veroorzaken werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en uitkeringsafhankelijkheid, armoede en sociaal isolement. Deze gezinnen slagen er ook minder goed in toezicht op hun kinderen uit te oefenen, hen de heersende gedragsnormen bij te brengen en te begeleiden bij hun schoolcarrière. Hulpverlening aan deze gezinnen dient zowel hun levensomstandigheden, als hun opvoedingsvaardigheden te verbeteren en zou in eerste instantie een zeer praktisch karakter moeten hebben: hulp bij het invullen van formulieren, schuldsane-

ring, budgettering, voor- en naschoolse opvang. Daarnaast zou het aanbeveling verdienen jonge allochtone vaders aan het werk te helpen en allochtone moeders Nederlandse taallessen en opvoedingsondersteuning te geven. Hierbij kan zeker drang uitgeoefend worden door tot een uitruil te komen van de meer praktische hulp tegen deelname aan taallessen en opvoedingscursussen. Deze laatste zouden overigens evenzeer een praktisch karakter moeten hebben: hoe functioneert de Nederlandse samenleving, welke vaardigheden worden van kinderen verwacht zodat ze behoorlijk kunnen deelnemen aan de samenleving, hoe zit het onderwijs in elkaar, hoe kunnen kinderen het beste begeleid worden, wat zijn nuttige opvoedingstechnieken, vooral met het oog op discipline en straffen. Dit alles veronderstelt een adequate sociale infrastructuur in de wijken, bijvoorbeeld in de vorm van een multifunctioneel wijkcentrum of een Brede school.

Een van de grootste problemen is de enorme *schooluitval*, die dikwijls volgt op mislukking op school, zittenblijven en spijbelen. Willen we hier iets aan doen, dan dient er fors geïnvesteerd te worden in het onderwijs. Dat kan langs twee wegen. Allereerst zou de gemeente in deze wijken zogenaamde Brede scholen op kunnen richten waarin jonge kinderen voor- en vroegschoolse educatie krijgen. Deze bereidt de kinderen voor op een succesvolle schoolcarrière die met een redelijke score op de Cito-toets zou moeten eindigen. Als dit gelukt is zouden ze ook het voortgezet onderwijs goed moeten kunnen doorlopen en dan is er al zeer veel gewonnen.

Dit biedt echter geen oplossing voor jongeren die het vmbo of het mbo vroegtijdig verlaten. Veel van deze jongeren kunnen het onderwijs eenvoudig niet volgen en houden er dan ook gewoon mee op. Natuurlijk moet voor hen de leerplichtambtenaar ingeschakeld worden maar we kunnen, gezien de oorzaak van het probleem, niet verwachten dat dit een oplossing voor de grote uitval biedt. Die oplossing dient in het onderwijs zelf gevonden worden. Er zijn op dit gebied reeds activiteiten ondernomen om het vmbo onderwijs praktischer te maken en onlangs is er weer een echte ambachtsschool opgericht, waarbij de nadruk op vakgerichtheid en handvaardigheid ligt. Andere goede initiatieven zijn ontwikkeld door een aantal mbo-scholen, die intensieve contacten onderhouden met het midden- en kleinbedrijf rondom de school, zodat daar stageplaatsen en arbeidsplaatsen voor de leerlingen gevonden kunnen worden. Dit gaat bovendien veelal gepaard met een training solliciteren en sociale vaardigheid.

Het is binnen de zogenaamde campusprojecten dan ook onvoldoende - zoals de meeste scholen doen - slechts onderwijs voor een startkwalificatie aan te bieden. Betere resultaten zijn te verwachten als het project jongeren ook naar werk toeleidt en vervolgens een half jaar begeleiding en nazorg biedt.

Ten slotte *de vriendengroep*. Veel jonge adolescenten hebben de neiging hun vrije tijd door te brengen met een groep vrienden en daarmee wat rond te hangen en te kletsen. Dat hoeft helemaal niet gepaard te gaan met overlast-

gevend of delinquent gedrag. In Zuid-Europese, warmere landen brengen jongeren bijvoorbeeld dikwijls met hun vrienden de vrije tijd buiten door zonder dat dit leidt tot delinquent gedrag (Junger-Tas, 2003a).

Anders is het evenwel gesteld met jongeren die, zoals in ons land, in grote groepen veel drinken en overlast veroorzaken. Vooral het zogenaamde binge drinken wordt vaak gevolgd door vandalisme en geweld en is bovendien slecht voor de gezondheid. Er zijn door de overheid al enkele maatregelen genomen, waarvan de voornaamste is het verhogen van de leeftijd waarop alcohol gekocht mag worden. Daarbij valt op dat de meeste maatregelen gericht zijn op de jongeren zelf. Wij zijn bang dat dit niet zo effectief zal zijn en dat het beter is de gelegenheden voor onmatig drinken terug te dringen. Zo zou een eind gemaakt moeten worden aan alle vormen van *happy hour*, waar jongeren tegen gereduceerde prijs kunnen drinken en ook aan de drinkfeesten in grote keten op het platteland. Daarnaast zouden de mogelijkheden om alcohol aan te schaffen teruggedrongen moeten worden. Het meeste effect ten slotte - zo blijkt uit al het onderzoek op dit terrein - sorteert het duurder maken van alcohol.

Het drugsgebruik is zeer beperkt in deze leeftijdsgroep. Wat dat betreft lijkt het Nederlandse gedoogbeleid rond softdrugs en de scheiding tussen soft- en harddrugs succesvol. Dit succes komt eveneens naar voren bij een vergelijking van het Nederlandse beleid met dat van andere landen (Junger-Tas, 2003a).

Het bestrijden van overlast, die voornamelijk door jongeren in probleemwijken veroorzaakt wordt, vraagt om een ander en doelgericht gemeentelijk beleid. Hierbij is het van belang die jongeren goede alternatieven voor de vrije tijd te bieden. Deze jongeren zijn immers, door de krappe behuizing, voor hun vrijetijdsbesteding op de straat aangewezen.

Zo is bijvoorbeeld een hecht gemeenschapsleven een van de sterke kanten van de Turkse gemeenschap, waarin sportbeoefening, gezinsuitjes en lokale feesten een belangrijke rol spelen. We herinneren eraan dat Turkse jongeren in ons zelfreport onderzoek weinig delicten blijken te plegen en ook weinig voorkomen in de officiële criminaliteitsstatistieken. Waar het echter om zich vervelende, rondhangende jongeren gaat, die uit zijn op opwinding en relletjes, ligt er een duidelijke taak voor de gemeente. Voldoende jeugdvoorzieningen met moderne faciliteiten en actieve sportverenigingen die zich ook op deze jongeren richten, zouden goede alternatieven kunnen bieden voor oeverloos hanggedrag.

Waar overlast overgaat in deelname aan een jeugdbende moet echter dwingender worden ingegrepen: deze jongeren bevinden zich in een duidelijke gevarezone en kunnen afglijden naar een criminele carrière. Hierbij helpt preventie niet meer en is het woord aan het jeugdstrafrecht. Gezien hun jonge leeftijd zou het echter de voorkeur verdienen ze niet naar een inrichting te sturen, maar ze onder zeer strikt toezicht van de Jeugdreclassering te plaatsen. Deze zou zich moeten richten op intensieve begeleiding van het gezin en toeleiding van de jongere naar gerichte scholing en vervolgens naar werk.

Literatuur

- Adler, F. (1975). *Sisters in Crime*. New York, McGraw-Hill.
- Akers, R.L. (1964). Socio-economic Status and Delinquent Behavior: A Retest. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, nr. 1. p.38-46.
- Akers, R.L. (1996). Is Differential Association/Social Learning Cultural Deviance Theory? *Criminology* 34:229-47.
- Alvazzi del Frate, A. (1998). *Victims of Crime in the Developing Countries*. UNICRI, Publ.nr.57, Rome, Italië.
- Alvazzi del Frate, A., Hatalak, O. & Zvekcic, U. (eds.) (2000). Surveying Crime: a Global Perspective. *Proceedings of the International Conference Rome. November 1998*, Italy, National Institute of Statistics, 19-21.
- Antilla, I. & Jaakola, R. (1966). *Unrecorded Criminality in Finland*. Helsinki, Kriminologinen Tutkimuslaitos.
- Austin, R.L. (1993). Recent trends in Official Male and Female Crime rates: the Convergence Controversy. *Journal of Criminal Justice* 21, 457-466.
- Blokland, A. (2005). *Crime over the Life Span*. Proefschrift NSCR.
- Box, S. (1981). *Deviance, Reality and Society*. London/New York, Holt, Rinehart & Winston.
- Boxford, S. (2006). *Schools and the problem of crime*. Cullompton, Devon, UK.
- Braithwaite J. (1981), The Myth of Social class and Criminality reconsidered. *American Sociological Review*, 46, 36-57.
- Brink, G. van den (2001). *Geweld als uitdaging. De betekenis van agressief gedrag bij jongeren*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
- Buikhuisen, W., Jongman, R. & Oving, W. (1969). Ongeregistreerde criminaliteit onder studenten. *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, vol. 11, nr.2, p.69-90.
- Burgess, R.L. & Akers, R.L. (1966). A differential association-reinforcement theory of criminal behaviour. *Social Problems*, 14, 128-147.
- Campbell, A. (1987). Self-reported Delinquency and Home life: Evidence from a Sample of British Girls. *Journal of Youth and Adolescence*, vol. 16, no. 2, 167-177.
- Caspi, A., Moffit, T., Silva, P.A., Stouthamer-Loeber, M., Kruger, R.F & Schmutte, P.M. (1994). Are some people Crime prone? Replications of Personality-Crime Relationships across Countries- Genders, Races and Methods. *Criminology*, 32, 163-195.
- Cernkovich, S.A & Giordano, P.C. (1987). Family Relationships and Delinquency. *Criminology*, vol. 25, no.2, p.295-321
- Chesney-Lind, M. (1989). Girls' Crime and Women's Place: towards a Feminist Model of Female Delinquency. *Crime and Delinquency*, vol.35, no.1.

- Chesney-Lind, M. & Paramore, V.V. (2001). Are Girls Getting more Violent? *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 17, no.2, 142-166
- Christie, N., Andenaes, J. & Skirbekk, S. (1965). A study in Self-Reported Crime. In N.Christie (ed.) *Scandinavian Studies in Criminology*, vol. 1. London, Tavistock.
- Cohen, L.E. & Felson, J. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: a Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44, p.588-608.
- Cummings, P., Theis, M.K., Mueller, B.A. & Rivera, F.P. (1994). Infant Injury Death in Washington state, 1981 through 1990. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 148, p. 1041-1054.
- Decker, Scott H. & Weerman F.M. (eds.), 2005. *European Street Gangs and Troublesome Youth Groups*, New York, Altamira Press.
- Dijk, J.J.M. van, & Steinmetz, C.H.D. (1983). Victimization surveys: beyond Measuring the Volume of Crime. *Victimology: an International Journal*, vol. 8, p.291-301.
- Dijk, J.J.M. van, Mayhew, P. & Killias, M. (1990). *Experiences of Crime across the World: key findings from the 1989 International Crime Survey*. Deventer, Kluwer Law and Taxation.
- Dijk, J.J.M. van, & Mayhew, P. (1992). *Criminal Victimization in the Industrialized World: key findings of the 1989 and 1992 International Crime Surveys*. The Hague, Ministry of Justice, Department of Crime Prevention.
- Dijk, J.J.M. van (1994). Understanding crime rates; on the interactions between the rational choices of victims and offenders. *British Journal of Criminology*, vol. 34, 105-121.
- Dijk, J.J.M. van, Manchin, R. & Kestere, J.N. van (2007). *The Burden of Crime in the EU - A Comparative Analysis of the European Survey of Crime and Safety (EUICS) 2005*. Brussels, Gallup-Europe.
- Elliott, D.S. & Voss, H. (1974). *Delinquency and Dropout*. Lexington, Mass. D.C. Heath.
- Elliott, D.S. & Ageton, R.J. (1980). Reconciling race and class differences in self-reported and official estimates of delinquency. *American Sociological Review*, 45, 95-110.
- Elmhorn, K. (1965). A Study in Self-Reported Delinquency among Schoolchildren in Stockholm. *Scandinavian Studies in Criminology*, vol. 1, London, Tavistock.
- Erickson, M.L. & Empey, L.T. (1963). Court Records, Undetected Delinquency and Decision -making. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, nr. 54, p.456-470.
- Farrington, D.P. (1987). Early Precursors of Frequent Offending. In: J.Q.Wilson & G.C.Loury (eds) *From Children to Citizens* New York, Springer-Verlag.
- Farrington, D.P., Snyder, H. N., Finnegan, T.A. (1988). *Specialization in juvenile court careers*. *Criminology* 26 (3), 461-488.
- Farrington, D.P & West, D.N. (1990). The Cambridge study in Delinquent Development: a long-term follow-up of 411 males. In: Kaiser, G. & Kerner, H.J. (eds.) *Criminality: Personality, Behaviour, Life History*, Berlin, Springer-Verlag.

- Farrington, D.P. & Wikström, P.O. (1994). Criminal Careers in London and Stockholm: a Cross-national Comparative Study. In Weitekamp, E.G.M. & Kerner, H.J. (eds.) *Cross-national Longitudinal Research on Human Development and Criminal Behavior*, Dordrecht, Kluwer.
- Farrington, D.P. (1995). Illness, Injuries and Crime. *Criminal Behavior and Mental Health*, vol. 5, no.4 p. 261-279.
- Farrington, D.P. (1996). Quantitative Criminology in the United Kingdom in the 1990's: a Brief Overview. *Journal of Quantitative Criminology*, vol. 12, p.249-263.
- Farrington, D.P. (2003). Key results from the First Forty Years of the Cambridge Study in Delinquent Development. In Thornberry, T.T. & Krohn, M.D. *Taking Stock of Delinquency- an Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*, Kluwer Academic Publ./Plenum, 137-185.
- Farrington, D.P., Jolliffe, D., Hawkins, J.D., Catalano, R.F., Hill, K.G. & Kosterman, R. (2003). Comparing Delinquency Careers in Court Records and Self-Reports. *Criminology*, vol. 41, p.249-263.
- Ferguson, D. M., Lynskey, M. T. & Horwood, L.J. (1996). The short-term consequences of early onset cannabis use. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24, 499-512.
- Felson, M. (1998). *Crime in Everyday Life - Insight and Implications for Society*. Thousand Oaks/ London, Pine Forge Press - 2de edition.
- Felson, M. (2006). *Crime and Nature*. Sage publications.
- Figuera-McDonough, J. (1987). Discrimination or Sex difference? Criteria for Evaluating the Juvenile Justice System's Handling of Minor Offenses. *Crime and Delinquency*, vol.33, no. 2.
- Franken, I. H. A. (2003). Drug craving and addiction: integrating psychological and neuropsychopharmacological approaches. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry* 27, 563-579.
- Gemert, F. van & Fleisher, M.S. (2005). In the Grip of the Group. In Decker, S.H. & Weerman, F.M. (eds.) *European Street Gangs and Troublesome Groups*, Altamira Press, 11-31.
- Glueck, S. & Glueck, E. (1950). *Unraveling Juvenile Delinquency*. New York, The Commonwealth Fund.
- Gold, M. (1966). Undetected Delinquent Behavior. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 3, nr. 3, p.27-46.
- Gold, M. (1970). *Delinquent behavior in an American city*. Belmont, CA: Brooks/Cole.
- Gottfredson, M. R. & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford University Press.
- Gottfredson, S.D., & Gottfredson, D.M. (1992). *Classification, Prediction and Criminal Justice Policy*. Rockville, MD: NCJRS.
- Grasmick, H.G., Tittle, C.R., Bursik, R.J. & Arneklev, B.J. (1993). Testing the Core Empirical Implications of Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol.30, nr. 1, p.5-29.

- Gottfredson, D.C. (2001). *Schools and Delinquency*. Cambridge University Press.
- Haan, W. de, (1993). *Beroving van Voorbijgangers: Rapport van een Onderzoeknaar Straatroof in 1991 in Amsterdam en Utrecht*. Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Hagan, J. (1993). *Research Methods in Criminal Justice and Criminology*. 3d ed. New York, Macmillan.
- Heimer, K. (1995). Gender, Race, and the pathways to Delinquency: an Interactionist Analysis. In Hagan, J. & Peterson, R.D. (eds.) *Crime and Inequality*. Stanford, California, Stanford University Press.
- Heimer, K. & Coster, S de (1999). The Gendering of Violent Delinquency. *Criminology*, vol. 37, no.2, 277-318.
- Hermans, J.H. Mordang, H. & Mulders, L. (2002). *Jeugdhulp thuis. Een alternatief voor uithuisplaatsing*. Amsterdam: SWP.
- Hindelang, M.J. (1973). Causes of Delinquency: a Partial Replication and Extension. *Social Problems*, vol. 20, nr. 4, p.471-487.
- Hindelang, M.J., Hirschi, Tr. & Weis, J.G. (1979). Correlates of Delinquency: The Illusion of Discrepancy between Self-Report and Official Measures. *American Sociological Review*, 44, 995-1014.
- Hirschi, Tr., (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley, Los Angeles, University of California Press.
- Hirschi, Tr., & Gottfredson, M. (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89, 552-584.
- Hirschi, Tr. & Gottfredson, M.R. (1995), Control Theory and Life-Course Perspective. *Studies on Crime and Crime Prevention*, vol. 4, no. 2, 131-143.
- Hoyt, S. & Scherer, D.G. (1998). Female Juvenile Delinquency: Misunderstood by the Juvenile Justice system, Neglected by Social Science. *Law and Human Behavior*, vol. 22, no. 1, 81-107.
- Huesmann, L.R., Eron, L.D., Lefkowitz, M.M. & Walder, L.O. (1984). Stability of Aggression over Time and Generations. *Developmental Psychology*. 20, no. 6, p. 1120-1134
- Huizinga, D., Wylie Weiher, A., Espiritu, R. et al. (2003). Delinquency and Crime: Some Highlights from the Denver Youth Survey. In Thornberry, T.P. & Krohn, M.D. (eds.) *Taking Stock of Delinquency -an Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. Kluwer Academic/Plenum Publishers, 47-93.
- Janson, C.G & Wikström, P.O.H. (1995). Growing up in a Welfare state: the social class-offending relationship. In Smith Blau, Z & Hagan, J. (eds.) *Current Perspective on Ageing and the Life Cycle: Delinquency and Disrepute in the Life Course*, Greenwich, CT: JAI press.
- Johnson, R.E. (1979). *Juvenile Delinquency and its Origins, an Integrated Theoretical Approach*. Cambridge University Press.
- Jongman, R.W. (1971). Verborgen Criminaliteit en Sociale klasse. *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, vol. 13, nr. 4, p.141-154.

- Joutsen, M., Wetzels, P. & Mayhew, P. (1994). Innovations in Criminal Justice Research. *European Journal on Criminal Policy and Reserch (Special Issue)*, vol. 2, p.-116.
- Junger, M., Terlouw, G-J. & Heijden, P.G.M. van de (1995). Crime, Accidents and Social Control. *Criminal Behavior and Mental Health*, vol.5, no.4, 386-410.
- Junger, M., Stroebe, W. & Laan, A.M. van der (2001a). Delinquency, Health Behaviour and Health. *British Journal of Health Psychology*, 6, 103-120.
- Junger, M., West, R. & Timman, R. (2001b). Crime and Risky behaviour in Traffic: an Example of Cross-situational Consistency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38, 4, 439-459.
- Junger-Tas, J. (1972). *Kenmerken en sociale Integratie van Jeugd-delinquenten*. Brussel, Studiecentrum voor Jeugdmisdadigheid.
- Junger-Tas, J. & Terlouw, G-J. (1991). Het Nederlandse publiek een het criminaliteitsprobleem. In *Delict & Delinquent*. 21, p.256-267.
- Junger-Tas, J., Klein, M.W. & Zhang, X. (1992). Problems and Dilemmas in comparative Self-Report Delinquency Research. In Farrington, P.D. & Walklate, S. (eds.) *Offenders and Victims: Theory and Policy*, British Society of Criminology, London.
- Junger-Tas, J. (1992). Criminaliteit en Tijd. *Justitiële Verkenningen*, jrg.18, nr 3,66-89.
- Junger-Tas, J. (1993). 'Evaluatie-onderzoek ten behoeve van justitieel beleid'. In Donker, M. & Derks, J., (eds.), *Rekenschap. Evaluatie-onderzoek in Nederland, de stand van zaken*. Utrecht: Nederlands centrum Geestelijke volksgezondheid, pp. 189-212.
- Junger-Tas, J. Terlouw, G-J. (eds.) (1994). *Delinquent Behavior among Young People in the Western World*. Kugler publ.
- Junger-Tas, J. (1995). Het raadsel van de Vrouwencriminaliteit. *Nemesis-Essays*, 20-44.
- Junger-Tas, J. (1996). Youth and Violence in Europe: a Quantitative Review. *Studies on Crime and Crime Prevention*, vol. 5, p.31-58.
- Junger-Tas, J. & Haen Marshall, I. (1999). The Self-Report Methodology in Crime Research. *Crime and Justice-A Review of Research-*, vol. 25, 291-368.
- Junger-Tas, J. (2000). Diploma's en Goed Gedrag. Den Haag, Ministerie van Justitie.
- Junger-Tas, J., Ribeaud, D. & Cruyff, M.J.L.F. (2004). Juvenile Delinquency and Gender. In *European Journal of Criminology*, vol. 1, no. 3,333-377.
- Junger-Tas, J., Haen Marshall, I. & Ribeaud, D. (2003a). *Delinquency in an International Perspective - The International Self-Report Delinquency Study*. Criminal Justice Press/Kugler publications.
- Junger-Tas, J., Cruyff, M.J.L.F., Looij-Jansen, P.M.v.de & Reelick, F. (2003b). *Etnische minderheden en het Belang van Binding: een onderzoek naar antisociaal gedrag van jongeren*. SDU/Vermande.

- Kangaspunta, K. (Ed.) (1995) *Crime and Criminal Justice in Europe and North America 1986-1990*. Heuni Publications. Helsinki, Finland: United Nations Crime and Justice Information Network.
- Kangaspunta, K., Joutsen, M. & Ollus, N. (eds.) (1998). *Criminal Justice in Europe and North-America, 1990-1994*. Helsinki, HEUNI.
- Kesteren, J.van, Mayhew, P., & Nieuwebeerta, P. (2000). *Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries*. NSCR/WODC.
- Kornhauser, R.R. (1978). *Social Sources of Delinquency*. University of Chicago Press.
- Laan, P. van der, Nieuwebeerta, P., Konijnendijk E. & Krammer, T. (2005). Minderjarigen en moord en doodslag: een eerste verkenning van prevalentie, achtergronden en afhandeling. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 27, 7/8 - juli-augustus, 162-168.
- Laar, M.W., van, Cruys, A.A.N., Verdurmen, J.E.E., Ooyen-Houben, M.M.J. van, Meijer, R.F., editors. (2006). De Nederlandse Drugsmoitor. Jaarlijks rapport 2005. Utrecht, Trimbo Instituut.
- Laub, J.H. & Sampson, R.J. (2003). *Shared beginnings, Divergent Lives-Delinquent Boys to Age 70*, Harvard University Press.
- LeBlanc, M. (1994). Family, School, Delinquency and Criminality, the Predictive Power of an elaborate Social Control Theory of Males. *Criminal Behavior and Mental Health*, 4, 101-117.
- Lizotte, A.J., Thornberry, T.P., Krohn, M.D., Chard-Wierschem, D. & McDowall, D. (1994). Neighborhood Context and Delinquency: a longitudinal analysis. In Weitekamp & E.G.M. & Kerner, H.J. (Eds.) *Cross-national Longitudinal Research on Human development and Criminal behaviour*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 217-227.
- Loeber, R. & Stouthamer-Loeber, M. (1986). The Prediction of Delinquency. In Quay, H.C. (ed.) *Handbook of Juvenile Delinquency*. New York, Wiley.
- Loeber, R. (1987). What Policy makers and Practitioners can learn from Family studies of Juvenile Conduct problems and Delinquency. In Wilson, J.Q. & Loury, G.C. (eds.), *From Children to Citizens*, New York, Springer Verlag.
- Loeber, R. (1991). Antisocial Behavior: More Enduring than Changeable? *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, vol.30, no. 3, p.393-397.
- Loeber, R., Farrington, D.P., Stouthamer-Loeber, M. & Kammen, W.B. van (1998). *Antisocial Behaviour and Mental Health Problems*. New Jersey/London, LEA publications.
- Loeber, R. & Farrington, D.P. (eds.) (2001). *Child Delinquents -Development, Intervention and Service needs*. Sage Publications.
- Maccoby, E.E. & Jacklin, C.N. (1980). Sex differences in Aggression: a Rejoinder and Reprise. *Child Development*, vol. 51, p.964-980.
- Maguin, E. & Loeber, R. (1996). Academic Performance and Delinquency. *Crime and Justice - a Review of Research*, M.Tonry (ed.), 20, 145-227.
- Marshall. I.H. (1996). How Exceptional is the United States? Crime Trends in Europe and the United States. *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol. 4, p.4-34.

- Mayhew, P. & Dijk, J.J.M. van (1997). *Criminal Victimization in Eleven Industrialised Countries: Key findings from the 1996 International Crime Survey*. Den Haag, WODC - Ministerie van Justitie.
- Meeus, W. (red.)(1994). *Adolescentie, een psychosociale benadering*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Moffit, T.E. (1990). Juvenile Delinquency and Attention-deficit Disorder: Developmental Trajectories from Age three to fifteen. *Child Development*, vol. 61. p.893-910.
- Moffit, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A Developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.
- Moffit, T.E., Caspi, A., Rutter, M. & Silva, Ph. A. (2001). *Sex Differences in Antisocial Behaviour*. Cambridge University Press.
- Monshouwer, K., Dorsselaer, S. van, Gorter, A. Verdurmen, J. & Vollebergh, W. (2004). *Jeugd en riskant gedrag. Kerngegevens uit het Peilstationsonderzoek 2003*. Utrecht, Trimbos-instituut.
- Morash, M. & Rucker, L. (1989). An Exploratory Study of Mother's Age at Childbearing and Her Children's Delinquency in Four Data Sets. *Crime and Delinquency (January)*, pp. 45-92.
- Movisie (2007). Fact sheets Huiselijk geweld: cijfers en feiten. www.huiselijkgeweld.nl.
- Muuss, R.E., (1980). *Adolescent Behaviour and Society*. New York, Random House.
- Nye, F.I., & Short, J.F. (1957). Scaling delinquent behavior. *American Sociological Review* 22 (June): 326-331.
- Olweus, D. (1979). Stability of Aggressive Reaction Patterns in Males: a Review. *Psychological Bulletin*, vol. 86, no. 4, p. 852-875.
- Olweus, D. (1996). Bully/victim problems at school: Facts and effective interventions. *Reclaiming Children and Youth: Journal of Emotional and Behavioral Problems*, 5(1),15-22.
- Pels, T. (2003). *Respect van twee kanten. Over socialisatie en lastig gedrag van Marokkaanse jongens*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Phalet, K., Lothingen, C. van & Entzingen, H. (2000). *Islam in Nederland. Opvattingen van jongeren*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Pratt, Tr.C. & Cullen, F.T. (2000). The Empirical Status of Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime: a meta-Analysis. *Criminology*, vol. 38, p.931-965.
- Reckless, W.C. (1961). A new Theory of Delinquency and Crime. *Federal Probation*, 25, 42-46.
- Rivera, F.P. (1995). Crime, Violence and Injuries in children and Adolescents: Common Risk Factors? *Criminal Behavior and Mental Health*, vol.5, no.4, 367-386.
- Riley, D. & Shaw, M. (1985). *Parental Supervision and Juvenile Delinquency*. London, Home Office Research and Planning Unit, no. 83.
- Rispens, J., Hermanns, J.M.A., & Meeus, W.H.J. (1996). *Opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.

- Rowe, D.C., Vazsonyi, A.T. & Flannery, D.J. (1995). Sex differences in Crime: do means and within-sex variation have similar causes? *Journal of research in Crime and Delinquency*, vol. 32, p.84-100.
- Rutenfrans C.J.C. (1989). *Criminaliteit en Sekse*. Arnhem, Gouda Quint.
- Rutter, M. (1979). Protective Factors in Children's Responses to Stress and Disadvantage. In Kent, M.W. & Rolf, J.E. (eds.) *Primary Prevention of Psychopathology*, vol.3, 49-74, Hannover, University Press of New England.
- Rutter, M. & Giller, H. (1983). *Juvenile Delinquency - Trends and Perspectives*. Harmondsworth (UK), Penguin Books.
- Rutter, M., Giller, A. & Hagel, A.I. (1998). *Antisocial Behaviour by Young People*. Cambridge University Press.
- Sampson, R.J. en Laub, J. (1993). *Crime in the Making - Pathways and Turning Points through Life.*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Sampson, R.J., Raudenbusch, S.W. & Earls, F. (1993). Neighborhood and Violent Crime: a Multilevel Study of Collective Efficacy for Children. *Science*, 277, 914-918.
- Sampson, R.J., Raudenbusch, S.W. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and Violent Crime: a Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, vol. 277, p.914-918.
- Sampson, R.J., Morenoff, J.D. & Earls, F. (1999). Beyond social Capital: spatial Dynamics of Collective Efficacy for Children. *American Sociological Review* 64, 633-660.
- Sampson, R. J. (1999). What 'Community' Supplies. In Ferguson, R.F. & Dickens, W.T. (red.), *Urban Problems and Community Development*. Washington, D.C: Brookings Institution Press, 241-292.
- Schulpen, T.W.J. (1996). *Mortaliteitsverschillen tussen allochtone en autochtone kinderen in Nederland*. GG&GD Gemeente Utrecht.
- Sellin, Th. (1938). *Culture Conflict and Crime*. New York, Social Science Research Council.
- Simon, R.J. (1975). *The Contemporary Woman and Crime*. Washington DC: National Institute of Mental Health.
- Smith, P.K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Olweus, D., Catalano, R., & Slee, P. (1999). *The Nature of School Bullying- A Cross-National Perspective*. London/New York, Routledge.
- Steffensmeier, D. (1993). National Trends in Female Arrests 1960-1990: Assessments and Recommendations for Research. *Journal of quantitative Criminology* 9.
- Steketee, M., Mak, J. & Tierolf, B. (2007). *Kinderen in Tel Databoek 2007. Kinderrechten als basis voor lokaal jeugdbeleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Tanioka I. & Glaser, D. (1991). School Uniforms, Routine Activities, and Social Control of Delinquency in Japan. *Youth and Society*, 23, 50-75.
- Thornberry, T.P. & Krohn, M.D. (2003). *Taking Stock of Delinquency -an Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. Kluwer Academic/Plenum Publishers.

- Thornberry T.P, Lizotte, A.J., Krohn, M.D., Smith, C.A. & Porter, P.K. (2003). Causes and Consequences of Delinquency-Findings from the Rochester Development Study. In Thornberry, T.P. & Krohn, M.D. (2003). *Taking Stock of Delinquency -an Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*, Kluwer Academic/Plenum Publishers, 11-47.
- Tittle C.R., Smith, D.A. & Villemez, W.J. (1978). The Myth of Social Class and Criminality: an Empirical Assessment of the Empirical Evidence. *American Sociological Review*. 43, 643-656.
- Torstensson, M. (1990). Female Delinquents in a Birth Cohort: Tests of some Aspects of Control Theory. *Journal of Quantitative Criminology*, 6, 101-115.
- Tracy, P.E., Wolfgang, M.W. & Figlio, R.M. (1990). *Delinquency Careers in two Birth Cohorts*. New York, Plenum.
- Warr, M. (2002). *Companions in Crime - The Social Aspects of Criminal Conduct*. Cambridge UK, Cambridge University Press.
- Weenink, D. (2007). De invloed van de etniciteit van jonge verdachten op beslissingen van het openbaar ministerie. *Sociologie, jaargang 3*, pp. 291-322.
- Weerman, F.M. (1998). *Het belang van bindingen: de bindingstheorie als verklaring van verschillen en veranderingen in delinquent gedrag*. Groningen: RUG.
- Wells L.E. & Rankin, J,H, (1991). Families and Delinquency: a Meta-analysis of the Impact of Broken Homes. *Social problems*, 38, nr.1, 71-93.
- West, D.J & Farrington, D.P. (1973). *Who becomes Delinquent?* London, Heinemann.
- Whitaker, C.J. & Bastian, L.D. (1991). *Teenage Victims: A national Crime Survey Report*. (NCJ-128129), Washington DC, Bureau of Justice Statistics
- Wikström, P-O. (1998). Communities and Crime, in: M.Tonry (ed.), *The Handbook of Crime and Punishment*. Oxford University Press, 269-302.
- Wikström, P-O & Butterworth, D.A. (2006). *Adolescent Crime - Individual Differences and Lifestyles*, Willan Publishing.
- Wolfgang, M., E., Figlio, RM. & Sellin, Th. (1972). *Delinquency in a Birth Cohort*, University of Chicago Press.
- Zvekic, U. & Alvazzi del Frate, A. (1995). *Criminal Victimization in the Developing World*. UNICRI, UN publ. nr. 55, Rome, Italy.

Bijlage 1 Tabellen

Tabel 4.1 Prevalentie van delinquent gedrag in %

	Prevalentie 'ooit'	% missing 'ooit'	Prevalentie laatste jaar	% missing 'laatste jaar'
	N= 2295		N=2295	
Vandalisme	13,2	2,3	8,3	2,6
Winkeldiefstal	20,2	1,5	7,5	1,5
Inbraak	2,1	3,1	1,3	3,1
Fietsdiefstal	7,1	1,5	4,2	1,6
Autodiefstal	1,0	4,7	0,5	4,7
Diefstal uit auto	2,1	1,6	1,2	1,6
Beroving	4,3	6,6	2,0	6,6
Wapendracht	14,5	1,6	9,7	1,7
Bedreiging	3,4	3,4	2,1	3,4
Vechtpartij	24,4	1,5	15,1	1,7
Ernst. mishandeling	6,0	1,7	3,0	1,7
'Hacken'	9,1	2,4	5,1	2,4
Verkoop drugs	4,6	1,5	3,7	1,5
Gebr. XTC/speed*	1,2	3,0	0,4	3,0
LSD/Heroïne/coke*	0,5	2,0	0,3	1,9

* gebruik laatste 4 maanden

Tabel 4.2 Frequentie delinquent gedrag laatste jaar in %

Delicten	N	1-2 x	3-5 x	6 x of meer
Vandalisme	174	5,2	1,7	0,8
Winkeldiefstal	153	4,0	1,3	1,7
Inbraak	28	1,1	0,2	----
Fietsdiefstal	93	3,4	0,6	0,1
Autodiefstal	8	0,3	0,1	----
Diefstal uit auto	26	0,9	-----	0,3
Hacken	107	4,0	0,8	0,2
Beroving	41	1,5	0,1	0,4
Wapendracht	191	4,0	2,0	2,5
Bedreiging wapen	45	1,5	0,2	0,3
Vechtpartij	326	10,0	3,4	1,2
Mishandeling	61	2,4	0,2	0,1
Drugshandel	78	2,0	0,9	0,6
XTC/speed	9	0,3	0,1	-----
LSD/Coke	7	0,2	0,1	-----
Totaal	669 (29%)	21,5	5,8	1,7

Tabel 4.3 Prevalentie delinquent gedrag laatste jaar naar geslacht in %

Delicten	Jongens N= 1168	Meisjes N= 1122	Chi ² - p
Vandalisme	12,1	4,3	.000
Winkeldiefstal	8,7	5,7	.005
Inbraak	2,3	0,2	.000
Fietsdiefstal	6,7	1,6	.000
Autodiefstal	0,8	0	.003
Diefstal uit auto	7,7	2,1	.000
Hacken	2,2	0,2	.000
beroving	2,7	1,1	.184
Wapendracht	14,3	4,9	.000
Bedreiging	2,9	1,4	.015
Vechtpartij	19,4	10,6	.000
Mishandeling	4,2	1,5	.000
Gebr. XTC/speed	0,4	0,5	.965
Gebr. LSD/Coke	0,4	0,3	.734
Drugshandel	5,5	1,8	.000

Tabel 4.4 Prevalentie delinquent gedrag laatste jaar naar leeftijd in %

	12 jaar en jonger	13 jaar	14 jaar	15 jaar en ouder	Chi ² - p
Vandalisme	3,6	7,4	8,7	9,9	.03
winkeldiefstal	4,5	5,4	7,3	9,6	.01
Inbraak	0,5	0,3	1,2	2,4	.05
Fietsdiefstal	2,0	1,9	4,4	6,7	.00
Autodiefstal	0,0	0,2	0,3	0,9	.16
Diefstal uit auto	0,5	0,2	1,3	2,2	.01
Hacken	3,6	6,1	5,4	3,7	.16
Beroving	0,6	0,8	2,0	3,6	.00
Wapendracht	5,6	8,1	9,6	12,1	.01
Bedreiging	0,0	1,3	2,1	3,5	.00
Vechten	10,2	12,9	16,7	16,7	.03
Mishandeling	1,5	2,2	2,5	4,3	.05
XTC/Speed	0,0	0,3	0,0	1,1	.01
LSD/Coke	0,5	0,0	0,0	0,8	.02
Drugshandel	1,0	1,9	2,9	6,7	.00

Tabel 4.5 Prevalentie delinquent gedrag laatste jaar naar klasse niveau in %

	1ste klas	2de klas	3de klas	Chi ² - p
Vandalisme	6,7	9,5	8,7	.128
winkeldiefstal	4,3	8,8	8,9	.000
Inbraak	0,7	1,4	1,7	.167
Fietsdiefstal	2,5	4,3	5,9	.004
Autodiefstal	-----	0,6	0,7	.093
Diefstal uit auto	0,5	1,4	1,7	.092
Hacken	4,9	6,1	4,0	.164
Beroving	0,6	2,6	3,0	.002
Wapendracht	8,3	9,4	11,3	.138
Bedreiging	0,8	2,5	3,1	.006
Vechten	13,8	15,0	16,4	.368
Mishandeling	2,2	3,2	3,3	.398
XTC/Speed	0,1	0,4	0,8	.156
LSD/Coke	0,1	0,3	0,5	.378
Drugshandel	1,6	3,7	5,7	.000

Tabel 4.6 Prevalentie delinquentie naar 1ste en 2de generatie allochtone jongeren in %

	Nederlands N = 1489	Eerste generatie N = 84	Tweede generatie N = 707	Chi ² p
Vandalisme	7,3	7,8	10,2	.08
winkeldiefstal	6,9	11,4	7,5	.27
Inbraak	0,9	0,0	2,0	.02
Fietsdiefstal	3,4	3,8	5,7	.01
Autodiefstal	0,3	0,0	0,7	.45
Diefstal uit auto	0,5	0,0	2,6	<.001
Hacken	5,2	5,1	4,3	.24
Beroving	2,0	1,3	2,2	.43
Wapendracht	8,6	13,6	11,1	.03
Bedreiging	1,7	3,8	2,9	.18
Vechten	12,9	12,3	19,9	<.001
Mishandeling	2,5	2,5	3,7	.24
Drugshandel	3,4	3,7	4,3	.71

Tabel 4.7 Ernst delicten naar etnische groep in%

	NL W-Allocht. N=1490		Niet W-Allocht. N=215	Turkije N=140	Marokko N=117	Surin/ Antil. N=174	p
Licht Delict	25,3	33,3	27,3	29,8	24,8	34,5	.38
Ernstig Delict	9,3	14,4	12,0	11,3	11,1	10,9	.05

Tabel 4.8 Ernst delicten naar 1ste en 2de generatie jongeren in %

Delicten	Nederlandse achtergrond N = 1490	Eerste generatie N = 84	Tweede generatie N = 707	Chi-kwadraat p
Licht delict	25,3	29,8	30,1	.11
Ernstig delict	9,3	8,3	12,2	.11

Tabel 4.9 Ernst delinquentie naar sekse en etniciteit in %

	Meisjes		Jongens	
	Licht delict	Ernstig del.	Licht delict	Ernstig del.
Nederland	16,1	5,4	33,5	12,9
W-Allocht.	25,3	8,9	41,9	20,3
Niet-West. Allocht.	17,9	8,9	36,9	15,5
Turkije	22,4	7,9	39,1	15,6
Marokko	20	3,1	30,8	21,2
Surin/Antill.	27,7	2,4	40,7	18,7
Chi-kwadraat	p< .06	p< .23	p< .46	p< .23

Tabel 4.10 Meervoudige variantieanalyse van delinquentie (variatieschaal) naar gezinssamenstelling, uitgesplitst naar etniciteit

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	7,916(a)	11	,720	3,499	,000
Intercept	18,473	1	18,473	89,822	,000
rfamily	3,237	3	1,079	5,247	,001
rethstudan2	,017	2	,008	,040	,961
rfamily * rethstudan2	2,150	6	,358	1,743	,107
Error	459,661	2235	,206		
Total	566,444	2247			
Corrected Total	467,577	2246			

a R Squared = ,017 (Adjusted R Squared = ,012)

Tabel 4.11 Multipele regressie analyse

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			Correlations	
	B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Partial	Part
1 (Constant)	-,084	,031		-2,687	,007		
MAN- geslacht [1.0]	,181	,019	,198	9,671	,000	,201	,198
Leeftijdsgroep	,044	,010	,093	4,453	,000	,094	,091
DE2 westerse allochtonen	,075	,038	,041	1,958	,050	,041	,040
DE3 niet- westerse allochtonen	,039	,033	,025	1,195	,232	,025	,024
DE4 Turks	,071	,040	,037	1,764	,078	,037	,036
DE5 Marokkaans	,029	,044	,014	,661	,508	,014	,014
DE6 Antill /Surinaams	,032	,037	,018	,852	,394	,018	,017
DF1 one parent family	,064	,030	,045	2,097	,036	,044	,043
DF3 stiefouder	,033	,010	,068	3,270	,001	,069	,067
DF4 anders	-,032	,079	-,009	-,410	,682	-,009	-,008
DWF2 werkloos	,042	,069	,013	,613	,540	,013	,013
DWF3 gepensioneerd	,006	,042	,003	,141	,888	,003	,003
DWF4 WAO	,066	,079	,017	,827	,408	,018	,017
SCHOOL1 Individuele Praktijkopleiding.	,068	,052	,028	1,300	,194	,028	,027
SCHOOL2 VMBO	,074	,020	,082	3,737	,000	,079	,076

R = .25, R² = .06

	Geen	Lichte alcohol	Lichte en sterke alcohol	Cannabis en alcohol	Harddrugs in combinatie
Totaal	32.0	32.0	21.2	13.7	1.3
Sekse					
Vrouw	33.8	31.6	20.8	12.6	1.3
Man	30.1	32.5	21.3	14.8	1.3
Leeftijd***					
11-12 jaar	48.2	37.6	12.2	1.5	0.5
13 jaar	41.7	37.4	15.0	5.1	0.8
14 jaar	28.8	33.7	24.7	12.7	0.2
15 jaar en ouder	21.8	24.2	21.1	25.6	3.0
Klasniveau ***					
Eerste klas	46.9	33.2	14.4	4.9	0.7
Tweede klas	30.3	34.5	22.0	12.6	0.7
Derde klas	18.6	28.5	26.9	23.6	2.4
Etniciteit***					
Nederland	29.9	37.5	24.3	13.5	1.3
Westerse landen	20.0	30.0	24.0	24.0	2.0
Afrika / M-Oosten	45.5	23.2	17.2	13.1	1.0
Azië	39.8	28.7	12.0	16.7	2.8
Turkije	76.1	9.0	7.5	7.5	0.0
Marokko	88.7	3.5	2.6	4.3	0.1
Antillen	28.2	30.8	17.9	23.1	0.0
Suriname	28.7	33.3	24.0	14.0	0.0
School type					
Praktijkschool	61.6	10.5	9.2	13.2	5.3
Vmbo	33.0	28.0	21.9	15.8	1.5
Avo/ Havo/VWO	28.6	37.9	21.1	11.6	0.8
Stedelijkheid					
Grote gemeente	42.8	23.6	16.4	16.1	1.1
Middelgrote gemeente	29.8	32.0	20.4	16.3	1.5
Kleine gemeenten	25.6	38.5	25.5	9.1	1.2

Tabel 6.1 Stepwise multipele regressie: 7 variabelen met als afhankelijke variabele variatieschaal van delinquentie

Model	Unstandardized coëfficiënten		Stanardized coëfficiënten Beta	t	Signif.
	B	Std. Error			
(Constant)	.365	.101		.3.629	.000
'Binge' drinken	.170	.015	.282	12.334	.000
Controle ouders	-.151	.024	-.160	-6.397	.000
Etniciteit	.065	.013	.119	5.181	.000
Totaal Live events	-.056	.018	-.068	-3.111	.002
Schoolniveau	-.061	.020	-.069	-3.109	.002
Binding+controle	-.065	.025	-.066	-2.571	.010
Gezinswelvaart	.048	.021	.052	2.304	.021

R=.41, R²=.17

Tabel 7.1 Tijd aan huiswerk besteed naar schoolniveau

Praktijk onderwijs	VMBO N = 95	Havo/VWO N = 1127	N = 1034
Geen tijd	24,2	11,1	2,4
1/2 uur	42,1	36,8	25,5
1 uur	30,5	38,2	41,6
2 uur	2,1	10,7	23,7
3 uur of meer	1,1	3,1	6,7

p<.000, gamma=.41

Tabel 7.2 Zitten blijven naar gezinswelvaart

Zittenblijven	Niet > op alle 4 maten N=1769	Wel > op alle vier maten N=510
Niet blijven zitten	67,6	75,3
1 keer	29,6	23,3
Meer keren	2,8	1,4

p<.000

Tabel 7.3 Zitten blijven naar werkloosheid beide ouders in %

	Geen van de ouders vaste baan N = 1945	Een of beide ouders vaste baan N = 334
Niet blijven zitten	60,2	75,9
1 keer	36,8	22,6
Meer keren	3,0	1,5

p<.000

Tabel 8.1 Aantal Ongevallen naar enkele Demografische variabelen in %

	Nooit	Eenmaal	Twee tot driemaal	4 keer of meer
Totaal	52,1	30,8	10,8	6,3
<i>Sekse***</i>				
Vrouw	57,1	29,6	9,4	4,0
Man	47,3	32,1	12,1	8,5
<i>Leeftijd*</i>				
11-12 jaar	48,5	36,6	12,9	2,1
13 jaar	53,5	28,5	11,4	6,6
14 jaar	55,8	28,3	10,5	5,5
15 jaar en ouder	48,2	33,9	9,9	8,0
<i>Schooljaar</i>				
1 ^{ste} klas	54,6	30,1	10,2	5,1
2 ^{de} klas	52,5	28,7	12,1	6,7
3 ^{de} klas	49,3	33,7	10,0	7,1
<i>Etniciteit***</i>				
Nederlands	50,3	32,3	10,8	6,6
Westerse allochtoon	34,9	37,0	21,2	6,8
Niet-westerse allochtoon	60,3	27,1	6,1	6,5
Turks	50,0	29,7	13,0	7,2
Marokkaans	68,1	19,0	8,6	4,3
Surinaams/Antilliaans	62,4	27,6	7,1	2,9
<i>Schooltype**</i>				
Pratijkschool	69,8	17,4	10,5	2,3
Vmbo	53,8	30,2	9,2	6,8
Avo/Havo/Vwo	48,9	32,7	12,4	6,0
<i>Stedelijkheid</i>				
Grote stad	54,7	29,9	9,6	5,8
Middelgrote stad	50,0	32,4	11,2	6,4
Kleine stad	52,4	30,0	11,2	6,5

* p<.01 ** p<.001 *** p<.000

Tabel 8.2 Aantal Achtergrondvariabelen naar Houding ten opzichte van geweld in %

	Zeer negatief	Enigszins negatief	Enigszins positief	Zeer positief
Totale steekproef	22,0	55,6	19,8	2,6
<i>Sekse***</i>				
Vrouw	29,3	56,2	12,8	1,7
Man	15,1	54,9	26,5	3,5
<i>Leeftijd</i>				
11-12 jaar	31,5	52,0	13,5	3,0
13 jaar	22,4	55,7	18,9	3,1
14 jaar	21,6	55,0	20,8	2,6
15 jaar en ouder	19,6	56,8	21,5	2,1
<i>Schooljaar</i>				
1 ^{ste} klas	23,3	53,4	19,7	3,6
2 ^{de} klas	20,9	56,8	19,6	2,7
3 ^{de} klas	21,8	56,7	20,1	1,4
<i>Etniciteit***</i>				
Nederlands	25,5	55,8	17,0	1,8
Westerse allochtoon	18,5	55,6	22,5	3,3
Niet-westerse allochtoon	20,5	51,2	25,1	3,3
Turks	10,0	52,1	32,1	5,7
Marokkaans	16,2	54,7	24,8	4,3
Surinaams/Antilliaans	11,5	62,1	21,8	4,6
<i>Schooltype***</i>				
Pratijkschool	9,9	46,2	33,0	11,0
Vmbo	16,8	55,8	24,4	3,1
Avo/Havo/Vwo	28,8	56,2	13,7	1,3
<i>Stedelijkheid*</i>				
Grote stad	17,1	56,9	22,4	3,7
Middelgrote stad	22,1	57,0	18,9	2,0
Kleine stad	25,8	53,1	18,8	2,3

* p<.01 ** p<.001 *** p<.000

Tabel 8.3 Etniciteit en Sekse naar aantal keren uitgaan per week in %

	Nederland		W-all.		N-W-all.		Turkije		Marokko		Surin/Ant.	
	meisjes	jongens	meisjes	jongens	meisjes	jongens	meisjes	jongens	meisjes	jongens	meisjes	jongens
Nooit	24	25,1	26	11,6	25,2	23,2	31,5	25	55,2	37,5	26	23,5
Af en toe	56,3	53,3	49,4	57,9	48,6	47,4	49,2	58,4	29,3	37,5	54,3	45,9
Vaak	19,7	21,6	24,6	31,5	26,2	29,4	19,3	16,6	15,5	25	19,7	30,6

Meisjes: p<.02 ; Jongens : p<.04

Tabel 8.4 Tijdsbesteding jongeren in %

	Geen	0,5 uur	1 uur	2 uur	3 of mee
Huiswerk	7.7	31.9	39.5	16.3	4.7
Boeken lezen	52.8	28.7	11.1	4.2	3.2
Tv, pc	1.3	6.2	18.1	28.8	45.5
Tijdschrift of strip lezen	45.6	39.4	10.6	2.4	2.1
Met vrienden rondhangen	12.0	12.4	17.5	19.2	38.9
Sporten	12.9	11.3	27.0	23.3	25.5
Muziekinstrument bespelen	78.1	11.4	5.1	2.4	3.0

Tabel 8.5 Risicovol gedrag van jongeren naar een aantal demografische variabelen

	Geen risicovol gedrag	Enig risicovol gedrag	Risicovol gedrag
Totaal	43,4	37,7	18,9
Sekse*			
Meisjes	46,8	35,6	17,7
Jongens	40,1	39,8	20,1
Leeftijd***			
12 jr. en <	68,2	27,8	4
13 jr.	56,6	34,2	9,3
14 jr.	40,4	42,3	17,3
15 jr en >	27,9	39,2	32,8
Schooljaar***			
1 ^{ste} klas	62,6	29,9	7,5
2 ^{de} klas	41,2	42	16,8
3 ^{de} klas	26,1	41,4	32,5
Etniciteit***			
Nederland	40	38,8	21,2
W-allochtonen	34,9	38,2	27
Niet W-allocht.	44,9	37,4	17,8
Turkije	62,9	30,7	6,4
Marokko	68,4	29,9	1,7
Suriname/Antillen	45,7	39,9	14,5
Schooltype***			
Proktijkschool	53	34,9	12
VMBO	41,5	38,1	20,5
Avo/Havo/VWO	44,7	37,5	17,8
Stedelijkheid*			
Grote stad	47,8	35,8	16,5
Middelgrote stad	43,1	35,3	21,5
Kleine stad	40,2	41,7	18,2

* p<.01, ** p<001, *** p<.000

Tabel 8.6 Risicogedrag van vrienden naar een aantal achtergrondvariabelen in %

	Geen risicovol gedrag	Enigszins risicovol gedrag	Risicovol gedrag
Totaal	53,2	33,8	13,0
Sekse			
Vrouw	55,5	32,6	12,0
Man	53,3	34,9	13,9
Leeftijd***			
11-12 jaar	68,3	29,1	2,5
13 jaar	63,8	28,9	7,3
14 jaar	51,2	34,2	14,6
15 jaar en ouder	41,7	38,9	19,4
Schooljaar***			
1 ^{ste} klas	66,7	26,2	7,1
2 ^{de} klas	50,7	36,0	13,3
3 ^{de} klas	42,0	39,4	18,6
Etniciteit***			
Nederlands	55,9	33,1	10,9
Westerse allochtoon	40,4	40,4	19,2
Niet-westerse allochtoon	41,5	40,1	18,4
Turks	63,3	25,2	11,5
Marokkaans	55,3	34,2	10,5
Surinaams/Antilliaans	46,8	31,8	21,4
Schooltype***			
Pratijkschool	57,8	22,9	19,3
Vmbo	50,7	33,6	15,7
Avo/Havo/Vwo	55,6	34,9	9,6
Stedelijkheid***			
Grote stad	47,4	37,7	14,8
Middelgrote stad	52,6	33,1	14,4
Kleine stad	58,4	31,5	10,1

* p<.01 ** p<.001 *** p<.000

Tabel 8.7 Binding met gezin en school naar delinquent gedrag bij jongeren in %

	Geen delict N = 249	Licht delict N = 140	Ernstig delict N = 29	Combinatie N = 116
Band met Gezin***				
Gemidd/negat.	31,3	42,9	55,1	64,6
Band met school***				
Negatief	17,3	24,6	27,6	37,9
Huiswerk maken**				
0 tot 0,5 uur	39,9	51,5	53,6	61,1
Blijven zitten**	22	25,4	31	44,8
Spijbelen***				
3 x of meer	6,4	13,4	27,6	16,5

* p<.05, **p<.01, ***p<.001

Tabel 8.8 Jeugdbendes naar enkele demografische variabelen in %

	Heeft vaste groep vrienden	Vindt zelf dat groep een jeugdbende is
Meisjes	70,8	9,4
Jongens	68,3	14,8
	n.s	p<.001
12 jr. en <	57,7	10
13 jr.	65,7	11
14 jr.	72,4	11,5
15 jr. en >	73,3	12,2
	p<.000	n.s
Nederland	69,2	8,9
W-allochtonen	73,9	10,6
Niet-W-allochtonen	69,9	20,5
Turkijke	76,6	25,5
Marokko	66,7	15,4
Suriname/Antillen	63,8	9,9
	n.s	p<.000

Tabel 8.9 Percentage gangleden naar enkele geselecteerde variabelen onder delinquenten in %

Delinquenten N=669	Geen lid van jeugdbende N = 612	Lid Jeugdbende N = 54
Komt uit probleemwijk***	16,7	47
Controle ouders*		
Veel	49	30,8
Gemiddeld	48	61,5
Weinig	3	7,7
Veel Problemen in school*	43,4	58,5
3 x of meer Spijbelen***	10,5	32,7
Veel Risicogedrag***	36,6	59,3
Weinig zelfcontrole***	52,5	81,1
Positief t.o.v Agressie***	39,5	81,5

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Tabel 8.10 Stepwise multipele regressie: 5 variabelen met als afhankelijke variabele versatility

Model	Unstandardized coëfficiënten		Stanardized coëfficiënten Beta	t	Signif.
	B	Std. Error			
(Constant)	.266	.071		.3724	.000
Zelfcontrole	-.145	.017	-.202	-8.740	.000
's avonds uitgaan	.044	.005	.202	9.698	.000
Houding t.o.v geweld	.121	.015	.186	8.163	.000
Ongelukken	.047	.010	.091	4.586	.000
Risicogedrag vrienden	-.035	.010	-.068	-3.344	.001

R=.49, R²= .24

Colofon

opdrachtgever/financier	Ministerie van Justitie, WODC
auteurs	Prof. dr. J. Junger-Tas, dr. M. Steketee, drs. M. Moll
met medewerking van	Drs. B. Tierolf
omslag	Grafitall, Valkenswaard
foto omslag	Nationale Beeldbank, Frank Wagenvoort
uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht telefoon 030-2300799 telefax 030-2300683 e-mail secr@verwey-jonker.nl website www.verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

Behalve via deze site kunt u producten bestellen door te mailen naar verwey-jonker@adrepak.nl of faxen naar 070-359 07 01, onder vermelding van de titel van de publicatie, uw naam, factuuradres en afleveradres.

ISBN 978-90-5830-272-4

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2008

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.